

31
~~23~~
Dr. eah

N. 69

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΝ

№ 14

№ 3

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΛΟΓΗΤΗΡΙΑ

TJ ch
Ομηρον

ΣΥΛΛΟΓΗ
ΤΩΝ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΩΝ

ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΤΟΥ

ΛΟΙΔΙΜΟΥ ΚΟΡΑΗ

ΟΣΑ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥΔΕ ΔΕΝ ΕΤΥΠΩΘΗΣΑΝ ΕΙΣ
ΤΟΜΟΝ ΙΔΙΟΝ.

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ ΤΩΝ ΦΙΛΟΓΕΝΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ.

ΕΣΤΙΝ ΚΟΙΝΟΝ ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

ΤΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΜΗΡΟΝ ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΑΘΗΝΩΝ
1934/4479

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΕΜ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ

Ὀδὸς Ἀνακτορίων, (Ἀριθ. 26.)

1842

ΤΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΜΗΡΟΝ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

ΤΟΥ

ΑΟΙΔΙΜΟΥ Α.ΚΟΡΑΗ.

Η

ΤΙΝΙ ΤΡΟΠῳ Ο ΚΛΗΡΟΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΔΥΝΑΤΑΙ ΝΑ

ΑΝΑΛΑΒΗ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑΝ ΑΥΤΟΥ ΔΟΞΑΝ

ΚΑΙ ΑΛΜΠΡΟΤΗΤΑ, ΜΕ ΠΡΟΛΟΓΟΝ ΚΑΙ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΡΗΜΙΤΟΥ ΑΤ

ΤΗΣ ΠΕΝΤΕΛΗΣ

ΥΠΟ Δ. ΑΡΓΥΡΙΑΔΟΥ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΕΜ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ

Ὁδὸς Ἀνακτορίων, (Ἀριθ. 26.)

1842.

ΕΥΧΕΣ

ΤΩ ΣΕΒΑΣΤΩ ΚΛΗΡΩ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ
ΕΛΛΑΔΟΣ, ΤΑΙΣ ΑΓΑΘΑΙΣ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ
ΕΛΠΙΣΙ, ΤΟΙΣ ΑΞΙΟΙΣ ΑΠΟΓΟΝΟΙΣ
ΤΟΥ ΚΛΕΙΝΟΥ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ
ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΙΝ ΤΑΥΤΗΝ ΤΩΝ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΜΗΡΟΝ ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΩΝ
ΤΟΥ ΛΟΙΔΙΜΟΥ Α. ΚΟΡΑΗ

ΑΦΟΣΙΟΙ

Ο ΕΚΔΟΤΗΣ

“ Δράξαθε παιδείας, μήποτε ὀργισθῆ Κύριος
καὶ ἀπολείσθε ἐξ ὁδοῦ δικαίης. ” (Ψαλ. β'. 12.)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

Ὅλοι καυχώμεθα σήμερον, οἱ μὲν ζηλωταὶ ἔνθερμοι τῆς Θείας καὶ ἀμώμου ἡμῶν ἐκκλησίας, οἱ δὲ θερμοὶ φιλοπάτριδες, οἱ δὲ διάπυροι τῶν φώτων προστάται, οἱ δ' ἄλλου τινὸς ἀγαθοῦ διασῶται, ἀλλ' ὀλίγοι ἀκόμη ἐννοήσαμεν, ὅτι οὔτε ἡ θρησκεία δύναται νὰ ἀποκαταστῆ ὠφέλιμος εἰς τὴν κοινωνίαν μας, χωρὶς νὰ ἦναι συνωδευμένη μετὰ τὴν παιδείαν καὶ τὸν πολιτισμὸν, τὰ ὁποῖα καὶ εἶναι τῷ ὄντι ἀχώριστα ἀπὸ τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν, οὔτε δὲ τὰ φῶτα καὶ ἡ παιδεία δύναται νὰ μᾶς ὠφελήσωσι τὸ παραμικρὸν, ὅταν ἀποβάλωμεν τὸ ἀγαθοποιὸν αἴσθημα τῆς θρησκείας, καὶ πρὸ πάντων τὴν ἀπαρασάλευτον ἐπιμονὴν εἰς τὰ ἱερὰ δόγματα τῆς ὀρθοδοξίας, εἰς τὴν Θείαν τῶν πατέρων ἡμῶν θρησκείαν, ἣτις ἀπὸ τοσούτων ἡμᾶς ἐρρύσατο καταγιγίδων, καὶ ἣτις [οὕτω προώρισεν ἡ Θεία πρόνοια] ἐλπίζεται βεβαίως νὰ μᾶς ἀποζημιώσῃ δι' ὅσας δυστυχίας μᾶς ἐπέφερον ἡ βαρβαρότης τοῦ μεσαιῶνος. Ὅλίγοι, λέγω, κατανοοῦμεν ἀξίως τὸν σφιγκτὸν σύνδεσμον μεταξὺ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν θρησκείας καὶ τῶν φώτων, καὶ ὅτι οὐδ' αὐτὴν ταύτην τὴν ἱερὰν ἡμῶν θρησκείαν δυνάμεθα, ὄχι μόνον νὰ διαδώσωμεν εἰς τοὺς ἕτεροδοξοὺς ἢ καὶ τοὺς εἰδωλολάτρας λαοὺς, ἀλλ' οὐδὲ καὶ νὰ τὴν διατηρήσωμεν εἰς τὸ πιστὸν ὀρθόδοξον πλήρωμα, ἂν δὲν ἐπεκτείνωμεν τὴν θρησκευτικὴν διδασκαλίαν εἰς ὅσον δυνατὸν πλεύτερον μέρος τοῦ ἔθνους μας, μορφοῦντες ἀξίους διαδόχους τῶν Χρυσοστόμων καὶ Βασιλείων, καὶ προβαλλόμενοι αὐτοὺς θερμοὺς τῆς ὀρθοδοξίας προμάχους κατὰ πάσης ἐσωτερικῆς τε καὶ ἐξωτερικῆς ἐπιβουλῆς. Ἡ δὲν εἶναι ἄρα λυπηρὸν, ἐν

Παπισται καὶ Λουθηρανοὶ ἔχουσι πεπαιδευμένον κλη-
ρον, καὶ πολλοὺς ἐκ τῶν λεγομένων ἱεραποστόλων, εἰ-
δήμονας πρὸς τῇ ἰδίᾳ ἐκάστου αὐτῶν καὶ πολλῶν ἄλ-
λων γλωσσῶν, τῆς Ἑλληνικῆς λέγω καὶ Λατινικῆς ἢ
Ἑβραϊκῆς, τοὺς δὲ καὶ τῆς Κινικῆς, ἢ Ἀραβικῆς, ἢ
Τουρκικῆς, ἢ Χαλδαϊκῆς καὶ πάσης ἄλλης λαλουμένης
ὑπὸ φυλῆς τινος ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους πέμπουσι νὰ
κηρύττωσι παντοῦ τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ νὰ διαδίδωσι τὰ
δόγματα τῆς ἐκκλησίας των, δὲν εἶναι, λέγω, λυπηρὸν
μόνος ὁ κληρὸς τῆς ἀμώμου καὶ θείας τῶν ὀρθοδόξων
ἐκκλησίας νὰ ἀγνοῶσιν οἱ πλείστοι καὶ πρῶτιστοι καὶ
αὐτὴν τὴν γλῶσσαν τῶν προγόνων μας, εἰς τὴν ὁποίαν
εἶναι γεγραμμέναί αἱ ἱεραὶ γραφαί, τὰ συγγράμματα
τῶν θεοφόρων πατέρων, τὰ πρακτικὰ καὶ οἱ κανόνες
τῶν ἱερῶν Συνόδων, καὶ πᾶν ὅ,τι ὑμῖν ἐκείναι καὶ πρεσβεύει
ἡ θεία ἡμῶν ὀρθόδοξος ἐκκλησία;

Ἔως τότε, ἔως τότε, ἀδελφοί μου Χριστιανοὶ τῆς
ὀρθοδόξου ἀγίας καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, θέλομεν
ὑπομένει τὴν κατασχύνην ταύτην; Ὡ! στρέψατε,
στρέψατε τοὺς ὀφθαλμοὺς σας εἰς τὴν γεραρὰν καὶ πάν-
τοτε νεάζουσαν Ἀσίαν! ἐνατενίσατε τὸ οὖς σας περὶ
τὴν σεβαστὴν Παλαιστίνην, εἰς τοὺς ἱεροὺς ἐκείνους
τόπους, ἔνθα ἐγεννήθη, ἐδίδαξε καὶ ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν
ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου! Πόσος Ἑλληνισμὸς, διαπορθμευ-
θεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων του, πόση
δὲ πληθὺς ἔπειτα ὀρθοδόξων κατ' ἐκείνους τοὺς τόπους,
καὶ πόσοι ἀρχιεπισκοπικοὶ τῆς ὀρθοδοξίας θρόνοι κατὰ
τοὺς χρόνους τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου, τοῦ Ἰουστινιανοῦ
καὶ αὐτῶν τῶν Πορφυρογεννητῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυ-
ζαντίου, καὶ πόση βαρβαρότης, πόση δὲ ἑτεροδοξία καὶ
πόση ἐρημία τὴν σήμερον! ἀντὶ δὲ τῆς ὀρθοδοξίας μί-
α σήμερον φυλὴ κατόπι τῆς ἄλλης, δι' ἑλλειψιν ὑγιούς
διδασκαλίας, ἐναγκαλίζεται τὸν Παπισμὸν ἢ Λουθηρο-

καλβινισμόν, καὶ ἂν δὲν ἐξυπνήσωμεν ἀπὸ τὸν λήθαργον τῆς ἀμαθίας καὶ ἀκηδίας, θέλει ἀνατείλει ἡμέρα, καθ' ἣν εἰς μάτην θέλομεν ἐκεῖ ζητεῖ Χριστιανὸν ὀρθόδοξον! Ὡς ἡμέρα θρήνων καὶ στεναγμῶν! ἡμέρα αἰσχους καὶ κριμάτων! Θεέ μου! ρίψον τοὺς κερανοὺς σου κατὰ τῆς ἀμαρτωλῆς μου κεφαλῆς, καὶ μὴ με καταδικάσῃς νὰ ἴδω τὸ τοιοῦτον αἰσχος τῆς ὀρθοδόξου φυλῆς τῶν Ἑλλήνων!

“ Ἀλλὰ διατί, Θεέ μου, μᾶς ἐγκατέλιπες; ἕως πότε
 „ Κύριε ἐπιλήσῃ ἡμῶν εἰς τέλος; ἕως πότε ἀποστρέ-
 „ ψεις τὸ πρόσωπόν σου ἀφ' ἡμῶν; ὅτι ἐκύκλωσαν
 „ τὴν ἐκκλησίαν σου κύνες πολλοὶ, συναγωγὴ πονη-
 „ ρευομένων περιέσχον αὐτήν· διεμερίσαντο ἑαυτοῖς τὰ
 „ ἱμάτια αὐτῆς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν αὐτῆς ἔβαλον
 „ κλῆρον. Ἄλλ' ὦ Κύριε σώσον δὴ, ὦ Κύριε εὐδώ-
 „ στον δὴ!” . . . — Ἀλλὰ τί ἀκούω;

« Ἱερουσαλήμ, Ἱερουσαλήμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφῆτας,
 » καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν, ποσάκις
 » ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ὅν τρόπον ἐπισυνά-
 » γει ὄρνις τὰ νοσσία ἑαυτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας; καὶ οὐκ
 » ἠθέλησατε. Ἰδοὺ, ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος·
 » (Ματθ. κγ' 37—39) Ὅτι σὺ ἐπίγνωσκ
 » ἀπόσω, καὶ γὰρ ἀπόσωμαί σε τοῦ μὴ ἱρατεύειν μοι.
 » (Ὡσηὲ Δ. β.). »

Οὗτοι οἱ παραξικάρδιοι λόγοι περιεβόμβησαν τὰς ἀκοὰς τοῦ ταπεινοῦ τῆς Πεντέλης ἐρημίτου, ὅτε αὐτὸς συνταρασσόμενος ἀπὸ λυπηρὰς προαισθήσεως περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς ὑπὸ τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἐκάθητο εἰς τὰ ὕψη τῆς Πεντέλης, ὑπὸ τὸ γλυκὺ σέλας τῆς θελκτικῆς τοῦ Ἄθην-

ναϊκοῦ ὀρίζοντος σελήνης, καὶ μὲ καρδίαν συντετριμμένην, καὶ τὸ πρόσωπον πρὸς τὴν θείαν Ἱερουσαλήμ ἐστραμμένον, ἔκραξε πρὸς τὸν πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς Οὐρανοῖς· Θεέ μου, Θεέ μου διατί μᾶς ἐγκατέλιπες; τί ὅτι ὠργίσθης ἐφ' ἡμᾶς Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν;

Καὶ ἡ μελαγχολῶσα φαντασία του διήλθε τὰς θαλάσσας καὶ τὰς ἡπείρους, καὶ ἡ ψυχὴ του ἐπεθύμησε νὰ ἴδῃ τοὺς ἱεροὺς ἐκείνους τόπους, ἐνθα ἄλλοτε ἐθριάμβευεν ἡ ὀρθοδοξία, καὶ ἤκουσε τὰ παφλάζοντα κύματα τοῦ Αἰγαίου, καὶ ἐνωτίσθη τὸν ῥόχθον τῶν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Συρίας συνθλωμένων κυμάτων· “ καὶ εἶδεν
 „ εἰαυτὸν ἐν τῷ μέσῳ Πάρθων καὶ Μήδων καὶ Ἑλα-
 „ μιτῶν, καὶ τῶν κατοικούντων τὴν Μεσοποταμίαν,
 „ Ἰουδαίαν τε καὶ Καππαδοκίαν, Πόντον καὶ τὴν
 „ Ἀσίαν, Φρυγίαν τε καὶ Παμφυλίαν, Αἴγυπτον καὶ
 „ τὰ μέρη τῆς Διβύης τῆς κατὰ Κυρήνην, καὶ τῶν
 „ ἐπίδημούντων Ῥωμαίων, Ἰουδαίων τε καὶ προσηλύ-
 „ των, Κρητῶν καὶ Ἀράβων, ” καὶ ἰδοὺ ἤδη ψευδαπόστολοι τοῦ Παπισμοῦ καὶ Δουθηροκαλβινισμοῦ, (διδάχθέντες μετὰ πόνων πολλῶν καὶ μόχθων), “ ἤρξαντο
 „ λαλεῖν ἐτέραις γλώσσαις . . . καὶ συνήλθε τὸ
 „ πλῆθος καὶ συνεχύθη· ὅτι ἤκουον εἰς ἕκαστος τῆ
 „ ἰδίᾳ διαλέκτῳ λαλούντων αὐτῶν, ἐξίσταντο δὲ πάν-
 „ τες καὶ διηπόρουν, ἄλλος πρὸς ἄλλον λέγοντες· τί
 „ ἂν θέλοι τοῦτο εἶναι; Καὶ ἴδε, ὁ κόσμος
 „ ὀπίσω αὐτῶν ἀπῆλθε. ”

Θεέ μου, ἀνέκραξα τότε, ποῦ οἱ ποιμένες τοῦ ὀρθοδόξου πληρώματος; ποῦ οἱ Γρηγόριοι, καὶ Βασίλειοι, καὶ Χρυσόστομοι καὶ Ἀθανάσιοι διὰ νὰ κηρύξωσιν εἰς τοὺς πλανηθέντας τούτους λαοὺς τὸ μόνον ψυχοσωτήριον κήρυγμα τῆς ὀρθοδοξίας; ποῦ τοῦλάχιστον οἱ Μηναῖται, καὶ Εὐγένιοι καὶ Θεοτόκαι;

. Καὶ καταγιγίς φρικώδης συνετάραξε τὴν γῆν

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

ἔ.

καὶ τὴν θάλασσαν " καὶ ἔσαλεύθη καὶ ἔντρομος ἐγενήθη ἢ ἡ γῆ· καὶ ἐγένετο ἐπ' ἐμὲ χεὶρ Κυρίου καὶ εἶπε πρὸς με· υἱὲ ἀνθρώπου, ἀνάβλεψον τοῖς ὀφθαλμοῖς σου πρὸς Βορρᾶν· καὶ ἀνέβλεψα τοῖς ὀφθαλμοῖς μου πρὸς Βορρᾶν, καὶ ἰδοὺ, ἀπὸ Βορρᾶ ἐπὶ τὴν πύλην, τὴν πρὸς ἀνατολάς· καὶ εἶπε πρὸς με· υἱὲ ἀνθρώπου, ἑώρακας τί οὗτοι ποιοῦσιν; ἀνομίας μεγάλας ποιοῦσιν ὧδε τοῦ ἀπέχεσθαι ἀπὸ τῶν ἀγίων μου, καὶ ἔτι ὄψει ἀνομίας μείζονας· " καὶ ἡ τρομερὰ τοῦ προφήτου Ἰεζεκιήλ ἠκούσθη φωνή. " Τάδε λέγει Κύριος Κύριος. Ὡ ποιμένες Ἰσραὴλ, μὴ βόσκουσιν οἱ ποιμένες ἑαυτοὺς; οὐ τὰ πρόβατα βόσκουσιν οἱ ποιμένες; ἰδοὺ τὸ γάλα κατέσθετε, καὶ τὰ ἔρια περιβάλλεσθε, καὶ τὸ παχὺ σφάζετε, καὶ τὰ πρόβατά μου οὐ βόσκειτε· τὸ ἡσθηνηκὸς οὐκ ἐνισχύσατε, καὶ τὸ κακῶς ἔχον οὐκ ἐσωματοποιήσατε, καὶ τὸ συντετριμμένον οὐ κατεδήσατε, καὶ τὸ πλανώμενον οὐκ ἀποστρέψατε, καὶ τὸ ἀπολωλὸς οὐκ ἐζητήσατε, καὶ τὸ ἰσχυρὸν κατειργάσασθε μόχθῳ, καὶ διεσπάρη τὰ πρόβατά μου διὰ τὸ μὴ εἶναι ποιμένας, καὶ ἐγεννήθη εἰς κατάβρωμα πᾶσι τοῖς θηρίοις τοῦ ἀγροῦ· καὶ διεσπάρη τὰ πρόβατά μου ἐν παντὶ ὕρει, καὶ ἐπὶ πᾶν βουνὸν ὑψηλὸν, καὶ ἐπὶ προσώπου τῆς γῆς διεσπάρη, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐκζητῶν οὐδὲ ὁ ἀποστρέφων· διὰ τούτα ποιμένες ἀκούσατε λόγον Κυρίου. Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ τοὺς ποιμένας, λέγει Κύριος, καὶ ἐκζητήσω τὰ πρόβατά μου ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν, καὶ ἀποστρέψω αὐτοὺς τοῦ μὴ ποιμαίνειν τὰ πρόβατά μου, καὶ οὐ βόσκησουσιν ἔτι οἱ ποιμένες αὐτά· καὶ ἐξελοῦμαι τὰ πρόβατά μου ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν, καὶ οὐκ ἔσονται αὐτοῖς ἔτι εἰς κατάβρωμα· διότι τάδε λέγει Κύριος Κύριος· ἰδοὺ ἐγὼ ἐκζητήσω τὰ πρόβατά μου, καὶ ἐπισκέψομαι αὐτά· ὥσπερ ζητεῖ ὁ ποιμὴν τὸ ποι-

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

„ μινιον αὐτοῦ ἐν ἡμέρᾳ ὅτ' ἂν ἦ γνόφος καὶ νεφέλη ἐν
 „ μέσῳ προβάτων διακεχωρισμένων, οὕτως ἐκζητήσω
 „ τὰ πρόβατά μου, καὶ ἀπελάσω αὐτὰ ἀπὸ παντός τό-
 „ που οὐ διεσπάρησαν ἐκεῖ ἐν ἡμέρᾳ νεφέλης καὶ γνό-
 „ φου. . . — Εἶπε, πλὴν φοβεῖσθέ με, καὶ δέξασθε
 „ παιδείαν, καὶ οὐ μὴ ἐξολοθρευθῆτε ἐξ ὀφθαλμῶν αὐτῆς
 „ πάντα ὅσα ἐξεδίκησα ἐπ' αὐτήν. ” (Σοφον. γ. 7.).

Διὰ ταῦτα λοιπὸν, ἀγαπητοί μου ἀδελφοί, τέκνα τῆς
 ἀμωμῆτου ἡμῶν ὀρθοδόξου ἐκκλησίας! ἅς ἀνανήψωμεν
 τέλος πάντων ἀπὸ τὸν βαθὺν ὕπνον τῆς ἀμαθίας καὶ ἀ-
 κηδίας! καὶ δραξώμεθα τῆς παιδείας, καὶ γὰρ ὠργίσθη
 ὁ Κύριος, καὶ ἐὰν μὴ μεταμεληθῶμεν, ἀπολούμεθα ἐξ
 ὁδοῦ δικαίας. Ἄς ἐννοήσωμεν τέλος πάντων, ὅτι “ ὁ
 „ λύχνος πρέπει νὰ τεθῆ οὐχὶ ὑπὸ τὸν μόδιον, ἢ ὑπὸ
 „ τὴν κλίνην, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν, ἵνα λάμπη πᾶσι
 „ τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ· ὅτι Ἐὰν τὸ φῶς τὸ ἐν ἡμῖν σκότος
 „ ἐστὶ, τὸ σκότος πόσον; ὅτι Ἐὰν τὸ ἅλας μωρανθῇ, ἐντὶν
 „ ἀλισθήσεται; „ ἅς παύσωμεν δὲ καὶ παρεξηγοῦντές
 „ τινες ἢ κακῶς ἐφαρμόζοντες τὰ πάνσοφα ῥητὰ τοῦ εὐαγ-
 „ γελίου “ Ὅστις σὲ ῥαπίσει ἐπὶ τὴν δεξιάν σου σιαγόνα,
 „ στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην· καὶ Ἡμῶν τὸ πολί-
 „ τευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει καὶ Δυσκόλως πλούσιος
 „ εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· καὶ Πύ-
 „ λαι ἄδου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς. „ ἅς παύσαμεν
 „ νομίζοντες, ὅτι ταῦτα μᾶς προτρέπουσι νὰ μὴ φροντί-
 „ ζωμεν διόλου πῶς νὰ ἀποφύγωμεν τὸ κακὸν καὶ νὰ κα-
 „ τορθώσωμεν τὸ καλόν, καὶ πῶς νὰ προστατευθῶμεν
 „ ἀπὸ τοῦ ἐπιόντος ἐχθροῦ, καὶ πῶς νὰ αὐξήσωμεν τὴν
 „ περιουσίαν μας, διὰ νὰ ἔχωμεν νὰ ἐξοδεύωμεν εἰς πᾶν
 „ ἀγαθὸν καὶ χρησίμον· ἅς παύσωμεν νομίζοντες ἴσως τι-
 „ νές, ὅτι ἀρκεῖ μόνον τὸ νὰ νηστεύωμεν καὶ νὰ προσευ-
 „ χώμεθα, καὶ νὰ ταλαιπωρώμεθα, καὶ ὅλα θέλει τὰ διορ-
 „ θώσει ἢ θεῖα χάρις· ὄχι! ὁ θεὸς δὲν εἶναι κατώτερος

τῶν βασιλέων τοῦ φθαρτοῦ τούτου κόσμου, ἀλλ' εἶναι τοσοῦτον ἀπείρως αὐτῶν μεγαλειότερος, ὅσον ὁ δημιουργὸς τοῦ δημιουργήματος, ὁ Θεὸς τοῦ ἀνθρώπου. Ἐὰν λοιπὸν οἱ ἐπίγειοι βασιλεῖς μας δὲν ζητοῦσιν ἀπὸ ἡμᾶς μόνον σέβας καὶ ἐπαίνους καὶ δοξολογίας, ἀλλ' ἀπαιτοῦσι καὶ νὰ εἴμεθα κοινωφελεῖς, γενναῖοι πρόμαχοι καὶ προστάται τῆς πατρίδος καὶ ἀνεξαρτησίας μας, ὑπερασπισαὶ δὲ μεγάλῳψυχοι τῶν δικαιομάτων μας, ἐπιμελεῖς δὲ καὶ βιομήχανοι ἐργάται διὰ νὰ παράγωμεν τὰ πρὸς εὐδαιμονίαν μας συντείνοντα· πόσον μᾶλλον ὁ Θεὸς, ὁ αὐτάρκης καὶ μηδενὸς χρήζων, ὁ ποιήσας ἡμᾶς αὐτεξουσίους καὶ λογικοὺς, ὁ διακηρύξας ἡμῖν “ Ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου σου φαγῆ τὸν ἄρτον σου ,, ἀπαιτεῖ νὰ ἐργαζώμεθα τὸ καλόν, καὶ νὰ ἐκκλίνωμεν ἀπὸ τοῦ κακοῦ, καλλιεργοῦντες τὸ λογικόν μας καὶ μεταχειριζόμενοι ἐπ' ἀγαθῷ τὸ αὐτεξουσίον μας; Καὶ ἄς μὴ με νομίση τις κρίνοντα περιττὴν (ἄπαγε) ἢ μὴ ἀπαραίτητον τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ, ἢ νομίζοντα, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δύναται τε ἄνευ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ· ὅχι· ἐγὼ δὲν λέγω ταῦτα, ἀλλὰ λέγω μόνον, “ Καὶ ταῦτα δεῖ ποιῆσαι κάκεῖνα μὴ ἀφιέναι ,, ἐγὼ λέγω μόνον ὅτι μᾶς λέγει αὐτὸς ὁ Θεὸς διὰ τῶν προφητῶν καὶ τοῦ θεανθρώπου ἡμῶν Σωτῆρος. “ Δράξασθε παιδείας μήποτε ὀργισθῆ Κύριος ,, καὶ ἀπολείψθε ἐξ ὁδοῦ δικαίας. Δούσασθε, καθαροὶ ,, γένεσθε, ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ,, ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου· παύσασθε ἀπὸ τῶν ,, πονηριῶν ὑμῶν, μ ἄ θ ε τ ε κ α λ ὸ ν π ο ι ε ἰ ν, ἐκζητήσατε κρίσιν, ῥύσασθε ἀδικούμενον· κρίνατε ὀρφανῶ, ,, καὶ δικαιοῦσατε χήραν· καὶ Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε ,, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ,, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. καὶ Ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χεῖλεσί με τιμᾷ, ἢ δὲ καρδίᾳ αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ· καὶ Ἐλεον θέλω

„ καὶ οὐ θυσιαν· καὶ Βδέλυμά μοι ὑμῶν αἱ θυσιάαι καὶ
 „ Ὅτι σὺ ἐπίγνωσιν ἀπόσω, κἀγὼ ἀπόσομαι σε, τοῦ μὴ
 „ ἱερατεῦειν μοι. καὶ Ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά·
 „ καὶ εἴ τις δοκεῖ θρησκός εἶναι, μὴ χαλιναγωγῶν
 „ γλώσσαν αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπατῶν καρδίαν αὐτοῦ, τού-
 „ του μάταιος ἢ θρησκείας· θρησκεία καθαρὰ καὶ ἀμί-
 „ αντος παρὰ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ, αὕτη ἐστίν, ἐπισκέ-
 „ πτεσθαι ὀρφανούς καὶ χήρας ἐν τῇ θλίψει αὐτῶν,
 „ ἄσπιλον ἑαυτὸν τηρεῖν ἀπὸ τοῦ κόσμου (Ἰάκ. ἀ. 26.
 „ 27.) καὶ Ἔμεινα τοῦ ποιῆσαι σταφυλὴν καὶ ἐποίησεν
 „ ἀκάνθας· καὶ Ὁ θεὸς φῶς ἐστίν, καὶ σκοτία ἐν αὐτῷ
 „ οὐκ ἐστὶν οὐδεμία. Ἐὰν εἴπωμεν, ὅτι κοινωνίαν ἔχο-
 „ μεν μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ σκότει περιπατῶμεν, ψευ-
 „ δόμεθα καὶ οὐ ποιοῦμεν τὴν ἀλήθειαν. „ Ἄν λοιπὸν
 „ ὁ θεάνθρωπος ἡμῶν Σωτὴρ, ὁ μὴ εὐχαριστούμενος μόνον
 „ εἰς τὸ Κύριε Κύριε, ἀλλ' ἀπαιτῶν καὶ καρδίαν καθαρὰν
 „ καὶ ἔργα χρηστὰ, δὴν λόγῳ ὀρθὰ [ἄπαγε τῆς βλασφη-
 „ μίας!] τότε, ἀδελφοί μου Χριστιανοί, τότε εἶναι καὶ οἱ
 „ ἰδικοί μου ἀνωτέρω λόγοι κατακριτέοι.

Ἄλλὰ διὰ τί εἶπα ὅλα τὰ ἀνωτέρω, καὶ ὡς πρόλογον
 μάλιστα εἰς τὴν ἔκδοσιν ταύτην τῶν τοῦ Κοραῆ εἰς τὸν
 Ὅμηρον προλεγομένων; διὰ νὰ προτρέψω τοὺς μὲν πε-
 παιδευμένους τοῦ ἔθνους μου εἰς μίμησιν τοῦ Κοραῆ
 [τοῦ ὁποίου ὅμως δὲν δέχομαι βέβαια, οὔτε ἐγκρίνω,
 εἰμὴ τὰ ὀρθὰ καὶ παραδοχῆς ἄξια], ὅστις ἀπαρχὰς
 τῶν χάριν τοῦ ἔθνους φιλολογικῶν του πόνων προσέφε-
 ρε τὴν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔκδοσιν τῆς τοῦ ἀοιδίου μη-
 τροπολίτου Μόσχας ἱερᾶς κατηχήσεως, καὶ μέχρι τέ-
 λους δὲ τῆς ζωῆς του, εἰς πᾶσαν περίεσσιν, ἤξευρε νὰ
 συζητήσῃ, ἠδίστην καὶ χρησιμωτάτην συζυγίαν, τὴν παι-
 δεῖαν μὲ τὴν θρησκείαν, καὶ τὴν θρησκείαν μὲ τὴν παι-
 δεῖαν. Ἄ; μὴ νομίσωσιν οἱ πεπαιδευμένοι τοῦ ἔθνους
 μου, ὅτι αὐτοὶ ἐφωτίσθησαν πλείτερον ἀπὸ τὸν Κοραῆν

καὶ ἄς ὀδεύωσιν ὁδὸν φιλοσοφούντων μὲν ἀνδρῶν, ἀλλὰ Χριστιανῶν ὀρθοδόξων ὁ δὲ ἱερὸς τῆς πατρίδος μου κλῆρος, καθὼς ἀπαιτεῖ ἀπὸ τοὺς λαοὺς νὰ μὴ συγχέωσι τὴν ἱεράν μας θρησκείαν μὲ τὰς καταχρήσεις τινῶν ἀναξίων τοῦ ἱερατικοῦ χαρακτήρος, οὐδὲ νὰ καταφρονώσιν ἢ νὰ μισώσιν ὅλον τὸν κλῆρον, διότι καὶ μεταξὺ αὐτοῦ εὐρέθησαν ἀσεβεῖς τινες καὶ μιαιοὶ καὶ παράνομοι, καθὼς καὶ ὅλοι βέβαια οἱ αἰρεσιάρχαι, οὕτω καὶ αὐτὸς ἄς μὴ καταδιώκῃ τὴν παιδείαν, διότι τινὲς, πεπαιδευμένοι καλούμενοι, ἀνάξια τῆς ἀληθινῆς παιδείας καὶ ποιῶσι καὶ λέγουσιν, ἀλλ' ἄς δράξῃται τῆς παιδείας, μήποτε ὀργισθῇ Κύριος καὶ ἀπολείται ἐξ ὁδοῦ δικαίας ἄς καταρτύεται μάλιστα ἐπιμελῶς καὶ μὲ τὴν θύραθεν παιδείαν, τὴν ὅποιαν ὁ μέγας Βασίλειος ἀπαιτεῖ πρότεραν καὶ προηγουμένην καὶ αὐτῶν τῶν ἱερῶν μαθημάτων, λέγων “ Καὶ ἡμῖν δὴ οὖν ἀγῶνα προκείμεθα, πάντων ἀγῶνων μέγιστον, νομίζειν χρεῶν, ὑπὲρ οὗ πάντα ποιητέον ἡμῖν, καὶ πονητέον εἰς δύναμιν καὶ ἐπὶ τούτου παρασκευὴν καὶ ποιηταῖς, καὶ λογοποιοῖς, καὶ ῥήτορσι, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ὀμιλητέον, ὅθεν ἂν μέλλῃ πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιμέλειαν ὠφέλειά τις ἔσσεσθαι ὡσπερ οὖν οἱ δευσοποιοὶ, παρασκευάσαντες πρότερον θεραπείαις τισιν, ὅ,τι ποτ' ἂν ἦ τὸ δεξόμενον τὴν βαφὴν, οὕτω τὸ ἄνθος ἐπάγουσιν, ἂν τε ἀλουργόν, ἂν τε τι ἕτερον ἢ τὸν αὐτὸν δὴ καὶ ἡμεῖς τρόπον, εἰ μέλλοι ἀνέκπλυτος ἡμῖν ἢ τοῦ καλοῦ παραμένειν δόξα, τοῖς ἔξω δὴ τούτοις προτελεσθέντες, τηνικαῦτα τῶν ἱερῶν καὶ ἀπορρήτων ἐπακουσόμεθα παιδευμάτων καὶ οἷον ἐν ὕδατι τὸν ἥλιον ὄραν ἐθισθέντες, οὕτως αὐτῷ προσβαλοῦμεν τῷ φωτὶ τὰς ὄψεις. Λέγεται τοίνυν καὶ Μωϋσῆς ἐκεῖνος ὁ πάνυ, οὗ μέγιστον ἐστὶν ἐπὶ σοφίᾳ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ὄνομα, τοῖς Αἰγυπτίων μαθήμασιν ἐγγυμνασάμενος τὴν διάνοιαν, οὕτω προσελθεῖν τῇ θεωρίᾳ τοῦ ὄντος, παρα-

πλησίως δὲ τούτῳ καὶ τοῖς κάτω χρόνοις τὸν σοφὸν Δανιὴλ ἐπὶ Βαβυλώνης φασὶ τὴν σοφίαν Χαλδαίων καταμαθόντα, τότε τῶν θείων ἀφασθαι παιδευμάτων. „

Ἄς μὴ προφασιζόμεθα πλέον, ἀδελφοί μου, πτωχίαν, ἢ τυραννίαν καὶ τὰς τοιαύτας προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις! Χρήματα ἔχομεν ἰκανά· ὅσα σπαταλῶμεν δι' ἀναξίους Χριστιανῶν ἀπολαύσεις, καὶ πολλάκις φεῦ! διὰ τὰ κρημνίσωμεν ὁ εἰς τὸν ἄλλον, καὶ τὰ λάβωμεν ἡμεῖς τὴν θέσιν τοῦ πλησίον μας, καὶ τὰ ἐκδικηθῶμεν τοὺς ὁποίους μισοῦμεν ἀλόγως ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἂν τὰ δαπανήσωμεν εἰς τὸ ἐξῆς πρὸς ἐκπαίδευσιν ἡμῶν αὐτῶν ἢ τῶν πλησίον μας, θέλουσιν λάμψει ἐντὸς ὀλίγου τὰ ἔργα ἡμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, οὔτινες καὶ θέλουσιν δοξάσει τὸν πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ὅσον δὲ περὶ τῆς τυραννίας, αὐτὴ ἐξέλιπεν ἢ ἐκλείπει ἤδη ἀπὸ τὰς χώρας μας. Ἡ Ὀθωμανικὴ κυβέρνησις δὲν θέτει πλέον προσκόμματα εἰς σύστασιν σχολείων, διὰ τὰ μὴ εἶπω καὶ τὴν προστατεύει καὶ ἐπιθυμεῖ, ἐνόησασα, ὅτι φωτιζόμενοι οἱ ὑπήκοοί της, καὶ εὐδαιμονοῦντες ἐπομένως ὑπὸ τὰς πτέρυγας της, θέλουσιν τῇ μένει βεβαιότεροι καὶ πιστότεροι ὑπήκοοι, παρ' εἰς ἀμαθεῖς καὶ δυστυχεῖς ὄντες παραπέθονται καὶ παρασύρονται ἀπὸ τοὺς μὲν καὶ τοὺς δέ· ὅθεν καμμία πλέον δὲν μᾶς μένει πρόφασιν γὰρ μὴ θέλωμεν τὰ ποιήσωμεν τὸ ἀγαθόν. ὅθεν

Ἄνδρες ἔστε, φίλοι, ἐπὶ δὲ μνήσασθε θούριδος ἀλκῆς ὅσον δὲ ἡ παιδεία στολίζει καὶ ἀποκαθιστάνει τὸν κληρικὸν χρησιμώτατον καὶ σεβασμιώτατον, μᾶς τὸ ἀποδεικνύει ὁ μακαρίτης Κοραῆς εἰς τὰ ἀνα χεῖρας προλεγόμενά του, τὰ ὁποῖα, ὡς ἄλλην Κυρουπαιδείαν, εὐφυῶς ὠνόμασέ τις Μυθιστόρημα, παριστάνον ὡς ἐν κατόπτρῳ, τίνι τρόπῳ καὶ ὁ ἀμαθέστατος χωριδίου τινος παπᾶς δύναται τὰ ἀποβῆ ἐντὸς ὀλίγου ὄντως σεβασμιώτατος, εἰς μόνον διψήσῃ τὴν παιδείαν, καὶ κοπιᾷ εἰς

ἐκμάθησιν τῆς προγονικῆς ἡμῶν γλώσσης· ἀλλὰ καὶ ὅστις, ἀμαθὴς τυχὼν, ἀναγκάζεται νὰ διαμείνῃ καὶ μέχρι τέλους ἀμαθῆς, καὶ αὐτὸς εἶναι λίαν ἀξιοσέβαστος, εἰ μὴ μόνον ποθῆ τὴν παιδείαν καὶ τὴν προστατεύῃ, καὶ συνεργῆ διὰ νὰ παιδευθῶσιν ἄλλοι, καὶ προτρέπῃ εἰς τὴν μάθησιν τοὺς ὅσοι δύνανται. Κάνεις βέβαια δὲν ἀρνεῖται, ὅτι οἱ εὐκλέεστατοι Ζωσιμάδαι, ὁ αἰοίδιμος Ριζζάρης, καὶ ἄλλοι πολλοὶ, πρόμαχοι καὶ προστάται τῆς παιδείας, ἦσαν ὅλοι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον ὄχι βέβαια πολλὰ προωδευμένοι εἰς τὴν παιδείαν, καὶ μὴ ὅλα ταῦτα τίς δὲν προφέρει μὲ σέβας καὶ εὐλογίας τὰ πανευκλεῆ των ὀνόματα!! καὶ ὁ κληρικὸς ἄρα, ὅσον ἀμαθῆς καὶ ἂν ἦναι διὰ τὰς περιστάσεις, ὅταν ἦναι φίλος καὶ προστάτης καὶ ζηλωτὴς τῆς παιδείας, εἶναι πολλὰ διὰ τοῦτο ἀξιοσέβαστος, καὶ ἀναμφιβόλως πλεῖστον τοῦ πεπαιδευμένου, περὶ τοῦ ὁποῦοι κανεὶς βέβαια δὲν θανατᾶζει, βλέπων αὐτὸν ζηλωτὴν τῆς παιδείας.

“Ὅθεν κανεὶς ἀπὸ ὑμᾶς, ὦ σεβαστοὶ μου τῆς ὀρθοδόξιας κληρικοὶ, κανεὶς ἀπὸ ὑμᾶς ἄς μὴ ὑποπτεύσῃ, ὅτι θέλει ἀποβάλλει τὸ πρὸς αὐτὸν ἤδη ἀποδιδόμενον σέβας, εἰ μὴ φωτισθῶσιν οἱ ὁμογενεῖς του καὶ ἀναφανῶσιν ἄλλοι ἀσυγκρίτως αὐτοῦ σοφώτεροι κληρικοὶ, εἰ μὴ μόνον αὐτὸς διαμένῃ φίλος καὶ προστάτης καὶ ζηλωτὴς τῆς παιδείας· διότι τοιοῦτος διαμένων, θέλει θανατᾶζεσθαι μάλιστα τοσοῦτω πλεῖστον, διότι, καὶ τοι ἀμαθῆς διὰ τὰς περιστάσεις, διψῆ ὅμως καὶ ποθεῖ τὴν παιδείαν· τότε δὲ μόνον θέλουσιν, ἀφεύκτως θέλουσιν ἀποβάλλει τὸ πρὸς ὑμᾶς σέβας, ὅταν φωτισθῶσιν ἀκόντων ὑμῶν καὶ κωλύοντων, φωτισθέντες δὲ καὶ κατανοήσαντες τὰ καλὰ καὶ τὴν ἀξίαν τῆς βαρυτίμου καὶ τιμαλφοῦς παιδείας, καθορᾶσιν ὅμως ὑμᾶς ἐχθροὺς τῶν φώτων καὶ τῆς παιδείας. Τοῦτο ἔπαθεν ὁ κλῆρος τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας,

ἕως οὗ ἡ ναγκάσθη γὰρ ἐναγκαλισθῆ τὴν παιδείαν.
Τοῦτο φοβήθητε μὴ παύητε καὶ ὑμεῖς!

Κάνεις ἂς μὴ νομίση πρὸς τούτοις, ὅτι τὰ ἀνὰ χεῖρας
προλεγόμενα ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ ἀοιδίου Κοραῆ διὰ
να κινήσωσι μόνον τὸν γέλωτα, ἢ να περιπαίξωσί τινα
ᾄξι! μακρὰν τοῦ τοιούτου ἦτον ὁ ἀοιδίμος ἐκεῖνος ἀνήρ.
διὰ τοῦτο καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀμάθειάν του σεβαστὸν μᾶς
παριστάνει τὸν Παιπᾶ Τρέχαν, ὡς αὐτὸς ἐξηγεῖται σελ. 4.
σίχ. 21. καὶ ἐφεξῆς τῆς παρουσίας ἐκδόσεως. Διὰ ταῦτα
λοιπὸν καὶ πάλιν λέγω, οὐδεμία πλέον πρόφασις μᾶς
ὑπολείπεται διὰ να μὴ ποιήσωμεν τὸ ἀγαθόν.

Διὰ ταῦτα λοιπὸν καὶ πάλιν κράζω, καὶ ποτὲ δὲν θέλω
παύσει να κράζω μετὰ τοῦ προφητάνακτος τὸ Δράξασθε
παιδείας, μήποτε ὀργισθῆ Κύριος καὶ ἀπολείσθε ἐξ ὁδοῦ
δικαίας.

Εἶθε να λάβῃ αἰτίας ἐπαίνων τοῦ σεβαστοῦ μας κλη-
ρου ὁ ταπεινὸς ὁμογενὴς καὶ συναδελφὸς

ΕΡΗΜΙΤΗΣ ΤΗΣ ΠΕΝΤΕΑΗΣ.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ (*).

“ Παράξενον ἴσως, φίλε, θέλει σέ φανῆν, ὅτι σε γρά-
φω, ὄχι ἀπὸ τὴν ἔνδοξον τῆς ἐνδόξου νήσου Χίου πό-
λιν, ἀλλ’ ἀπὸ ταπεινὸν αὐτῆς χωρίον, τὴν Βολισσόν, ..

“ Εἰς τὴν μελετωμένην (ὡς καὶ ἄλλοτε σ’ ἔγραψα)
ἔκδοσιν τοῦ Ὅμηρου, παρὰ τὴν πτωχὴν μου Βιβλιοθή-
κην, οὐδεμίαν ἄλλην βοήθειαν ἔχων, ἀκόλουθον ἦτον
βέβαια νὰ προτιμήσω τὴν πόλιν, ὡς συνειθίζου αὐτοῦ
ὅσοι καταγίνονται εἰς συγγράμματος τινὸς σύνθεσιν, ἢ
ἔκδοσιν, νὰ μεταφέρωνται εἰς τὰς πόλεις, ἔπου καὶ βι-
βλιοθήκαι πλουσιώτεροι, ἱκαναὶ νὰ τοὺς βοηθήσωσι, καὶ
ἄνδρες εὐρίσκονται σοφώτεροι, καλοὶ νὰ τοὺς συμβουλευ-
σωσιν, ἐὰν ἡ χρεία τὸ καλέσῃ. ”

“ Ἄλλ’ ἡ κατάστασις, φίλε, τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων δὲν
ὁμοιάζει ἀκόμη, μηδ’ ἐξεύρω, πότε μέλλει νὰ ὁμοιάσῃ,
τὴν κατάστασιν τῶν πόλεων τῆς σοφῆς Εὐρώπης. Δὲν
μᾶς λείπουνσι πλούσιαι πόλεις, ζολισμέναι μὲ λαμπροὺς
αἴκους, μὲ ναοὺς μεγαλοπρεπεστάτους, μὲ νοσοκομεῖ-
προσφορα εἰς τὰς σωματικὰς ἀρρώστας, καὶ ὅμως δὲν
ἔχομεν ἀκόμη σχολεῖα ἱκανὰ νὰ θεραπεύσωσι τοῦ νοῦ τὰς
ἀσθενείας. Πῶς εἶναι ἄξιον νὰ ὀνομάζωνται σχολεῖα τῆς

(*) Ἡ ἐξῆς ἔκδοσις τῆς Α ῥαφιδίας τοῦ Ὅμηρου μ’ ἐπέμφθη
ἀπὸ φίλον, κάτοικον τῆς νήσου Χίου, ὅστις καὶ μὲ εἶχε παρακαλέσειν
διὰ προτέρας ἐπιστολῆς νὰ συντάξω τὰ προλεγόμενα. Ἄλλ’ ἐγὼ, καὶ
διὰ τὰς ἀσχολίας μου, καὶ διότι εὐκολώτερον ἦτόν εἰς αὐτὸν νὰ ἐκθέ-
σῃ τὴν ὅποιαν ἠκολούθησε μέθοδον εἰς τὴν ἔκδοσιν, ἔκρινα δίκαιον
εἰς τύπον Προλεγόμενων νὰ βάλω τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν τοῦ ἐκδότου
ἀπαράλλακτον. Μόνα ἰδικά μου εἶναι ὅσα ἐπράσθησα εἰς τὸ κάτω
μῆρος τῶν σελίδων, σημειωμένα μὲ τὰ ἐξῆς δύο στοιχεῖα ταῦτα, Ζ. Λ.

Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἢ τῶν ἐπιστημῶν, εἰς τὰ ὅποια δὲν εὐρίσκεται σχεδὸν καμμίαν ἀπὸ τὰς σοφῆς ἐκδόσεις τῶν Ἑλληνικῶν συγγραφέων, καμμίαν ἀπὸ τὰς ἀκαδημαϊκὰς συναγωγὰς μαθηματικῶν καὶ φυσικῶν διατριβῶν, κανὲν ἀπὸ τὰ περιοδικὰ συγγράμματα τῆς σοφῆς Εὐρώπης; Εἶναι φανερὸς περιπαιγμὸς νὰ ἐπαγγέλλονται διδάσκαλοι τῆς προγονικῆς γλώσσης, ὅταν ἀκόμη κατὰ τὴν δεκάτην ἐννάτην ἑκατονταετηρίδα παραδίδουσι γραμματικῶν καὶ ῥητόρων στοιχειώδη βιβλία, τῶν ὁποίων τὸνομα ἢ δὲν ἠκούσθη ποτὲ, ἢ πρὸ πολλοῦ ἔπαυσε ν' ἀκούεται, εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην [1], ὅταν καὶ αὐτὸν τὸν Ὅμηρον, τὸ μέγα καύχημα τῆς Ἑλλάδος, τὸν ἀναγινώσκουσιν ἀκόμη εἰς παλαιωμένας ἐκδόσεις. Τίς ἤθελεν, ὦ φίλα μου, πιστεῦσαι, ὅτι μόνος ἐγὼ σχεδὸν εἰς τὴν πλουσίαν ταύτην νῆσον ἔχω τὰς Ὀμηρικὰς ἐκδόσεις τῶν σοφῶν ἀνδρῶν, Ἐϋνίου καὶ Οὐολφίου; Ἀμποτε ὅσων ἔχω βιβλίων νὰ μὴν ἦσαν μυριάκις περισσότερα ὅσα μὲ λείπους; !

“ Εἰς τοσαύτην ἐμπεριδεμένος ἀμχανίαν, καὶ ἀποφασίσας νὰ ζητήσω τέπον ἡσυχον καὶ ἐπιτήδειον εἰς τὴν ἐκδοσιν τοῦ Ὀμήρου, ἐδιάλεξα τὴν Βολισσὸν τόσον προθυμότερον, ὅσον μῆτε πτωχοτέρα τῶν ἐνδόξων πόλεων εἶναι εἰς βιβλία, καὶ μεταξὺ τῶν πτωχῶν Βολισσινῶν, ὡς λέγουσιν, ἔγραψεν ὁ Ὅμηρος [2] τὰ παίγνια

(1) Ὁ γράφων τῆς ἐπιστολῆς, δὲν ἤξευρεν ἀκόμη, ὡς φαίνεται, ὅτι τυπύεται τὴν ὄραν ταύτην ἢ καλὴ Ἑλληνικὴ Γραμματικὴ τοῦ Βυτμάννου, μεταφρασμένη ἀπὸ φίλου ἀνδρα. Ταύτην τὴν ὄραν ἐτοιμάζεται καὶ σύνταξις Ῥητορικῆς πολλὰ διαφόρου ἀπὸ τῶν σοφιστῶν τὰς Ῥητορικὰς. Ζ. Α.

(2) “ Βολισσὸς, πόλις Διολικὴ ἐπ’ ἄκρον, Χίου πλησίον... καὶ φασὶν ὅτι Ὅμηρος ἐν τούτῳ τῷ πολισίματι τὰς διατριβὰς ἐποιεῖ... ” λέγει ὁ Βυζάντιος Στέφανος. Ζ. Α.

του[1], μαρτύριον καὶ τοῦτο, ὅτι ἐγεννήθη εἰς τὴν ἀπὸ τῶν Ἑλληνικῶν ὄλας νήσους φιλαστειότεραν Χίον”.

“ Ἀλλὰ πρὶν σε φανερώσω τὸν τρόπον τῆς ἐκδόσεως, καλὸν εἶναι νὰ σέ δώσω μικρὰν ἰδέαν τῆς ἐνταῦθα διαγωγῆς μου, πολὺ πλέον ἐπιτηδειότερας εἰς τῶν παιγνίων παρὰ εἰς τῆς Ἰλιάδος τοῦ Ὀμήρου τὴν ἔκδοσιν”.

“ Ἡ συναναστροφή μου εἶναι μὲ τὸν Ἐφημέριον τοῦ χωρίου, ἄνδρα, ὅστις παρὰ τᾶλλα του πολλὰ προτερήματα καυχᾶται, καὶ ὅτι εἰς ὅλην τὴν νήσον δὲν εὕρισκεται Παπᾶς νὰ ἀναγνώσκη παρ’ αὐτὸν ἐγρηγορότερα τὰ καθίσματα τοῦ ψαλτηρίου. Εἰς τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων τὸν ὕρθρον, τὸν συνέβη νὰ πτερνισθῇ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τόσον σφοδρὰ, ὥστε νὰ σβέσῃ τὴν λαμπάδα. Ὅταν τὴν ἀνεψαν, συλλογιζόμενος πόσον ἔχασε καιρὸν εἰς τὴν μεταξὺ σκοτίαν, ἐπροτίμησε νὰ πηδήσῃ ψαλμὸν δλόκληρον, τὸν μακρότερον, παρὰ τὸ ἐνειδος νὰ μακρύνῃ τὸν καιρὸν τῆς ἀναγνώσεως ὑπὲρ τὸ σύνθεσ”.

“ Δὲν ἐξεύρω, ἂν διὰ τὴν ταχυτάτην ταύτην ἀνάγνωσιν, ἢ διὰ τὴν φυσικὴν ἡμῶν τῶν Χίων κλίσιν εἰς τὰ σκωπτικὰ παρωνύμια, ὁ Βολισσινὸς Ἐφημέριος ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς πολίτας τῆς Χίου Παπᾶ Τρέχας· καὶ τὸ παρωνύμιον ἤρесе τόσον εἰς τὸν παρονομαζόμενον, ὥστε δὲν σ’ ἀκούει πλέον ἂν τὸν καλέσῃ μὲ τὸ κύριόν του ὄνομα”.

“ Καυχᾶται πρὸς τούτοις καὶ εἰς ἑξηκοντατέσσαρα ταξείδια, καὶ φαντάζεται ἑαυτὸν ὡς ἄλλον Ὀδυσσεά, ἀπὸ τὸν ὁποῖον τοῦτο μόνον διαφέρει ὅτι τὰ ἔκαμεν εἰς αὐτὰ τῆς νήσου τὰ ἑξηκοντατέσσαρα χωρία, χωρὶς κίνδυνον κανένα τῆς θαλάσσης”.

(1) Παίγνια τοῦ Ὀμήρου ἐννοεῖ τοὺς Κέρκωπας, τὰς Ἐπικίχλιδας, τὴν Βατραχομουμαχίαν, καὶ ἄλλα τοιαῦτα, τὰ ὁποῖα ὄλα ἔγραψεν ὁ Ποιητὴς εἰς τὴν Βολισσόν. Ἴδε Ἡρόδοτ. περὶ τῆς τοῦ Ὀμήρ. γενέσ, καὶ βιοτ. § 24. Ζ. Α.

“ Διὰ τὰ σὲ δώσω, φίλε, μικρὸν παράδειγμα τῆς ὁποίας ἀπέκτησεν ἀπὸ τὰ ταξείδια πολυπειρίας, ἐπέρασεν ἐδῶ πρὸ μηνῶν Ἄγγλος τις περιηγητὴς, μὲ σκοπὸν τὰ ἀνακαλύψη κανὲν ὑπόμνημα τῆς εἰς Βολισσὸν διατριβῆς τοῦ Ὀμήρου· εἶχε σιμὰ καὶ δύο του μικρὰ παιδάρια· Μόλις τ’ ἄκουσεν ὁ Παπᾶ Τρέχας τὰ συλλαλῶσι μὲ τὸν πατέρα των, καὶ μὲ ἐρώτησεν ἑκστατικὸς, Ποίαν γλώσσαν λαλοῦσι; — Τὴν Ἀγγλικὴν, τὸν ἀπεκρίθη καὶ ἡ ἑκστασίς του ἔγενεν ἀπολίθωσις. Δὲν ἐμπόρει τὰ χωρήσῃ τοῦ Βολισσινῶ Ὀδυσσεῶς ἡ κεφαλὴ πῶς τόσον νεαρὰ παιδάρια ἦτο δυνατὸν τὰ λαλῶσι γλώσσαν εἰς αὐτὸν ἄγνωστον. Δὲν ἐξεύρω πλέον, ποίαν γλώσσαν, καὶ εἰς ποίαν ἡλικίαν, κατ’ αὐτὸν, ἔπρεπε τὰ λαλῶσι τῶν Ἀγγλων τὰ τέκνα. Εἶμαι βέβαιος, ὅτι γελᾶς τὴν ὥραν ταύτην διὰ τὴν ἀπορίαν τοῦ Παπᾶ Τρέχα· ἀλλὰ τί ἤθελες κάμει, εἰς παρῶν παρόντος ἤκουε αὐτολεξέει ἀπὸ τὸ στόμα του τοὺς λόγους τούτους, Τὰ διαβολόπουλα, τόσον μικρὰ τὰ μιλοῦν ἐγγλέζικα ”!

“ Γέλα, φίλε, ὅσον θέλῃς, ἀλλὰ πρόσεχε μὴ καταφρονήσῃς διὰ τοῦτο τὸν σεβᾶσμιον Παπᾶ Τρέχαν. Ναί! σεβᾶσμιος ἀληθῶς εἶναι, ὡς σε τὸ λέγω. Μ’ ὄλην ταύτην τὴν ἀπλότητα, δὲν ἐμπορεῖς τὰ στοχασθῆς πόσον εἶναι φιλάνθρωπος ὁ καλὸς οὗτος ἱερεὺς, πόσον φροντίζει διὰ τὴν χρησθήθειαν τοῦ μικροῦ τοῦ πόμινιου, μὲ ποίαν ψυχῆς διάθεσιν παρηγορεῖ τοὺς ἐνορίτας εἰς τὰς δυστυχίας αὐτῶν, καὶ τοὺς συμβουλεύει, ὅταν εὐτυχῶσι, τὰ ἔχωσι πρόνοιαν τῶν δυστυχούντων ”.

“ Ἡ ἀρετὴ δὲν εἶναι εἰς αὐτὸν γέννημα παιδείας, ἐπειδὴ παιδείαν δὲν ἔλαβε· δὲν εἶναι καρπὸς τῆς ἀσκήσεως, ἐπειδὴ κανένα κόπον δὲν δοκιμάζει εἰς τὴν γύμνασιν αὐτῆς· ἀλλ’ ἐφυτεῦθη οὐρανοκαταίβατος εἰς τὴν ψυχὴν του. Δυπείται πολλάκις διὰ τὴν στέρησιν τῆς

παιδείας· καὶ διὰ τὴν ἀναπληρώσῃ ὅτι δὲν ἔκαμαν οἱ γονεῖς του εἰς αὐτὸν, ἔπεμψε τὸν υἱὸν του εἰς τὴν πόλιν νὰ μάθῃ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, καὶ ν' ἀκούσῃ τὰ μαθήματα τοῦ διδασκάλου Σελεπῆ. Εἶναι ἀνεκδιήγητος τὴν ὅποιαν ἐδοκίμασε χαρὰν, ὅταν ἔμαθεν ὅτι ὁ Ὅμηρος ἐδιάτριψεν εἰς τὴν Βολισσὸν, καὶ ὅτι ἀσχολοῦμαι εἰς τὴν ἐκδοσιν αὐταῦ. Τοῦτο μόνον μὲ ἐρώτησεν, ἂν ὁ Ὅμηρος ἦτο χριστιανός. Ἄδύνατον ἦτο τὸν εἶπα, ἐπειδὴ ἔζη χρόνους ἐννεακοσίους σχεδὸν πρὸ Χριστοῦ. Τί μὲ ἀπεκρίθη εἰς τοῦτο; Ὁ Θεὸς εἶναι καλὸς πατέρας· ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ σέρεώμα. Μὲ τὸ πρῶτον ἐνέει φανερὰ ὁ φιλόανθρωπος Παπᾶς, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν θέλει καταδικάσειν τὸν Ὅμηρον, διότι ἐγεννήθη τόσον ἀρχήτερα τοῦ Χριστοῦ· τοῦ δευτέρου προσμένω ἀπὸ τὴν ἀγχινοϊάν σου τὴν ἐξήγησιν. Ποίαν, εἶπέ με, συγγένειαν ἔχει τοῦ Ὁμήρου ἢ ποίησις μὲ τὴν θαναταζομένην ἀπὸ τὸν Δαυὶδ ποίησαν τοῦ κόσμου; Εἰς πολλὰς τοιαύτας ἀπορίας μὲ βάλλει καθημέραν, προσαρμόζων τοῦ ψαλτηρίου ῥητὰ εἰς πραγμάτων περιστάσεις, ὅπου ὁ ἰδικός μου νοῦς δὲν βλέπει καμμίαν προσαρμογὴν”.

“ Μὲ ἐρώτησε προχθὲς, ἂν τυπύεται γρήγορα ὁ Ὅμηρος. Ἀφοῦ ἤκουσε τὰς δυσκολίας πρῶτον τῆς συντάξεως τῶν σχολίων, ἔπειτα καὶ τῆς δαπάνης τοῦ τύπου, Διὰ τὴν σύνταξιν μὲ εἶπε, δὲν εἶμαι καλὸς νὰ κρίνω τῆς δαπάνης ὅμως τὸ πρᾶγμα μὲ φαίνεται εὐκολώτατον. — Πῶς Δέσποτά μου; — Ἐχομεν ἀπεκρίθη, τόσους ἀρχιερεῖς, τοὺς ὁποίους δὲν λείπει μήτε πλοῦτος, μήτε ζῆλος ὑπὲρ τῆς παιδείας τοῦ ἔθνους. Ἄν ὁ ἀείμνηστος τῆς Θεσσαλονίκης ἀρχιερεὺς Εὐστάθιος ἐδᾶπάνησεν, ὡς μὲ λέγεις, χρήματα πολλὰ νὰ συναξῆ τὰ ἀναγκαῖα βιβλία, καὶ ὄλην αὐτοῦ

τὴν ζωὴν, νὰ ἀπανθήσῃ ἀπ' αὐτὰ τὰς χρεια-
ζομένας εἰς τὸν Ὀμηρον ἐξηγήσεις, εἶναι ἀ-
ναμφίβολον, ὅτι, ἀν γράψῃς περὶ τοῦ σκο-
ποῦ σου πρὸς τὸν ἅγιον... , τὸν ἅγιον... , τὸν
ἅγιον... [ἀπαριθμήτας ὁκτὼ ἢ δέκα ἀπὸ τοὺς ἐγκρί-
τους ἡμῶν ἀρχιερεῖς], θέλουν σὲ γνωρίσειν χά-
ριν, ἐπειδὴ τοὺς δίδεις ἀφορμὴν νὰ δείξωσι
πόσον ἡ παιδεία τοῦ γένους εἶναι πρῶγμα ἱε-
ρὸν εἰς τὴν πανιερότητά των. — Πολλοὺς
[ἀπεκρίθην] ἀπ' ὅσους ὠνόμασες ἐγνώρισα
προσωπικῶς, ἀληθῶς ἄνδρας ἱεροὺς καὶ σε-
βασμίους [1], μὴ δ' ἀμφιβάλλω περὶ τῆς εἰς
τὰ καλὰ προθυμίας των· ἀλλ' ὅμως ἀποστρέ-
φομαι νὰ κάμω τώρα ὅ, τι δὲν ἔκαμα τὴν περα-
σμένην ὄλην μου ζωὴν. ἦθ' ἐλεῖς, δέσποτά μου,
διὰ δεκαπέντε μηνῶν εἰς τὴν Βολισσὸν δια-
τριβὴν νὰ κατασαθῶ ψωμοζήτητος [2]; — Ἄλ-
λ' ἐὰν εἰς τοῦτο, μὲ λέγει, ἀντιπαθῆς, δὲν
θέλεις, ἐλπίζω, ἀποστραφῆν τὴν ἰδικήν
μου βοήθειαν. Εἰς τὰ ἀπροσδόκητα ταῦτα λόγια,
φίλε, ὀλίγον ἔλειψε νὰ πάθω τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἔπαθεν

(1) Ταιούτοι' ἀληθῶς εἶναι ὅσοι νοοῦσι τὰς λέξεις τοῦ Εὐαγγελί-
ου, Ποιμῆν, καὶ Πρόβατα, μεταφορικῶς, καὶ ὄχι κυριολεκτικῶς·
ἦγον ὅσοι δὲν ἀρκούνται νὰ ἔχωσιν ὅσῃ ἔχουν οἱ βοσκοὶ τῶν προ-
βάτων γνώσιν, καὶ νὰ ποιμαίνωσιν ἀνθρώπους ἄλλο παρὰ τὴν μορφήν
μὴ διαφέροντας ἀπὸ τὰ κτήνη· ἀλλ' αὐτοὶ μὲν νὰ ἦναι στολισμένοι,
μὲ παιδείαν, ὅσῃν πρέπει νὰ ἔχωσιν οἱ θέλοντες νὰ ὀδηγῶσι τοὺς
ἄλλους, οἱ δὲ ποιμαίνόμενοι ν' ἀποκτήσωσι, καὶ αὐτοὶ διὰ τῆς παι-
δείας, τῶν προβάτων τὴν ἡμερότητα. Ζ. Α.

(2) Εἰς τὴν Χίον, καὶ εἰς ἄλλους τόπους τῆς Ἑλλάδος, πολλοὶ
ἀπὸ τοὺς ψωμοζήτας εἶναι Βολισσινοί. Τὸ δυστύχημα τοῦτο δὲν εἶ-
ναι δίκαιον νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν ἀργίαν τῶν ἀπλῶν τούτων χωρικῶν
ἕως νὰ ἐρευνηθῇ καὶ νὰ γνωρισθῇ ἡ ἀληθὴς αἰτία τοῦ κακοῦ. Ζ. Δ'

ἐκπληξιν, ὅταν ἤκουσε τοῦ Ἀγγλου τὰ τέκνα λαλοῦντα τὴν Ἀγγλικὴν γλῶσσαν· διότι εἰς τὴν πολυδάπανον ἔκδοσιν τοῦ Ὀμήρου ποίαν ἀπὸ τῆς Βολισσοῦ τὸν ἐφημέριον ἔπρεπέ τις νὰ ἐλπίζῃ βοήθειαν; Χωρὶς νὰ δώσῃ προσοχὴν εἰς τὴν ἐκπληξίν μου, μὲ προβάλλει ὁ καλὸς οὗτος Παπᾶς δύο γρόσια. Ταῦτα, λέγει, ἔλαβασήμερον ἀπὸ στεφάνωμα [1], ταῦτα μόνον ἔχω, ταῦτα σὲ δίδω πλειότερα ἀνεῖχα, ἰπλειότερα μετὰ χαρᾶς ἤθελα σὲ δώσειν, διὰ νὰ τυπωθῇ τοῦ συμπατριώτου ἡμῶν Ὀμήρου ἡ ποίησις, τὸν ὀποῖον ἐπεθύμουν νὰ ἐξεύρω εἰς ποίαν κατάστασιν εὐρίσκεται εἰς τὸν ἄλλον κόσμον. Πλὴν ὁ θεὸς εἶναι καλὸς πατέρας· ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερῆμα”.

“Μαντεύω τώρα, φίλε, τὴν περιεργίαν σου νὰ μάθῃς πῶς ἐφέρθῃν εἰς τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην συνεισφορὰν τοῦ καλοῦ Παπᾶ· τὴν ἔλαβα, ἀσπαζόμενος μὲ δακρυμένους τοὺς ὀφθαλμούς τὴν πλουσίαν τοῦ πένητος ἱερέως χεῖρα, ὅχι μόνον διὰ νὰ μὴ λυπήσω, μὲ τὴν ἄκαιρον παραίτησιν, τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ ψυχὴν, ἀλλὰ ὅτι καὶ μ’ ἐφάνη νόστιμον νὰ ὀνομάσω τὴν ἔκδοσιν ταύτην τοῦ Ὀμήρου, Βολισσινὴν ἔκδοσιν, ἐπειδὴ καὶ εἰς τὴν Βολισσὸν ὑπέμεινα τοὺς κόπους της, καὶ ἀπὸ τὴν πτωχὴν ταύτην Βολισσὸν ἔλαβα τὴν πρώτην βοήθειαν τῆς ἐκδόσεως”.

“Ἀκουσε ἄλλο θαυμαστότερον. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου εἶναι τόσον ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν, ὥστε ἢ πολλὰ μικρά των ἐκκλησία ἐμπορεῖ νὰ χωρέσῃ τριπλασίους αὐτῶν. Μ’ ὅλον τοῦτο τινὲς ἀπὸ τοὺς προεστῶτας, οἱ πλου-

(1) Εἰς τῶν Γάλλων τὴν γλῶσσαν, Βε'ne'diction nuptiale, τοῦτο σημειοῦται διὰ τοὺς ἀλλογενεῖς ἀναγνώστας. Ζ. Α.

σιώτεροι, ἐπεθύμησαν νὰ πλατύνωσι τὴν οἰκοδομίην. Ἐκοινωνήσαν τὴν γνώμην αὐτῶν εἰς τὸν Ἐφημέριον, καὶ οὗτος τοὺς ἐσυμβούλευσε νὰ συναθροίσωσι πρῶτον τὴν χρειαζομένην δαπάνην, διὰ νὰ τελίσωσι κατ' αὐτὴν καὶ τὸ ἔργον. Ἀφοῦ ἔμαθε συναγμένα τὰ ἀργύρια ὁ σεβίσμιος οὗτος Παπᾶς, μίαν τῶν κυριακῶν, μετὰ τὴν ἀπόλιση τῆς λειτουργίας, τοὺς εἶπε· Τέκνα μου, ὁ θεὸς δὲν κατοικεῖ εἰς πέτρας καὶ ξύλα, ἀλλ' εἰς τὰς ψυχὰς τῶν καλῶν χριστιανῶν. Τῆς ἐκκλησίας τὸ μέγεθος βλέπετε ὅτι δὲν εἴμεθ' ἀρκετοὶ νὰ τὸ γεμίσωμεν. Ἀπὸ σᾶς οἱ περισσότεροι δὲν ἤξεύρουσι μήτε νὰ ἀναγινώσκωσι, μήτε νὰ γράφωσι· πρᾶγμα ἀσυγκρίτως ἀρεστότερον εἰς τὸν θεὸν ἢ θέλαμεν πράξειν, βάλλοντες εἰς τόκον τὰ συναγμένα ἀργύρια, διὰ νὰ πληρόνεται ἀπ' αὐτῶν ἐτησίως διδάσκαλος γραφῆς καὶ ἀναγνώσεως, καὶ τὸ περισσεῦον νὰ μοιράζεται εἰς τοὺς πτωχοὺς ἀδελφοὺς μας, ὅσων ἡ πτωχεία δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα ἀργίας, καὶ μετ' οὗτον τὸν τρόπον νὰ ἐλευθερωθῶμεν ἀπὸ τοῦ ὄνειδος ὅτι μόνοι ἡμεῖς εἰς ὅλην τὴν νῆσον ἀγαπῶμεν τὴν ψωμοζητίαν. Τὶ λέγεις εἰς τοῦτο, φίλε; Δὲν σὲ φαίνεται ὁ ταπεινὸς ἱερεὺς τῆς Βολισσοῦ φρονιμώτερος καὶ θεοσεβέστερος τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ, ὅστις ἔκοψε τὰ σιτηρέσια τῶν διδασκάλων, διὰ νὰ οἰκοδομῇ λαμπρὰς ἐκκλησίας [1]";

(1) Τὸ διηγείται ὁ Ζωναρῆς (Βιβλ. Γ. σελ. 52), ἱστορικὸς φιλαλήθης, καὶ Μοναχὸς τὸ ἐπάγγελμα· "Τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας καυθεῖση, ἧς δομήτωρ ἦν ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος, ἔτεραν πολλῶν μείζω καὶ περιφανέστεραν ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς ἀπῆρξατο καινουργεῖν. . . Οὐ μόνον δὲ τὸν ἱερὸν τοῦτον δόμον ὁ βασιλεὺς ἐ-

Ἐφίνω ἄλλα πολλὰ καὶ θουμαστά τῆς ἀρετῆς τοῦ
ιερέως τούτου δείγματα, φοβούμενος τὸ ὑπέρμετρον μά-
κρος τῆς ἐπιστολῆς, καὶ ἀρκοῦμαι εἰς ἓν ἀκόμη, τὸ ὀ-
ποῖον μὲ φαίνεται ἀσυγχώρητον νὰ σιωπήσω. Ἦκουσεν
ὅτι ἱερεῖς τις, εἰδήμων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐπερι-
ήρχετο τὴν νῆσον, ζητῶν νὰ ἐμβῆ εἰς καμμίαν ἐκκλησίαν
Ἐφημέριος. Τὶ κάμνει ὁ καλὸς σου Παπᾶ Τρέχας; Τρέχει
πρὸς αὐτὸν νὰ τὸν προβάλῃ νὰ δεχθῆ ἀντ' αὐτοῦ τὴν
ἐφημερίαν τῆς Βολισσοῦ. Μόλις ἔμαθαν οἱ ταλαίπωροι
Βολισσινοὶ τὸ ἀπροσδόκητον εἰς αὐτοὺς μέγα δυστύχημα
τοῦτο, κ' ἔτρεξαν ἄνδρες καὶ γυναῖκες μὲ δάκρυα παρα-
καλοῦντές με νὰ τὸ ἐμποδίσω. Ἀφίνω σε, φίλε, νὰ σο-
χασθῆ; Πόσῃ ἀπορίαν ἐπροξένησεν εἰς ἐμὲ τὸν μεσιτήν
τὸ κίνημα τοῦτο τοῦ ἱερέως, καὶ μάλιστα ὅταν, ἐρωτήσας
αὐτὸν διὰ τί ἀπεφάσισε νὰ παραιτηθῆ τὴν ἐφημερίαν,
ἔλαβα ταύτην ἀπόκρισιν. Ἐγὼ, τέκνον, εἶμαι ἀ-
γράμματος· τὸν ὁποῖόν ἐπιθυμῶ νὰ βάλω
εἰς τόπον μου ἐφημέριον, εἶμαι βέβαιος, ὅ-
τι εἶναι ἐπιτηδειότερος παρ' ἐμὲ νὰ διδάσκῃ
καὶ νὰ κυβερνᾷ τὰς ψυχὰς τῶν καλῶν μου
τοῦτων χωρὶ κῶν. Εἰς τοιαύτην γενναίαν ἀπόκρισιν
τί εἶχε ν' ἀνταποκριθῶ; Συνέκλαυσα κ' ἐγὼ μὲ τοὺς Βο-
λισσινοὺς, καὶ ἐπρόσμενα μὲ λύπην τῆς ψυχῆς μου τὴν
στέρησιν τοῦ καλοῦ τούτου ἱερέως, τὴν ὁποῖαν καὶ ἠθέ-
λαμεν πάθειν, ἔαν οἱ κάτοικοι τῶν Θυμιανῶν δὲν ἐπρό-
φθαναν νὰ λάβωσι τὸν λόγιον ἱερέα εἰς ἐφημέριον, καὶ

„ κείνος ἐδείματο, ἄλλὰ καὶ ἑτέρους πλείονας· ἐν οἷς ἀπείρων χρη-
„ μάτων δεόμενος, τὰς τυπασθείσας ἀνέκαθεν ἐν ἐκάστη τῶν πόλεων
„ διδοσθαι σιτήσεις τοῖς ἐν αὐταῖς διδασκαλοῖς τῶν λογικῶν τε-
„ χνῶν καὶ ἐπιστημῶν, ὑποθήκαις τοῦ Ἐπάρχου, ἐξέκοψε. Καὶ οὕτως
„ τῶν ἐν ταῖς πόλεσι διδασκαλείων ἐσχολικῶν, ἀγροικία τῶν ἐν
αὐταῖς κατεκράτησε ”. Ζ. Α.

ν' ἀφήσωσι πάλιν εἰς ἡμᾶς τὸν ἰδικόν μας. Τοῦ θανάτου ἡμῶν Παπᾶ τὸ ἔργον τοῦτο δὲν τὸ κρίνεις, φίλε, ὡς ἐγὼ, ἀληθῶς Σωκρατικόν [1]”;

“Τοιοῦτος εἶναι, φίλε, ὡς σε τὸν περιγράφω, ὁ ἀπλούστατος καὶ φιλόανθρωπος ἡμέμιος τῆς Βολισσοῦ. Εἶναι σχεδὸν μῆνες δεκαπέντε ἀπὸ κατοικῶ τὸ χωρίον, καὶ κανὲν ἀκόμη πάθος κυριεῦδον εἰς τὴν καλὴν του ψυχὴν ἄλλο δὲν ἐγνώρισα παρὰ τὴν ἄμετρον χρῆσιν τοῦ ταβάκου. Ἀλλὰ ἐλαττώθη καὶ τοῦτο πολὺ, ἀφοῦ ἔμαθεν ὅτι μήτ' ὁ Ὀμηρος, μήτε ὁ Εὐστάθιος, δὲν ἐγνώρισαν τὴν σκόνιν ταύτην καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ τὴν ἀφήσῃ καὶ ὀλοτέλα, ἀφοῦ τὸν ἐσυνέβη τὸ ὅποιον μέλλω νὰ σε διηγηθῶ ἀστείον, ἢ μᾶλλον ἄτοπον καὶ ἄκαιρον, εἰς αὐτὴν τὴν ἐκκλησίαν. Γνωρίζεις τὸ κατὰστημα τοῦ σώματός μου ὅτι δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ ὑπερβολὴ μακρὰ ὅμως ὁ καλὸς οὗτος ἱερεὺς, ἂν τὸν παραβάλῃς πρὸς ἐμέ, εἶναι πυγμαῖος, ὥστε καὶ μὲ δίδει πολλάκις ἀφορμὴν νὰ παρωδῶ εἰς αὐτὸν τὸ κωμικόν,

Μικρὸς γε μῆκος οὗτος, ἀλλ' ἅπαν καλόν.

Μίαν τῶν κυριακῶν, εἰς τὴν ἀπόλυσιν τῆς λειτουργίας, ἐπλησίασα εἰς αὐτὸν νὰ λάβω, ὡς οἱ ἄλλοι, τὸ ἀντίδωρον καὶ, ἐπειδὴ διὰ τὴν ἀνισότητά τῶν σωμάτων ἦτον ἀνάγκη νὰ σκύψω, ἔπεσεν ἀπὸ τὸν κόλπον μου ἡ κατάρματος ταβακοθήκη, καὶ ἐφέρετο ὡς ἄλλος δίσκος εἰς αὐτὸν τοῦ

(1) Ὅταν ἐξήτει τις ἀπὸ τὸν Σωκράτη ἐπιστήμης τινος παράδοσιν, ἐσυνείθιζε νὰ ὀδηγῇ αὐτὸς τὸν ζητοῦντα εἰς τοὺς ὁποίους ἔκρινεν ἐπιτηδειοτέρους ἑαυτοῦ διδασκάλους τῆς ἐπιστήμης. Τὸν Σωκράτη ἀπὸ τοὺς παλαιούς, καὶ τὸν ἱερέα τῆς Βολισσοῦ ἀπὸ τοὺς νέους, μιμοῦνται καὶ οἱ φιλογενεῖς διδάσκαλοι τῆς Ἑλλάδος, ὅσοι δίδουν αὐτοὶ ἑκουσίως τὸν τόπον εἰς τοὺς σοφωτέρους των μηδὲ καταδέχονται ν' ἀκούσωσιν ἀπὸ στόμα κανενὸς ἀνυπομένου τὸ φοβερόν, “Ἐκκοψὸν αὐτὴν ἵνατὶ καὶ τὴν γῆν καταργεῖς” Ζ. Δ.

ἀντιδώρου τὸν δίσκον. Μόλις τὴν ἐνόησε κυλισμένην ὁ εὐλογημένος Παπᾶ Τρέχας, καὶ κινούμενος αὐτομάτως πρὸς αὐτὴν, τὴν ἀρπάζει μὲ μεγάλην προθυμίαν, καὶ ἀφοῦ ἐταβακίσθη μοῦ τὴν βάλλει εἰς τὴν χεῖρα, καὶ ταύτης ἐξοπίσω τὸ ἀντίδωρον, μηδ' αὐτὸ παντάπασι καθαρὸν ἀπὸ ταβάκων.

“ Ἀποπὸν ἦτο χωρὶς ἀμφιβολίαν τοῦτο· ἀλλ' εἰς τὸν Παπᾶν τῆς Βολισσοῦ ἡ τοιαύτη ἀτοπία παραβλέπεται καὶ διὰ τὰ πολλά του προτερήματα, καὶ διὰ τὴν ἀπλότητα τῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία τὸν ἐμπόδισε νὰ καταλάβῃ, ὅτι τὴν ὥραν ἐκείνην παρὰ τὸν μοιρασμὸν τοῦ ἀντιδώρου εἰς τίποτ' ἄλλο νὰ προσέχῃ δὲν ἔπρεπε. Πόσον εἶναι ἀτοπώτεροι, ὅσοι καὶ παιδεῖαν ἐπαγγελλόμενοι, καὶ θεοσέβειαν ὑποκρινόμενοι, δὲν παύουν νὰ σκανδαλίζωσι καθ' ἡμέραν τοὺς ἀκούοντας μὲ τὰς ἀναισχύντους συκοφαντίας κατὰ τῶν ὅσοι ἐπαινοῦν καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα νὰ ἐμβάσωσι προθυμοῦνται τὴν παιδείαν. ”

Μαθημένοι εἰς τὰ θυμιάματα καὶ τὰς προσκυνήσεις τῆς ἀπαιδευσίας, ὀλίγοι τινὲς, κακῶς γραμματισμένοι ἀλαζόνες, σπουδάζουν νὰ διώξωσι τὴν φιλοσοφίαν, μόνην ἱκανὴν νὰ δείξῃ τὴν ὀρθὴν μέθοδον τῆς παιδείας, ποτὲ μὲν αὐτὴν κατηγοροῦντες ὡς ἐναντίαν τῆς θρησκείας, ποτὲ δὲ τοὺς ἐπαινέτας αὐτῆς κηρύττοντες ὡς ἀθρήσκους. Δὲν ἠθελαν εἶσθαι εὐτυχέστεροι καὶ τιμιώτεροι ἄνδρες, εἰς ὁμοῦ μὲ τὴν ἀπαιδευσίαν εἶχαν καὶ τὰ ἦθη τοῦ Βολισσινοῦ ἱερέως, ὅστις ἔδειξεν, ὅτι ὀλιγώτερον κακὸν εἶναι ἡ ἀμαθία παρὰ τὴν ὁποίαν αὐτοὶ ἐδιδάχθησαν κακὴν καὶ ἀμέθοδον παιδείαν; ”

“ Εἶναι, φίλε, βέβαιον, ὅτι μεταξὺ τῶν ἀπαιδευτῶν εὐκολώτερον εὐρίσκει τις ἄνθρωπον χρηστὸν, παρὰ τῶν ὅσοι χωρὶς μέθοδον ὀρθὴν ἐπαιδεύθησαν. Τὸ αἴτιον εἶναι, ὅτι ὁ παντάπασιν ἀπαιδευτος ὁμοιάζει τὸν παντάπασι τυφλὸν καὶ ἂν ἡ φύσις δὲν τὸν ἔκτισεν ὀλότελα ἡλίθιον.

φοβούμενος τὴν πτώσιν, ἠσυχάζει εἰς τὸ σκότος. Ἐξαναπ-
τίαςό κακῆς καὶ ἀμεθόδου παιδείας μέτοχος, φανταζό-
μενος, ὅτι βλέπει πλέον τῶν ἄλλων [1], τολμᾷ νὰ πε-
ριπατῆ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν σκοτίαν. Ἐὰν κατὰ δυστυχίαν
κρατῆ εἰς τὰς χεῖρας καὶ βακτηρίαν, συντρίβει ὅτι τὸν
ἀπαντήσῃ, νομίζων ὅτι εἶναι περικυκλωμένος ἀπὸ παι-
τὸς εἶδους καὶ πάσης μορφῆς δαίμονας, χωρὶς κἂν νὰ
ὑποπτεύεται, ὅτι ἀρῶστέῃ ἡ κεφαλὴ του, καὶ οἱ δαίμο-
νες δὲν εἶναι περίγυρα, ἀλλὰ κατοικοῦν εἰς αὐτὴν του
τὴν ψυχὴν ”.

“ Καιρὸς εἶναι τώρα, φίλε, νὰ σὲ διηγηθῶ τὸν τρόπον
πῶς ἐσύνταξα τὴν ὁποῖαν πέμπω εἰς σὲ πρώτην Ῥα-
ψοδίαν τῆς Ἰλιάδος τοῦ Ὀμήρου, καὶ πῶς ἀγαπῶ νὰ
τὴν ἐκδώσῃς ”.

“ Θέλω καὶ ἐγὼ νὰ συνδράμω εἰς τὴν ἀπὸ τοὺς φρο-
νίμους ἐπιθυμουμένην ἀναμόρφωσιν τῆς μεθόδου τῆς
Ἑλληνικῆς παιδείας, καὶ πληροφορημένος, ὅτι τοῦτο
γίνεται πρῶτον μὲν μετὰ τὴν ὅσον δυνατὸν ἀναμάρτητον
γραφήν τοῦ κειμένου τῶν Ἑλληνικῶν ποιητῶν καὶ συγ-
γραφέων, ἔπειτα μὲ ἐκλογὴν σχολίων παλαιῶν, εἰς ὅσους
εὐρίσκονται σχόλια, καὶ μὲ σημειώσεις νεωτέρων φιλο-
λόγων, ἔκρινα ν’ ἀρχίσω ἀπὸ τὸν Ὀμηρον. Ἀλλὰ μόλις
ἀπεφύσισα τὸ ἔργον, καὶ μ’ ἐτάραξαν αἱ πολλαὶ του
δυσκολίαι. Ἀπὸ τὴν μικρὴν μου βιβλιοθήκην πολλὰ μι-
κρὰν ἐπρόσμενα βοήθειαν ἔπειτα ἔλεγα εἰς ἐμαυτὸν καὶ
οὕτω, **Εἰκοσιτεσσάρων Ῥαψοδιῶν τῆς Ἰλιά-
δος, συναδευμένων μὲ σχόλια, ὅταν ἐτοι-
μασθῶσι, τίς μέλλει ἢ θέλει νὰ κάμῃ τὴν
πολλὴν δαπάνην τοῦ τύπου; Εἰς τοὺς Βολισ-**

(1) “ Ἐπειδὴ δὲ οὐθ’ οἱ εἰδότες ἀμαρτάνουσιν, οὐθ’ οἱ τῶν μὴ εἶ-
δῶτων εἰδότες, οὐκ ἴσασιν, ἢ ἄλλοι λείπονται, ἢ οἱ μὴ εἰδότες,
οἴομενοι δ’ εἰδέειν; ” Πλάτων, Ἀλκιβ. Δ. σελ. 117.

εινοῦς, καὶ ἂν ὁμοίωζαν ὅλοι τὸν Παπᾶ Τρέχαν, εἶναι τοῦτο παντάπασιν ἀδύνατον εἰς πολλοὺς πλουσίους τῶν ἐνδόξων πόλεων εὐκολον ἴσως ἤθελεν εἰσθαι, ἐὰν ὁ Ὀμηρος, ἀντὶ τῆς διηγήσεως τῶν Ἑλληνικῶν ἡρωϊκῶν πράξεων, ἐδίδασκε πῶς οἱ πλούσιοι ἐμποροῦν νὰ γενῶσι πλουσιώτεροι” .

“ Μ’ ὄλον τοῦτο, ἡ ἐπιθυμία νὰ μὴ φανῶ μηδ’ ἐγὼ παντάπασιν ἀναφελῆς εἰς τὸ γένος, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Ὀμήρου, ἣτις καταντᾶ πολλάκις εἰς Ὀμηρομανίαν, μ’ ἐκινούσασιν καὶ μὴ θέλοντα εἰς τὴν ἐπιχείρησιν, καὶ ἀπ’ ὅ, τ. ἐπρεπε τολμηρότερον μὲ ἔκαμναν. Εἰς τοιοῦτους λογισμῶν, διαγρίβοντα μ’ εὐρήασιν τὰ ὅποια μ’ ἔστειλες προπέρυτι φυλλάδια τοῦ Γερμανοῦ Μυλλέρου, καὶ κατ’ εὐτυχίαν μ’ ἐλευθέρωσαν ἀπὸ τὴν βύσανον τοῦ δισταγμοῦ. Ἐὶν, ἔλεγα, ὁ Γερμανὸς οὗτος διδάσκαλος, θέλων νὰ ὠφελῆται τοὺς μαθητὰς του, ἀλλὰ μὴ δυνάμενος νὰ ἐκδώσῃ εἰς μικρὸν καιροῦ διάστημα τὴν Ἰλιάδα ὅλην ἐξ ἰδίας του δαπάνης, ἐπρόκρινε τὰς κατὰ μέρας μακροχρονίους ἐκδόσεις τῶν Ραψωδιῶν [1], τὶ ἐμποδίζει ἡμᾶς νὰ μεταχειρισθῶμεν τὸν αὐτὸν τρόπον; ”

(1) Ἐπειδὴ δὲν εἶναι εἰς ὅλους γνωστὸν ὅ, τι λέγει ἐδῶ ὁ φίλος τῆς ἐπιστολῆς γραφεὺς, συμφέρει νὰ φανερῶσω εἰς τὸν ἀναγνώστην τὸν τρόπον τῆς Ὀμηρικῆς ταύτης ἐκδόσεως. Ὁ Γερμανὸς Μυλλέρις (Mueller) ἐξέδωκεν, ἢ μᾶλλον ἤρχισε νὰ ἐκδίδῃ, τὸ κείμενον τῆς Ἰλιάδος μὲ ἐκλογὴν ἐξηγήσεων ἀπὸ τὰς παρεκβολὰς τοῦ Εὐσταθίου, καὶ τὰ ψευδῶς εἰς τὸν Δίδυμον ἀναφερόμενα σχόλια, κατὰ τὸ 1788 ἔτος. Ἐδημοσίευσεν λοιπὸν κατ’ ἐκείνου τὸ ἔτος τὴν Α ραψωδίαν καὶ τὴν Φ. κατὰ τὸ 1789 τὴν Χ. κατὰ τὸ 1790, τὴν Β. κατὰ τὸ 1791, τὴν Γ. κατὰ τὸ 1792, τὴν Δ. κατὰ τὸ 1793, τὴν Ε. Μετὰ δεκαετῆ διακοφῆν ἐξέδωκε κατὰ τὸ 1803, τὴν Ζ τὴν Η καὶ τὴν Θ. κατὰ τὸ 1804, τὴν Ι τὴν Κ καὶ τὴν Λ. Ἐστάθη παλιν ἐδῶ ἕως τὸ 1810 ἔτος, ὅτε ἐξέδωκε τὴν Μ καὶ τὴν Ν. Ἐκ τούτων συμπεραίνεται, ὅτι εἰς

“Ἐπεχείρησα λοιπὸν ν’ ἀκολουθήσω ὁδηγὸν τὸν Μυλλέρον, μὲ πολλὰ μικρὰς προσθήκας ἐξηγήσεων, ἐρανισμένων ἀπὸ τὰς αὐτὰς ὅθεν ἀνέστυρεν ἐκεῖνος πηγὰς, τὸν Εὐστάθιον λέγω καὶ τὸν ψευδοδίδυμον. Ἀλλὰ μόλις ἔφθασα εἰς τὸ τέλος τῆς Α΄ Ραψωδίας, καὶ ἐσυλλογίσθην μήπως ἡ μέθοδος τοῦ Μυλλέρου, καλὴ διὰ Γερμανικὰ φροντιστήρια, καὶ σύμφωνος μὲ τῶν λοιπῶν εἰς ἐκεῖνα παραδιδομένων μαθημάτων τὴν μέθοδον, δὲν ἦτον ἰκανὴ διὰ τὰ σχολεῖα τῆς Ἑλλάδος. Ὄθεν ἀπεφύσισα ὄχι μόνον τῶν προσθηκῶν τὸν ἀριθμὸν νὰ ἀυξήσω ἀπὸ ἄλλων φιλολόγων σημειώσεκ, εἰς τὰς ὁποίας πέμπει πολλάκις ἐκεῖνος τὸν ἀναγνώστην, χωρὶς ῥητῶς νὰ τὰς γράφῃ, ἀλλὰ καὶ πολλὰς ἐξηγήσεις παλαιὰς τυπωμένας ἀπὸ τὸν Μυλλέρον, ἢ παντάπασι ν’ ἀφήσω, ἢ εἰς τόπον αὐτῶν ἄλλας, ὅσας ἔκρινα ὠφελιμωτέρας, νὰ βάλω. Ἀλλαξοῦ λοιπὸν τὴν ἔκδοσίν μου ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Μυλλέρου, ὥστε δὲν ἔμεινεν εἰς αὐτὰς ἄλλο κοινόν, πλην ὅτι εἶναι καὶ αἱ δύο ἐρανισμένα ἀπὸ διαφόρων κριτικῶν ἐξηγήσεις” :

“Δὲν σὲ λανθάνει, φίλε, πότῃ δύναμιν ἔχουν αἱ φιλολογικαὶ προλήψεις, ὅσας προλαμβάνουσιν οἱ ἄνθρωποι ἀπ’ αἰτὴν αὐτῶν τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, καὶ μάλιστα εἰς τὰ σχολεῖα, καὶ πόσας ἄλλας ὀλεθριωτέρας ἡθικὰς προλήψεις γεννῶσιν, ἀν δὲν φθάσῃ τις νὰ τῶν ἐμποδίσῃ τὴν πρόοδον. Συναυξανόμεναι καὶ τρόπον τινα συγκολλώμεναι μ’ αὐτὴν τὴν φύσιν, γίνονται ἀληθινοὶ τύραννοι, ὑπὸ τῶν ὁποίων τὸν ζυγὸν ὄλην ἡμῶν τὴν λοιπὴν ζωὴν ἀναστενάζομεν οἱ ταλαίπωροι, κατηγοροῦντες εἰς τὸν ἄλλον, καὶ πολλάκις βλασφημοῦντες καὶ αὐτὴν

ἐτῶν 22 διάστημα ἀπὸ ἄρχισεν ἡ ἔκδοσις τοῦ Μυλλέρου, λείπον ἀκόμη, διὰ νὰ τελειωθῇ, ἐννέα (Σ, Ο, Π, Ρ, Σ, Τ, Υ, Ψ, Ω.) ραψωδίας. Ζ. Α.

τὴν πρόνοιαν [1], ὡς τῆς δυστυχίας ἡμῶν αἴτιον, ὅταν ἔπρεπε καθεὶ, νὰ ζητῆ τὰς ἀληθινὰς αἰτίας, ὡς εἰς ἄλλον πίθον τῆς Πανδώρας, εἰς αὐτὴν τὴν κεφαλὴν του. Τὴν τυραννικὴν ταύτην ἰσχὺν τῶν παιδικῶν προλήψεων ἐνοούσε καὶ ὅστις πρὸς τὸν ἐρωτῶντα, Τὶ δύσκολον; ἀπεκρίθη, Τὸ κακὰ ἀπομαθεῖν. Εἰς πολλοὺς τὸ δύσκολον τοῦτο γίνεται παντάπασιν ἀδύνατον”.

“ Εὐρίσκονται βέβαια εἰς τοὺς παλαιοὺς σχολιασὰς καὶ γραμματικαὶ καὶ ἱστορικαὶ παρατηρήσεις πολλαί, πολλὴν ἔχουσαι τὴν ὠφέλειαν εἰς τὴν κατάληψιν τῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων. Ἄλλ’ εἶναι κατὰ δυστυχίαν θαμμένοι εἰς πολλὰ περισσοτέρας τὸν ἀριθμὸν κακὰς ἐρμηνείας, κακὰς λέξεων ἐτυμολογίας καὶ παραγωγὰς, εἰς βραχυλογίαν, εἰς πολλὰς ψευδεῖς ἐννοίας.”

“ Συγχωρημένη ἦτο κατ’ ἐκείνον τὸν καιρὸν τοιαύτη τῶν καλῶν καὶ τῶν κακῶν πανσπερμία καὶ σύγχυσις, ὡς καὶ πολλῶν φυσικῶν φαινομένων ἢ σφραλισμένη αἰτιολογία. Συγχωρημένον ἦτο καὶ εἰς τὸν Εὐστάθιον νὰ τὰς συναθροίσῃ καὶ νὰ τὰς ἐκδώσῃ, ὡς τὰς εὔρε, ἢ μᾶλλον ἔκαμεν ἔργον αἰωνίου ἐπαίνου ἄξιον ὁ ἀείμνηστος οὗτος ἀρχιερεὺς, καταστήσας εἰς τὸ γένος κοινὸν τοῦτον τῶν Ὀμηρικῶν ἐξηγήσεων τὸν Ἰησαυρὸν, ἂν καὶ ὅσα περιέχει ὅλα δὲν ἦναι χρυσός”.

“ Ἀλλὰ τὴν σήμερον, ὡς ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη ηὐξήθη διὰ πολλῶν πειραμάτων, τὰ ὅποια ἦσαν ἄγνωστα εἰς τοὺς παλαιοὺς, παρόμοια καὶ ἡ κριτικὴ τῶν ἀρχαίων ἐξήγησις ἔλαβε μεγάλας αὐξήσεις διὰ τῆς παραβολῆς

(1) *Ω πόποι, οἶον δὴ νυ θεοὶς βροτοὶ αἰτιῶνται.*

Ἐξ ἡμῶν γάρ φασι κάκ’ ἔρμεναι· οἱ δὲ καὶ αἰτοὶ

Ἐφῆσω ἀτασθαλίησιν ἰπέρμερον ἄλγε’ ἔχουσι.

Ὀδυσσ. Α, 32 31. Ζ. Α.

πολλῶν βιβλίων [1], ἢ παντάπασιν ἀγνώστων, ἢ δυσ-
κολοκλήτων εἰς τοὺς παλαιούς, στερημένους ἀπὸ τὸ θεῖον
δῶρον τῆς τυπογραφίας”.

“ Ἀπὸ τὰς πολλὰς τοῦ λεγομένου ἀποδείξεις μί-
αι καὶ τὰ περὶ τῶν ὁποίων μετ’ ὀλίγων θέλω λαλήσει
πλατυτέρον, ἐκδοθέντα ἀπὸ τὸν περίφημον Βιλλοισῶνα
εἰς Βενετιαν σχόλια τοῦ Ὀμήρου. Εἶναι καὶ αὐτὰ ὡς
καὶ τὰ τοῦ Εὐστάθιου, συνάθροισις διαφόρων σχολιασῶν,
ἀπὸ τοὺς ὁποίους, ὅτι ἦσαν καὶ τινὲς ἀγνοστοὶ [2] εἰς
τὸν Εὐστάθιον, εὐκολα θέλει τὸ μάθειν ὅστις παραβάλη
τὰ δύο βιβλία ”.

(1) Καὶ τῆς παραβολῆς ἀκόμη πολλῶν ξένων γλωσσῶν, καὶ μά-
λιστα τῆς Λατινικῆς. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἐτυμολογικοῦ, ὁ Σουίδης, ὁ
Ἡσύχιος, ὁ χορὸς ὅλος τῶν σχολιασῶν καὶ γραμματικῶν, ἀν ἐγνώρι-
ζαν τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν, δὲν ἤθελα νὰ γράψουν τύσας ἐτυμολογίας,
παραγωγὰς, ἐξηγήσεις, αἱ ὁποῖαι σήμερον κινεῦν εἰς γέλωτα καὶ αὐ-
τὰ τὰ νεαρὰ τῶν Γερμανικῶν σχολείων μαθητάρια. Παρὰ τὴν Λατινι-
κὴν ὠφελοῦν πολὺ καὶ αἱ νῦν λαλούμεναι ξένοι γλώσσαι, ἄλλαι μὲν,
διότι ἐμορφώθησαν ἀπ’ ἐκείνην, ἄλλαι δέ, διὰ τὰς μεταβολὰς καὶ
μίξεις τῶν ἐθνῶν, αἱ ὁποῖαι φυσικὰ ἐπροξένησαν καὶ μίξιν γλωσσῶν,
καὶ δι’ αὐτὴν ἀκόμη τὴν εἰς πολλὰ ὁμοιότητα τοῦ συλλογίζεσθαι τῶν
διαφόρου γλώσσης καὶ πατρίδος ἀνθρώπων. Ἀπὸ τὴν παραβολὴν
ταύτην, ὡς μίτον Ἀριάδης, ὀδηγούμενοι πολλοὶ κριτικοὶ εὐρήκασιν
ἐξηγήσεις πολλῶν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα εἰς τοὺς παλαιούς ἦσαν
καὶ εἶναι ἀκόμη εἰς τοὺς ἀγαπῶντας νὰ μίμωσσι πάντοτε παλαιοὶ, ἢ
ληθινὰ αἰνίγματα. Ζ. Α.

(2) Φαίνεται τοῦτο παράδοξον, καὶ ὅμως εἶναι ἀληθές. Ἐν τοῖς
ἐγνώριζεν, εἶναι ἀπίθανον ὅτι δὲν τοὺς ἐμεταχειρίσθη, ὁ Εὐστάθιος,
ὅστις πολλάκις δι’ ἀγάπην τοῦ Ὀμήρου σφαιρεῖ καὶ ὅσα δὲν ἔχουσιν
οὐδεμίαν σχέσιν μετὸν Ποιητῆν. Εἰς τὴν τότε τῶν Βυζαντινῶν Αὐ-
τοκρατόρων βιβλιοθήκην ἀν εὐρίσκετο ἀντίγραφον παρόμοιον τοῦ
ἔθεν ἐγινε ἡ Βενετικὴ ἔκδοσις τοῦ Βιλλοισῶνος, πᾶς ἦτο δυνατὸν νὰ
μὴ τὸ γνωρίσῃ ὁ Εὐστάθιος, ἔχων ἀκόλωντον τὴν εἴσοδον εἰς τὸν Αὐ-

“Ἐσυλλογίσθη λοιπὸν, ὅτι θέλω κατορθώσῃν ἔργον εἰς τοὺς σπουδαστὰς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ὠφελιμώτατον συναθροίζων ἀπὸ τοὺς παλαιούς τὰς ὀρθὰς, ἢ τοὺλάχιστον τὰς πιθανῶς τοιαύτας, ἐξηγήσεις, προσθέτων εἰς αὐτὰς καὶ ὅσα ἄξια λόγου παρατήρησαν οἱ νεώτεροι φιλολόγοι, καὶ ἐκδίδων τὴν συνάθροισιν ταύτην ἐνωμένην μὲ αὐτὸ τὸ κείμενον τοῦ βασιλέως τῶν ποιητῶν Ὀμήρου. Τοιοῦτοτρόπως ἐμποδίζονται κατ’ αὐτὰς τὰς ἀρχὰς οἱ σπουδαῖοι ἀπὸ τῶν κακῶν τὴν μάθησιν, ὅσα συνειθίζουσιν νὰ στοιβάξωσιν εἰς τὰς νεαρὰς αὐτῶν κεφαλὰς οἱ ἀμαθεῖς διδάσκαλοι.”

“Ἀλλὰ καὶ τοῦτο, εὐκόλον εἰς τὸ φαινόμενον, μ’ ἐδίδαξεν ἢ πείρα ὅτι ἔχει μεγάλας δυσκολίας, διὰ τὴν μακρὰν ἔρευναν, καὶ πολλὴν κρίσιν, ἀναγκαίαν εἰς τὸν ὅστις ἐπιχειρεῖ νὰ διαλέξῃ ἀπὸ πολλὰ σφαλμένα ὀλίγα ὀρθὰ, καὶ ἀπὸ ταῦτα πάλιν τὰ ὀρθώτερα”.

“Δὲν εἶμαι παντάπασι κρίσεως ἄμοιρος· μῆτε καιρὸν ὁμῶς νὰ κάμω μακρὰν ἔρευναν ἔχω, μῆτε τῆς πολλὰ μικρὰς μου βιβλιοθήκης ἢ βοήθεια εἶναι ἱκανὴ νὰ μοῦ συντέμῃ καὶ τὸν καιρὸν καὶ τοὺς κόπους τῆς ἐρέυνης. Ἄλλ’ ἔπρεπε τάχα διὰ ταύτας τὰς ἐλλείψεις νὰ παραιτηθῶ τὸ ἔργον, καὶ διὰ τὴν βεβαιότητα, ὅτι δύναται νὰ γενῆ καλῆτερον, νὰ μὴ σπουδάσω νὰ ἐλευθερώσω τοὺς νέους ἀπὸ τὰ χειρότερα; Τοιαύτη ἀμέλεια ἤθελε δικαίως μὲ ὁμοιώσειν μὲ ἄνθρωπον ἀμελοῦντα νὰ σκεπάζῃ ὅπως ἐμπορῇ τὴν γύμνωσιν τοῦ ἀδελφοῦ του, μὲ πρόφασιν ὅτι δὲν ἔχει νὰ τὸν στολίσῃ μὲ λαμπρὰ φορέματα.” Ἐκαμα λοιπὸν, φίλε μου, ὅ, τι ἐδυνήθην· ὅστις κάμῃ εἰς τὸ ἐξῆς

τοκράτορα Ἐμμανουὴλ τὸν Κομνηνόν; Ἦτο κρυμμένον εἰς κανεὸς ἰδιώτου φιλομούσου κατοικίαν, ἴσως εἰς αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἴσως καὶ ὅχι πολλὰ μακρὰν τῆς κατοικίας τοῦ Εὐσταθίου. Τόσον ἦτο δύσκολος τότε καὶ τῶν βιβλίων καὶ τῶν σοφῶν ἢ κοινωρία. Σ. Α.

καλύτερα, ὡς ἀληθινὸν τῆς κοινῆς ἡμῶν πατρίδος φίλον, θέλω τὸν ἐπαινεῖσαι ”.

“ Καὶ τὸ μὲν κείμενον τοῦ Ὀμήρου κανένα κόπον δὲν μ’ ἐπροξένησεν, ἐπειδὴ ἡ γραφή του δὲν εἶναι ἔκδοσις, ἀλλ’ ἀπαράλλακτος μετατύπωσις τῆς ἀπὸ τὸν ἔνδοξον κριτικὸν Οὐόλφιον ἔκδοσέως κατὰ τὸ 1804 ἔτος εἰς Δειψίαν Ἰλιάδος τοῦ Ὀμήρου τοῦτο μ’ ἐφάνη, φίλε, εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις τὸ συντομώτερον. Τὴν Οὐόλφιαν ἔκδοσιν καταλαμβάνεις ὅτι δὲν τὴν νομίζω κατὰ πάντα ἀναμάρτητον, ἐπειδὴ μὴδ’ αὐτὸς ὁ σοφώτατος ἐκδότης [εἶμαι βέβαιος] τοιαύτην δὲν τὴν στοχάζεται. Ἀλλὰ μίαν μόνην γραφὴν ν’ ἀλλάξω ἀπ’ ὅσας μὲ πολυχρόνιον ἔρευναν ἐκείνος καὶ μελέτην τοῦ Ὀμηρικοῦ κειμένου ἔκρινε καλὰς, ἦτον ἀνάγκη νὰ κάμω καὶ ἐγὼ μακρὰν ἔρευναν, διὰ νὰ ἐκθέσω τὰς αἰτίας τῆς ἀλλαγῆς πρᾶγμα τόσον δυσκολώτερον, ὅσον μὴδ’ ἐξέδωκεν ἀκόμη τὰς σημειώσεις του, διὰ νὰ μάθωμεν ἀπ’ αὐτὰς καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀδυναμίαν τῶν παρακινήσαντων αὐτὸν αἰτίων εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν διαφόρων γραφῶν. Ὅποια καὶ ἂν ἦναι τοῦ Οὐόλφιου ἢ Ὀμηρικῆ ἔκδοσις, εἶναι χωρὶς ἀμφιβολίαν τῶν ὅσων ἕως σήμερον ἐξεδόθησαν ἢ ὀρθωτέρα. καὶ ὅστις ἀπὸ τοὺς διδάσκοντας τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν δὲν τὴν ἔχη εἰς τὸ σχολεῖόν του, ἐκείνον, εἴαν δὲν ῥαπίσῃ τις, μιμούμενος τὸν Ἀλκιβιάδην, ἔχει δίκαιον νὰ στηλιτεύσῃ ὡς ἐπαγγελλόμενον ἀλαζονικῶς ἐπιτήδευμα ἄγνωστον εἰς αὐτὸν, ὡς ἀναίσχυντον τερατολόγον, ἀπατώντα καὶ τοὺς νέους τοὺς ἐμπιστευθέντας εἰς αὐτὸν, καὶ τὴν Ἑλλάδα κοινῶς ὄλην, ἥτις προσμένει τὴν ἀνάστασιν αὐτῆς ἀπὸ τὴν ὀρθὴν παιδείαν τῶν νέων ”.

“ Ἄς ἔλθωμεν τώρα, φίλε, εἰς τοὺς σχολιαστάς. Τὸν πρῶτον τόπον μεταξὺ τούτων πρέπει δικαίως νὰ ἔχη ὁ Εὐζάβιος, ὅχι μόνον ὅτι ὁ περισσότερος ἔρανος ἔγινεν ἀπ’ αὐτὸν, ἀλλ’ ὅτι ἔχει καὶ θαυμαστάς παρρηρήσεις

περὶ τῆς γλώσσης, ὁσάκις παραβάλλει τοὺς διαφόρους σχηματισμοὺς τῶν ῥημάτων, καὶ τὰς συνδέει εἰς ἓν ἀρχικὸν ἴεμα. Εἴτ' ἀφ' ἑαυτοῦ τὰς ἔκαμεν, εἴτ' ἀπὸ παλαιότερους κριτικούς τὰς ἔλαβεν, ὁ ἀείμνηστος οὗτος ἀρχιερεὺς, δείχνει γνώσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης μεγάλην, ὅσῃν ἦτο δυνατόν νὰ ἔχη τις εἰς ἐκείνην τοῦ χρόνου τὴν περίοδον, ὁπότε ἡ κριτικὴ δὲν ἦτον ἀκόμη εἰς τὴν ὅποιαν ἔφθασε τὴν σήμερον τελειότητα”.

“ Παρὰ τὴν γνώσιν ταύτην δείχνει καὶ πολλὴν κρίσιν τοῦ καλοῦ εἰς πολλὰ μέρη τῶν σχολίων, σημειῶνων μὲ μεγάλην εὐχαρίστησιν τοὺς λαμπροὺς τόπους τοῦ Ὀμηρικοῦ ποιήματος· ἀν δὲν ἦτον ἰκανὴ νὰ τὴν δείξῃ καὶ μόνη ἡ ἐπιχειρήσις νὰ σχολιάσῃ τὸν Ὀμηρον, ἀφήσας εἰς τὸν Τσέτσην τὴν σκοτεινὴν δόξαν νὰ ἐξηγῇ καὶ νὰ ὑβρίξῃ ἐνταυτῷ τὸν σκοτεινὸν Δυκόφρονα μὲ κλεμμένας ἀπ' ἄλλους ἐρμηνείας”.

“ Τοῦ Εὐστάθιου τὸ ὄνομα σημειοῦται εἰς τὴν συνάθροισίν μου διὰ τοῦ Ε' στοιχείου, ὡς τὸ ἐσημείωσε καὶ ὁ Γερμανὸς ἐκδότης. Ὅπου μεταξὺ τῆς ἐξηγήσεως τοῦ Ἀρχιερέως βλέπεις τὰς τρεῖς στιγμὰς . . . , τοῦτο σημαίνει τὴν διακοπὴν τῆς συνεχείας τῆς ἐξηγήσεως. Ὅσα λείπουν μεταξὺ, ἀφέθησαν, ὅχι ὡς σφαλμένα, ἀλλὰ διότι ἦσαν ἢ πολλὰ μακρὰ, ἢ εἶχαν ὀλίγην, καὶ πολλὰκις οὐδεμίαν, εἰς τὸ προκείμενον ἀναφοραν. Ὁ καλὸς Εὐστάθιος ἀγαπᾷ, ὡς ἐξεύρεις, τὰς μακρὰς παρεκβάσεις. Εἰς αὐτὰς εὐρίσκονται πολλὰ χρήσιμα μαθήματα· ἀλλ' ὁ σκοπὸς μου δὲν ἦτο νὰ ἐκδώσω τὸν μεγαλοδάπανον Εὐστάθιον, ὅστις θέλει μείνει πολλοὺς ἀκόμη χρόνους ἕως ἀνέκδοτος, ἀλλὰ μικρὸν ἐξηγήσεων τῆς Ἰλιάδος ἐράνισμα, τὸ ὅποιον καὶ αὐτὸ, εἰάν ἄλλην παρὰ τοῦ Βολισσινοῦ ἱερέως τὰ δύο γρόσια βοήθειαν δὲν λάβω, πιθανὸν ὅτι θέλει περιορισθῆν εἰς μόνην τὴν Α. Ῥαψωδίαν”.

“ Τὸ ἐράνισμα τοῦτο εἶναι ἀληθῶς ἔκδοσις ἰδική μου,

ὄχι μόνον διὰ τὸν κόπον τῆς τάξεως καὶ συρράψεως τῶν διαφόρων σχολιαστῶν, ἀλλ' ὅτι καὶ σφαλμένων γραφῶν διορθώσεις πολλοτάτας ἔκαμα εἰς αὐτοὺς, ὡς εὐκολα πάς τις δύναται νὰ τὸ πληροφορηθῆ, ἐὰν παραβάλη ὀλίγας μόνας σελίδας τῆς ἐκδόσεώς μου μὲ τὰς πρὸ πολλοῦ ἐκδοθείσας παρεκβολὰς τοῦ Εὐσταθίου, μὲ τὰ σχόλια τοῦ ψευδοδιδύμου, καὶ τὰ πρὸ ὀλίγων χρόνων ἐκδοθέντα ἀπὸ τὸν Βιλλοισῶνα ἰεῖς Βενετίαν, καὶ μ' αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἀπ' ὅλα ταῦτα ἐρανισθεῖσαν ἔκδοσιν τοῦ Μυλλέρου. Παρὰ τὰς διορθώσεις ταύτας ἐπρόσθεσα καὶ τινὰς ἐπικρίσεις περὶ τῶν ὁποίων θέλω σὲ λαλήσειν μετ' ὀλίγων”.

“ Δεύτερος τῶν σχολιαστῶν εἶναι ὁ Δίδυμος, ἤγουν τὰ μικρὰ σχόλια τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸν Δίδυμον. Ὅτε δὲν ἐγράφησαν, ὡς εἶναι, ἀπὸ τὸν περίφημον γραμματικὸν τοῦτον, εἶναι σήμερον γνωστὸν εἰς τοὺς κριτικούς. Περιέχουσι πολλὰ καὶ τοῦ Διδύμου, καὶ ἄλλων ἐξηγητῶν, ἀπαράλλακτα σχεδὸν ἔξω ἀπὸ τὰ εὕρισκόμενα εἰς τὸν Εὐστάθιον, καὶ εἰς τὰ ἐκδομένα ἀπὸ τὸν Βιλλοισῶνα. καὶ τὰ περισσότερα δὲν εἶναι πλὴν ἐξηγήσεις σύντομοι λέξεων, κατὰ τὰς γνωστὰς εἰς τὰ σχολεῖα ψυχαγωγίας, ἢ τὰς ὀνομαζομένας πολλὰς καὶ παντοδαπὰς τοῦ Ὅμηρου παραφράσεις. Μ' ὅλον τοῦτο ἐρανίσθη καὶ ἀπ' αὐτὰ κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Μυλλέρου ὅσα μ' ἐφάνησαν ἐπιτήδεια νὰ βοηθήσωσι τὴν ἀδυναμίαν καὶ νὰ συντέμωσι τοὺς κόπους τῶν νέων καὶ τὰ ἐσημείωσα μὲ τὸ Δ στοιχεῖον”.

“ Ὁ Εὐστάθιος καὶ ὁ ψευδοδιδύμος ἔγιναν γνωστοὶ μὲ αὐτὴν σχεδὸν συγχρόνως τῆς τυπογραφίας τὴν εὑρεσιν, καὶ παρ' αὐτοὺς ἄλλα πλέον βοηθήματα εἰς τὴν κρίσιν καὶ ἐξήγησιν τοῦ Ὅμηρου σχεδὸν δὲν ἐλπίζοντο. Τοῦτο μόνον ἔξευραν οἱ φιλόλογοι, ὅτι ἐσώζοντο ἀκόμη εἰς τὴν δημόσιον τῆς Βενετίας Βιβλιοθήκην παρὰ τοὺς γνωστοὺς ἄλλοι σχολιασταὶ τοῦ Ὅμηρου, τῶν ὁποίων τὴν

ἐκδοσιν πολλοὶ ἐπεθύμουν ὡς χρήσιμοι, καὶ τινὲς σχεδὸν ἐνόμιζαν περιττὴν, ὑποπτευόμενοι μὴ δὲν ἔχουσι τί περὶ σσότερον ἀφ' ὅσα ἐσυνάθρουν ὁ Εὐστάθιος, ἢ ὁ ψευδῶς ὀνομασθεὶς Δίδυμος”.

“ Κατὰ τὸ 1788 ἔτος εὐρισκόμενος ὁ μακαρίτης Βιλλοισὼν εἰς Βενετίαν, ἐπαρακινήθη ἀπὸ τὸν σφοδρὸν ἔρωτα τῆς ἑλληνικῆς σοφίας, νὰ ἐρευνήσῃ τὰ ἀνέκδοτα ταῦτα σχόλια, καὶ κρίνας αὐτὰ χρήσιμα εἰς τοὺς φιλομήρους, τὰ ἐσυνάθρουν καὶ τὰ ἐξέδωκε διὰ τῶν τύπων. Κατὰ δυστυχίαν, ἐπειδὴ ἀναγκασθεὶς νὰ ἀποδημήσῃ, ἀφῆκεν εἰς ἄλλους τὴν φροντίδα τῆς τυπώσεως, ἢ ἐκδοσὶς γέμει ἀπὸ παντὸς εἶδους σφάλματα, ἀπὸ τὰ ὅποια ἤθελεν ἀναμφιβόλως τὴν καθαρῆσιν ἢ παρουσία του. Καὶ εἰς ταύτην ὅμως τὴν κατάστασιν αὐτὴ εἶναι ἀληθινὸν εὐεργέτημα τῆς φιλοπονίας τοῦ Βιλλοισὼνος, ἐπειδὴ κάμνει σημεῖωδῃ χρόνου ἐποχὴν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν, καὶ χωρὶς αὐτὴν πιθανὸν ὅτι δὲν ἠθέλαμεν ἀκόμη ἀπολαύσειν τὴν καλὴν ἐκδοσὶν τοῦ Οὐολφίου”.

“ Τῆς Βενετικῆς ἐκδόσεως τὸ χρήσιμον δὲν στέκει τόσον εἰς τὴν κατὰ μέρος ἐρμηνείαν τῶν Ὀμηρικῶν λέξεων, ὅσον εἰς τὰς διαφόρους γραφὰς αὐτῶν, εἰς τὴν περὶ αὐτῶν κρίσιν τῶν ἀρχαίων κριτικῶν, εἰς τῶν κριτικῶν τούτων τὴν πληρῆσέραν ἀρίθμησιν, μεταξὺ τῶν ὁποίων εὐρίσκονται καὶ γυναῖκες, εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν διαφόρων Ὀμηρικῶν ἐκδόσεων, τῶν, ὅχι μόνον ὅσαι φέρουσι τὸ ὄνομα ἐνὸς τινὸς ἀπ' αὐτοὺς, καθὼς εἶναι ἢ Ἀντιμάχου, αἱ δύο τοῦ Ἀριστάρχου, ἢ Ἀριστοτέλους, ἢ Ἀριστοφάνους, ἢ Ζηνοδότου, ἢ Ῥιανοῦ, ἢ Σωσιγέτους, ἀλλὰ καὶ ὅσαι ὀνομάζονται μὲ πόλεων ὀνόματα, ἢ διότι ἐκ δημοσίου προσηγορίας αὐτῶν ἐξεδόθησαν, ἢ διότι ὅταν ἐπέρασαν εἰς βασιλικὰς βιβλιοθήκας, οἱ νέοι κτήτορες αὐτῶν μὴ ἐξεύροντες τὸ ὄνομα τοῦ ἐκδότου, τὰς ὀνόμασαν ἀπὸ τὰς πόλεις, ὅθεν τὰς ἀγόρασαν, ἢ μὲ βίαν τὰς ἐπήραν, ὡς

εἶναι ἢ Ἀργολικὴ, ἢ Κρητικὴ, ἢ Κυπρία, ἢ Μασσαλιωτικὴ, ἢ Σινωπικὴ, καὶ ἢ Χία [1]. Καὶ ἐκ τούτου πάλιν φαίνεται τὸ ἀξιώλογον τῆς Βενετικῆς ἐκδόσεως, ὅτι ὁ πολυμαθέστατος, καὶ πλέον παρ' ἄλλον τινὰ ἐρευνήσας τὰ περὶ Ὁμήρου Εὐστάθιος, ἀπὸ τὰς φημισμένας ταύτας πολιτικὰς ἐκδόσεις δὲν ἀναφέρει εἰς τὰς διεξοδικωτάτας αὐτοῦ παρεκβολὰς, πλὴν δύο μόνων, τὴν Μασσαλιωτικὴν καὶ τὴν Σινωπικὴν· σημεῖον ὅτι μὴτ' ἐγνώρισε τὰς ἄλλας, μῆτε ἀπὸ τούτων γνωρίζοντας ἀνέγνωσε κανένα. Τὸ αὐτὸ νοεῖται καὶ διὰ τούτους κατὰ μέρος ἐκδότας καὶ τούτους πολυαριθμούς ἄλλους ἐξηγητὰς [2], ἐκ τῶν ὁποίων μόνους ὀλίγους τινὰς ὀνομάζει ὁ Εὐστάθιος".

(1) Ἴδε περὶ τούτων τὸ εἰς τὴν Ἰλιάδα τοῦ Βιλλουσιῶνος προοίμιον σελ. 26, καὶ τὸ εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ Οὐολφίου, σελ. 178, καὶ καθέξης. Ἡ Χία ἔκδοσις, ἂν καὶ δὲν ἀποδείχνη, πιθανολογεῖ ὅμως πολὺ τὴν εἰς τὴν Χίον γέννησιν τοῦ Ὁμήρου. Ἀπὸ τὰς πολλὰς πόλεις, ὅσαι ἰδοποιοῦνται τὸν Ποιητὴν, τέσσαρες εἶναι γείτονες, Κύμη, Σμύρνη, Χίος, Κολοφών, τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας πόλεις ὄλαι, ἢ τουλάχισον αἱ τρεῖς, καὶ καμμία δὲν ἐφρόντισε νὰ ἔξη ἔκδοσιν ἰδίαν Ὁμήρου παρὰ τὴν Χίον. Τοῦτο (πάλιν τὸ λέγω) δὲν εἶναι ἀπόδειξις· προσθετομένη ὅμως εἰς ἄλλας εἰκασίας ἢ μαρτυρίας, ἀξιάκει τὴν πιθανότητα τοῦ πράγματος. Καὶ ἂν δὲν ἐγεννήθη εἰς τὴν Χίον, πάλιν ἡ Χίος νομίζεται δικαίως πατρίς του, ἐπειδὴ αὐτὴν ἔκλεξεν εἰς κατοικίαν του. Εἰς τὸν εἰς Ἀπόλλωνα Ὕμνον (στ. 172) λέγει,

Τυφλὸς ἀνὴρ, οἰκεῖ δὲ Χίῳ ἐνὶ παιπαλοέσση·

καὶ τὸν ὕμνον τοῦτον μαρτυρεῖ ὁ Θουκυδίδης (Γ, 104), ὅτι εἶναι τοῦ Ὁμήρου. Ὁ Θεόκριτος (Εἰδυλ. ζ', 47) ὀνομάζει τὸν Ποιητὴν Χίον·

Καὶ Μοισῶν ὄρνιχες, ὄσοι, ποτὶ Χίον αἰοιδῶν

Ἀντὶα κοκκύζοντες, ἐτώσια μοχθίζοντι. Ζ. Δ.

(2) Διακόσια πενήκοντα ὄνόματα ἐξηγητῶν ἀπαριθμήσεν ὁ Οὐόλφιος εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Βιλλουσιῶνος· τοὺς ὁποίους ὅμως μὴ νομίστην ὅτι ἐξήγησαν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τὴν Ἰλιάδα. Πολλότατοι ἐξ αὐτῶν ἀσχολήθησαν εἰς ὀλίγους τόπους, καὶ τινὲς εἰς μερικὰς λέξεις αὐτῆς. Ἴδε τὸ εἰς τὴν Ἰλιάδ. προοίμ. τοῦ Οὐόλφ. § 41-42 σελ. 190 καὶ 195. Ζ. Δ.

“ Όταν τις βλέπη εἰς τοὺς Βενετικούς τούτους σχολιαστὰς τὸ πλῆθος τῶν ἐκδόσεων καὶ τῶν ἐξηγητῶν τοῦ Ὀμήρου, τὴν τόσῃν σπουδῇ καὶ προθυμίᾳ ὅλης τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ἀντιγραφὴν τῶν ποιημάτων αὐτοῦ, ἀδύνατον εἶναι νὰ μὴ συλλάβῃ ἔννοιαν μεγάλην τοῦ ποιητοῦ, ἀδύνατον νὰ μὴ ἐκφωνήσῃ μὲ ἐκπληξιν, τὸν ἀπὸ τὴν αἰσθητικωτάτην τοῦ σοφοῦ καὶ κομψοῦ ἀρχιερέως τῆς Θεσσαλονίκης ψυχὴν ἐκφωνηθέντα τοῦτον ὅχι ἔπαινον, ἀλλ’ ὕμνον, ΒΑΣΙΛΙΚΟΝ ΠΡΑΓΜΑ Η ΟΜΗΡΟΥ ΠΟΙΗΣΙΣ. Ἄν δὲν ἦτον ἀληθῶς τοιοῦτον, ἤθελεν ὅλη ἡ Ἑλλὰς εἰς τόσου χρόνου μακρὸν διάστημα σώσειν τοιαύτην περὶ Ὀμήρου πρόληψιν, χωρὶς νὰ γεννηθῶσι περισσότεροί παρα μόνον ἓνα Ζεῖλον; ἤθελε τὸν καταστήσειν κοινὸν παιδευτὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους, καὶ μεταβάλλειν σχεδὸν ὅλας του τὰς φράσεις εἰς παροιμίας; Τοῦτο μῆτε καθ’ ἑαυτὸ εἶναι πιθανὸν καὶ ἡ κρίσις ὅλων τῶν νέων φωτισμένων ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης ἀπέδειξεν, ὅτι μὴδ’ οἱ Ἕλληνες δὲν ἐπλανήθησαν κρίναντες τοιαύτην τοῦ Ὀμήρου τὴν ποιήσιν. Ἄλλη παρὰ ταύτην ἀπόδειξις εἶναι, ὅτι μὲ τὴν ἀμέλειαν τῶν Ὀμηρικῶν ποιημάτων ἄρχισε καὶ ἡ εἰς τὸ κακὸν μεταβολὴ τῆς Ἑλλάδος, καὶ αὐξήθη, καθ’ ὅσον ἐκείνη αὐξάνετο, ἕως ἐκατήντησεν εἰς τὴν ἀπὸ τὴν ὁποίαν σήμερον ζητοῦμεν νὰ ἐλευθερωθῶμεν βαρβαρότητα. Καὶ εἶναι ἀληθῶς πρᾶγμα παράδοξον, πῶς εἰς αὐτὸ τὸ βαθύτατον τῆς βαρβαρότητος σκότος εὐρέθη κατὰ τὴν δωδεκάτην ἑκατονταετηρίδα ἄνθρωπος, ὅστις ἐδαπάνησεν ὅλην αὐτοῦ τὴν ζωὴν εἰς τὸ νὰ σχολιάσῃ τὸν Ὀμηρον, ὁ αἰοίδιμος Εὐστάθιος [1]. Ὅσα ἔλαβα ἀπὸ τὴν Βενετικὴν ἔκδοσιν τοῦ Βιλλοισῶνος ἔχουσι σημεῖον τὸ Β στοιχείον”.

(1) Ὁ Εὐστάθιος ἤκμασε πρὸς τὰ τέλη τῆς δωδεκάτης ἑκατοντα-

“ Δὲν σὲ λανθάνει, φίλε, ὅτι εἰς ὅλα ταῦτα τὰ σχόλια, εὐρίσκονται, ὡς εἶπα, καὶ πολλὰ σφάλματα τῆς κριτικῆς τὰ ὁποῖα, ὡς ἦτο ἀδύνατον τότε ν' ἀποφύγωσιν οἱ γράψαντες, οὕτως εἶναι σήμερον ἐντροπὴ νὰ μεταγράφη τις. Παραγωγαί, ἐτυμολογίαι, ἐρμηνεῖαι λέξεων κακαί, λεπτολογίαι εἰς ἀπλούστατα, ἀποραὶ εἰς εὐτόριστα, πληροφορίαι εἰς ἀπορα πράγματα, καὶ ἄλλα τοιαῦτα μωρολογήματα εὐρίσκονται εἰς πᾶσαν σχεδὸν σελίδα τῶν παλαιῶν ἐξηγητῶν. Πόσον εἶναι βλαβερὰ τοιαῦτα μαθήματα εἰς τοὺς νέους, τὸ δείχνει ἡ καθημερινὴ πείρα. Διδασκόμενοι μὲ τοιαύτην μέθοδον τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ὄχι μόνον τρίβουσι ματαίως ὅτινα εἰς μόνα τὰ ὀρθὰ ἔπρεπε νὰ δαπανῶσι καιρὸν, ἀλλὰ καὶ φθείρουσι τὰ ἦθη των μὲ τὸν γεννώμενον ἀπὸ τοιαῦτα μαθήματα τύφον. Ὑπόβες ἓνα ἀπὸ τούτους τοὺς ὀνομαζομένους

τηρίδος. Ἡ φροντίς νὰ ἐκτελέσῃ τόσον μακρὸν καὶ κοπῶδες ἔργον εἰς τὸν Ὀμηρον, τὰ σχόλια ἔπειτα, τὰ ὁποῖα ἔκαμεν εἰς τὸν Περιηγητὴν Διονύσιον, ὅσα ἐπεχείρησε νὰ κάμῃ εἰς τὸν Πίνδαρον, καὶ ἡ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς τούτους κόπους πιθανῶς προσδοκωμένη ἀφέλεια, δίδουσι τὸ πιθανώτατον τοῦτο συμπέρασμα, ὅτι χωρὶς τοὺς ἱεροὺς ὀνομαζομένους πολέμους τῶν Δυτικῶν, κινήθηται μικρὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Εὐσταθίου, καὶ χωρὶς τὴν ἀπὸ τοὺς Λατίνους ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κατὰ τὸ 1204 ἔτος, τὸ Ἑλληνικὸν γένος ἤθελε δεῖξιν τὴν αὐτὴν, ὁποῖαν ἔδειξεν ἔπειτα, εἰς τὴν δεκάτην πέμπτην ἐκατονταετηρίδα, καὶ δείχνει σήμερον μεταβολὴν εἰς τὸ καλόν. Ὄταν παραβῆ τις τὸ πλῆθος τῶν, διὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς Τούρκους, σκορπισθέντων εἰς τὴν δυτικωτέραν Εὐρώπην σοφῶν Γραικῶν, μὲ τοὺς πολλὰ ὀλίγους τοῦ Εὐσταθίου συγχρόνους σοφοὺς, ἀδύνατον εἶναι νὰ ἀμφιβάλῃ, ὅτι χωρὶς τὴν δευτέραν ταύτην ἄλωσιν τὸ γένος, βοηθούμενον μάλιστα ἀπὸ τὴν τότε σύγχρονον τῆς τυπογραφίας εὐρεσίαν, ἤθελε σήμερον πατεῖν τὸν αὐτὸν μὲ τὰ φωτισμένα ἔθνη τῆς σοφίας βαθμόν. Ὑπομονή, τὸ δις ἐμποδισθὲν δὲν εἶναι φόβος νὰ ἐμποδισθῇ καὶ τρίτον. Ζ. Δ.

λογιωτάτους, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς κατ' εὐτυχίαν ε-
 λαττοῦται καθ' ἡμέραν, ἐξεύροντα καμμίαν στίχων Ὀ-
 μηρικῶν κακῶς ἐξηγημένων ἑκατοντάδα, διακοσίας ἢ
 τριακοσίας ἔτυμολογίας ψευδεῖς λέξεων, τὰ διαβατι-
 κά καὶ τὰ συγκείμενα τοῦ Θεοδώρου, τοῦ Λιβανίου
 τὰς μελέτας, καὶ τοῦ Πτωχοπραδρόμου τὰ ποιήματα,
 δὸς εἰς αὐτὸν καὶ ὀλίγην εἶδον τῆς Ῥητορικῆς τοῦ
 Ἑρμογένους, τοῦ ὁποίου τὸνομα μάλιστα ἀκούεται εἰς τὴν
 φωτισμένην Εὐρώπην· παρὰ τοῦτον πλέον ἀλαζονικὸν
 θηρίον εἰς τὴν μὲ τοὺς ὁμοίους του συναναστροφῆν, εἶναι
 τῶν ἀδυνάτων νὰ εὕρῃς. Ἐσυλλογίσθην πολλάκις τὴν
 αἰτίαν, διὰ τί τόσον πτωχαὶ κεφαλαὶ εἶναι φουσκωμένοι
 ἀπὸ τόσον ἄνεμον; καὶ παρὰ τὴν ἐξῆς ἄλλην δὲν εὕρη-
 κα. Μόνου τοῦ ἀληθοῦς ἢ μεθοδικῆς μάθησις εἶναι εὐκο-
 λος, ἐπειδὴ παραδίδεται εἰς ψυχὴν φυσικὰ λογικὴν, ἢ
 ὅποια ἐντάμα μὲ τὸ ἀληθὲς μαθάνει καὶ τὰ ὄρια ἕως
 ποῦ φθάνει ἢ κατάληψις αὐτῆς, ἕως ποῦ πρέπει νὰ στή-
 σῃ τὴν ἔρευναν, εἰς ὀλίγα λόγια, διακρίνει τὸν μαθητὸν
 ἀπὸ τὸν ἀμάθητον. Ἐκ τούτου γεννᾶται ἡ μετριοφρο-
 σύνη, τὴν ὁποίαν αὐξάνει ἀκόμη καὶ ἡ διὰ τὴν εὐκολίαν
 τῆς μαθήσεως αὐξησις τοῦ πλήθους τῶν μαθανόντων.
 Οταν ἦναι πολλοὶ οἱ βλέποντες, τίς τολμᾷ νὰ ἀλαζο-
 νευθῇ εἰς τὴν δρασίν του; Ἐξ ἐναντίας ἡ ἀμέθοδος πα-
 ράδοσις, δι' αὐτὴν τῆς τὴν δυσκολίαν, ἔχει καὶ ὀλίγους
 τοὺς διδασκομένους. Οἱ ὀλίγοι οὗτοι πῶς θέλεις νὰ μὴν
 ὑπερηφανεύωνται μεταξὺ πολλῶν ἀπαιδευτῶν, νομίζον-
 τες ὅτι ἐξεύρουν τι περισσύτερον ἐκείνων; ἀπὸ τοὺς ὁ-
 ποίους ὁμως τοῦτο μόνον διαφέρουσιν, ὅτι ἐκείνοι δὲν ἐ-
 ξεύρουν μίτε καλὰ μίτε κακὰ, καὶ τούτων ἡ σοφία ἄλ-
 λο δὲν εἶναι πλὴν συνάθροισις πολλῶν καὶ παντοδα-
 πῶν ἀλλοκοτῶν ἐννοιῶν, διὰ τὰς ὁποίας ἀντὶ νὰ ἐντρέ-
 πωνται, θέλουσιν νὰ δοξολογοῦνται ἀπὸ τοὺς τυφλοτε-
 ρους των.

“ Ταυτάς λοιπόν τὰς εὕρισκομένας ψευδεῖς δόξας εἰς τοὺς παλαιούς ἐξηγητάς καὶ κριτικούς ἀνάγκη ἦτο, ἢ νὰ μὴ τὰς βάλω παντάπασιν εἰς τὸ ἐράνισμα, ἢ νὰ τὰς δι-
 ορθώσω μὲ ἐπίκρισιν. Τὸ πρῶτον ἦτο βέβαια τὸ συντο-
 μώτερον ἀλλὰ προξενεῖ τὸ δεύτερον, ἂν δὲν λανθάνωμαι,
 πολλὴν ὠφέλειαν εἰς τοὺς νέους τῆς Ἑλληνικῆς γλώσ-
 σης σπουδαστάς. Βλέποντες τὶ ἐσυλλογίζοντο οἱ πρὸ
 αὐτῶν, καὶ τὶ πρέπει νὰ συλλογίζωνται αὐτοὶ, ὀξύνου-
 σι τῆς κεφαλῆς αὐτῶν τὴν κρίσιν. Βλέποντες ποῖα μα-
 θήματα ἐδιδάσκοντο ἀπὸ τοὺς παλαιούς, καὶ ποῖα πρέ-
 πει νὰ διδάσκωνται, μανθάνουν νὰ διακρίνωσι τοὺς δι-
 δασκάλους, καὶ νὰ ὑποδίδωσιν εἰς ἕκαστον ὅ, τι τὸν
 πρέπει τιμὴν εἰς τοὺς ἀληθινούς παιδευτάς τοῦ γένους,
 συμπάθειαν εἰς τοὺς μὴ δυνηθέντας διὰ τὴν εἰς τὴν ὀ-
 ποίαν ἐγεννήθησαν ἐποχὴν χρόνου νὰ ὑπολαύσωσι τῆς
 τελειοποιηθείσης κριτικῆς τὰ καλά καὶ καταφρόνησιν
 τῶν ὅσοι ἐμποδίζουν τῆς μόνης τούτων τῶν καλῶν προ-
 ξένου φιλοσοφίας τὴν εἴσοδον εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ τὸν
 ἀντίθεον φόβον, μὴ τῶν ἄλλων ὁ στολισμὸς καταστή-
 σῃ φανερωτέραν αὐτῶν τὴν γυμνότητα. ”

“ Ἐξεύρεις, φίλε, ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐδίδασκαν
 τὰ τέκνα των τὴν ἀποφυγὴν τῆς μέθης, δείχνοντες εἰς
 αὐτὰ τοὺς δούλους των μεθυσμένους. Τὸ ἀφιλάνθρωπον
 τοῦτο τῆς Σπάρτης ἔργον μιμεῖται φιλανθρώπως, ὅστις
 διδάσκων τοὺς νέους, τοὺς ἐνθυμίζει ἐν ταυτῷ τὴν ἀσχη-
 μοσύνην τῆς παλαιᾶς διδαχῆς καὶ παραδόσεως τῶν μα-
 θημάτων καὶ τοῦτο εἶναι πιθανὸν ὅτι ἠθέλησε νὰ μιμη-
 θῇ καὶ ὁ μακαρίτης Εὐστάθιος, ἀναφέρον ὄλας τῶν ἀφι-
 λοςόφων γραμματικῶν τὰς φλυαρίας. Ἐὰν οἱ ὀλίγοι ἔτι
 μείναντες εἰς τὴν Ἑλλάδα μεθυσμένοι ἡσύχαζαν, τὸ
 καλῆτερον ἦτο νὰ τοὺς ἀφήσῃ τις ἡσύχους, ἐνθυμούμε-
 νος τὴν τουρκικὴν παροιμίαν, Μὴν ὠθῆς τὸν μεθυσ-
 μένον· μόνος πίπτει. Ἄλλ' αὐτοὶ παρὰ τὰς

θερσιτικὰς παροινας κρατοῦσι καὶ ὄπλα, βαμμένα με

Τόσον πλέον κινδυνώδη καὶ φαρμακερὰν χολήν,

Ὅσον πλέον εἰς τὰ ὄπλα χρεωστοῦμεν συστολήν,

D' autant plus dangereux dans leur apre colère,

Qu'ils prennent contre nous des armes qu' on rênère (1).

καὶ πληγώνουν ἀσπλάγχως ὅτιν' ἀπαντήσωσιν ἐμπόδιον
τῆς κενοδοξίας των ,,

“ Ἐπίκρισις τοῦ ἐρανίσματος ἔγινε μέρος ἀπὸ παρατηρήσεις ἄλλων, καὶ μάλιστα τοῦ Κοιππῆνου [2], μέρος ἀπὸ ἰδικάς μου. Αἱ πρῶται εἶναι σημειωμένοι μετὰ τὸ Κ στοιχείον, αἱ δευτεραι μετὰ τὸ Χ, τὸ ὁποῖον σημαίνει, Χίτος ἐκδότης. Τοῦτο σὲ λέγω, φίλε, διὰ τὰ μὴν ἀπὸ τὴν πρὸς ἐμέ σου φιλίαν κινήθῃς τὰ μετὰ ὀνομάσης. Τόσον ὀλιγώτερον προσιμένω τὰ τιμηθῶ διὰ τούτον μου τὸν κόπον, ὅσον πρέπει τὰ κρίνωμαι πληρωτῆς τοῦ πρὸς τὴν πατρίδα χρέους πλέον παρὰ εὐεργέτης αὐ-

(1) Οἱ φερόμενοι ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς τὸν συγγραφέα Γαλλικοὶ δύο εἰκοσι οὗτοι εὐρίσκονται εἰς τὸ θαυμάσιον δρᾶμα τοῦ κωμικοῦ Μολιέρου, ἐπιγραφόμενον, Ταρτοῦφος· δρᾶμα, τὸ ὁποῖον ἐσυνέργησε πολὺ τὰ ἐλευθέρωσιν τὴν Γαλλίαν ἀπὸ τοὺς ὑποκριτὰς τῆς δεκάτης ἐβδόμης ἑκατονταετηρίδος, καὶ ἐμπόδιον τὰ γεννηθῶσι νέοι, ἄλλοι διάδοχοι τῶν πρώτων, ἐπειδὴ τὸ πλασμένου κύριον ὄνομα, Ταρτοῦφος, ἐνίκησε τὰ γένη προσηγορικόν, καὶ ὡς συνώνυμον τοῦ Ὑποκριτῆς τὰ καταχωρισθῆ εἰς τῆς Ἀκαδημίας τὸ Λεξικόν. Ὅχι μικροτέραν ὠφέλειαν ἤθελε προξενήσῃ εἰς τὸ γένος, ἂν τὸ μετέφραξέ τις, ἂς ἴηαι καὶ εἰς τὸ πεζὺν τῆς γλώσσης ἡμῶν. Ζ. Α.

(2) Ὁ Κοιππῆνος (Kœrpen) οὗτος ἐσύνταξεν ἕξ λεπτὰ τομῆδια Γερμανιστὶ ἐπιγραφόμενα, Σημειώσεις ἐξηγητικαὶ εἰς τὸν Ὅμηρον (Erklärende Anmerkungen Zum Homér). Παρὰ ταύτας ἐσύνταξε χωριστὸν συγγραμμάτιον ἐπιγραφόμενον Περὶ βίου καὶ ποιήσεως Ὁμήρου (Über Homers leben und gesangen) Ζ. Α.

τῆς. Ἡ μόνη τὴν ὁποῖαν ἐπιθυμῶ ἀμοιβῆ τοῦ κόπου μου εἶναι ἢ κοινοποιήσεις εἰς τὰ σχολεῖα τῆς νέας ταύτης ἐκδόσεως, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἐλπίζω μεγάλα καλὰ, εἰάν οἱ διδάσκαλοι ἀναγκάζωσι τοὺς μαθητὰς νὰ ἐκστηθίζωσι τὴν πρώτην Ῥαψωδίαν τῆς Ἰλιάδος, καὶ παραδίδωσιν εἰς αὐτοὺς μὲ προσοχὴν καὶ κρίσιν τὰ εἰς αὐτὴν σημειώματα, τόσον ἀναγκαιοτέραν, ὅσον εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴν ἔσφαλα κ' ἐγὼ, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἐράνισιν, ἢ ἀφήσας ὅσα ἔπρεπε νὰ ἀπανθίσω, ἢ ἀπανθίσας ὅσα ἦτο καλὰ νὰ ἀπορρίψω, καὶ εἰς αὐτάς μου τὰς ἐπικρίσεις. Ἀπ' ἀνθρώπου χεῖρας παντέλειον ἔργον δὲν ἐγνώρισα ἀκόμη κινέν' εὐτυχέστερος εἶναι ὅστις σφάλλει ὀλιγώτερα. Μηδ' αὐτὸς ὁ θεῖος Ὀμηρος δὲν εἶναι παντάπασιν ἐλεύθερος ἀπὸ σφάλματα ,,

Ἄλλὰ καὶ ἀφ' ὅσα τινὲς ἐνόμισαν, εἰάν ἦσαν περισσότερα τοῦ Ὀμήρου τὰ σφάλματα, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἐπιθυμῶ, καὶ εἰς τοὺς νέους παραγγέλλω, μέρους τῆς Ἰλιάδος ἀποστήθισιν ἄλλο καὶ εἰς τὴν μάθησιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, καὶ εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῆς αἰσθήσεως καὶ κρίσεως τοῦ καλοῦ, δὲν γνωρίζω χρησιμώτερον. ,

“ Εἰς τὰς ἐπικρίσεις, σημειωμένας, ὡς εἶπα, μὲ τὸ Χ ροιχείον, βλέπεις ὅτι ἐμιμήθην πολλάκις τὴν μέθοδον τοῦ Κοραῆ, ἐρευνῶν, ὡς ἐκεῖνος, τὰς λέξεις, καὶ παραβάλλων αὐτάς μὲ ἄλλων γλωσσῶν λέξεις. Εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις ἢ μέθοδος αὕτη μὲ φαίνεται χρήσιμος καὶ τῶν νέων τὴν κρίσιν νὰ ἀκονήσῃ, καὶ τοὺς διδασκάλους τῶν νὰ καταπέσῃ τὴν ἀνάγκην νὰ ἐμβάσωσιν εἰς τὰ σχολεῖα τὴν ἀδελφὴν τῆς Ἑλληνικῆς Λατινικὴν γλώσσαν, ὡς ἔπραξαν οἱ νέοι τῆς Σμύρνης διδάσκαλοι. Κ' ἐγὼ, φίλε, μὲ τὴν γνώμην σου εἶμαι, καὶ ὡς γεωμετρικὸν ἀξίωμα πιστεύω, ὅτι περιπαίζεται καὶ περιπαίξει ὅστις ἢ τὴν Ἑλληνικὴν χωρὶς τῆς Λατινικῆς, ἢ ταύτην χωρὶς ἐκείνης ἐντελῶς νὰ διδάξῃ ἐπαγγέλλεται.

“ Ἐδῶ τελειῶν τὴν ἐπιστολὴν μου. Ἴσως ἐγράφη μακροτέρα τοῦ πρέποντος· ἀλλ’ ἐπειδὴ μὲ εἶπες, ὅτι, ἂν σ’ ἀρέσῃ, ἔμπορεῖς νὰ τὴν μεταχειρισθῆς εἰς τόπον Προλεγόμενων τῆς ἐκδόσεως τῆς *Δ* ῥαψωδίας, ἔγραψα εἰς αὐτὴν καὶ ὅσα καλῆτέρα μου γνωρίζεις, διὰ νὰ σοῦ ἐλαφρύνω τὸν κόπον τῆς ἐκδόσεως. Καὶ τῶντι δύνασαι νὰ τὴν τυπώσῃς ὡς Προλεγόμενα, ἐὰν ἀφήσῃς μόνον τὸ συναξάριον τοῦ βίου τοῦ Παπᾶ Τρέχα (1). Κάμε περὶ τούτου ὡς θέλεις. Τοῦτο μόνον σὲ παρακαλῶ νὰ μὴ κάμῃς εἰς τὴν ἐκδοσιν τοῦ Ὅμηρου ὃ, τι ἔκαμες εἰς τὰ Ἀστεῖα τοῦ Ἱεροκλέους· εἶναι δεκαοκτὼ μῆνες ἀπὸ σὲ τὰ ἔστειλα διὰ νὰ τὰ τυπώσῃς, καὶ δὲν με γράφεις κὰν ἂν τὰ ἔλαβες. Διὰ τί τὴν ἀμέλεια, φίλε (2); ἢ τὰ ἔκρινες ἀνάξια τῆς σεμνότητος τοῦ Ἱεροκλέους; Τί ἄλλο σεμνότερον ἀπὸ τὸν Σωκράτην; καὶ ὅμως βλέπεις καὶ εἰς τὸν Πλάτωνα, καὶ εἰς τὸν Ξενοφῶντα, πόσον ἀγάπα καὶ αὐτὸς νὰ ἀστείεύεται (3).

Ἐγίαινε ..

Ἀπὸ Βολισσοῦ, 13 Ἰαννουαρίου, 1811.

(1) Διὰ τί νὰ τὸ ἀφήσω; Ἄν ὁ βίος τοῦ Παπᾶ Τρέχα ἔχη τι νὰ γελοῖα, δὲν λείπουν ὅμως ἀπ’ αὐτὸν καὶ παραδείγματα ἀρετῆς, ἄξια νὰ δειχθῶσιν εἰς παντὸς ἐπαγγέλματος καὶ πάσης τάξεως ἀνθρώπους. Ζ. Δ.

(2) Τῶν Ἀστείων τοῦ Ἱεροκλέους ἡ ἔκδοσις ἐμποδίσθη ἀπὸ περιστάσεις, τὰς ὁποίας ἐφάνερωσα δι’ ἐπιστολῆς εἰς τὸν κάτοικον τῆς Βολισσοῦ φίλον μου. Εὐθύς ὅταν λάβω τὴν ἀπόκρισιν, θέλω φροντίσειν καὶ αὐτῶν τὴν τύπωσιν. Ζ. Δ.

(3) “ Χρήσονται δέ ποτε καὶ οἱ φρόνιμοι γελοίοις πρὸς τοὺς καιροὺς ..” Δημητρ. Περὶ ἔρμην. § 170. Ζ. Δ.

(*) Ἴδου, φίλε, καὶ ἡ Βῆτα ῥαψοδία τῆς Ἰλιάδος. Με-
τὰ σχεδὸν 25 ἔτη ἀπὸ τῆς Ἄλφα! θέλεις ἐκ-
φωνήσῃν θανμάζων. Ἄλλ' ἄκουσε, παρακαλῶ σε, πρῶ-
τον τῆς μακρᾶς διακοπῆς τὰς αἰτίας, τὰς ὁποίας δὲν θέ-
λεις βέβαια ὀνομάσειν προφάσεις. Περιττὸν με φαίνε-
ται νὰ σ' ἐνθυμίσω πάλιν τὰς πολλὰς μου ἄλλας καὶ
βαρείας ἀσχολίας· ἀρκετὴ τοῦ βάρους των ἀπόδειξις
εἶναι ἡ μακρὰ μου ἀρρώστια. Δύο χρόνους ὀλοκλήρους
ἐδιάκωψε τὸ ἔργον μου, καὶ ἤθελε μοῦ κόψειν καὶ τὸ
νῆμα τῆς ζωῆς, ἐὰν ὁ καλὸς καὶ τίμιος Παπᾶ Τρέχας
δὲν μ' ἐσυμβούλευε ν' ἀποχαιρετήσω τοὺς ἰατροὺς, καὶ
ἀρκούμενος εἰς τὴν διαίταν, νὰ προσμένω τὴν θεραπείαν
ἀπὸ τὴν φύσιν.

Μάθε καὶ δευτέραν ἄλλην αἰτίαν τῆς διακοπῆς, ἀν
δὲν σὲ πληροφορῇ ἡ πρώτη. Νὰ τὴν διηγηθῶ δὲν εἶναι
δυνατὸν χωρὶς τὴν περὶ τοῦ Παπᾶ Τρέχα διήγησιν·
καὶ πρόσθε μὴ σὲ σκανδαλίση τὸ ἐπώνυμον τοῦτο, ὡς
ἀνοίκειον πλέον εἰς τὴν ὁποίαν μετ' ὀλίγον θέλεις ἀκού-
σειν μεταβολὴν τῆς καταστάσεως τοῦ σεβασμίου Ἰε-
ρέως. Τὸ παρωνύμιον ἔπαυσε νὰ ἦναι σκῶμμα, ἐπειδὴ
αὐτὸς στέργει νὰ παρονομάζεται οὕτω, διὰ νὰ μὴν δώ-
σῃ [λέγει] ὑποψίαν, ὅτι φοβεῖται πλέον τὰ ὀνόματα
παρὰ τὰ πράγματα.

Ὅταν ἦσכולούμην εἰς τὴν Ἄλφα ῥαψοδίαν, ἤρχετο,
σχεδὸν καθημέραν εἰς τὸ σπουδαστήριόν μου, περιεργα-
ζόμενος, καὶ ἀναγκάζων με πολλάκις νὰ τοῦ ἐξηγῶ εἰς τὴν
κοινὴν γλῶσσαν ὅ,τι ἔγραφα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν. Καταρ-
χὰς τὸ πρᾶγμα μ' ἐφάνη ὀχληρὸν, διὰ τὴν προξενου-
μένην τοῦ ἔργου μου διακοπὴν· ἀλλὰ βλέπων καὶ τὴν

(*) Ἀντὶ Προλεγομένων βάλλω κ' ἐδῶ, ὡς ἔκαμα εἰς τὴν Ἄλφα
ῥαψοδίαν, αὐτὴν τὴν ὁποίαν μ' ἔστειλεν ἀπὸ Βολισσοῦ ἐπιστολὴν
ὁ ἐκδότης. Ζ. Δ.

φιλομαθίαν τοῦ Ἱερέως, καί ποτε ἀκούων ἀστείας, ἀλλ' ὀρθῶς, καὶ ἀπὸ τὸ στόμα του ἀπροσδοκίτους περὶ πολλῶν πραγμάτων κρίσεις, ἐνθυμήθην τὴν παροιμίαν,

Πολλάκι καὶ κηפורὸς ἀνὴρ κατακαίριον εἶπε,
καὶ ἔκρινα, ὅτι πλειότερα τῆς ἐνοχλήσεως ἐγένετο ἢ ἐκ
τῆς συνομιλίας του ὠφέλεια.

Μὲ ἠρώτησε πολλάκις, ἀν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἢ μάθησις ἦτο δύσκολος. Συλλογιζόμενος τὴν ὑπὲρ τὰ τεσσαράκοντα ἔτη ἡλικίαν τοῦ ἐρωτῶντος, καὶ πλέον [νὰ σ' ἐξομολογηθῶ τὴν ἀλήθειαν] προβλέπων, ὅτι ταύτης τῆς διδασκαλίας τὸ βάρος ἐμελλε νὰ προστεθῇ εἰς τὰ λοιπὰ μου βάρη, τοῦ αὔξησα ὑπέρμετρα τὰς δυσκολίας. Τοῦτο τὸν ἠσύχασε πρὸς καιρὸν, καὶ δέν μ' ἀνάφερε τὴν πλέον περὶ τῆς εὐγενικῆς ἐπιθυμίας ταύτης, τὴν ὁποίαν εὐχομαι νὰ γεννηθῇ εἰς τὰς ψυχὰς ὄλων τῶν ἀπαιδευτῶν μας ἱερέων, καὶ νὰ γενήσῃ εἰς αὐτὰς ὅσα καλὰ ἐγέννησεν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἱεροῦ Πατρὸς Τρέχα.

Ἀλλ', ὅταν μ' ἔστειλες τὴν Ἄλφα ῥαψωδίαν τυπωμένην, ἠθέλησα καταρχὰς νὰ τὴν κρύψω, φοβούμενος μὴ τὸν κακοφανῶσιν ὅσα εἶπα, ἢ μάλλον εἶπες σὺ ἀθελήτως μου, εἰς τὰ Προλεγόμενα. Ματαίᾳ ἢ προφυλακῇ, καὶ ματαιότερος ὁ φόβος. Ἐρπασεν ἐν ἀπὸ τὰ σώματα τῆς Ῥαψωδίας, κ' ἔβαλε πάραυτα τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὰ Προλεγόμενα· ἐνόσφ τ' ἀνεγίνωσκεν ἐκεῖνος μὲ προσοχὴν, ἐπρόσμενα μὲ ψυχὴν ἀνήσυχον ἐγὼ τῆς ἀναγνώσεως τὸ ἀποτέλεσμα. Ὅταν ἴδα μάλιστα τὴν ταβακοθήκην σειομένην εἰς τὰς χεῖράς του, ἐνόμισα, ὅτι ἀνοίγεται ὁ ἄσκος τοῦ Αἰόλου, νὰ ἐκφυσῆσῃ φοβερὸν ἀνεμοστρόβιλον. Δὲν ἐμπορεῖς ὅμως νὰ φαντασθῆς, φίλε, μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν, τὸ Ἔχε τὴν εὐχὴν μου, τέκνον! Τοῦ ἐξήτησα συγχώρησιν διὰ κἂν τὸ περὶ τοῦ

ταβάκου μέρος τῶν Προλεγομένων· καὶ αὐτὸς μὲν ἐξε-
πληξε περισσότερον μὲν τὰ ἐξῆς λόγια.

“Τοῦτο μόνον ἡμάρτησες, τέκνον, ὅτι δὲν ἀνεκάλυψες
ὅλα τὰ σφάλματα, ἀλλ’ ἠρέσθης εἰς τρεῖς ἢ τέσσαρας
μωρίας μου μόνας. Ὁφέλιμον ἦτο νὰ μάθωσιν οἱ ὅμοιοί
μου ἱερεῖς, καὶ ἐτι πλέον οἱ χειροτονοῦντες αὐτοὺς, ὅτ’
εἰς τοὺς κοσμικοὺς ἦναι ἐλάττωμα ἢ ἀπαιδευσίᾳ, εἰς
τοὺς ἱερωμένους γίνεται καταισχύνη ἀσυγχώρητος. Εἶ-
ναι τι ἄλλο αἰσχρότερον παρὰ νὰ ἐπαγγελώμεθα ὁ-
δηγοὶ τυφλῶν, ὅταν αὐτοὶ δὲν ἔχωμεν ὄρασιν, διδάσκαλοι
τῶν ἀμαθῶν, ὅταν αὐτοὶ δὲν ἐδιδάχθημεν κἂν ὅσον νὰ
καταλαμβάνωμεν τὰ ἱερά τῆς Θρησκείας βιβλία, καὶ
νὰ διακρίνωμεν τὰ βαρύτερα τοῦ ἐπαγγέλματος ἡμῶν
χρέη; Ἄλλ’ ὁ ταλαίπωρος ἐγὼ τί πλέον ἔχω τώρα νὰ
κάμω; Νὰ καταρῶμαι τὴν ἡμέραν, ὅταν ἀσυλλόγιστα
ἐφορτίσθην τόσον ἀνάρμοστον εἰς τὴν δύναμίν μου βάρους,
ἢ τὸν ἀσυλλογιστότερόν μου χειροτονητὴν, ὅστις οὔτε τὸ
φορτίον, οὔτε τὸν φορτιζόμενον ἦτο καλὸς νὰ διακρίνη;
Εἰπέ με, τί πλέον ἔχω νὰ κάμω; ,”

Ἐπεθύμησα, φίλε, νὰ σ’ ἔχω παρόντα, ὅταν ἐπρόφε-
ρε τὸ τελευταῖον τοῦτο, Εἰπέ με τί πλέον ἔχω
νὰ κάμω; Σὲ εἶπα τὸ μικρὸν ἀνάστημα τοῦ σώματός
του· σὲ λέγω τώρα, ὅτι εἶναι καὶ μελαγχρινὸς τὴν ὄψιν
καὶ ἔχει τὰ κινήματα τοῦ λοιποῦ σώματος, πλὴν τῶν
ποδῶν [διὰ τοὺς ὁποίους ὠνομάσθη καὶ Παπᾶ Τρέχας],
ἤσυχά καὶ εὐτακτά. “Ὅλα ταῦτα ἠλλοιώθησαν τὴν ὥ-
ραν ἐκείνην· ὕψωσε στηριζόμενος εἰς ἄκρους τοὺς πόδας
τὸ σῶμα, ἐκίνει μὲ παραγμὸν πολὺν τὰς χεῖρας· καὶ ὁ
παραγμὸς ἔκαμε τὸ χρῶμα τοῦ προσώπου του μαυρο-
κόκκινον· εἰς βραχυλογίαν, ὁμοίαζεν ἀνθρωπὸν ἀπελ-
πισμένον, ἔτοιμον νὰ πράξῃ κἀνὲν ἄτοπον.

“Εἰπέ με, τί πλέον ἔχω νὰ κάμω; Νὰ ξεεπαπα-
δωθῶ εἶναι τῶν ἀδυνάτων.” Ἄλλην θεραπείαν τῆς δυ-

στυχίας μου δὲν εὐρίσκω, παρὰ νὰ διδαχθῶ τὴν Ἑλλη-
νικὴν γλῶσσαν καὶ διδάσκαλός μου, τέκνον, μέλλεις νὰ
γένῃς σύ „ Μετὰ χαρᾶς, τὸν ἀπεκρίθη, διὰ νὰ
τὸν γαληνίσω· καὶ πάραυτα καὶ τὸ σῶμά του ἔγινε μι-
κρόν, ὡς ἦτο πρότερον, καὶ ἡ ὄψις ἀνέλαβε τὸ φυσικόν
τῆς χρῶμα, καὶ λησμονήσας, ὅτι εὐρίσκετο εἰς στενὸν
κοιτώνα, ὤρμησε νὰ τρέχῃ χωρὶς φόβον νὰ κτυπήσῃ τὴν
κεφαλὴν εἰς τοὺς τοίχους. Τὸν ἠρώτησα πότε ἔπεθύμει
ν' ἀρχίσω τὴν παράδοσιν.

“ Ἄν ἦτο δυνατόν [μὲ ἀπεκρίθη], παρευθύς· ἀλλὰ
δὲν ὑποφέρω, διὰ πρῶτον τῆς διδασκειλίας σου μισθὸν
νὰ βλιάψω τὴν ὁποίαν μόλις ἀναλιμβάνεις ὑγείαν· Ἄς
προσμεϊνωμεν νὰ δυναμωθῆς καλὰ, καὶ τότε βάλλομεν
ἀρχὴν τοῦ μεγάλου δι' ἐμέ, καὶ μεγαλητέρου ἴσως διὰ
σὲ κόπου τούτου. Ἐπειδὴ ὁμολογεῖς, ὅτι ὠφελήθη ἡ
ὕγεια σου ἀπὸ τὰς συμβουλὰς μου, ἄκουσε καὶ ταύτην
μου τὴν συμβουλήν. Γνωρίζεις τὴν συνήθειαν νὰ πε-
ριέρχωμαι, τὴν παροῦσαν ὥραν τοῦ φθινοπώρου, τὰ
χυρία τῆς νήσου, καὶ νὰ ἐπισκέπτομαι τοὺς ἐκεῖ ἐφη-
μερεύοντας ἱερεῖς φίλους μου. Ἄν μὲ συνοδεύτης, καὶ
τὴν ὑγείαν σου θέλεις στερεώσῃ, καὶ πολλὰ πράγματα
μάθειν, τὰ ὁποῖα ποτὲ ἴσως δὲν ἐσυλλογίσθῃς. Ἐκεῖ
θέλεις γνωρίσειν ἐφημερίους πολλοὺς ἰδιώτας, ὡς ἐμέ
καὶ τινὰς ὀλίγους στολισμένους μὲ παιδείαν, καὶ παρα-
τηρήσειν ἀπὸ ταύτην τὴν διαφορὰν τῶν ποιμένων, πό-
σον διαφέρουσιν οἱ ποιμαινόμενοι „

Ἐτυνώδευσα λοιπὸν, φίλε, τὸν σεβάσμιον τῆς Βο-
λισσοῦ ποιμένα τρεῖς ὅλους μῆνας εἰς τὴν περιήγησιν
ταύτην· καὶ τὴν μὲν ὑγείαν μου ἀληθῶς ἐπροφήτευσεν,
ὅτι μέλλει νὰ στερεωθῇ· περὶ δὲ παρατηρήσεων, πλειό-
τερα ἔμαθ' ἀπ' αὐτὸν, παρὰ ὅσα ἠμπόρουν αὐτὸς νὰ ἐ-
ξετάσω μετὰ ξυχωρικῶν ἀγνώστων εἰς ἐμέ. Ἡ κρίσις
τοῦ Παπᾶ Τρέχα [πράγμα σπανιώτατον εἰς τοὺς ἀπαι-
5.

δευτούς] μ' ἐφάνη πολλάκις ὀρθή· καὶ εἰς ἄλλο ν' ἀναφέρω ταύτην τὴν ὀρθότητα δὲν ἔχω, παρὰ εἰς τὴν φυσικὰ ἀθόλωτον ἀπὸ πάθη ψυχὴν του. Ὁ Ἀναβάλλω νὰ γέ διηγηθῶ ἄλλην φορὰν ὅσα μᾶς ἐσυνέβησαν εἰς τὸ ταξειδιον, τὰ πολλὰ, ἀστεία, ὀλίγα δὲ καὶ τῆς φορτικῆς κωμωδίας ἄξια. Ὅτι μάλιστα μοῦ ἐκίνησε τὴν ψυχὴν, ἦτο νὰ βλέπω, πῶς ἐπροσφέρετο ὁ μέλλων μαθητῆς μου πρὸς τοὺς ἱερέας καὶ πρὸς τοὺς χωρικοὺς· μὲ πόσῃν ἐκείνοι φιλοφροσύνην ἐδέχοντο καὶ αὐτόν, ὡς φίλον πρὸ πολλοῦ γνωστόν, καὶ ἐμὲ, τὸν ὁποῖον ἐπαρρησίαζεν εἰς αὐτοὺς, ὡς μέλλοντα διδάσκαλόν του. Ὅσάκις τὸν ἠρωτοῦσαν περὶ τῆς ὑγείας του, ἀπεκρίνετο μὲ Λακωνικὴν βραχυλογία·ν ἄλλ' ἐάν τις τὸν ἠρώτα περὶ τῆς κυρᾶς Παπαδίας, ἢ τῶν τέκνων του, ὁ φιλόστοργος ἀνὴρ καὶ πατὴρ ἔλεγε καὶ ὅσα οὗτ' ἐζήτει, οὗτ' ἐπρόσμενε νὰ μάθῃ κάνειῖς ἀπ' αὐτόν.

Μετὰ τὴν ἐπίστροφήν μας εἰς Βολισσὸν, ἀφ' οὗ μ' ἐνυγχώρησε ν' ἀναπαυθῶ ὀλίγας ἡμέρας, " Μὴ φαντασθῆ, [μὲ λέγει], ὅτι ἐλησμόνησα τὴν ὑπόσχεσίν σου τῶν προγόνων μας τὴν γλώσσαν πρέπει νὰ μὲ διδάξῃς, ἢ παύω νὰ ἱεραυρῶ. Συγχωρημένον μ' ἦτο νὰ παίζω τολμηρῶς μὲ πράγματα σπουδαία, ἐνὸς δὲν εἶχα πραγμάτων διάκρισιν ἄλλ' ἐπειδὴ ἐκατάλαβα δυνατόν νὰ τὰ διακρίνω, δίκαιον εἶναι νὰ ἰατρεύσω κ' ἐγὼ τὴν ψυχὴν μου, ὡς ἀνάλαβες σὺ τοῦ σώματός σου τὴν ὑγείαν ..

" Ἡρξισα λοιπὸν νὰ παραδίδω εἰς αὐτόν τὴν γλώσσαν, μὲ πολλὴν ὅμως προσοχὴν νὰ γλυκαίνω τὴν ἀηδίαν κόπων ἄλλοτριῶν τῆς ἡλικίας του· ἄλλ' ἠπατήθη καὶ εἰς τοῦτο. Μετ' ὀλίγου· μῆνας μελέτης, ἀηδίαζεν αὐτὸς ἐγρηγόρα, ὄχι τοὺς κόπους, ἀλλὰ τὰ παρόντα μαθήματα, ζητῶν καθήμεραν δυσκολώτερον. Εἰς πολλοὺς Αἰσωπικοὺς μύθους ἐδυσταρεστεῖτο, ὡς ἀνοήτους· ἐδιάλεξεν ἀπ' αὐτοὺς ὅσον εἴκοσι, τοὺς ἐγράψεν εἰς τὴν κοινὴν

ηλώσαν, ἀλλάξας καὶ τὰ ἐπιμύθια, καὶ τοὺς ἔδωκεν εἰς τῶν κοινῶν γραμμάτων τὸν διδάσκαλον νὰ τοὺς παραδίδῃ εἰς τὰ παιδάρια.

Τόση προθυμία τοῦ καλοῦ ἱερέως καταλαμβάνεις, φίλε, ὅτι ἔπρεπε, καὶ ἂν ἤμην πέτρινος, νὰ μὲ κάμῃ προθυμότατον. Ὅθεν ἀφήκα πολὺν καιρὸν καὶ τὸν Ὀμηρον, καὶ ὄλας μου τὰς λοιπὰς ἀσχολίας, καὶ ἐδόθην ὄλω; διόλου εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ παραδόξου τούτου μαθητοῦ. Παράδοξον τὸν λέγω, καὶ διὰ τὴν ταχύτητα τῆς μαθήσεως, κ' ἔτι πλέον τὸν τρόπον, πῶς μεταχειρίζεται ὅσα μανθίνει εἰς ὠφέλειαν αὐτοῦ καὶ τοῦ μικροῦ του ποιμνίου. Ἡ φυτικὴ του ἀπλότης ἔγιν' ὄλη φρόνησις καὶ κρίσις, καὶ ἡ γελιοῦδης ἰδιοτροπία, λείψανόν πεταλαιωμένης ἔξεως, ἐσυγκέρασθη μὲ Ἀττικὸν ἄλας.

Καταρχῆς τὸν ἔθλιβεν ἡ χρονολογία, ὥστε νὰ συγχεῖ πολλὰς χρονούς, τόπους, ἔθνη, ἔθνη καὶ θρησκείας διαφόρων ἐθνῶν. Παραδείγματός χιρίν, ἠγανακτοῦσε πολὺ, ὅτι ὁ μέγιστος Κωνσταντῖνος δὲν ἐκρέμασε τὸν Ἀνυτον καὶ τὸν Μέλιτον, τοὺς αἰτίους τοῦ θανάτου τοῦ Σωκράτους· ὅταν ἔμαθεν ἀπ' ἐμὲ, ὅτι μετὰξὺ Σωκράτους καὶ Κωνσταντῖνου ἐμεσολάβησαν ἔτη ὑπὲρ τὰ ἐπτακόσια, ἔστρεψε τὴν ἀγανάκτησιν ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνον εἰς ἑαυτὸν, κ' ἔπαυσε πολλὰς ἡμέρας νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ μύθημα. Ἐρωτώμενος ἔπειτα ταύτης τῆς διακοπῆς τὴν αἰτίαν, Ἐσπούδαζα (μ' ἀπεκρίθη) τὴν χρονολογίαν, διὰ νὰ μὴ σὲ δίδω πλέον ἀφορμὴν νὰ μὲ γελᾷς.

Ἀφοῦ ἀνεγνώσαμεν ἐντάμα τὰ ἀπομνημονοεῦματα τοῦ Ξενοφῶντος, καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ θανάτου τοῦ Σωκράτους, τὸν ἐπαρακίνησα ν' ἀναγνώσῃ καὶ ὅσα γράφει περὶ τοῦ αὐτοῦ Σωκράτους ὁ Πλάτων, μὲ σκοπὸν νὰ μάθω πῶς ἔκρινε τοὺς δύο τούτους συγγραφεῖς. Ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Πλάτωνος (μὲ εἶπε) συμ-

περαίνω, ὅτι ἦτο μαθητὴς τοῦ Σωκράτους ὁ Ξενοφῶν μὲ πληροφορεῖ ὅτι ἦτο καὶ φίλος καὶ μαθητὴς του.

Ἡ περιεργία ν' ἀκούω τὰς περὶ συγγραφῶν κρίσεις του, αἱ ὅποια ὀλιγάκις σφάλλουσι, μ' ἔκαμε νὰ τὸν δώσω τὰς διατριβὰς τοῦ Ἐπικτήτου τὸν ἠρώτησα μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν, ἂν τὸν ἄρεσαν, ὡς αἱ συνομιλῖαι τοῦ Σωκράτους. "Ἐξεύρεις (μ' ἀπεκρίθη), πόσον ἀγαπῶ τὴν Παπαδιάν μου διὰ τὸν φυσικὸν νόμον, διὰ τὴν παρραγγελίαν τῆς θρησκείας (1), ἔπειτα καὶ διὰ τὰς ἀρετὰς αὐτῆς, καὶ τελευταῖον διὰ τὸ παράδειγμα τοῦ καλοῦ Σωκράτους, ὅστις ἠγάπα τὴν γυναῖκά του καὶ ποίαν γυναῖκα, ὦ θεέ μου! ἀναξίαν νὰ σφογγίσῃ τὰ ὑποδήματα τῆς Παπαδίας μου. Ἀκολουθήματα λοιπὸν τῆς πρὸς αὐτὴν ἀγάπης μου εἶναι νὰ συχαίρω τὰς χαρὰς, νὰ συλλυποῦμαι τὰς λύπας, νὰ συμπονῶ τοὺς πόνους, καὶ νὰ ἀγρυπνῶ εἰς τὴν φυλακὴν καὶ σωτηρίαν τῆς μητρὸς τῶν τέκνων μου ἄλλὰ, κατὰ τὸν Ἐπικτήτου, εἶναι φιλοσοφικὴ ψυχῆς διάθεσις, ὅταν αὐτὴ λυπῆται, ἐγὼ νὰ μὴ ταράσσωμαι, ὅταν πονῇ, ν' ἀκούω τοὺς στεναγμούς της, ὡς ἀνδριάς λίθινος, καὶ ἂν ὁ θάνατος μου τὴν ἀρπάσῃ, ν' ἀρκεσθῶ εἰς ξηρὸν ἐπιτάφιον θρήνον τοῦτον. Τῶν γινομένων ἐστὶ. Τοιαύτην φιλοσοφίαν φρονιμώτερον ἤθελ' εἶσθαι νὰ τὴν ἀφήσωμεν εἰς τοὺς Ἀγγέλους, ἂν οἱ Ἀγγελοὶ εἶχον γυναῖκας καὶ τέκνα, καὶ ν' ἀκολουθῶμεν τὴν φιλοσοφίαν τοῦ ὀρθοῦ λόγου, καὶ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν θρησκείας, Χαίρειν μετὰ χαιρόντων καὶ κλαίειν μετὰ κλαίωντων (2). „ Ἀποβάλλεις λοιπὸν τὸν Ἐπικτήτου παντάπασι; τὸν εἶπα. "Ἀπάγε! ἀπεκρίθη ἀποβάλλω μόνον τὴν ἀπαθίαν τῶν

(1) "Οἱ ἄνδρες ἀγαπάτε τὰς γυναῖκας αὐτῶν „ Πρὸς Ἐφεσ. ε', 25.

(2) Πρὸς Ῥωμ. ιβ', 12.

Στωϊκῶν, ὡς ἀδύνατον εἰς ἀνθρωπίνην φύσιν. Ἐπαινώ
 ἐξ ἐναντίας καὶ συμβουλεύω τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Ἐπι-
 κτήτου, διότι περιέχει πολλὰ παραγγελμάτα τῆς Ἡθι-
 κῆς, ἀν ὅχι καλῆτερα τῶν παραγγελμάτων τοῦ Σωκρά-
 τούς, ἐκφρασμένα ὅμως εἰς τρόπον διάφορον καὶ ἡ δια-
 φορὰ συνεργεῖ πολὺ εἰς ὠφέλειαν τοῦ ἀναγνώστου. Ἡ
 ψυχὴ μας φυσικὰ εἶναι τοιαύτη, ὅποια νὰ μὴ πείθεται
 ἐξίσου, μῆτ' εἰς τοὺς αὐτοὺς λόγους, μῆτε κατὰ τὸν αὐ-
 τὸν καιρὸν. "Ὁ τι χθὲς ἀνέγνωσέ τις ἀπροσέκτως, ἡ ση-
 μερινὴ ἀνάγνωσις τοῦ τὸ δείχνει ἀξιώτερον προσοχῆς·
 καὶ εἰς ὅ τι μόλις τὸν ἐκίνησεν ὁ Σωκράτης, τοῦτο ἐκ-
 φρασμένον ἀπὸ τὸν Ἐπίκτητον τοῦ σείει σφοδρότερα
 τὴν ψυχὴν. Ἀνέγνωσα, κ' εἶχα χρεῖαν ν' ἀναγνώσω,
 πολλὰ κατὰ δεισιδαιμονίων ἀλλὰ δὲν μ' ἔκαμε νὰ τὰς
 φρίξω τόσον κάνεις ἄλλος, ὅσον ὁ Παῦλος, ὀνομάζων
 αὐτὰς Διδασκαλίας δαιμονίων [1] „

Μοῦ ἐξήτησε ν' ἀναγνώσῃ καὶ τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκ-
 κλησίας καὶ τὸν ἐδάνεισα ὅσους εἶχεν ἡ μικρὰ μου βι-
 βλιοθήκη. Τοὺς ἐδιάβασε μ' εὐχαρίστησιν ὅλους· ἀλλὰ
 μ' ἐπαρακάλεσε νὰ τοῦ ἀφήνω πρὸς ὀλίγον ἀκόμη τὸν
 Χρυσόστομον. Τὸν ἄρεσε τόσον ὁ Πατὴρ οὗτος τῆς Ἐκ-
 κλησίας, ὥστε σπουδίζει νὰ τὸν μιμῆται, εἰς τὰς ὁποίας
 κάμνει ὀμιλίαι πρὸς τοὺς Βολισσινούς. Περὶ τῶν ὀμι-
 λιῶν, ἢ διδαχῶν του, θέλω σὲ λαλήσειν μετὰ ταῦτα·
 ἀρκεῖ τὸ παρὸν νὰ σὲ βεβαιώσω, ὅτι ὅλαι σκοπὸν καθ'
 αὐτὸ ἔχουν τὴν παιδείαν τοῦ γένους, καὶ τὴν ἐκ τῆς παι-
 δείας ἐλπιζομένην ἀναγέννησιν. Μάθε τώρα καὶ περὶ
 τῶν ποιητῶν.

Εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἀμαθίας του, κινούμενος ἀφ' ὅσα
 ἔλεγα περὶ Πατρίδος Ὀμήρου, ἐμπήξεν εἰς τὴν κεφα-
 λὴν του τόσον βαθεὰ τὴν ὑπόληψιν, ὅτι ὁ Ὀμηρὸς ἦτο

(1) Πρὸς Τιμόθεον Α', γ', 1.

Βολισσινός, ὥστε καὶ αὐτὴν τὴν Παπαδίαν τοῦ ἠθελοῦ
 ὀργισθῆν, ἀν ὁ νοῦς τῆς Παπαδίας ἐφθανε νὰ φιλονει-
 κῆ περὶ τοιοῦτων ζητημάτων. Τώρα ὁμοῦ, εἴν τις τολ-
 μήσῃ νὰ τὸν διαντιωθῆ, λυπεῖται, ἀγανακτεῖ, διακόπτει
 μὲ ἀποστροφὴν τὴν συνομιλίαν· ἀλλὰ μένει ἀμετάθετος
 εἰς τὴν γνώμην, ὅτι ὁ "Ὀμηρος εἶναι Βολισσινός." Ἄν ἀ-
 ναγινώσκοντα τὸν "Ὀμηρον, τὸν ἐρωτήσῃς τι ἀναγινώ-
 σκει, Τὸν Βολισσινόν μου, ἀποκρίνεται· καὶ
 ὅστις τὸν ἀκούει προφέροντα τὸ ἐθνικὸν τοῦτο ὄνομα
 πρέπει νὰ νοῆ τὸν "Ὀμηρον, ὡς νοοῦμεν τὸν Ἀριστοτέ-
 λην, ἀκούοντες τὸ, Σταγειρίτης. Τὸ νοστιμώτερον
 εἶναι, ὅτι προσπαθεῖ νὰ κάμῃ καὶ τὸν ἐξηγητὴν τοῦ Ποιη-
 Εὐστάθιον Βολισσινόν· μὲ ποίας ἀποδείξεις ἀπορῶ· τοῦτο
 τοῦ μόνον ἐξεύρω, ὅτι ἀσχολεῖται εἰς σύνταξιν διατριβῆς
 περὶ τούτων, μὲ σκοπὸν νὰ τὴν στείλῃ εἰς τῶν Παρισίων
 τὸ Πανεπιστήμιον.

Κρῖνε, ὅπως θέλῃς, ταύτας τὰς ἰδιοτροπίας, λεξήματα
 ὡς εἶπα, τῆς παλαιᾶς διαγωγῆς τοῦ Παπῆ Τρέχα, ἀ-
 συμβίβαστα μὲ τὴν πολλῶν ἄλλων πραγμάτων κρίσιν,
 καὶ τὴν παρούσαν αὐτοῦ παιδείαν· τοῦτον ὁμοῦ πρόσε-
 χε μὴ κατακρίνης, διότι μόνος ὁ θερμὸς ὑπὲρ τῆς πα-
 τρίδος ζῆλος, τὸν ἐξωθεῖ κάποτε εἰς τὰ παράξενα. Ἐ-
 πείτα, ἀν ἡ παράβασις τοῦ, Μὴ δὲν ἄγα ν, γίνεται
 εἰς ἄλλους πολλῶν ἀτοπημάτων αἰτία, εἰς τοῦτον (δὲν
 ἐξεύρω πῶς νὰ τὸ ἐξηγήσω) καὶ αὐταὶ αἱ ὑπερβολαὶ, ἀ-
 φοῦ τὸν κυματήσωσι σφοδρὰ, τὸν καταφέρουν εἰς σω-
 τήριον λιμένα. Παραδείγματός χίριν, ἡ ὑπόληψις ἢ
 μᾶλλον πρὶληψις, περὶ τῆς πατρίδος τοῦ Ὀμήρου, ἐγι-
 νεν αἰτία νὰ ἐκστηθίσῃ ὅλην τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσ-
 σεϊαν, νὰ ἀπανθίσῃ ἐξ αὐτῶν καὶ νὰ γράψῃ χωριστὰ
 ὅλα τὰ γνωμικὰ τοῦ Ποιητοῦ, διὰ νὰ μεταχειρίζεται
 προχείρως, ὅχι ὡς οἱ σχολαστικοὶ, οἱ ὁποῖοι οὔτε και-
 ρόν, οὔτε τόπον γνωρίζουσι τῆς χρήσεως τῶν καλῶν μα-

θημάτων, ἀλλ' ὅπου συμπέση χρεία νὰ διεγείρη εἰς ἑαυ-
τὸν ἢ εἰς ἄλλους Ἑλληνικὰ φρονήματα. Ἀρκεῖ ν' ἀνα-
γνώτῃ τις τὸ Ἀπάνθισμά του, διὰ νὰ συμπέρανῃ ὁποῖος
εἶναι ὁ Ἀπανθιστής. Δύο μάλιστα ἀπὸ τὰ πολλὰ τοῦ
Ὀμήρου μεταχειρίζεται συχνά, διότι συχνά, κατὰ δυστυ-
χίαν, εὐρίσκει νὰ τὰ προσάρμωζῃ. Τὸ πρῶτον εἶναι [1].

Ἐχθρὸς γάρ μοι κείνος ὅμως Ἰδίας πόλιν,

Ὅς χ' ἑτέρον μὲν κεύθη ἐνὶ φρεσίν, ἄλλοδὲ εἶπῃ.

Ὅσάκις προφέρει τοῦ; στίχου; τούτους, μεταβάλλει τὴν
ἔφιν εἰς τὸ ῥοδοκέκκινον, ὑψώνει τὸ ἀνάστημα τοῦ σώ-
ματος, καὶ εὐγενίζει ὅλα τοῦ τὰ κινήματα. Τὸ δεύτερον
εἶναι (2).

Ἦμισυ γάρ τ' ἀρετῆς ἀποαίνυται εὐρύοπα Ζεὺς

Ἄ κ' ε, εὐτ' ἂν μιν κατὰ δούλιον ἦμαρ ἔλθῃσιν.

Ἐδῶ, φίλε μου, ἡ σκηνὴ μεταμορφώνεται εἰς τὸ ἐναν-
τίον· συττέλλει τὸ μικρὸν αὐτοῦ σῶμα ὁ ῥαψῶδης, σκῦ-
πτει εἰς τὸ ἔδαφος τὴν κεφαλὴν, καὶ μὲ δακρυμένους
ὄφθαλμούς, καὶ φωνὴν λυποθυμοῦντος ἀνθρώπου, προ-
φέρει τὸ ἀξιοθρήνητον καὶ ἀληθέστατον·

Ἦμισυ γάρ τ' ἀρετῆς ἀποαίνυται εὐρύοπα Ζεὺς

Ἄνῆρος, εὐτ' ἂν μιν κατὰ δούλιον ἦμαρ ἔλθῃσιν.

Μετὰ τὸν Ὀμηρον ἀγαπᾷ πολὺ τὸν Εὐριπίδην, διὰ τὰ
πολλὰ γλυκύτατά του ἠθικά, καὶ μάλιστα ἀφοῦ ἔμαθ'
ἀπὸ τὸν Αἰλιανὸν [3], ὅτι εἰς τοῦ Εὐριπίδου τὰς τρα-
γωδίας ἐσύχναζεν ὁ Σωκράτης.

Ὅταν ἀνέγνωσε τὸ Πατριαρχικὸν γράμμα περὶ τῆς
νέας μεθόδου τῆς μαθήσεως τῆς Μουσικῆς, εὐλόγησε
καὶ τὸν Πατριάρχην καὶ τὴν σύνοδον, ὅτι ἐφρόντισαν
μέρος τῆς παιδείας τόσο ἀξιόλογον, ὅσον συμβάλλει
πολὺ εἰς τὴν ἡμέρωσιν τῶν ψυχῶν· κ' ἐπαρακάλεσ' ἕνα

(1) Ἰλιάδ. ι. 312 --- (2) Ὀδυσσ. ρ', 322

(3) Ποικιλ. ἱστορ. β', 13.

ἀπὸ τοὺς σοφωτέρους ψάλτας τῆς πόλεως, νὰ τοῦ βάλῃ τὰ σημεῖα τῆς Μουσικῆς εἰς τὸν ἠμίμηγον καὶ διὰ τὴν γλυκύτητα, καὶ διὰ τὸν εἰς τοὺς νέους ἀποβλέποντα ἠθικὸν σκοπὸν, ἕμνον εἰς τὴν Ἄρτεμιν τοῦ Εὐριπίδου. Τὸν ἠρώτησα, τί τὸν ἐχρησίμωσεν ὁ ὕμνος οὗτος; — Νὰ τὸν ψάλλω εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μετὰ τὴν διδαχὴν ὁσάκις διδάσκω περὶ σωφροσύνης. — Διὰ τὸν Θεὸν! τι λέγεις; Ἄρτέμιδος ὕμνον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μας! — Μὴ με νομίσης εἰδωλολάτριν; Διὰ νὰ ὠβεληθῶμεν ἐντελῶς ἀπὸ τῶν προγόνων μας τὴν σοφίαν, πρέπει νὰ μάθωμεν καὶ ἀπ' αὐτὰς τὰν τὰς πλάνας ν' ἀπανθίζομεν τὸ χῆριμον. Δυνατὸν εἶναι πολλὰς ἐξ αὐτῶν μὲ μικρὰν παραλλαγὴν νὰ τὰς χριστιανίσωμεν. Τοῦτον, παραδειγματος χάριν, τοῦ Εὐριπίδου τὸν ὕμνον, ὅστις σὲ ἐφόβισε τόσον, μίαν μόνην λέξιν ἀλλάξας, τὸ Δέσποτα εἰς τὸ Δέσποτα, τὸν ἐμετάβαλα ἀπὸ ὕμνον τῆς Ἄρτέμιδος εἰς ὕμνον Χριστοῦ. Ἄκουσέ τον. Καὶ ἄρχισε νὰ ψάλλῃ,

Σοὶ τὸν δε πλεκτὸν γέφανον ἐξ ἀκράτου

Λειμώνος, ὃ Δέσποτα, κοσμήσας φέρω,

*Εὐρ⁹ οὔτε ποιμήν κ. τ. λ. (1),

μὲ τόσῃν γλυκύτητι καὶ κατάνυξιν, ὥστε μ' ἐφάνη νέον ἄκουσμα ὁ ὕμνος, μ' ὄλον ὅτι εἶχα τὸν ἀναγνώσειν καὶ τὸν θαυμάσειν μυριάκι. Ὅσοι (μὲ λέγει) ἀποστρέφονται τὴν ἡδονὴν τῆς Μουσικῆς, μάλιστ' ὅταν ἦναι συνωδευμένη μὲ τοιοῦτους λόγους, ὅποιοι καὶ καθ' αὐτοὺς εἶναι μουσικοὶ, ἔχουσι φυτικὰ ψυχὴν ἀγρίαν οὐδὲ μὲ φαίνεται πλέον παράδοξος ἢ παρατήρησις τοῦ Πολυβίου — Εἰπέ με, ποία; Δέσποτά μου, διότι δὲν τὴν ἐνθυμοῦμαι τὴν ὄραν ταύτην. — Ὅτι μόνον μεταξὺ τῶν Ἀρκάδων οἱ Κυναιθεῖς ἔγιναν ληστρικοὶ καὶ φοιτικοὶ

(1) Εὐριπίδ. Ἰππολύτ. 73-87. (2) — οὐδὲ τὴν (1)

ἄνθρωποι, διότι ἀμέλησαν τὴν παιδείαν, καὶ ἑξαιρέτως τὴν Μουσικὴν, εἰς τὴν ὁποίαν αἱ λοιπαὶ Ἀρκαδικαὶ πόλεις ἐκαταγίνοντο μ' ἄκραν ἐπιμέλειαν (1).

Ἄφοῦ οἱ πολῖται τῆς Χίου ἤρχισαν νὰ συναθροίζωσι βιβλία εἰς συγκρότησιν δημοσίου Βιβλιοθήκης, ὁσάκις μᾶθη κατευόδωσιν νέων βιβλίων, ἀφίνει τὰς ἱερατικὰς ἀσχολίας εἰς γείτονά του Ἱερέα, καὶ τὰς κοσμικὰς εἰς τὴν Παπαδίαν του, καὶ καταβαίνει δρομαίως εἰς τὴν πόλιν Μὴν ἀρκούμενος νὰ θεωρήσῃ τὰ βιβλία εἰς τὰς θήκας τῶν ἀποθεμῆνα, προπαραστέκει τὴν μετακομιδὴν αὐτῶν ἀπὸ τὸ πλοῖον, καὶ τὰ συνοδεύει ἕως εἰς τὴν Βιβλιοθήκην, διὰ νὰ γένη τῆς ἀνοίξεως αὐτῶν καὶ ἐξετάσεως αὐτόπτης. Οἱ πολῖται τὸν ἐδέχοντο καὶ πρότερον μετὰ χαρᾶς, διὰ τὰς ἀστείότητάς του· ἀλλὰ τῶρα καὶ διὰ τὰς ὁποίας δίδει εἰς αὐτοὺς συμβουλὰς. Ἐὰν, συμβουλευόμενοι περὶ παιδείας, ἀμφιβάλλωσιν εἰς τίποτε, Ἄς ἐρωτήσω μὲν (λέγουσι) καὶ τὸν Παπᾶ Τρέχαν. Καταρχὰς τῆς συναθροίσεως τῶν βιβλίων, μίαν τῶν ἡμερῶν εὐρισκόμενος εἰς τὴν Βιβλιοθήκην, ἠρώτησεν ἔν' ἀπὸ τοὺς φιλογέλωτας ἐκεῖ παρόντας νέους, ἂν οἱ ἐπιστάται δανείζωσιν ἔξω βιβλία. Ναὶ [τὸν εἶπε], Δέσποτά μου ἡ αἰδεσιμότης σου μάλιστα ἐμπορεῖς νὰ ζητήσης χωρὶς συστολῆν ὅτι ἄγαπᾶς. Ἐζήτησε λοιπὸν τὸν Μάρκον Αὐρήλιον· καὶ οἱ ἐπιστάται τὸν ἀπεκρίθησαν, ὅτι ὄχι εἰς τῶν χωρίων τοὺς κατοίκους, ἀλλ' οὐδ' εἰς αὐτοὺς τοὺς πολίτας συγχωρημένον ἦτο νὰ δανείζωνται βιβλία. Παρώργισε πολὺ ἡ ἀπροσδόκητος ἀπόκρισις τὸν φυσικὰ πρᾶον ἱερέα· ἀλλ' ἀφοῦ ἔμαθεν, ὅτι εἶναι νόμος νὰ μὴν ἐκβαίνωσι τὴν θύραν τῆς Βιβλιοθήκης τὰ βιβλία· καὶ νόμος τόσο ἀυστηρὸς, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ Ἀρχιε-

(1) Πολυβ, δ', 21.

ρεὺς, διὰ τὰ διδῆν εἰς τοὺς ἄλλους; παράδειγμα τῆς φυ-
λακῆς του, ἔρχεται εἰς αὐτὴν τὴν Βιβλιοθήκην, ὅσάκις
ἔχει χρεῖαν βιβλίου ἀφοῦ, λέγω, ἔμαθε καὶ τὸν νόμον
καὶ τὸ τέλος τοῦ νόμου, ἐπαίνεσε πολὺ τὴν πρόνοιαν
τῶν πολιτῶν· ἔπειτα στρέφω πρὸς τὸν αἴτιον τοῦ
σφάλματός του, Σ' εὐχαριστῶ (τὸν εἶπεν), ὅτι
μ' ἔδωκες ἀφορμὴν νὰ μάθω τὸν νέον
τοῦτον νόμον, ὅχι ὀλιγώτερον φρό-
νιμον παρὰ τοὺς ἄλλους τῶν συμ-
πατριωτῶν μας νόμους. Οὕτω θεραπεύ-
ουσι τὰς δυστυχίας τοῦ Ἑλληνικοῦ γέ-
νους ὅσοι φιλοτιμοῦνται νὰ ὀνομάζων-
ται τῶν Ἑλλήνων ἀπόγονοι, ὅχι μόνον
συναθροίζοντες ἰατρικὰ τῶν πληγῶν
μας, ἀλλὰ καὶ φυλάσσοντες ἀγρύπνως
αὐτὰ, διὰ τὸν φόβον μὴν ἀνοίξῃ πάλιν
τὰς πληγὰς ὁ σκορπισμός των· ὅχι κα-
θὼς ἔκαμεν ὁ Καὶ ἐδῶ ἐσιώπησεν ὁ φιλογε-
νῆς ἱερεὺς, ἐξεύρεις διὰ ποῖαν αἰτίαν [1].

(1) Διὰ τὰ μὴν ἀνακαλύψῃ τοῦ γένους τὴν αἰσχύνην. Ἄλλὰ τοι-
αῦται αἰσχύναι δὲν ἐξαλείφονται, ἂν δὲν φανερωθῶσιν εἰς ὄλον τὸ
γένος. Ὁ λόγος εἶναι περὶ τῶν ὁποίων ἐπῆρ' ἀπὸ τὴν εἰς Πάτριον
Μοῆν τῆς Ἀποκαλύψεως Ἑλληνικῶν ἀντιγράφων ὁ Ἄγγλος Κλάρ-
κιος. Ἐλάλησέ τι περὶ αὐτῶν καὶ ὁ ἐκδότης τοῦ Ἰσοκράτους (Μέρ-
Α, Ἀύτοσχ. σοχ. σελ. λγ'-λδ')· ἀλλὰ δὲν ἠξεύραμεν μὲ τίνα τρόπον
ἐπάρθησαν. Χάρις μεγάλη εἰς τὸν Κλάρκιον, ὅστις μᾶς τὸν ἐφανέρω-
σε, καὶ μᾶς ἐλάλησεν καὶ τὸ βάρος τῆς αἰσχύνης. Τί παράδοξον· εἰ
εἰς γένος εὐρισκόμενον κατ' αὐτὰς τὰς ἀρχὰς τῆς παιδείας του σώ-
ζονται ἀκόμη τύσοι ἀπαιδευτοὶ καλόγηροι, ὥστε νὰ πωλῶσιν εἰς τοὺς
ἀλλογενεῖς τὰ προγονικὰ κειμήλια, ἐπειδὴ μεταξὺ τῶν πλείων, παρὰ
κἀνὲν ἄλλο ἔθνος, ἀσχοληθέντων εἰς τὴν Ἑθικὴν φιλοσοφίαν Ἀγ-
γλων, εὐρίσκονται ἄνδρες λόγιοι, οἱ ὅποιοι καυχῶνται ὡς Ἡράκλειον
ἄβλον ὅσας μηχανὰς ἐμεταχειρίσθησαν, νὰ ἀπατήσῃσι καλόγηρον ἄ-

Ἄφου ἀνέγνωσε τὸν Μάρκον Αὐρήλιον, ἐζήτησα νὰ μάθω τὴν περὶ αὐτοῦ κρίσιν του. Ὅσα μ' ἐδιηγήθης (εἶπε) περὶ τῆς ζωῆς τοῦ Αὐτοκράτορος τούτου, ἤθελα τὰ ὑποπτευθῆν ὑπερβολὰς ἱστορικὰς, ἂν ὁ χρόνος ἠφάνιζε τὸ βιβλίον του. — Ἄλλ' εἶναι ἀρκετὸν νὰ σὲ πιστώσῃ τὸ βιβλίον, ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐφρόνει καθὼς ἔγραφεν; ἢ ἐλησμόνησες τοῦ ἀγαπητοῦ σου Ὁμήρου τὸ, Ὁ σ χ' ἔτερον μὲν κεύθη ἐνὶ φρεσίν, ἄλλο δὲ εἶπε; — Δὲν τὸ ἐλησμόνησα· ἀλλ' ἐξεύρω ὅτι καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ διακρίνῃ τις τοὺς λόγους τῶν Φαρισαίων ἀπὸ τοὺς χρησμούς τῶν ἠναρέτων ἀνδρῶν, ὡς διακρίνομεν τὰ φυσικὰ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος κινήματα ἀπὸ τὰ μιμήματα τῶν πιθήκων. Ἐγκωμιάζει τὴν δικαιοσύνην καὶ ὁ ὑποκρινόμενος δικαιοσύνην, καθὼς καὶ ὁ ἀληθῶς δίκαιος· ἀλλὰ δὲν τολμᾷ νὰ ἐκφωνήσῃ, ὅτι πρέπει νὰ βαπτώμεθα εἰς αὐτὴν [1], διὰ τὸν κίνδυνον μὴν ἐλεγχθῆ ἢ ψευδοβαφῆ του· κατηγορεῖ τὴν τυραννίαν· ἀλλὰ δὲν θέλεις ποτ' ἀκούσειν ἀπὸ τὸ στόμα του τὸ « Μηδεγὸς μήτε τύραννον, μήτε δούλον ἐαυ-

μαθέστατον, καὶ δημοσιεύουσι διὰ τοῦ τύπου, ὅ τι ἔπρεπε νὰ καταχωσθῆ εἰς τὸν τάφον τῆς λήθης; («Ἴδε τὴν Περιήγησιν τοῦ Κλαρκίου, ἐπιγραφομένην, Travels in various countries, etc. τόμ. 3, σελ. 343 352). Καὶ ὁ μὲν ἀπαίδευτος Ἦος τρούμενης Ἀποκαλύψεως δύναται νὰ μετανοήσῃ, ἀπέχων εἰς τὸ ἐξῆς ἀπὸ τιοιαύτην αἰσχροκέρδειαν, ἢ, ἂν δὲν ὑποφέρωσιν οἱ ὀφθαλμοὶ του τὴν λάμψιν τοῦ χρυσίου, πωλῶν κἂν εἰς τοὺς Χίους, καὶ ὄχι εἰς τοὺς ἀλλογενεῖς εἴτι ἔμεινεν ἀκόμη ἀπώλητον εἰς τὴν Μοῆν του. Τὸν δὲ λογιώτατον Κλάρκιον συμβουλεύω, ἂν θελῇ νὰ τὸν συγχωρήσωσι καὶ οἱ ὁμογενεῖς του τὴν ἄποκον ἐξομολόγησιν, καὶ οἱ Γραικοὶ τὴν ἀδικίαν, νὰ ἐκδώσῃ διὰ τῶν τύπων ὅσα ἔλαβεν ἀπὸ τὴν Πάτμου ἀντίγραφα, νὰ πωλήσῃ τὰ τυπωμένα, καὶ νὰ πέμψῃ τὴν τιμὴν εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Πάτμου. Ζ. Α.

(1) Μάρκ. Ἀντωνίν. γ', 4 ---

τὸν καθιστάναι (1) „ ἂν καταπέσῃ τοὺς ἀκούοντας, πῶς ἄλλως ἔχει νὰ θεραπεύσῃ τὴν τυραννικὴν τοῦ ψυχῆν, μὴ δυνάμενος πλέον νὰ εὕρισκῃ δούλους; Ἐὰν ὁ Μάρκος δὲν ἐφρόνει ὅ τι ἔγραφεν, ὀλίγον ἤθελε φροντίσειν ν' ἀποδείξῃ τὴν Ἡθικὴν μίαν τῶν ἐπιστημῶν, καὶ νὰ τὴν ὀνομάσῃ πρῶτος αὐτὸς ταληθινὸν τῆς ὀνομα, **ΒΙΩΤΙΚΗΝ** (2), ἥγουν ἐπιστήμην τοῦ πῶς χρεωστοῦμεν νὰ συμβιώσωμεν μετὰ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους, ἂν θέλωμεν νὰ ζήσωμεν εὐδαίμονες, καὶ τὴν ὅποιαν ν' ἀποκτήσωμεν δὲν εἶναι δυνατόν, ὡς οὐδὲ κάμμιν ἀπὸ τὰς λοιπὰς, χωρὶς πολλῆς μελέτης καὶ γυμνασίας. Ἡ μέθοδος τῆς ἀποκτήσεως εἶναι νὰ μετριάζωμεν τὰ πύθημας τόσον, ὥστε νὰ μὴ μᾶς φέρωσιν εἰς ἐπιθυμίαν νὰ τὰ εὐχαριστήσωμεν, μήτε μετὴν ὑποδούλωσιν τῶν ἄλλων, μήτ' αὐτοὶ δουλεύοντες ἄλλους· ἀλλὰ νὰ στοχαζώμεθα τοὺς συμβιώτας καὶ συμπολίτας ὅλους, ὡς ἀδελφοὺς καὶ κοινωνοὺς, κυβερνωμένους ἀπὸ νόμους ἴσους καὶ ἴσον ἔχοντας δικαίωμα ν' ἀπολαμβάνωσι τὴν ἀνάλογον εἰς καθένα μερίδα τῶν ἀγαθῶν τοῦ βίου· καὶ τοῦτο σημαίνει τοῦ καλοῦ Μάρκου τὸ, „ Μηδενὸς μήτε τύραννον, μήτε δούλον ἑαυτὸν καθιστάναι. ”

Πρὶν σοφισθῆ τὴν προγονικὴν ἡμῶν σοφίαν, περιήρητο τὰ χωρία τῆς Χίου, νὰ συνευφραίνεται μετὰ τοὺς ἄλλους ἱερέας φίλους του· ἀλλὰ τῶρα παρὰ τὴν φιλικὴν ταύτην ἐπίσκεψιν, ἀσχολεῖται καὶ εἰς ἔρευναν παλαιῶν Ἐπιγραφῶν Ἑλληνικῶν, ἢ λειψάνων τέχνης ἀρχαίας ὁποιοῦνδήποτε. Ἐὰν ἡ ἐπιγραφή ἢ τὸ λειψάνον δύναται νὰ μεταφερθῆ, τὸ φέρεται εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς πόλεως· ἂν ἦναι ὀλίγον βαρύτερον, μεταχειρίζεται τὴν βοήθειαν τῶν Βολισσινῶν, διὰ νὰ τὸ καταβάσῃ εἰς τὴν πόλιν· ἂν ὁμως σιμὰ τοῦ βάρους εἶναι

(1) Μαρκ. Ἀντων. (2) Ὁ αὐτ. ζ' 61.

καὶ προσκολλημένον εἰς τὴν γῆν, δίδει τὴν εἶδησιν εἰς τοὺς πολίτας, διὰ νὰ γνωρίζωσι κἄν τὸν τόπον, καὶ ν' ἀγρυπνῶσιν εἰς τὴν φύλαξιν αὐτοῦ. Εἶχε πρότερον μεγάλην εὐνοίαν εἰς τοὺς Ἀγγλους, ἐκ τῶν ὁποίων ἐγνώρισε πολλοὺς περιηγητάς· ἀφοῦ ὅμως ἔμαθεν, ὅτι μᾶς γυμνόνουσι καθημέραν ἀπὸ τὰ πολύτιμα τῆς προγονικῆς δόξης δείγματα, καὶ τὰ μεταφέρουσιν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου ἡ θέα των γίνεται εἰς τοὺς λοιποὺς Εὐρωπαίους δύσκολος, καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς ταλαιπώρους κτήτορας ἀδύνατος, δὲν ἀρκεῖται πλέον νὰ τοὺς βλέπη, καὶ νὰ τοὺς παρατηρῇ μὲ ζηλοτυπίαν· ἀλλ' εὐθὺς ὅταν ἀκούσῃ Ἀγγλον ἐπιδημοῦντα εἰς τὴν Χίον, τὸ μνημεῖον πρῶτον εἰς τοὺς Βολισσινούς, ἔπειτα πέμπει ἀποστόλους εἰς τὰ λοιπὰ χωρία, καὶ ἐμπνέει εἰς ὅλων τῶν κατοίκων τὰς ψυχὰς τόσον φόβον, ὅσον ἤθελεν ἐμπνεύσειν καὶ παρουσία ληστῶν. Πῶς ἦτο δυνατόν, φίλε μου, νὰ κρατήσω τὸν γέλωτα, ὅταν μὲ ἠρώτησε μὲ τὰ σωστά του, ἂν ἦτο δυνατόν νὰ στήσωμεν εἰς τὰ κεραμίδια τῆς Βολισσινῆς Ἐκκλησίας Τηλεγραφικὸν ὄργανον! νὰ μνημῆ γρηγορώτερα εἰς ὅλα τὰ πέρατα τῆς νήσου τοὺς κινδύνους τῶν κατοίκων.

— Ἄ! μ' ἔλεγε μίαν τῶν ἡμερῶν, ἂν εἶχα ἐξουσίαν! — Τί ἤθελες κάμειν, Δέσποτά μου; — Νὰ περιέλθω ὅλην τὴν Ἑλλάδα, νὰ συναθροίσω ὅσα ἦτο δυνατόν νὰ εὐρω ἀντίγραφα Ἑλληνικὰ, λιθικὰς ἐπιγραφὰς, καὶ τέχνης λείψανα παντοῖα, καὶ νὰ τὰ θησαυρίσω ὅλα εἰς τὴν πόλιν μας. — Καὶ σὲ τὸ συγχωροῦσιν αἱ ἄλλαι πόλεις; — Ὅλη ἡ Ἑλλὰς σήμερον εἶναι μία ψυχὴ καὶ μία πόλις· κἀνεὶς ἀπὸ τοὺς ὄντως φιλογενεῖς Ἑλληνας δὲν στοχάζεται τὴν Χίον ὡς πόλιν χωριστὴν, ἀλλ' ὡς τῆς μεγάλης καὶ κοινῆς πόλεως τὸν ἀρμοδιώτερον τόπον εἰς φυλακὴν τοιούτων κειμηλίων. — Ἐπειτα, Δέσποτά μου; — Ἐπειτα; Εἰς μὲν τοὺς Ἑλληνας ἐντοπι-

ους καὶ ξένους ν' ἀφίνω νὰ τὰ θεωρῶσι δωρεάν· εἰς δὲ τοὺς ἀλλογενεῖς νὰ τὰ δείχνω μὲ πληρωμὴν. — Ἀλλὰ συγχώρησέ με νὰ σὲ εἶπω, ὅτι μεταβάλλεις τὸ πρᾶγμα εἰς ἐμπορίαν. Ἀλλογενῆς ἦμην κ' ἐγὼ εἰς τοὺς Παρισίους, ὅπου εὐρίσκονται πολλὰ τοιαῦτα συναθροισμένα τῶν προγόνων μας κειμήλια· ἀλλὰ τὸ κοινωνικώτατον καὶ φιλανθρωπότατον γένος τῶν Γάλλων, εἰς ὅλους ὄλα τὰ ἐκατέστησε κοινά· ὥστ' εἶναι τόσον εὐκολον νὰ ἐμβῆς εἰς τὰς Βιβλιοθήκας καὶ τὰ Μουσεῖά των, ὅσον καὶ εἰς τὸν ἴδιόν σου οἶκον. — Ἀλλ' οὐδ' ἐγὼ τὴν πληρωμὴν δὲν τὴν ζητῶ ὡς μισθόν. — Ὡς τί λοιπόν; — Τὴν ἐπιβάλλω ὡς ποινὴν δι' ὅσα μᾶς ἐστέρησαν, καὶ δὲν παύουν νὰ μᾶς στερεύωσι καθημέραν. Συγχωρημένη, ἢ μᾶλλον ἐπαινετὴ ἦτον ἢ ἀχόρταστος ἐπιθυμία νὰ γυμνῶσαι τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰ καλὰ της, ἐνόσφῃ ἢ Ἑλλάς ἐκοιμᾶτο εἰς τὸν χάλκινον ὑπνιον τῆς βαρβαρότητος· διότι τότε δὲν μᾶς ἐκελεπταν, ἀλλ' ἔσωζαν ἀπὸ τὴν ἀπαιδευσίαν, ὡς ἀπὸ Χάρυβδιν, τὰ σωτηρίας ἄξια κειμήλια τῶν προγόνων μας. Ἐὰν τότε κατὰ τύχην ὁ ἀλλογενῆς εὕρισκεν εἰς τὸν οἶκόν μου ἀντίγραφον Ἑλληνικόν, ἤθελε κάμειν ἔργον ἀξιέπαινον Θεραπεύων τὴν τυφλὴν μου αἰσχροκέρδειαν, διὰ νὰ λυτρώτῃ πρᾶγμα πολύτιμον ἀπὸ τὰς ἀπαιδεύτους χεῖρας ἰδικᾶς μου, καὶ τὰς ἐτι πλέον ἀπαιδεύτους τῆς Παππαδίας μου, ἢ ὅποια μόνον τὰ καθαρὰ χαρτῖα σέβεται, καὶ σχίζει ὅσα βλέπει γραμμένα ὡς ἄχρηστα πλέον εἰς γραφὴν. Τόση ἦτον ἢ τότε δυστυχία τοῦ γένους. — Ἀλλὰ καὶ σήμερον, μήπως εἴμεθ' εὐτυχέστεροι; — Μὴ βλασφημῆς τέκνον μου. Ἡ παιδεία βέβαια εἶναι μακρὰν, πολλὰ μακρὰν ἀκόμη ἀπ' ὅσον ἔπρεπε κ' ἐδύνατο νὰ λάβῃ πλατυσμόν· ἀλλ' ὅμως ἀπεκτήσαμεν κἂν ὅ τι πρὸ πενήκοντα χρόνων μᾶς ἔλλειπε, τὴν αἴσθησιν λέγω, ὅτι μᾶς λείπουσι πολλά. Τὰ γυμνάσια τῶν ἐπιστημῶν πληθύνονται καθημέραν, αἱ

διδασκαλικαὶ καθέδραι ἐλευθερόνονται ἀπὸ τὸ βᾶρος τῆς
 σχολαστικῆς μωρίας, καὶ κατέχονται ἀπὸ διδασκάλους
 σοφοὺς καὶ ζηλωτὰς τοῦ σοφισμοῦ τοῦ γένους των ἀπὸ
 τοὺς ἱερωμένους, βλέπεις, πολλοὶ εἶναι στολισμένοι μὲ
 παιδεῖαν, καὶ ἂν ἔμειναν τινὲς μὲ τῆς ἀμαθείας τὴν λέ-
 ραν, ἢ προθυμοῦνται νὰ τὴν πλύνωσι, καθὼς ἐγὼ, ἢ
 πληρώνουσι τὰ πλυστικά τῶν ἄλλων. Τί γελᾷς; μὴ μοῦ
 ἔφυγε λόγος ἀνόητος ἀπὸ τὸ στόμα; — "Ὁχι, Δέσπο-
 τὰ μου μὲ εὐφρανεν ἡ προσφυῆς παραβολή σου. Λου-
 τρὸν ἀληθῶς εἶναι ἡ παιδεία. — Καὶ λουτρὸν θαυμά-
 σιον ὁσάκις, ἢ ἀπὸ ἀνάγνωσιν, ἢ σοφῶν ἀνδρῶν συνομι-
 λίαν, ἐλευθερωθῶ ἀπὸ καμμίαν πρόληψιν, χαίρω ὡς
 καθαρισμένος μίαν ἀπὸ τὰς πολλὰς μου λέρας. Ἀλλὰ
 δὲν ἐτελείωσα τὸν λόγον μου. Οἱ ἀλλογενεῖς Εὐρω-
 παῖοι, καὶ ἔξαιρέτως οἱ σοφοὶ των περιηγηταί, ἐπληρο-
 φορήθησαν ἀπὸ τὴν αὐτοψίαν, ὅτι δὲν ἦσαν ἀλαζόνος
 κόμποι ὅσα πρὸ ἐτῶν τινῶν ἔλεγε πρὸς αὐτοὺς εἰς ἀπὸ
 τοὺς ἡμετέρους συμπατριώτας (1) περὶ τῆς σημερινῆς
 καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος. Δὲν ἔπρεπε λοιπὸν πλεόν
 νὰ μᾶς ἀρπάξωσι, μὲ πρόφασιν φυλακῆς, ὅτι εἴμεθα
 καλοὶ νὰ φυλάξωμεν ἡμεῖς. Ἐξεναντίας, ἐχρεωστοῦσαν,
 ὁσάκις εὐρίσκουν ἀντίγραφον εἰς χεῖρας ἀγραμμάτου, νὰ
 δίδωσι τὴν εἰδησιν εἰς τοὺς διδασκάλους καὶ ἐπιτρόπους
 τῶν ἐπισημοτέρων γυμνασίων, νὰ τὸ ἀγοράξωσι, καὶ νὰ
 τὸ ἀποθέτωσιν εἰς τόπον ἀσφαλῆ. Τοῦτο καὶ τοὺς ἀλλο-
 γενεῖς ἤθελε δείξειν, ὅτι φυλάσσουν ἀληθῶς εἰς τὴν
 καρδίαν τὴν ὁποίαν ἐπαγγέλλεται τὸ στόμα των φιλο-
 σοφίαν, καὶ ἡμᾶς ἐνισχύσειν βλέποντας, ὅτι μᾶς ἀντε-
 ρεργετοῦσι δι ὅσας ἔλαβον μεγάλας εὐεργεσίας ἀπὸ τὰ
 συγγράμματα τῶν προγόνων μας. — Πόσας καὶ ποίας;

(1) Τὴν Διατριβὴν τοῦ Κοραῆ νοεῖ, ἐπιγεγραμμένην Mémoire
 sur l'état actuel de la civilisation dans la Grèce. Z. Δ.

— Ἰκανὸς δὲν εἶμαι νὰ κρίνω πόσας καὶ ποίας ἀκριβῶς σ' ἀκούω καθημέραν ἐγκωμιάζοντα τὴν εὐνομίαν, τὴν σοφίαν, τὰ ἔθη καὶ ἤθη, μὲ συντομίαν, τὸν πολιτισμὸν τῆς φωτισμένης Εὐρώπης, καὶ πιστεύω, ὅτι δέν με ἀπατᾶς. Εἰς τὴν Γαλλικὴν Γλῶσσαν, ἤγουν τὴν γλῶσσαν τοῦ πλείον πολιτισμένου Εὐρωπαϊκοῦ ἔθους, δέν εἶμαι ἀρκετὰ δυνατὸς οὐδ' ἀνέγνωσ' ἀκόμη πολλά τῶν βιβλίων ἀπὸ τὰ ὀλίγα ὅμως γνωστὰ εἰς ἐμὲ, καὶ ἀπ' ὀλίγας τινας μεταφράσεις, ὅσων ἡ ἀνοστία δέν ἔσχυσε ν' ἀφανίσῃ τοῦ πρωτοτύπου τὸ ἄλας, ἐσυμπέρανα, ὅτι ἀληθῶς τῶν Εὐρωπαϊῶν ὁ πολιτισμὸς ἔκαμε μακροτέρας προόδους· ἀλλ' ἐσυμπέρανα καὶ τοῦτο ἐν ταύτῳ, ὅτι χωρὶς τῶν Ἑλλήνων τὴν βοήθειαν ὁ πολιτισμὸς τῶν ἐκιδύνευε ν' ἀργήσῃ εἰς πολλὰς ἀκόμη ἑκατονταετηρίδας.

— Πῶς τοῦτο; — Πῶς; Ἐξεύρεις καλῆτέρα μου, ὅτι ἠφανίσθησαν Ἑλληνικὰ συγγράμματα πάμπολλα· ἐρωτῶ σε, ἂν ἡ τοιαύτη δυστυχία δέν ἐδύνατο νὰ ἦναι βαρυτέρα, ἤγουν νὰ ἀφανισθῶσιν ὅλα, καὶ νὰ μὴ μείνῃ ἄλλο, πλὴν μόνῃ ἡ ἀνωφελὴς μνήμη τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος, ὡς τῶν Ἀσσυρίων, τῶν Βαβυλωνίων, τῶν Μήδων, οἱ ὁποῖοι, ἐάν ποτε ἐπολιτίσθησαν, δέν ἀφήκαν ἵχνος πολιτισμοῦ εἰς τὴν ὁποίαν ἐγεννήθησαν κ' ἐτάφησαν γῆν.

— Τῶν ἐκδεχομένων ἦτο καὶ τόση δυστυχία. — Τότε, φίλε, ὅσον καιρὸν ἐδαπάνησαν, καὶ ὅσους κόπους ἐκοπίασαν οἱ πρόγονοί μας νὰ ὑψώσωσι τοῦ πολιτισμοῦ τὸν πύργον, τόσους κόπους ἐχρεώσται νὰ κοπιᾷσῃ, καὶ τόσον καιρὸν νὰ τρίψῃ, ἕως ν' ἀναβῇ εἰς τὸν ὅποιον εὐρίσκεται πολιτισμοῦ βαθμὸν ἢ Εὐρώπῃ. Ἀλλὰ τώρα τί ἐσυνέβη; Ἐκέρδησε καὶ τὸν καιρὸν καὶ τοὺς κόπους, καὶ τοὺς μεταχειρίζεται νὰ ὑψώῃ καθημέραν ἀνώτερον τὸν πύργον τῶν Ἑλλήνων, καὶ νὰ πλατύνῃ τὸν ὀρίζοντα, διὰ νὰ ἀνακαλύψῃ ὅσα ἦτον ἀδύνατον νὰ φανερωθῶσιν ἀκόμη εἰς ἐκείνους. — Ἐμεινε τώρα ν' ἀναβῶμεν καὶ

ἡμεῖς τὸν πύργον. — "Ὅχι μόνον ν' ἀναβῶμεν, ἀλλὰ καὶ τὸν ὑψώσωμεν μεγαλήτερον. Ἐξεύρεις τί συλλογίζομαι τὴν ὄραν ταύτην; — Τί; — Ἐξεκωφώθην ἀκούων καθημέραν προφάσεις καιρῶν δυσκόλων, ξιδυστυχιῶν, πενίας τοῦ γένους· καὶ ὅμως βλέπω, ὅτι εἴμεθ' ἀρκετὰ πλούσιοι, νὰ φωτισθῶμεν, χωρὶς νὰ πτωχύνωμεν κανένα. — Μὴν εὕρηκες Θεσαυρὸν, Δέσποτά μου; — Εὐρημένοσ εἶναι δὲν εἶναι χρεῖα νὰ τὸν ζητῶ. Τὸ ὄλον κρέμεται ἀπὸ φρόνιμον οἰκονομίαν καὶ τὴν ὅπου καὶ καθὼς πρέπει δαπάνην τοῦ Θεσαυροῦ. Τί λέγεις; — Δὲν λέγω τίποτε· προσμένω νὰ μάθω τὸν Θεσαυρὸν καὶ τὸν τρόπον τῆς οἰκονομίας του. — Ἐὰν, παραδείγματος χάριν, δὲν ἐχειροτονεῖτο Ἀρχιερεὺς, χωρὶς νὰ ὑποχρεωθῇ νὰ στείλῃ μὲ δαπάνην του εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Εὐρώπης κανένα νέον τῆς ἐπαρχίας του, μικρὰν τάχα βοήθειαν ἤθελ' ἀπολαύσειν τὸ γένος ἀπὸ τὴν φιλέλληνα ταύτην τῶν ἱερωμένων μας πρόνοιαν; — Ἀλλὰ πολλοὶ Ἀρχιερεῖς ἔκαμαν αὐτεπάγγελτοι εἰς ὅτι ζητεῖς σὺ, Δέσποτά μου, νὰ τοὺς ὑποχρέωσῃς. — Διὰ τοῦτο μάλιστα, ὅσοι δὲν ἐμιμήθησαν ἀκόμη τοὺς καλοὺς τοῦτους ποιμένας, εἶναι δίκαιον ν' ἀναγκασθῶσιν εἰς τὴν μίμησιν. — "Ὅπως ἂν γένη, ὁ Θεσαυρὸς δὲν μὲ φαίνεται παχύ; — Ἐχε ὀλίγην ὑπομονήν. Ἐὰν οἱ Ἀρχιερεῖς δὲν χειροτονῶσιν εἰς τὸ ἐξῆς; Ἱερεῖς ἢ Διακόνους, χωρὶς νὰ λάβωσιν ἐξ αὐτῶν μικρὰν συνεισφορὰν εἰς τὸ σχολεῖον τῆς πόλεως, ὅπου γίνεται ἡ χειροτονία, ὀλίγη νομίζεις ἀργυρίου ποσότης ὅτι θέλει συναχθῆν εἰς ἀφέλειαν τοῦ γένους; Οἱ δυτικοὶ χριστιανοὶ ἐκατηγύρησαν πολλὰκις ἀδίκως τὸν κλῆρὸν μας, ὡς Σιμωνιακοὺς, τοὺς μὴ ἔχοντας ἄλλοθεν νὰ τραφῶσι πλὴν ἀπὸ τὸν ναὸν, ἔχοντες αὐτοὶ καὶ βασιλικὰς δωρεάς. Ἐνδοξον εἶναι εἰς τοὺς ἱερωμένους μας νὰ δείξωσιν εἰς τοὺς κατηγοροὺς, ὅτι ἀγιάζουσι τὴν ζωοτροφίαν των, χωρίζοντες αὐτῆς μερίδα διὰ

τὸν φωτισμὸν τῆς Ἑλλάδος. Ἄς ἔλθωμεν τώρα εἰς τοὺς κοσμικοὺς. Ὀλίγον τάχα θέλει προχωρήσειν ἡ παιδεία μας, ἐὰν οἱ κατὰ πόλεις δημογέροντες ὑποχρεώσωσι με κοινήν φήφον τοὺς πραγματευομένους νὰ ἐπιβάλλωσιν εἰς τὰς πραγματείας μικρὸν, πολλὰ μικρὸν καὶ ἀνεπαίσθητόν τι μέρος ἀργυρίου, εἰς βοήθειαν σχολείων; —

Ἔγινε καὶ τοῦτο εἰς πόλεις τινάς. — Ἄλλὰ διὰ τί νὰ μὴ γένη καὶ ὅπου δὲν ἔγινεν ἀκόμη; Ὅταν τὸ πολιτικὸν σύστημα εὐτυχῆ, περιττὸν ἴσως εἶναι νὰ ἀναγκάζωνται τὰ μέλη του νὰ τὸ καταστήσωσιν εὐτυχέστερον.

Ἄλλ' ὅταν ἡ δυστυχία του ὁμοιάξῃ τὴν σημερινὴν ἡμῶν δυστυχίαν, χρεωστοῦν οἱ κατὰ πόλεις προέχοντες νὰ βιάζωσι τοὺς ἀργούς πολίτας εἰς μίμησιν τῶν ἐργαζομένων. — Ἡ βία δὲν μ' ἄρεσε ποτέ. — Ἄν ἐννοῆς βίαν τυράννων, ἐγὼ οὐδὲ νὰ τὴν ἀκούσω ὑποφέρω. ἄλλ' εἶναι βίας τῶν πολλοῦ, καὶ παρὰ πᾶσαν ἄλλην ἢ δραστικώτερα εἶναι τῆς ἐντροπῆς ἢ βία. Ἄς ἐπαινῶνται οἱ χρηστοὶ πολῖται τόσον, ὥστε νὰ ἐνοχλῆ ὁ ἔπαινος τὰς ἀκοὰς τῶν ἀδιαφόρων, καὶ θέλει εἶδεν τὴ δύναται νὰ κάμῃ τοιαύτη ἐνόχλησις. Δέν σε φαίνεται παράδοξον, ὅτι οἱ γείτονες ἡμῶν Ψαριανοὶ δὲν ἐφρόντισαν ἀκόμη νὰ συστήσωσι σχολεῖον ἀνάλογον μετὰ τὴν χρηματικὴν αὐτῶν δύναμιν; καὶ πολὺ πλέον παράξενον, ὅτι οἱ πλουσιώτεροι τῶν Ψαριανῶν Ἰδριῶται προσμέλουν νὰ γένωσι καὶ οἱ λίθοι τῶν κατοικιῶν αὐτῶν χρυσοῦ, καὶ τότε νὰ αἰσθανθῶσιν, ὅτι ὁ χρυσοὺς εἰς ἀπαιδεύτων χεῖρας δὲν ἀξίζει τι πλέον, παρὰ τοὺς λίθους, μετὰ τοὺς ὁποίους κτίζονται οἱ τοῖχοι; Δέν τὸ κρίνεις πονηροῦ βασκανίαν, ὅτι οἱ κατοικοῦντες τὸ Ἀμστελδαμον Γραικοὶ δὲν ἐμιμήθησαν ἀκόμη τοὺς εὐρισκομένους εἰς Διβόρνον καὶ Βιένναν [1] ὁμογενεῖς, μ' ὅλον ὅτι δὲν εἶ-

(1) Ἴδε τὸν Λόγιον Ἐρμῆν τοῦ 1816 ἔτους, σελ. 199-204, καὶ ἔτους 1817, σελ. 6-13.

ναι οὐτ' ὀλιγώτερον ἐκείνων δυνατοί, οὐτ' ὀλιγώτερον φιλογενεῖς; — Πρόσεχε, Δέσποτά μου, μὴ διὰ τὸν πολλὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ζῆλον κρίνης ἀδιαφορίαν τὴν ὀλίγων τινῶν ἡσυχίαν. Ἴσως τὴν ὄραν ταύτην ἢ κινδυνῶνται, ἢ μελετοῦν νὰ κινηθῶσιν εἰς ὅσα καλὰ ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχὴ σου. Βλέπεις ὅτι καὶ αἱ γυναῖκες ἡμῶν ἤρχισαν νὰ συνεργῶσιν εἰς τοῦ γένους τὴν παιδείαν. — Αἱ τοιαῦται μάλιστα Θαυμάσιαι Ἑλληνίδες, τὸ μέγα τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος καύχημα [1], ἔπρεπε νὰ κινήσωσι τοὺς ἔως τώρα ἀκινήτους Ἑλληνας. Ἀς κινηθῶσι καὶ τότε θέλω πληρῶσειν τὸν ἴσον ἔπαινον εἰς τοὺς ἀρχίζοντας τὴν ἐνδεκάτην ὄραν, ὡς καὶ εἰς τοὺς ἐργαζομένους ἀπὸ τῆς πρώτης· ἐνόσφ ὅμως στέκουσι μὲ τὰς χεῖρας σταυρωμένας εἶναι κοινὸν μας χρέος νὰ φωνάζωμεν εἰς αὐτούς· Τί ὦδε ἐστήκατε ὅλην τὴν ἡμέραν ἀργοί; Ἀλλὰ βλέπω, ὅτι δέν σ' ἄρεσαν πολὺ τὰ λόγιά μου. — Ἐξεναντίας, Δέσποτά μου τὰ κρίνω κάλλιστα, καὶ διὰ νὰ σοῦ πιστώσω τὴν κρίσιν, θέλω παρακαλέσειν, ἂν μὲ τὸ συγχωρήσης, τὸν Παρισινόν μου φίλον νὰ τυπώσῃ τοῦτον τὸν διάλογον εἰς τὴν κεφαλὴν τῆς Βῆτα Ῥαψωδίας, ἂν καὶ δέν ἔχη οὐδεμίαν σχέσιν μὲ τὸν Ὅμηρον, καὶ κινδυνεύει διὰ τοῦτο νὰ κριθῇ ἄτοπος. — Ἀπὸ κριτὰς ἴσως ἀδυνάτους νὰ διακρίνωσι καιροὺς, πρῶτωπα καὶ πράγματα. Ἄν ὁ Ὅμηρος ἐκδίδετο διὰ κἀνὲν ἔθνος τῆς φωτισμένης Εὐρώπης, ἤθελ' εἶσθαι γελοῖον, νὰ βάλῃς εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ τοὺς λόγους μου. Ἄλλ' ἢ ἔκδοσις γίνεται δι' ἡμᾶς, εἰς αὐτὴν τοῦ Ὁμήρου τὴν πα-

(1) Νοεὶ τὴν κυρίαν Βασιλικὴν τοῦ Νικολάου, περὶ τῆς ὁποίας ἴδε τὸν Λόγιον Ἑρμῆν (ἔτους 1817, σελ. 90-96). Ὅταν τὸ γένος ἀποκτήσῃ συγγραφεῖα ὅμοιον τοῦ Πλουτάρχου, τῆς ὄντως βασιλικῆς γυναικὸς ταύτης τὸνομα δίκαιον εἶναι νὰ καταχωρισθῇ εἰς σύνταγμα παρόμοιον τοῦ ἐπιγραφομένου, *Γυναικῶν ἀρεταί*, εἰς τὸν Πλούταρχον. Σ. Δ.

τρίδα. τὴν Βολισσον, καὶ κατ' αὐτὰς τὰς ἀρχὰς τοῦ φωτισμοῦ μας, τὸν ὅποιον διὰ πολλὰς αἰτίας συμφέρει νὰ ταχύνωμεν, παρακινουήτες, παρακαλοῦντες, ἀναγκάζοντες εἰς τὸν ἄλλον εἰς ὅτι δύναται καλόν. Βάλε λοιπὸν εἰς τὴν κεφαλὴν τῆς Βῆτα 'Ραψωδίας τὸν Παπᾶ Τρέχαν, ὡς τὸν ἔβαλες καὶ εἰς τὴν Ἄλφα. Τοῦτο μόνον φοβοῦμαι — Τὸ τί, Δέσποτά μου; — Ὅτι ἐκεῖ μ' ἔδειξες, ὡς ἤμην ἀληθῶς τότε, γελοῖον· τὸ ὅποιον ὅμως, ὡς μανθάνω, ἐσυνέργησεν εἰς πλειοτέραν ἀνάγνωσιν καὶ γνῶσιν τοῦ Ὀμήρου· ἀλλὰ τώρα, ὅσα εἶπα μὲ φαίνονται σπουδαιότερα, καὶ φοβοῦμαι μὴ δὲν γεννήσωσιν ὅσον ἐγέννησαν καρπὸν τὰ γελοῖα. Σὲ βεβαιώνω, τέκνον μου, ὅτι, ἂν ἦναι δυνατόν νὰ καταντήσῃ τὸ γένος μας εἰς τόσῃ ἀναισθησίαν, ὥστε νὰ μὴ κινήται πλὴν ἀπὸ τὰ γελοῖα, προτιμῶ δι' ὠφέλειάν του νὰ φανῶ γελοῖότατος, παρὰ νὰ λαλῶ, ὡς πρέπει καὶ εἰς τὸ ἐπάγγελμά μου, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἀπέκτησα μικρὰν παιδείαν. Μ' ὄλον τοῦτο, βάλε τὸν διάλογόν μας εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς 'Ραψωδίας. Οὔτε τοὺς ὁμογενεῖς ἡμῶν θέλει βλάψειν, οὔτε τὸ καύχημα τοῦ γένους ἡμῶν, τὸν Ὀμηρον, ἀτιμάσειν, ἂν φέρῃ εἰς κεφαλὴν του χριστιανὸν ἱερέα, καθὼς δὲν ἀτιμάσθη σχολιαζόμενος ἀπὸ χριστιανὸν ἀρχιερέα.

Ἐδῶ, φίλε, ἔκοψε τὸν λόγον ὁ Παπᾶ Τρέχας, κ' ἐνόμισα, ὅτι τὸν ἐτελείωσεν. Ἀφοῦ ἤνοιξε τὴν Ταβακοθήκην, κ' ἐπῆρε ταβάκον μὲ πολλὴν ἰλαρότητα τοῦ προσώπου. Ἰδὲ (μὲ λέγει), ἂν σ' ἀρέσῃ ὅτι μοῦ ἦλθε εἰς τὸν νοῦν τὴν ὥραν ταύτην. — Τί, Δέσποτά μου; — Νὰ προβάλω εἰς τοὺς πολίτας νὰ δέχωνται εἰς τὸ γυμνάσιον μὲ ἰδίαν αὐτῶν δαπάνην ἓνα πτωχὸν νέον ἀπὸ κάθε χωρίον, καὶ ἀφοῦ τελειώσει τὸν δρόμον τῶν μαθημάτων ἄλλον εἰς τόπον ἐκείνου. — Ἐξεύρεις ὅμως, Δέσποτά μου, τὸν ἀριθμὸν τῶν χωρίων ἐξηντατέσσαρας μαθητῶν νὰ φορτίσῃς τὴν πόλιν! — Αἴ! πάλιν προφάσεις πεν-

αι, πάλιν ἐμπόδια. Εἶναι τάχα τόσον δύσκολον νὰ εὐ-
 ρεθῶσιν ἐξηντατέσσαρες πολῖται, νὰ τρέφη εἰς τὸν οὐ-
 κὸν του καθεὶς ἓνα νέον ὡς υἱὸν, ὡς βοηθὸν, ἢ 'καί, ἂν
 θέλῃς, ὡς ὑπὲρέτην, τοῦτο μόνον προνοῶν, νὰ μὴ ζητῇ
 ἀπ' αὐτὸν ὑπηρεσίας, οὔτε δουλικὰς, ὥστε νὰ κάμωσι
 τὸν νέον ἀντὶ λογίου ἀνδρὸς λόγιον ἀνδράποδον, οὔτε τό-
 σον πολλὰς, ὥστε νὰ βραδύνωσιν ὑπέρμετρα τὴν προκο-
 πὴν του; Τοιοῦτον ὄντως Ἑλληνικὸν ἔργον ἂν κατορ-
 θωθῇ εἰς τὴν Χίον, εἰς τὴν Σμύρνην, καὶ ἄλλας τινὰς
 ἐπισήμους πόλεις, εἰς πολλὰ μικρὸν καιροῦ διάστημα
 θέλεις ἰδεῖν ἐξαπλωμένην εἰς ὅλον τὸ γένος τὴν παιδείαν,
 καὶ τὴν ἀχώριστον αὐτῆς ἀρετὴν — Ἀχώριστον! Δέ-
 σποτά μου, — Δὲν μὲ λανθάνει, ὅτι δὲν ὠφελεῖ ὅλους
 ἐπίσης ἡ παιδεία· γνωρίζω καὶ λογίους τινὰς, εἰς τοὺς
 ὁποίους ἐσύμφερε πολὺ νὰ ἦναι ἀγράμματοι. Ἀλλὰ τὸ
 πᾶν, φίλε, κρέμεται ἀπὸ τὸν πολλὰ εὐκόλον τοῦτον λο-
 γαριασμόν. Πόθεν γεννῶνται εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνί-
 αν τὰ πλείωτερα κακὰ, ἀπὸ τοὺς ἀπαιδεύτους, ἢ ἀπὸ
 τοὺς κακομεταχειριζομένους τὴν παιδείαν; Ἀπὸ τοὺς
 πρώτους ἐγὼ πιστεύω. Ἐπειτα ὑπόθεσε καταδικασμέ-
 νους ἀδίκως εἰς σκοτεινὴν φυλακὴν πολλοὺς, οἱ ὅποιοι
 καταπατοῦν ἓνας τὸν ἄλλον, καὶ συντρίβουσι τὰ μέλη
 των διὰ τὸ σκότος. Τὸ συντομώτερον καὶ φιλανθρωπό-
 τερον εὐεργέτημα εἶναι νὰ ἐμβάσῃς λύχνον εἰς αὐτοὺς,
 ἂν ἦναι νύξ, ἢ τὸν ἥλιον, ἀνοίγων θύρας καὶ παράθυ-
 ρα, καὶ ὄχι νὰ συλλογίζεσαι, ὡς ἐνδεχόμενον νὰ φονεύ-
 σῃ τις ἐξ αὐτῶν τὸν ἐχθρόν του, τὸν ὁποῖον δὲν ἐδύνατο
 νὰ διακρίνῃ εἰς τὸ σκότος. Ἀκόμη χθὲς ἀνέγνωσα τὰ
 χρυσᾶ ταῦτα τοῦ Ἀλεξανδρέως Κλήμεντος [1] λόγια,
 "Ἡ ἀπαιδευσία πολλὴν ἐνδίδωσι ῥοπὴν εἰς ἀδικίαν".
 Ἡ παιδεία, τέκνον μου (τώρα τὸ καταλαμβάνω ὁ δυστυ-

(1) Παιδαγωγ. γ', 11, σελ. 245.

χῆς), ὅταν ἦναι μοιρασμένη ἀιολόγως εἰς ἔθνος ολόκληρον, γίνεται φραγμὸς καὶ τοῖχος εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τῶν κακῶν ἀνθρώπων, καὶ ἂν δὲν τῶν διορθώσῃ τὴν ψυχὴν, τοὺς ἀναγκάζει καὶ μὴ θέλοντας νὰ φαίνωνται καλοί. Τίνας ἀδικοῦσι πλέον εὐκόλα οἱ ἄδικοι; τοὺς ἀπαιδεύτους, καὶ διὰ τοῦτο ἀδυνάτους νὰ γνωρίσωσιν, ἢ νὰ ὑπερασπίσωσι τὰ δικαῖά των. Τίνας ἐκδύνουσιν οἱ κλέπται; τοὺς ἀνικάνους νὰ φυλάξωσι τὰ κτήματά των. Τίνας ἀπατῶσιν οἱ πλάνοι; ὅσους ἢ ἀπαιδευσιὰ ἔκαμὲν εὐκόλους νὰ πλανῶνται. Ποίας γυναῖκας φθείρουν χωρὶς πολὺν κόπον οἱ μοιχοί; τὰς στερημένας ἀπὸ καλὴν ἀνατροφὴν. Ποῦ συχνάζουσι τὸ πλέον οἱ μάγοι καὶ οἱ ἐπαοιδοί; εἰς τὰ βάρβαρα ἔθνη. Αὐτὸ τὸ κοινῶς διδόμενον εἰς αὐτοὺς ἐπίθετον, **Δαοπλάνοι**, δείχνει τὴν ἀλήθειαν τοῦ γινομένου· δὲν τοὺς ὀνομάζει κανεῖς Ἀνθρώποπλάνους, ἐπειδὴ κανένα ἔχοντά ἀνθρωπικὸν νοῦν δὲν εἶναι καλοὶ νὰ πλανήσωσιν ὅλη των ἡ δύναμις καὶ σοφία ἐνεργεῖται εἰς τοῦ κοινοῦ καὶ ἀπαιδευτοῦ λαοῦ τὰς κεφαλὰς καὶ τὰ πουγγία· καὶ δὲν σε λανθάνει, ὅτι εὐρίσκονται ἀκόμη εἰς τὸν κόσμον ἔθνη πολλότατα, τὰ ὁποῖα ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου εἶναι **Κοινὸς λαὸς ολόκληρα**. Ἀλλὰ τί κοπιᾶζω νὰ ζητῶ παραδείγματα μακρόθεν; Κατανόησε τῆς παιδείας τὴν ἰσχὺν εἰς αὐτόν μας τὸν **Κλήρον**· παρατήρησε πόσον διαφέρει παρὰ τοὺς ἄλλους ὅσοι ἐξ αὐτοῦ ἐπαιδεύθησαν, καὶ προθυμοῦνται νὰ καταστήσωσι κοινὴν εἰς τὸ γένος τὴν παιδείαν· παρατήρησε ἀκόμη καὶ πόσον ὁ λαὸς τοὺς διακρίνει καὶ τοὺς σέβεται παρὰ τοὺς ἄλλους, ἀφοῦ ἀκούῃ ἀπὸ τὸ στόμα των τῆς καθαρᾶς θρησκείας τὴν διδασκαλίαν· ἀφοῦ ἐπληροφορήθη, ὅτι ἀρκούμενοι εἰς τὰς διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, κατὰ τὴν συμβουλήν τοῦ Παύλου (1), ἄλλο δὲν ζητοῦν, εἰς ἄλλο δὲν ἀσχο-

(1) Πρὸς Τιμόθ. Α', ε', δ.

λοῦνται, παρὰ εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ ποιμνίου των. Κατανόσέ την ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς ὅσοι κακομεταχειρίζονται τὴν παιδείαν [ἐὰν ᾖναι τινὲς τοιοῦτοι], παραβάλλον αὐτοὺς μὲ τοὺς ὀλίγους ἀπαιδευτοὺς ἱερεῖς. Εἰς τούτους βλέπομεν ὅσα δὲν συγχωρεῖ ἐκείνους νὰ τολμήσωσιν ἡ παιδεία. Ἄν ἐπιθυμῆς ἔτι πλησιέστερον παράδειγμα, παράβαλε, φίλε, τὴν παρούσαν μὲ τὴν προτέραν μου διαγωγὴν. Οὔτε διάβολος ἤμην πρὸ τῆς παιδείας, οὔτ' ἄγγελος μὲ ἔκαμεν ἡ παιδεία. Ἄλλ' ὁ ἀπαιδευτος Παπᾶ Τρέχας, χωρὶς νὰ ἦτο κακός, ἔπρυσε κ' ἔλεγε πολλὰ κακά· διότι δὲν ἤξευρεν ὁ ταλαίπωρος, οὔτε τί ἔπρασεν, οὔτε τί ἔλεγε· Δὲν ἐνθυμᾶσαι πῶς ἱερουργούσα, πῶς ἀνεγίνωσκα τὸ ψαλτήριον, πῶς τὸ εὐαγγέλιον, πῶς τὴν ἀκολουθίαν ὄλην; μὲ πόσῃ προθυμίᾳ [νὰ μὴν εἴπω ἀναισχυντίαν] ἔτρεχα εἰς τῶν ἐνοριτῶν μου τοὺς οἴκους, τῶν Θεοφανεῶν τὴν ἡμέραν, μὲ τὴν ἁγιαστήραν εἰς τὰς χεῖρας, καὶ μὲ τὸ Ἐν Ἰορδάνῃ εἰς τὸ ζόμα, νὰ σακκίζω τῶν πτωχῶν τοὺς κόπους; Τὴν ὁποίαν ἀπέκτησα μικρὰν παιδείαν βλέπω τώρα, ὅτι ἐγέννησεν εἰς τὴν ψυχὴν μου κάποιαν συστολὴν, νὰ μὴ παίζω μὲ τὰ σπουδαῖα, μηδὲ νὰ μεταβάλλω τὴν θρησκείαν εἰς πραγματείαν, καὶ τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ εἰς πραγματευτοῦ ἐργαστήριον. Δὲν ἐκαθαρίσθη τελείως ἡ ψυχὴ μου ἀπὸ τὴν φιλοκέρδειαν, τὴν ὁποίαν ἐμπορεῖ τρόπον τινὰ νὰ δικαιώσῃ καὶ ἡ πενία μου· ἀλλ' αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Παύλου, τὰς ὁποίας ἀναγινώσκω τώρα μ' εὐχαρίστησιν, ἐπειδὴ τώρα τὰς καταλαμβάνω, μου ἔμπνευσαν εἰς τὴν ψυχὴν τὸ χρεωστούμενον εἰς τὴν θρησκείαν σέβας. — Ὁ Παῦλος ὁμῶς, Δέσποτά μου, λέγει ὅτι, *Ὁ ἱερεὺς ἐργαζόμενοι ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἐσθίαυσι* [1]. — Ἄλλ' ὁ Παῦλος ἀκόμη λέγει καυχώμενος· *Ὁ ὑδὲ δωρεὰν ἄρτον ἐφέ-*

(1) Πρὸς Κορινθ. Α', 9, 13. —

γομεν παρά τινος· ἀλλ' ἐν κόπῳ καὶ μό-
 χῳ νύκτα καὶ ἡμέραν ἐργαζόμενοι, πρὸς
 τὸ μὴ ἐπιβαρῆσαι τίνα ὑμῶν (1). Ἄλλ' ἄφε-
 με νὰ τελειώσω τὸν λόγον μου. Ἐντρέπομαι, τέκνον, νὰ
 μὰ τὸν . . . ! ἐντρέπομαι νὰ πωλῶ τὰ ἄγια, καὶ νὰ προ-
 σμένο τὰς δεσποτικὰς ἐορτὰς, ὡς προσμένουν οἱ πραγ-
 ματευταὶ τὰ πανηγύρια, νὰ πωλήσωσι τὰς πραγματεί-
 ας των. Ἐντρέπομαι νὰ ῥαντίζω μὲ κερὸν ὀλίγον τοῦ
 πτωχοῦ τὸ πρόσωπον, διὰ νὰ τοῦ σύρω μιὰς ἢ καὶ δύο
 ἡμέρας τροφὴν τῶν τέκνων του. Ἄν τὸ φαντάζωμαι νε-
 ρὸν ἀπλοῦν, τὸν πλανῶ πωλῶν εἰς αὐτὸν ὅτι δύναται νὰ
 λάβῃ δωρεὰν ἀπ' ὅλας τὰς βρύσεις· ἂν τὸ πιστεύω ἀγι-
 ασμένον, γίνομαι καὶ καταφρονητὴς τῶν ἁγίων. Ἐρχο-
 μαι τώρα εἰς τοῦ Παύλου τὰ λόγια. Οἱ τὰ ἱερά ἐρ-
 γαζόμενοι ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἐσθίουσι. Μὴν ἐγώ
 εἶπα, ἢ ἐσυλλογίσθην ποτὲ νὰ τρεφώμεθ' ἀλλαχόθεν,
 καὶ ὄχι ἀπὸ τὸ ἱερόν; Ἡ ἱερατικὴ ἐργασία εἶναι τοι-
 αύτη, ὅποια δὲν μᾶς συγχωρεῖ τέχνην ἄλλην οὐδεμίαν.
 Πόθεν ἄλλοθεν ἔχω νὰ ζήσω, ἐὰν δὲν με θρέψῃ τὸ ἱε-
 ρόν; Ἀλλὰ διὰ τοῦτο χρεωστῶ κ' ἐγὼ νὰ καταγίνωμαι
 ὅλος εἰς τὸ ἱερόν, μὴν ἐμποδιζόμενος ἀπὸ καμμίαν ἄλ-
 λην ἀσχολίαν· διὰ τοῦτο πρέπει νὰ λαμβάνω μὲ εὐ-
 σχημοσύνην τὴν ὁποίαν μὲ δίδει τροφὴν, χωρὶς νὰ τοῦ
 ζητῶ καὶ τρυφὴν, ἣτις ὄχι μόνον ἐμποδίζει τὴν ἐργα-
 σίαν τοῦ ἱεροῦ, ἀλλὰ γίνεται κ' αἰτία νὰ βλασφημῆται
 ὁ δεσπότης τοῦ ἱεροῦ. Πίστευσέ με, τέκνον, ὅτι ὁ ἀλη-
 θῶς ἄξιος τοῦ ὀνόματος ποιμῆν,

*Ω, λαοὶ τ' ἐπιτετράφαται καὶ τόσσα μέμλε,

[διὰ νὰ φέρω μάρτυρα καὶ τὸν συμπατριώτην μας "Ομη-
 ρον] εὐκολώτερον ἤθελ' ἴσως εὐκαιρήσειν νὰ σκυτοτομῆ,
 νὰ ῥάπτῃ, ἢ νὰ ἐργάζεται κάμμίαν ἄλλην τέχνην, παρὰ

(1) Πρὸς Θεσσαλ. Β, γ', 8.

νὰ τρυφᾷ. Ἡ ζωὴ του ὄλη δὲν ἀρκεῖ εἰς τὴν περὶ τοῦ ποι-
 μνίου του μέριμναν. Αἱ ἡμέραι του δὲν εἶναι ἰκαναί, ἂν
 δὲν προσθήσῃ πολλάκις καὶ τὰς ἀγρυπνίας τῆς νυκτός.
 Ἀναίσθητος πρέπει νὰ ἦναι, ὅς τις, ἀναγινώσκων ὅσα λέ-
 γει ὁ Παῦλος περὶ τῶν μεριμνῶν καὶ κινδύνων τοῦ ποι-
 μαντικοῦ ἐπαγγέλματος, δὲν ἀνατριχιάζει. — Μαντεύω
 ποῖον μέρος τῶν ἐπιστολῶν ἔχεις εἰς τὸν νοῦν. Τὴν κα-
 θημερινὴν μέριμναν τῶν ἐκκλησιῶν,
 τὸν λιμὸν, τὴν δίψαν, τὴν γυμνότητα,
 τὰς πολλὰς ἀγρυπνίας, τοὺς πολλοὺς
 κόπους, τὰς ὁδοιπορίας, τοὺς κινδύνους
 ἀπὸ τὰ ἔθνη, ἀπὸ τὸ γένος, ἀπὸ τοὺς
 ψευδαδέλφους [1]. Δὲν λέγεις τοῦτο, Δέσποτά
 μου; — Ναι, τοῦτο. Οὔτε δύναται, οὔτε καιρὸν εὐρίσκει,
 νὰ προσκολληθῇ εἰς τὰ τοιαῦτα ἢ τρυφῇ, μάλις ἂν μὲ
 συγχωρηθῇ νὰ προσθέσω εἰς τὰ θεόπνευστα λόγια καὶ,
 Κινδύνους ἀπὸ ἀμαθεῖς. — Ὡς νοούμενον μὲ
 φαίνεται, ὅτι τὸ ἐσιώπησεν ὁ Ἀπόστολος. — Ἐχεις
 δίκαιον ἢ βαρύτες τοῦ νοός μου μ' ἐμπόδισε νὰ τὸ
 νοήσω πάραυτα. Οἱ ἀμαθεῖς εἶναι ἢ στρατιὰ, χωρὶς
 τῆς ὁποίας οἱ ψευδάδελφοὶ δὲν ἐκατόρθωσαν ποτὲ τί-
 ποτε. Τούτων τὴν δεισιδαιμονίαν ἐξάπτουσιν, ὅσάκις θέ-
 λουν ν' ἀφανίσωσι τὴν ὑπόληψιν, ἢ καὶ τὴν ζωὴν αὐτὴν,
 κἀνεὸς ἀδελφοῦ. Ἐχων τὴν ἰδίαν μου πείραν μάρτυρα.
 — Τίνα πείραν λέγεις Δέσποτά μου; — Ἐνθυμᾶ-
 σαι, ὅτι τὸν περασμένον μῆνα, παρακαλούμενος ἀπὸ
 τοὺς ἐνορίτας μου νὰ λιτανεύσω διὰ τὴν ξηρασίαν, τοὺς
 εἶπα ὅτι δὲν ἦτο χρεῖα λιτανείας; καὶ ἠπόρησες πολὺ
 εἰς τοῦτο. — Δὲν ἠπόρησα ἐφοβήθην μὴ τοὺς σκανδα-
 λίσῃς. — Κάνεις ἀπ' αὐτοὺς δὲν ἠθελε σκανδαλισθῆν, ἂν
 δὲν εὐρίσκετο μεταξὺ των ψευδάδελφος, ὅστις ἔλαβεν

(1) Πρὸς Κορινθ. Β, ιά, 26-29.

ἀφορμὴν ἀρμόδιον νὰ μὲ πληγώσῃ. — Σὲ, Δέσποτά μου, νὰ πληγώσῃ! τίς; καὶ διὰ τί; — Ὅχι σοφώτερος παρὰ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ ποιηρῶς ψυχῆς ἄνθρωπος, θέλων νὰ ἐκδικηθῇ κατ' ἐμοῦ, διότι, μετὰ πολλὰς ματαιὰς νοουθεσίας, τὸν ἀφοβέρισα νὰ τὸν χωρίσω ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, ἂν δὲν παύσῃ νὰ δέρῃ τὴν γυναῖκά του, ὡς κτήνος. Δύνασαι νὰ μαντεύσῃς τί μ' ἀπεκρίθη τότε; — Ὅχι, Δέσποτά μου. — Τυραννικὴν ἄμα καὶ γελοίαν ἀπόκρισιν. Καλ', ἂν δὲν δείρῃ κἀνεὶς τὸ στέφανόν του, τί λογαταί; — Γελοίαν καὶ τυραννικὴν, ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν, ὄχι σπάνιον. Τοιαῦτα φρονήματα καὶ τοιαύτας φωνὰς, ἂν ὄχι μὲ τὰς αὐτὰς λέξεις, ἤκουσα πολλάκις ἀπ' ἀνθρώπων στόματα, οἱ ὅποιοι φαντάζονται ἀσυγκρίτως ὑπέρτεροι τὸν νοῦν ἀπὸ τὸν Βολισσινὸν σου χωρικόν. Ὁ πλέον φαρμακερὸς τῆς ἀπαιδεύσεως καρπὸς εἶναι ἡ παράλυσις τοῦ λογικοῦ, ὥστε νὰ μὴ δύναται πλέον νὰ διακρίνῃ τὸ δίκαιον ἀπὸ τὸ ἄδικον. — Τὸ βλέπω καὶ τ' ἀκούω καθημέραν. Οὗτος λοιπὸν ὁ ξυλοκοπητὴς ἐκτύπησε κ' ἐμέ· ὄχι μὲ ξύλον ὅμως, ὡς τὴν γυναῖκά του. — Ἀλλὰ πῶς; — Ὅταν ἤκουσε παρὰ τῶν ἄλλων, ὅτι δὲν ἤθελα νὰ βιάσω τὸν Θεὸν νὰ βρέξῃ μὲ τὰς λιτανίας μου, τοὺς εἶπεν· Ὁ Παπᾶς μας, ἀπόντης ἔγινε σοφὸς, ἔγινε κιᾶθεος. Τί εἶχα νὰ κάμω εἰς τοιαύτην περίστασιν, καὶ μὲ τοιοῦτους ἀνθρώπους; Τοὺς ἐπαρακάλεσα νὰ λάβωσιν ὑπομονήν, καὶ ἐπέμεινα εἰς τὴν ἀπόφασίν μου. Ἐπροτίμησα νὰ νομισθῶ πρὸς ὄραν ἄθεος παρὰ νὰ γένω ἀληθῶς τοιοῦτος, περιπαίζων τὸν Θεόν, καὶ πλανῶν ἀσυνειδίτως τοὺς ἀνθρώπους. Ἐνθυμᾶσαι ὅτι, ὅταν ἐζήτησαν λιτανίαν, δύο ἡμέρας ὀλοκλήρους ἦτο θολωμένος ὁ ἥλιος, καὶ τὴν τετάρτην ἔπεσεν ἡ τόσον ἐπιθυμητὴ βροχὴ ἐκείνη. Συλλογίσου, πόσον γελοῖος κωμφοδοποῖδς ἤθελα κατασταθῆν, ἐὰν στολισμένος τὴν ἱερατικὴν στολὴν ἐπαρακάλοιν τὸν οὐρανὸν νὰ

βρέξη εἰς τὰ χωράφια τῶν Βολισσινῶν, ὅταν ὁ οὐρανὸς ἦτον ἐγγαστρωμένος νερά. Μετὰ τὴν βροχὴν ἐσυνάβροισα τοὺς ἐνορίτας μου, καὶ τοὺς εἶπα· Ἐσκανδαλίσθησαν ἴσως τινὲς ἀπὸ σᾶς, τέκνα μου, ὅτι δὲν ἐπλήρωσα τὴν ἐπιθυμίαν σας· ἀλλὰ τώρα βλέπετε, διὰ τί ἡσύχαζα· διότι ἐπιστευα ἀδιστάκτως, ὅτι ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ δὲν ἔμελλενὰ μᾶς ἀφήση χωρὶς βροχὴν. Συμβαίνουσι κἀν ποτε ξηρασίαι μακραὶ, τῶν ὁποίων τὴν παύσιν πρέπει [1] νὰ ζητῶμεν ἀπὸ τὸν Θεὸν· ἀλλ' ἡμεῖς δὲν ἤμεθ' εἰς τοιαύτην περίστασιν οὐτ' ἡ ἀβροχία ἦτο τόσον μακρά, καὶ ὅτι μετ' ὀλίγον ἔμελλενὰ βρέξη τὸ αἰσθάνοντο καὶ οἱ τυφλοὶ. Ἐπειτα, τέκνα μου, ἐζητεῖτε ἀπ' ἐμὲ, ὅτι κάμνετε εἰς τοὺς οἴκους σας, δὲν εἶναι κἀνεὶς ἀπὸ σᾶς ὅστις δὲν παρακαλεῖ καθημέραν τὸν Θεὸν νὰ μὴ μᾶς ερήση τὴν ἀναγκαίαν εἰς τὰ γεννήματα τῆς γῆς βροχὴν. Ὅταν προσευχόμενοι τὴν κυριακὴν προσευχὴν λέγετε, Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον, τί ἄλλο ζητεῖτε ἀπὸ

(1) Πρέπει ἢ δὲν πρέπει; τοῦτο μὲ φαίνεται προβληματῶδες· πρῶτον, διότι μακρὰ ἀνομβρία εἶναι τῆς φύσεως φαινόμενον, ὅμοιον τῆς ὄχι ὀλιώτερον βλαπτικῆς μακρᾶς πολυομβρίας· καὶ ὅμως λιτανεῖται διὰ παύσιν ὑπερβολικῶν βροχῶν δὲν εἶναι συνήθεια νὰ γίνωνται. Ἐπειτα, ἀπ' αὐτὰ τοῦ Χριστοῦ τὰ λόγια "Βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους" συμπεραίνεται, ἂν δὲν λαθάνωμαι, ὅτι ὁ κύριος τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς δὲν ἔκρινε νὰ κολάζῃ τὰς ἀμαρτίας μας μὲ βροχῆς ὑπερβολὴν ἢ σπάνιν, ἔχων ἄλλους πολλοὺς τρόπους νὰ μαστίζῃ τοὺς ἀδίκους, χωρὶς νὰ βλάπτῃ τοὺς δικαίους. Ταῦτα λέγω, ὄχι δογματίζων, ἀλλ' ἀπορῶν, καὶ προσμένων τῆν λύσιν τῆς ἀπορίας ἀπὸ σοφωτέρους μου. Ζ. Λ.

τὸν θεὸν παρὰ νὰ βρέχη; ἢ ἀκούσατε καμμίαν χώραν, ὅπου γίνονται σιτάρια χωρὶς βροχὴν; Ταῦτα εἶπα πρὸς τοὺς χωρικοὺς μου Βολισσινούς. — Καὶ πῶς τὰ ἐδέχθησαν ἐκείνοι; — Ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔδωκαν εἰς αὐτὰ προσοχὴν, καὶ τὴν ὕμνην αὐτῶν νὰ φιλήσωσι τὴν χεῖρά μου, καὶ νὰ μοῦ ζητήσωσι συγχώρησιν, ἐκατάλαβα ὅτι μὲ ἐκατάλαβαν. Ἄλλ' ὅτι μάλιστα ἐπληροφορήθην εἶναι τοῦτο, ὅτι μόνη ἡ παιδεία δύναται νὰ ἰατρεύσῃ τὰς λογικὰς ἀρρώστιας τοῦ κοινοῦ λαοῦ, καὶ παρὰ τοὺς ἱερωμένους ἡμᾶς ἱατροὶ ἄλλοι προσφύεστεροι δὲν εὐρίσκονται." Ὅχι μόνον τοῦ ἐπάγγελματος τὸ χρέος, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ μας τοῦ συμφέροντος ἢ φωνῆ,

Χαλκοστόμου κώδωνος ὡς Τυρσηνικῆς,

σαλπίζει εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν νὰ διασκεδάσωμεν τὸ σκότος τῆς ἀμαθίας, ἢ κἄν νὰ φαινώμεθα συνεργοῦντες εἰς τὴν διασκέδασίν του. Χωρὶς τὴν συνεργίαν μας ἢ πρόοδος τοῦ φωτισμοῦ ἐνδέχεται νὰ γένη καὶ κοπωδεστέρα καὶ χρονωτέρα· ἀλλὰ μὴ φαντασθῶμεν, ὅτι μέλλει νὰ ἐμποδισθῇ. Ἐξεύρεις τί ἀποτέλεσμα ἐμπορεῖ νὰ γεννήσῃ εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν κοσμικῶν ἢ ἀδιαφορία τῶν ἱερωμένων; — Νὰ γένωσι καὶ αὐτοὶ ἀδιάφοροι πρὸς τοὺς ἱερωμένους. — Τοῦτο, φίλε, εἶναι τὸ μικρότερον δυστύχημα· ἀλλ' εἶναι κίνδυνος μὴν ἀδιαφορήσωσι καὶ εἰς αὐτὴν τὴν θρησκείαν. Ἡ παιδεία ἔχει διαφόρους βαθμοὺς· ἔθνος ἀπὸ φιλοσόφους μόνους συγκροτημένον δὲν ἐφάνη ἀκόμη πούποτε. Τὸ πλεῖότερον μέρος δὲν σέβεται τὴν θρησκείαν, πλὴν διότι βλέπει σεβομένους αὐτὴν τοὺς νομιζομένους πλέον φωτισμένους καὶ πλέον σεβαστοὺς τοῦ ἔθνους. Εὐθὺς ὅταν καταλάβῃ, ὅτι οἱ νομιζόμενοι οὗτοι φωτισμένοι δὲν εἶναι, καθὼς νομίζονται, οὐδὲ φροντίζουν νὰ φωτίσωσι τὸν λαὸν, φοβούμενοι μὴ τῶν δεισιδαιμονιῶν ἢ ἐλάττωσις ἐλαττώσῃ τὰ εἰσοδήματά

των, ὅτι σέβονται τὴν θρησκείαν, καθὼς ὁ φιλάργυρος σίβεται τὰς κιβωτοὺς καὶ τὰς ἀποθήκας του ἀρχίζει νὰ υποπτεύεται, ὅτι εἰς τὸ στόμα τοιούτων ἱερωμένων τῶνομα τῆς ΘΡΗΣΚΕΪΑΣ εἶναι καθαρὰ πρόφασις, οὐδ' ἔχει βάσιν ζερεὰν κάμμίαν, ὡς οὐδ' εἰς τοῦ φιλαργύρου τὸ ζῶμα τῶνομα τῆς ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ. — Ἀλλ' ὁμως βλέπεις, Δέσποτά μου. — Προβλέπω τί μέλλεις νὰ με εἴπης· ἐλπίζω κ' ἐγὼ, ὅτι τοιαύτη δυσυχία δὲν θέλει μᾶς καταπλάκῳσειν· εἰς τὸν Κληρὸν μας αὐξάνει καθημέραν ὁ ἀριθμὸς τῶν καλῶν καὶ ἀληθῶς σεβασμίων ποιμένων· βλέπω καὶ τινὰς ἐξ αὐτῶν ἔχοντας ἐξαιρετον φροντίδα τῆς παιδείας τοῦ γένους· ἀλλ' ἐπεθύμουν ν' αὐξήσῃ ὁ ἀριθμὸς των. Πάλιν τὸ λέγω, συμφέρει πολὺ καὶ εἰς ἡμᾶς καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ὑπηρετοῦμεν πανσέβασον θρησκείαν, νὰ πληροφορηθῇ ὁ λαὸς ὅτι τόσον ἀπέχομεν τοῦ νὰ φοβώμεθα τὴν παιδείαν του, ὅσον καὶ καταγινόμεθα προθύμως εἰς τὴν ἐξάπλωσιν αὐτῆς. Εἰς τὴν παρούσαν ἡμῶν κατάστασιν, τοῦτο μόνον εὐρίσκω μέσον δρασικὸν τοῦ νὰ σέβεται ὁ λαὸς καὶ τὴν θρησκείαν καὶ τοὺς ὑπηρέτας τῆς θρησκείας.

Ἐκατάλαβες ἀπ' ὅσα ἕως τώρα σὲ εἶπα, φίλε, πόσον ὠφελήσεν ἡ παιδεία τὸν καλὸν ἱερέα τῆς Βολισσοῦ· ἀλλὰ δὲν σ' ἐδιηγῆθην ἀκόμη καὶ πόσον ὠφελήθησαν οἱ Βολισσινοὶ ἀπὸ τὴν παιδείαν τοῦ ποιμένου των. Ἐξεύρεις τὴν κακὴν αὐτῶν κλίσιν εἰς τὴν ψωμοζητίαν. Ἄν καὶ δὲν τοὺς ἐλευθέρῳσεν ἀκόμη τελείως ἀπ' αὐτὴν· εὐτύχησεν ὁμως νὰ σύρῃ τινὰς ἐξ αὐτῶν ἀπὸ τὸ τόσον αἰσχρὸν τοῦτο ἔργον, καὶ νὰ τοὺς παρακινήσῃ μὲ τὰς χρυσᾶς του ὀμιλίας νὰ γεωργῶσι τὴν γῆν. Πρὶν σοφισθῆ ὁ Παπᾶ Τρέχας, οἱ Βολισσινοὶ εἶχαν μάγους, χειροσκόπους, ἐπαρτηροῦσαν καλὰς καὶ κακὰς ἡμέρας, εὐτυχή καὶ δυσυχὴ συναντήματα, ἔβλεπαν στοιχεῖα, βορβολάκους, αὐτὴν κάποτε τὴν σκορδοῦλαν μεταμορφω-

μένην εἰς γυναῖκα· τώρα, φίλε, (ὦ δύναμις τῆς παιδείας!) ὅλα ταῦτα τὰ γραῶδη φρονήματα ἀφανίζονται κατὰ μικρὸν μὲ τὰς σοφὰς διδασκίας τοῦ ἱερέως, καὶ πολλάκις μὲ ὀλίγα λόγια, ἀρτυμένα μὲ τὸ ἅλας τῆς ἀστείότητός του. Τὸν ἐδιηγείτο ἕνας ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς μὲ πολλὸν φόβον, ὡς τεράστιον, ὅτι ὁ σκύλος τοῦ γείτονος ἐγαύμιζεν ὅλην τὴν νύκτα. Ὅσα γίνονται (τὸν ἀπεκρίθη) κατὰ τοῦ Δημιουργοῦ τὴν θέλησιν, εἶνα ὅλα καλὰ καὶ ἄφοβα. Καθὼς ἔδωκαν εἰς σὲ τὸν προφορικὸν λόγον, οὕτως ἐπλασε τὸν σκύλον νὰ γαυγίξῃ· πολλοῦ φόβου ἄξιον κακὸν ἤθελ' εἶσθαι, ἂν ἐσὺ ἐγαύμιζες, ὁ δὲ σκύλος ἐλαλοῦσε.

Γνωστὴ σὲ εἶναι ἡ συνήθεια τῶν ἱεροκηρύκων νὰ προσαρμόζωσι τὴν διδασχὴν εἰς κάμμιαν περικοπὴν τοῦ Εὐαγγελίου τῆς ἡμέρας. Τῆς Βολισσοῦ ὁ Χρυσόστομος ἀπολύεται πολλάκις ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῆς συνηθείας, καὶ ἐκλέγει τὴν περικοπὴν ὅθεν ἄλλοθεν τῆς νέας Διαθήκης κρίνη εὐλογώτερον· καὶ εἶναι θαῦμα πόσον εὐτυχεῖ εἰς τὴν ἐκλογὴν. Ἡ φήμη τῶν διδασχῶν του παρακινεῖ πολλοὺς πολίτας νὰ ἔρχωνται νὰ τὸν ἀκούωσιν ἐδῶ, ἐκείνους μάλιστα, ὅσων οἱ πύργοι πλησιάζουσι τὴν Βολισσὸν ὅθεν τὸν ἐπαρακάλεσαν ποτὲ νὰ διδάξῃ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν. Ὑπόθεσιν τῆς διδασχῆς ἔδωκαν εἰς αὐτὸν τινὲς ἀπὸ τοὺς λογιωτέρους ἡμῶν ἱεροκήρυκας τὴν ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΝ· διότι ἂν καὶ συχνὰ ἀκούεται τὸνομά της καὶ εἰς τὰς Ἐκκλησίας, κ' ἔξω τῶν Ἐκκλησιῶν, καθ' αὐτὸ ὅμως λόγον Περὶ συνειδήσεως δὲν ἐνθυμοῦμαι ἂν ἤκουσα ποτέ. Περικοπὴν Γραφικὴν ἔλαβε τοῦ Παύλου τὰ λόγια, " Ἡ γὰρ καύχησις ἡμῶν αὕτη ἐστὶ, τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως ἡμῶν (1) ". Μὲ κακοφαίνε-

(1) Προς Κορινθ. Β, α, 12

ται, ὅτι δὲν μὲ συγχωρεῖ ὁ καιρὸς νὰ σοῦ ἀντιγράψω ὅ-
λην τὴν διδαχὴν. Ἔχε τοῦτο μόνον, ὡς σημειωμένον καὶ
ἀπὸ ἄλλους ἀκροατάς. Μᾶς εἶπεν, ὅτι ὁ Παῦλος καὶ οἱ
ὅμοιοι τοῦ Παύλου ἔχουν δίκαιον νὰ πιστεύωσι καὶ νὰ
καυχῶνται εἰς τὴν μαρτυρίαν τῆς συνειδήσεως, διότι δὲν
τοὺς ἄπατᾶ ποτέ. Ἀλλὰ τῶν περισσοτέρων ἀνθρώπων
ἢ συνειδήσεις, δωροδοκημένη ἀπὸ τὰ πάθη, ψευδομαρτυρεῖ
πολλάκις· ὅθεν δὲν πρέπει νὰ εὐχαριστώμεθα ἀπλῶς εἰς
τὴν μαρτυρίαν τῆς, ἐὰν πρῶτον δὲν τὴν ἐρευνήσωμεν ἀ-
κριβῶς· ὅτι οἱ λεγόμενοι ἀσυνείδητοι ἄνθρωποι δὲν λέ-
γονται διὰ τοῦτο, ὅτι δὲν ἔχουν συνείδησιν παντάπασι·
τοῦτο εἶναι ἀδύνατον· ἀλλὰ διότι ἔχουσι ψευδεμάρτυρα
συνείδησιν.

Τὴν κυριακὴν τῆς Ὁρθοδοξίας ἐμεταχειρίσθη Γραφι-
κὴν περικοπήν τὸ, Ὁδοκῶν ἐστάναι, βλεπέτω
μὴ πέσῃ (1). "Καυχώμεθα (μᾶς εἶπεν), ἀδελφοί μου,
εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν, καὶ χαίρομεν, ὅτι στέκομεν ὀρθοί
καὶ δικάως. Ἀλλ' ἡ χαρὰ μας πρέπει νὰ ἦναι ἐνωμένη
μὲ τὴν προσοχὴν, ἐπειδὴ βλέπετε, ὅτι εἶναι καὶ κίνδυνος
νὰ πέσωμεν. Ὁδοκῶν ἐστάναι, βλεπέτω μὴ
πέσῃ. Ἀληθὴς ὀρθόδοξος δὲν εἶναι ὅστις ἀρκεῖται νὰ
πιστεύῃ μόνον τὸ ἱερὸν τῆς πίστεως Σύμβολον· ἀλλ' ὅστις
προσέχει νὰ φεύγῃ καὶ τὰς δεισιδαιμονίας, αἱ ὅποια ἄλ-
λο δὲν εἶναι παρὰ δόγματα σρεβλὰ, ἀσυμβίβαστα ὄχι μόνον
μὲ τοῦ Συμβόλου τὰ δόγματα, ἀλλὰ καὶ μὲ τῆς Εὐ-
αγγελικῆς Ἠθικῆς τὰ παραγγέλματα. Ὁ δεισιδαίμων
εἶναι κακὸδοξος, ἤγουν ἔχει στρεβλὰς δόξας περὶ Θεοῦ,
ἐπειδὴ προσάπτει εἰς αὐτὸν ιδιώματα καὶ πάθη οἰκειότερα
εἰς ἀνθρώπους ἀδυνάτους, ὅποιοι εἴμεθα ὅλοι, παρὰ εἰς τὸν
ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΟΡΑ Θεὸν τοῦ Συμβόλου. Ὁ δεισιδαί-
μων ἀμελεῖ τὴν ἀληθινὴν Ἠθικὴν, καὶ περιοριζόμενος εἰς

(1) Προς Κορινθ. Α, ἰ, 12

ὀλίγας τινὰς πράξεις ἑξωτερικὰς, προσκολλᾶται εἰς
 αὐτὰς τόσον σφοδρᾶ, ὥστε τὰς νομίζει ἀναγκαιοτέρας
 τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ τῶν καλῶν ἔργων εἰς τὴν σωτη-
 ρίαν του καὶ τὸ χειρότερον, τοιαύτας θέλει νὰ τὰς νομί-
 ζωσι καὶ οἱ ἄλλοι. Διὰ τοῦτο γίνεται τύραννος, συκοφάν-
 τῆς, διώκτης ἀσπλαγχνος τῶν ὕσσι δὲν φρονοῦσιν, ὡς αὐ-
 τός. "Ολους τοὺς ὀρθοὺς κατηγορεῖ ὡς πεισόντας· εἰς τὴν
 ἰδικήν του, πτώσιν εἶναι τυφλός. Ὁ δ ο κ ῶ ν ἑ σ τ ἄ ν α ι,
 β λ ε π ἔ τ ω μ ἦ π ἔ σ η. Τοιοῦτοι τυφλοὶ ἀδελφοὶ εὐρί-
 σκονται μεταξύ μας πολλοὶ, ἂν καὶ ὄχι πλέον τόσοι, ὅσοι
 εὐρίσκοντο εἰς τοὺς χρόνους τῶν πατέρων μας. Τίς εἶναι
 τῆς τυφλῆς αὐτῶν κακοδοξίας ἢ αἰτία; Ἡ ἀπαιδευσί-
 μῃν ἀμφιβάλλετε ὀρθόδοξοίμου ἀδελφοί. Ἀπαιδευτος
 ὀρθόδοξος εἶναι καθαρὰ ἀντίφασσις· ἂν καὶ αὐτοὶ οἱ ἔχον-
 τες παιδείαν σφάλωσι πολλάκις εἰς περὶ πολλῶν πραγ-
 μάτων δόξας, τί ἔχομεν νὰ κρίνωμεν περὶ τῶν ἀπαιδεύ-
 των; Ὁ περιπατῶν ἐν τῇ σκοτίᾳ οὐκ οἶδε ποῦ
 ὑπάγει [1]. Διὰ ποίαν αἰτίαν ὀλιγοστενεῖ καθημέραν
 τῶν τυφλῶν μας τούτων ἀδελφῶν ὁ ἀριθμός; Διὰ τὴν
 παιδείαν, ἣτις ἐξαπλόνεται καὶ διαδίδεται καθημέραν
 εἰς τὸ γένος ἡμῶν. Εἰς τίνα χρεωστούμεν τὴν ἀναλάμ-
 ψασαν εἰς τὸ γένος μας παιδείαν; Εἰς τὴν πρόνοιαν τοῦ
 Παντοκράτορος Πατρὸς τῶν φώτων. Οἱ παρὰ τοὺς ἄλ-
 λους λογιώτεροι τοῦ γένους, καὶ ἱερωμένοι καὶ κοσμικοὶ,
 κινούμενοι ἀπὸ ζῆλον ἀληθῆ, ἐφώναξαν πρὸς αὐτὸν, Δὸς
 ἡμῖν τὴν τῶν σῶν θρόνων πάρεδρον σο-
 φίαν [2] καὶ μᾶς τὴν ἔστειλεν εἰς βοήθειαν τῆς ἱερᾶς
 ἡμῶν θρησκείας, διὰ νὰ μὴν ἀκυρωθῇ ἡ προφητεία τοῦ
 υἱοῦ του, Πύλα ἰ ἔ δου οὐ κατισχύσουσιν αὐ-
 τῆς [3] Ἄς εὐχαρισῶμεν λοιπὸν, ἀδελφοί μου τὸν Θε-
 ὸν, διὰ τὸ πολῦτιμον αὐτοῦ δῶρον· ἀλλ' ὄχι μὲ μόνους

(1) Ἰωάν. ιβ', 35. (2) Σοφ. Σαλομ. γ' 4. (3) Ματθ. ιε', 18.

ἕμους καὶ δοξολογίας· ἡ προθυμία νὰ φυλάξωμεν τὸ δῶρον, διαδίδοντες αὐτὸ εἰς ὅλον τὸ γένος, θέλει μαρτυρήσῃ τὴν ἀληθῆ πρὸς αὐτὸν εὐγνωμοσύνην μας. "Ὅστις ἐξ ἡμῶν συνεργεῖ εἰς τὴν φυλακὴν καὶ αὐξήσει τοῦ δώρου, καθ' ὅσπιν ἔχει δύναμιν, καὶ ἀναλόγως τοῦ ὅποιου ἐπαγγέλλεται ἐπαγγέλματος, εἰς ἐκεῖνον πρέπει τὸ ὄνομα, Ὁ ρ θ ὄ δ ο ξ ο ς. "Ὅστις τὸ κλονεῖ καὶ τὸ συκοφαντεῖ, μὲ ἔργον ἢ λόγον, φανερώς ἢ ἀφανῶς, εἶναι κακόδοξος, εἶναι θεομάχος· διότι ὑβρίζει ἀναισχύτως τὸν δωρητὴν αὐτοῦ Θεόν, . .

"Α! φίλε, πῶς νὰ κρατήσω τὸν κάλαμον, νὰ μὴ χαράξω ἐν ἄλλο μέρος τῆς Περὶ Ὁρθοδοξίας διδασχῆς; Ἐξανάγκης ἔμωσ πρέπει νὰ τὸν κρατήσω, διὰ νὰ σήμενύσω ἀκόμη ὀλίγα τιὰ ἀπὸ τὰς ἔξω τῆς ἐκκλησίας ὀμιλίας τοῦ ἱερέως μας. Γνωρίζεις τὸν * * * ἄνδρα πλούσιον, φιλογενῆ, καὶ φιλόκαλον. Οὗτος ἐπρόσφερε χρηματικὰς δωρεὰς καὶ εἰς τὸ γυμνάσιον, καὶ εἰς τὴν δημόσιον Βιβλιοθήκην παλλᾶς. Οὗτος περιποιεῖται τοὺς μαθητὰς, ὡς τέκνα του· καὶ πρὸς τοὺς διδασκάλους φέρει εὐνοίαν καὶ τιμὴν ἐξαιρετον. Ἄν ἄρρωσθήσῃ τις ἀπὸ τούτους, συχναίξει εἰς τὸν οἶκόν του, ὅσον καὶ ὁ Ἴατρος. Ἐνας ἀπ' ἐκείνους τοὺς νέους, τῶν ὁποίων τὴν φυσικὴν ἀστειότητα ἢ στέρησιν τῆς παιδείας μετασχηματίζει εἰς βωμολοχίαν, ἀπαντήσας τὸν φιλογενῆ πλούσιον, ὅταν ἔκβαινε τὴν θύραν νοσοῦντος διδασκάλου, τὸν εἶπε, Καλὲ γιατρὸς ἐγενικέτενε; Δὲν εἶμαι [τὸν ἀπεκρίθη] ἱατρός· ἀλλ' ὑπάγω συχνὰ νὰ βλέπω τὸν λύχνον μας φοβούμενος τὴν σβέσιν τοῦ. Τοιοῦτος εἶναι ὁ πλούσιος οὗτος. Γνωρίζεις καὶ τὸν * * *, τὸν πολυχρήματον ἐκεῖνον λέγω, ὅστις πλὴν τοῦ πλούτου κατ' ἄλλο τίποτε δὲν ὁμοιάζει τὸν καλὸν μας πλούσιον. Ἡ φιλαυτία καὶ φιλαργυρία του ἔγινε παροϊμιώδης εἰς ὅλην τὴν Χίον, καθὼς καὶ ἡ

εὐλάβεια του. Πρῶτος ὄλων ἐμβαίνει εἰς τὰς Ἐκκλησίας, καὶ ὕστερος ἐκβαίνει. Τὴν νηρείαν ὀνομάζει βασιλισσαν τῶν ἀρετῶν, ὅταν συντρώγῃ μετὰ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα του ἄλλ' ὅταν καλεσθῆ εἰς φίλου, ἐπαινῶν τὴν πλουσίαν τοῦ φίλου τράπεζαν καὶ ἂν τὸν εἰπῆ τις ἄστειεύομενος, ὅτι τρώγει πολλὰ, ἀποκρίνεται, Πᾶν τὸ παρὰ τι θέμενον ὑμῖν ἐσθίετε [1]. διότι ἔχει καὶ ῥητὰ Γραφῆς πρόχειρα, τὰ ὅποια βλέπεις πόσον ἀρμόδια μεταχειρίζεται. Περιφέρονται καὶ ἄλλα κομικὰ πολλὰ διηγήματα περὶ τοῦ ἀργυρολάτρου τούτου, ἐκ τῶν ὁποίων συγχώρησέ με νὰ σὲ κωινωήσω τὸ ἐξῆς, ὡς τὸ ἤκουσα ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ ἄστειου Παπᾶ Τρέχα. Ἐν ἄλογον, ἢ μᾶλλον ἐνὸς ἀλόγου μόνου σκιὰν ἔχει, διότι μεταχειριζόμενος αὐτὸ εἰς παντὸς εἶδους ἐργασίας, δὲν τοῦ ἀφήκε παρὰ μόνον τὰ κόκκαλα σκεπασμένα με κατὰ ξηρον δέρμα. Διὰ νὰ τὸ πεταλώσῃ, προσμένει νὰ πέσωσιν ἐν ὀπίσω τᾶλλον καὶ τὰ τέσσαρα πέταλα. Εὕρισκόμενος μίαν τῶν ἡμερῶν εἰς τὴν πόλιν, δι' ἐμπορικὰς ὑποθέσεις, ἀφοῦ τὰς ἐτελείωσεν, ἀνέβη εἰς τὸ ταλαίπωρον ἄλογον, κ' ἐκίνησε πρὸς τὸν πύργον του, ὅστις εἶναι μακρὰν τῆς πόλεως. ὅταν ἔφθασεν ἐκεῖ, μόλις ἐπάτησε τὸ ἔδαφος, καὶ εἶδεν, ὅτι τὸ ζῶον εἶχε τρία μόνον πέταλα. Ἐστάθη πολὺ συλλογιζόμενος. ἀλλὰ τέλος, μὴ δυνάμενος νὰ χωνεύσῃ τὴν ζημίαν, στρέφει πεζὺς ὁ γεννάδας ἕως σχεδὸν τὸ ἡμισυ ὅσου ἔκαμε δρόμου, ζητῶν μετ' Ἀργου ὄμματα, καὶ ἐρωτῶν τοὺς ἀπαντῶντας, ἂν εὕρηκασι πέταλον ἀλόγου. Μετὰ τὴν μακρὰν καὶ ματαίαν ἐρευναν, ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ πάλιν εἰς τὸν πύργον πέζος, ἀλλὰ σχεδὸν ἡμιθανὴς ἀπὸ τὸν κόπον. Ἡ τιμία καὶ φίλανδρος συμβία του, ἦτις, εἰς τὴν κρίσιν αὐτοῦ, δὲν ἀξίζει πλεῖστον παρὰ τὸ ἄλογον, θέλουσα νὰ τὸν ἀνα-

(1) Πρὸς Κορινθ. Α, ἰ, 27.

παύσῃ, τὸν ἐπρόσφερον ὀλίγον ζῶμόν. Ἄντ' εὐχαριστίας, ἀπεστράφη μὲ πολλὴν ἀγριότητα καὶ τὸν ζῶμόν καὶ τὴν γυναῖκά του, δίδουσα εἰς αὐτὴν καὶ γνωμικὴν διδασκαλίαν ταύτην· Ἡ τρυφή ἠφάνισε πολλὰ βασίλεια. Οὗτος λοιπὸν ὁ προσευχητὴς καὶ νηστευτὴς πλούσιος, μίαν τῶν ἡμερῶν, παρόντος καὶ τοῦ Ἱερέως μας, ἀκούων ἐπαινούμενον πολὺ τὸν φιλογενῆ πλούσιον διὰ τὰς πολλὰς αὐτοῦ συνεισφορὰς εἰς τὴν παιδείαν τῆς πατρίδος, ἐτόλμησε νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι κατέλυε τὴν παρασκευὴν καὶ τοῦτο ἔλεγε, ὅχι ὡς ὀνειδίξων, ἀλλὰ συλλυπούμενος ὑποκριτικῶς, ὅτι τοιοῦτων καὶ τοσούτων καλῶν ἔργων ἐργάτης ἐκινδύνευε νὰ κατασθῆ διὰ τὴν κατάλυσιν τῆς παρασκευῆς. Μὴ λυπεῖσαι [τὸν εἶπεν ὁ φρόνιμος ἡμῶν Ἱερεὺς] διὰ νὰ μὴ λάβῃ τὴν κόλασιν μετὰ θάνατον, τὴν ἐπέβαλεν αὐτὸς εἰς ἑαυτὸν ἐνόσφζῃ, κολάζων ὄλα του τὰ πάθη, καὶ μάλιστα τὴν φιλαργυρίαν, τὴν ὁποίαν δὲν σὲ λανθάνει, ὅτι τὰ ἱερά μας βιβλία ὀνομάζουσι ῥίζαν πάντων τῶν κακῶν (1). Τοιοῦτος εἶναι ὁ Παπᾶ Τρέχας καὶ εἰς τὸν ἄμβωνα, καὶ κάτω τοῦ ἄμβωνος.

Ἄλλην φορὰν, περιπατοῦντες εἰς τὸ περιβόλιον φίλου τινός, μετὰ τὸ γεῦμα, ἠκροαζόμεθα ἓνα τῶν συμπεριπατούντων, νεοφερμένον ἀπὸ τὴν Εὐρώπην, διηγούμενον τὴν εὐνομίαν, τὴν σοφίαν, τὰς Ἀκαδημίας, τὰ Γυμνάσια, τὰ Μουσεῖα, τὰς τυπογραφίας, εἰς ἓνα λόγον, τὸν πολιτισμὸν τῶν ἀλλογενῶν Εὐρωπαίων. Τοῦ Παπᾶ Τρέχα ἡ ψυχὴ ἐσυνάχθη ὅλη εἰς ταῦτα του· τόσῃ ἡδονῇ ἤσθάνετ' ἀπὸ τὴν διήγησιν, ἡδονῇ ὅμως μιγμένην μὲ κάποιαν τῆς ψυχῆς ταραχὴν, διὰ τὴν ὁποίαν ὑψόνων συχνὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν, ἐφώναζε, καθὼς ὁ Δικαιοπόλις τῆς κωμωδίας·

(1) Πρὸς Τιμόθ. Α, ε', 10.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ, ἦνας τῆς συνοδίας, ὁ νεώτερος, ἢ διὰ νὰ πειράξῃ τὸν Ἱερέα, ἢ διὰ ἀναισθησίαν τῶν καλῶν, χωρίζεται ἀπὸ τοὺς λοιποὺς μετ' ὄρμην, καὶ ἐμπήγεται ὡς στύλος ἀνάμεσα τοῦ ἱστοροῦντος τὰ κατὰ τῆς Εὐρώπης, καὶ τοῦ Δικαιοπόλιδος Παπᾶ Τρέχα. Ὑπέφερε μὲ ἡσυχίαν καταρχὰς τὴν προπέτειαν τοῦ νέου· ἀλλ' ὁ νέος καὶ διὰ τὸ πολὺ μακρότερον ἀνάστημα, καὶ διὰ τὴν ἄτακτον κίνησιν τοῦ σώματος, τὸν ἐμπόδιζε καὶ ν' ἀκούῃ. Ἐμακροθύμησε καὶ εἰς τοῦτο ὁ πρῶτος Ἱερεύς. Ὅταν ὁμως ὁ νέος ἤρχισε νὰ παραβάλλῃ τὰ διάφορα βρώσιμα τῆς Ἑλλάδος, τοὺς πολλοὺς καὶ καλοὺς οἴνους, μετὰ πολλῶν τῆς Εὐρώπης πόλεων τὴν ἀπορίαν, καὶ τέλος, εἶπεν, ὅτι μόνην τῶν πορτογαλιῶν τὴν εὐωδίαν δὲν ἤθελε ν' ἀλλάξῃ μετ' ὕλας τὰς Ἀκαδημίας τῶν Εὐρωπαϊῶν, δὲν ἐδυνήθη πλέον κἀνεὶς ἀπὸ τοὺς παρόντας νὰ κρατήσῃ τὸν γέλωτα, καὶ διὰ τὴν φλυαρίαν τοῦ νέου, καὶ διὰ τὴν ἀνεκδιήγητον ἔκστασιν τοῦ Ἱερέως. Ἀφοῦ τὸν ἀφήκεν ὀλίγον ἔτι νὰ φλυαρήσῃ, τὸν ἠρώτησεν, ἂν ἐτελείωσε τὴν δημηγορίαν. Καὶ ἄλλα πολλὰ τῆς Ἑλλάδος προτερήματα εἶχεν ἀπαριθμήσω, Δέσποτά μου, τὸν εἶπεν, ἂν δὲν ἦσαν εἰς ὄλους γνωστά· Μὴ δυνάμενος πλέον νὰ κρατηθῇ ὁ Ἱερεύς, ὕψωσε τὸ μικρὸν του σῶμα, καὶ μετὰ φωνὴν βροντώδη, Ἐγὼ [τὸν ἀπεκρίθη], οὔτε πολλὰ ἔχω νὰ λαλήσω, οὔτε τί σημαίνει εἰς τὸ καύκαλόν σου ἡ λέξις προτέρημα δύναμαι νὰ καταλάβω· εἰς τοῦτο μόνον σ' εὐχαριστῶ, ὅτι μὲνθύμισες τὸν Κωμικὸν, ὅστις λέγει περὶ τῶν ὁμοίων σου ἀνθρώπων

Οἱ βάρβαροι γὰρ ἄνδρες ἡγοῦνται μόνους,

Τοὺς πλείστα δυνάμενος καταφαγεῖν καὶ πιεῖν.

Ταῦτα μόνον τὸν εἶπε, καὶ ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν συντρο-

φίαν μας δρομαῖος, ἀφοῦ πρῶτον ἐπαρακάλεσε τὸν διηγούμενον τὰ περὶ τῆς Εὐρώπης νὰ ὑπάγῃ τὴν ἐπαύριον εἰς τὴν Βολισσὸν, νὰ γευθῇ μὲ αὐτὸν καὶ μετὰ τὴν Παπαδίαν του.

Ἄλλοτε, εὐρισκόμενος εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς πόλεως, ὅπου συχνάζει, ὄχι μόνον δι' ἀνάγνωσιν βιβλίων, ἀλλὰ καὶ διὰ παρατήρησιν προσώπων, διαθέσεων καὶ κρίσεων τῶν ἐκεῖ συνερχομένων πολιτῶν καὶ ξένων, ἐκ τῆς ὁποίας, ὡς ἀπὸ φρενόμετρον, κρίνει [μὲ λέγει] πόσον ἐπροχώρησαν, καὶ πόσον ἔτι νὰ προχωρήσωσιν ἐλπίζονται οἱ συμπατριῶταί μας εἰς τὴν παιδείαν εὐρισκόμενος λοιπὸν εἰς τὴν Βιβλιοθήκην, ἔλαβεν εἰς χεῖρας τοὺς Πίνακας τῆς Λαγκαστρινῆς μεθόδου, μεταφρασμένους εἰς τὴν γλῶσσάν μας. Τοὺς ἐξέταξε μὲ μεγάλην προσοχὴν, ἔχων εἰς τὴν αὐτὴν τράπεζαν ἐκ πλαγίων καὶ τὴν ταβακοθήκην, τὴν ὁποίαν ποτὲ μὲν ἤνοιγε διὰ νὰ ἐπάρῃ ταβάκον, ποτὲ δὲ τὴν ἐκτύπα μόνον μὲ τὸ ξηρὸν τοῦ δακτύλου. Τὸ πρῶτον ἔδειχεν τὴν εὐχαρίστησιν τῆς ψυχῆς του τὸ δεύτερον ἐσήμαινεν, ὅτι εἰς τόπον τῶν γραμμένων εἰς τοὺς Πίνακας παραδειγμάτων εἶχεν αὐτὸς προσφύεστερα νὰ βάλῃ. Τέλος, ἐζήτησε χαρτίον καὶ μελάνην, καὶ ἤρχισε νὰ τοὺς ἀντιγράψῃ, μὲ σκοπὸν νὰ τοὺς διορθώσῃ ἔπειτα ἡσύχως εἰς τὸν οἶκόν του, καὶ νὰ τοὺς ἐμβάσῃ εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Βολισσοῦ. Βυθισμένος εἰς τὸ ἔργον, ἀκούει φωνὴν ὀπισθέν του. Εἰς μάταια πράγματα τριβεῖς τὸν καιρόν σου, Δέσποτά μου. Στρέφεται συντόμως εἰς τὸ ἀπροσδόκητον τοῦτο, καὶ βλέπει τὸν Μιτυληναῖον πραγματευτὴν, ὅστις εὐρίσκεται ἀκόμη σήμερον ἐδῶ μὲ τὸ πλοῖόν του, φορτωμένον ἔλαιον. Ἐκινήθη πάραυτα νὰ τὸν ἐλέγξῃ μὲ αὐστηρότητα· ἀλλὰ συλλογισθεῖς, ὅτι ἀπὸ ἄγνοιαν πλέον παρά ἄνοιαν ἐγεννᾶτο τοιαύτη σκυθικὴ τῶν καλῶν καταφρόνησις, τὸν ἐδίδαξε μὲ ὑπομονὴν τὴν

φύσιν καὶ δύναμιν τοῦ πράγματος, τὸν ἐξηγήσῃ κατὰ λεπτόως ὅσα καλὰ ἠλπίζοντο ἀπ' αὐτὸ, καὶ τελευταίον τὸν εἶπεν, ὅτι νὰ ὀνομάξῃ μάταια τοιαῦτα δῶρα τοῦ Θεοῦ, εἶται εἰς Μιτυληναῖον τόσον πλέον ἀπρεπὲς, ὅσον οὐ πρόγονοί του ἀπὸ φυλακῆν, δεσμὰ, μαστίγωσιν, καὶ ἀπλῶς ἀπὸ πᾶσαν ἄλλην κόλασιν, βαρυτέραν κόλασιν ἔκριναν τὴν ἀγγραμματίαν [1]. Ἀπὸ τὴν ἱερὰν ταύτην νοουθεσίαν ἐσωφρονήθη τόσον ὁ καλὸς Μιτυληναῖος, ὡς τε χωρὶς ἀναβολῆν ἐπαρακάλεσ' ἔν' ἀπὸ τοὺς μαθητὰς τοῦ Γυμνασίου νὰ τοῦ ἀντιγράψῃ τοὺς Δαγκαστρινοὺς Πίνακας, διὰ νὰ τοὺς γνωρίσῃ ἐπιστρέφων εἰς τοὺς συμπολίτας του, καὶ νὰ τοὺς ἐμβάσῃ εἰς τῆς Μιτυλήνης τὰ σχολεῖα.

Μὲ συμβουλήν καὶ παρακίνησιν τοῦ Ἱερέως μας [ἔγι-
ναν καὶ ἄλλα τῶν Πινάκων δι' ἄλλας πόλεις ἀντίγραφα
καὶ ἀπὸ τὴν κοπώδη ταύτην ἀντιγραφὴν λαμβάνων ἀ-
φορμῆν, μὲ εἶπεν. Ἄν εἴχαμεν τὴν ἀγίαν τυπογραφίαν,
ὁ δαπανώμενος καιρὸς εἰς τὴν ἀντιγραφὴν ἠθελε δοθῆν
εἰς ἄλλο τι χρήσιμον. — Ἐξεύρεις, Δέσποτά μου, ὅτι
φροντίζουσι περὶ τυπογραφίας οἱ φιλόκαλοί μας συμπο-
λίται; — Ἐσύμφερειν ὅμως πολὺ νὰ τελειωθῇ τὸ φροντι-

(1) Τὸ προσφύεστατον τοῦτο παράδειγμα τοῦ Ἱερέως εὗρίσκεται εἰς τὸν Ἀδλιανόν· ὅστις ἰσορεῖ ταῦτα περὶ Μιτυληναῖον· “ Ἡνίκα τῆς θαλάσσης ἤρξαν Μιτυληναῖοι, τοῖς ἀφισαμένοις τῶν συμμάχων τιμωρίαν ἐκείνην ἐπήρτησαν, γράμματα μὴ μανθάνειν τοὺς παῖδας αὐτῶν, μηδὲ μουσικὴν διδάσκεισθαι, πασῶν κολάσεων ἠγησάμενοι βαρυτάτην εἶναι ταύτην, ἐν ἀμαθίᾳ καὶ ἀμουσίᾳ καταβιδῶναι “. Αἰλίαν. Ποικ. ἰσορ. ζ', 15. Ὁρθῶς ἔκριναν οἱ Μιτυληναῖοι περὶ τῆς ἀπαιδευσίας· ἀλλ' ὅταν ἠθέλησαν νὰ τὴν ἐπιβάλωσι καὶ ὡς κόλασιν, ἔκαμαν, χωρὶς ἴσως νὰ τὸ συλλογισθῶσι, τυραννικὸν ἔργον· εἰς μόνους τοὺς τυράντους συμφέρει ἢ ἀπαιδευσία τοῦ λαοῦ. Ζ. Δ.

ζόμενον, διὰ τὰ μεταφερθῆ ἢ φροντίς εἰς ἄλλα καλά.—
 Ἄλλ' εἶπέ με, διὰ τί ὀνομάζεις ἀγίαν τὴν τυπογραφίαν;
 — Διότι τὴν κρίνω δῶρον Θεοῦ, καὶ δῶρον τοιοῦτον, ὅποιον
 μέλλει μὲ τὸν καιρὸν νὰ φέρῃ πραγματικῶς εἰς τοὺς ἐ-
 ξεύροντας νὰ μεταχειρίζονται τὰ Θεῖα δῶρα τὸν μυθευ-
 ὄμενον Χρυσοῦν αἰῶνα. — Ἐρχεται, Δέσποτά μου, καὶ
 ἡ τυπογραφία· οἱ συμπολιταὶ μας ἐκατάλαβαν τὴν χρεί-
 ας τῆς. — Δὲν ἐξεύρω ἂν τὴν ἐκατάλαβαν, ὡς ἐγὼ τὴν
 καταλαμβάνω. Ὅπως ἂν ἦναι, εἶθε ἔλθῃ, πρὶν ἀποθά-
 νω! Τοῦτο μόνον μὲ κακοφαίνεται, ὅτι δὲν ἔχω καιρὸν
 νὰ γένω τυπογράφος, διὰ τὰ περῆσαι τὸ ἐπίλοιπον τῆς
 ζωῆς καθημέραν εὐφραϊνόμενος ἀπὸ πρωτῆ ἕως ἐσπέ-
 ρας. — Τυπογράφος, Δέσποτά μου! — Ναί, τυπογρά-
 φος καὶ θαυμάζω, ὅτι θαυμάζεις περὶ τούτου. Ἐχεις νὰ
 μὲ δείξῃς ἡδονὴν μεγαλητέραν τῆς ὁποίας αἰσθάνεται
 ὄστις, φερεῖπειν, συνθέτει τοὺς τυπογραφικοὺς χαρα-
 κτήρας καλοῦ τινὸς βιβλίου, ὅταν συλλογίζεται τὴν ἀπ'
 αὐτὸ ἐλπιζομένην ὠφέλειαν; — Ἐλπιζομένην, καθὼς
 λέγεις, ἀλλ' ὄχι καὶ πάντοτε γινομένην. — Πάντοτε, τέ-
 κνον μου, πλείοτερον ἢ ὀλιγώτερον. Ὑπόθεσε χίλια σώ-
 ματα τοῦ τυπωμένου βιβλίου εἰς χιλίων ἀνθρώπων
 χεῖρας· ἀρίθμησε καὶ τὰς οἰκογενεῖας πολλῶν ἀπὸ τού-
 τους, καὶ τοὺς φίλους, εἰς ὅσους δανείζουσι τὸ βιβλίον,
 ἢ κοινωνοῦσι διὰ ζώσης φωνῆς ὅσα λέγει τὸ βιβλίον.
 Νομίζεις τάχα, ὅτι κάνεις ἀπὸ τόσας χιλιάδας ἀναγνω-
 στῶν, ἢ ἀκουστῶν, δὲν θέλει ὠφεληθῆν τίποτε πλεόν
 παρὰ τοὺς κωφούς; Μὴ, τέκνον μου, μὴ τόσον κακῆν
 ὑπόληψιν περὶ τῶν ὁμοίων μας λογικῶν καὶ ἀδελφῶν
 ζῶων. Εἶπέ με ὅμως, χωρὶς περιπλοκᾶς, ποῦ στηρίζον-
 ται αἱ περὶ τυπογραφίας ἐλπίδες σου; Ὁ ἀρχιερεὺς, οἱ
 διδάσκαλοι, οἱ ἐπίτροποι, οἱ προσετώτες, συντόμως,
 ὅλοι ὅσοι στολίζουσι τὴν πόλιν διὰ τὴν ἀρετὴν ἢ τὴν
 σοφίαν των, ἐπιθυμοῦν τὴν τυπογραφίαν ποῖος λοιποῦ

διάβολος τὴν ἐμποδίζει νὰ μὴν ἔρχεται; τοῦτο εἶναι αἰνιγμα δι' ἐμέ. — Σὲ εἶπα, καὶ σὲ λέγω ἀδιστακτως, ὅτι ἔρχεται. Πῶς θέλεις νὰ συναθροίσωσι Βιβλιοθήκην δημόσιον, ἔπειτα νὰ μὴ φροντίσωσι περὶ τυπογραφίας, χωρὶς τῆς ὁποίας τὸ παιδευτικὸν σύστημα τῆς Χίου δὲν ἤθελεν ἀνάρμοστα παραβαλθῆν με λαμπρὰ στολισμένην Ἀθηναῖν, ἀλλ' ὅμως ἐξυπόλυτον; — Παράβαλέ το καὶ με πλοῖον καλὰ καταρτισμένον, καὶ κυβερνώμενον ἀπὸ ναυκλήρους ἐμπείρους, καὶ ὅμως φυτευμένον εἰς τὴν μέσην τοῦ πελάγους δι' ἔλλειψιν ἀνέμου. Ἄλλ' εἰάν αἱ ἐλπίδες σου μέλλουν νὰ πληρωθῶσι μετ' ὀλίγον, δὲν εἶναι συμφερότερον καὶ τιμιώτερον εἰς τὴν πατρίδα νὰ τυπώσῃς ἐδῶ τὴν Βῆτα ῥαψωδίαν τοῦ Βολισσινοῦ μας, παρὰ νὰ τὴν στείλῃς νὰ τυπωθῆ εἰς τὴν Εὐρώπην; — Καὶ συμφερότερον καὶ τιμιώτερον χωρὶς ἀμφιβολίαν ἀλλ' ὅμως ἡ Βῆτα ῥαψωδία ἤργησε πολὺ μετὰ τὴν "Ἄλφα" καὶ ἐπειδὴ ἡ τυπογραφία, ἂν ἤρχετο καὶ αὐρίαν, χρειάζεται καιρὸν διὰ νὰ προβαίῃ ἀκωλύτως, φοβοῦμαι μὴν ἀργήσῃ περισσότερον. Ὅθεν ἀπεφάσισα νὰ τὴν στείλω εἰς τοὺς Παρισίους.

Ἐδῶ, φίλε, τελειῶν, τὴν μακρὰν ἐπιστολήν μου με τὸ τέλος τῶν στοχασμῶν τοῦ Παπᾶ Τρέχα, ἐκ τῶν ὁποίων εὐκόλως συμπεραίνεις, ὅτι ἐλπίς εἶναι νὰ τυπωθῆ ἡ Γάμμα καὶ αἱ ἐξῆς ῥαψωδίαὶ με τύπους τῆς Χίου, καὶ οὕτω νὰ σοῦ παύσω τοὺς ὁποίους ἀνεδέχθης κόπους διὰ τὴν πρὸς ἐμέ φιλίαν. Ὅσην ἐγὼ ἔχω πρὸς σέ, ἂν δὲν ἦσαι περὶ αὐτῆς πληροφορημένος, μάταιον εἶναι νὰ ζητῶ νὰ σέ πιζώσω. Σ' ἐπροσκάλεσα πολλάκις, καὶ πάλιν σέ προσκαλῶ, νὰ ἔλθῃς ἐδῶ νὰ συζήσῃς μ' ἐμέ καὶ με τὸν αἰδεσιμώτατον Ἱερέα τῆς Βολισσοῦ, ὅστις μέλλει τὸ ἐξῆς νὰ με βοηθῆ εἰς τὴν Βολισσιαν ἔκδοσιν τοῦ Ὁμήρου. Τοῦτο σὲ λέγω, διὰ νὰ μὴ παραξενισθῆς εἰάν εἰς τὴν μέλλουσαν Γάμμα ῥαψωδίαν, παρὰ τοῦ Εὐζαθίου

καὶ τῶν ἄλλων τὰς ἐξηγήσεις, εὐρῆς καὶ τοῦ Παπαῦ Τρέχα σχόλια. Δὲν εἶναι βαθείας φιλολογίας καρποὶ ἀλλ' ἐπειδὴ πνέουσι πολλὴν φιλογένειαν, ἴσως, ἂν μὲ τὸ συγχωρήσῃ, προσθέσω ὀλίγα τινὰ ἐξ αὐτῶν.

Μ' ἐπαρακάλεσε νὰ σὲ χαιρετίσω καὶ νὰ εὐλογήσω τοὺς κόπους σου ἀπὸ μέρους του καὶ ἤθελε προσγράψῃν ἰδιοχειρῶς εἰς τὴν παρούσαν ἐπιστολὴν καὶ τοὺς χαιρετισμούς καὶ τὰς εὐλογίας, ἂν εὐρίσκετο παρῶν. Ἄλλ' ἀποχθὲς ἐκατέβη τρέχων εἰς τὴν πόλιν, διὰ νὰ γένη θεατὴς τῶν νεωστὶ κατενοδοθέντων βιβλίων, ἔπειτα ν' ἀναγνώσῃ καὶ εἰς τοὺς Ἐπιτρόπους τὴν ὁποίαν ἐσύνταξε διατριβὴν, Περὶ τυπογραφίας. Σὲ λέγω τὴν ἐπιγραφὴν Λακωνικῶν· ἀλλ' ὁ Παπαῦ Τρέχας, καθὼς εἰς τὰλλα, οὕτως καὶ εἰς βῶα γράφει, δὲν ὁμοιάζει τοὺς λοιπούς. Μάθε λοιπὸν τὴν σωστὴν ἐπιγραφὴν τῆς διατριβῆς. Περὶ τῶν ἐλπίζομένων καλῶν ΠΟΛΛΩΝ ἀπὸ τὴν πρὸ ΠΟΛΛΟΥ παρὰ ΠΟΛΛΩΝ ἐλπίζομένην τυπογραφίαν. Ἄλλον ἴσως ἤθελε κινήσειν εἰς γέλωτα τῆς ἐπιγραφῆς τὸ ἰδιότροπον. ἐγὼ μικρὸν ἔλειψε νὰ κλαύσω. Ὑγίαινε!

Ἀπὸ Βολισσοῦ, 10 Μαρτίου, 1817.

(*) Δὲν θέλεις, φίλε, θαυμάσειν, ὅτι λαμβάνεις τόσον ἐργήγορα καὶ τὴν τρίτην ῥαψοδίαν τῆς Ἰλιάδος, ἂν ἐνθυμηθῆς τί σ' ἔγραφα κατιδίαν εἰς τὴν προλαβοῦσάν μου ἐπιστολὴν. Ὑπόφερε λοιπὸν καὶ ταύτης τὸν κόπον τῆς ἐκδόσεως, ὡς ὑπέφερες τῶν πρὸ αὐτῆς. Εἶθε μὴν ἀναγκασθῶ νὰ σὲ φορτίσω καὶ τῆς τετάρτης τὸ βάρος!

Εἰς τὴν παρούσαν ἔχεις καὶ τὴν πλήρωσιν τῆς ὑ-

(*) Εἶναι αὕτῃ ἡ πεμφθεῖσα ἀπὸ Βολισσοῦ ἐπιστολὴ τοῦ ἐκδότη· τὴν ὁποίαν βάλω εἰς τόπον Προλεγομένων, ὡς ἔκαμα καὶ εἰς τὰς προτέρας ῥαψοδίας.

Z. A.

10.

προσχέσεώς μου, νὰ σὲ στείλω καὶ τινὰς τοῦ καλοῦ Πᾶ-
 πᾶ Τρέχα ἐπιστασίας εἰς τὸν Ὅμηρον. Ἄν τὰς κρί-
 νης ὀπωσοῦν ὠφελίμους πρόσθεσέ τας εἰς τὰ σχόλια
 τῶν παλαιῶν. Ὀλίγαι Δέλων ἴσως σὲ φανῆν· ἀλλὰ
 καὶ τὰς ὀλίγας ταύτας μόλις μὲ πολλὰς δεήσεις ἐδυ-
 νήθην νὰ λάβω ἀπ' αὐτόν. Ὁ Παπᾶ Τρέχας δὲν πεί-
 θεται πλέον τόσον εὐκόλα, ὡς πρότερον ἢ παιδεία ἔδωκ
 εἰς αὐτὸν ὄπλα καὶ ἀγαπᾶ νὰ τὰ μεταχειρίζεται. Τὸ κα-
 λὸν εἶναι, ὅτι τὰ μεταχειρίζεται, ὅχι νὰ πληγῶνῃ, ἀλ-
 λά νὰ θεραπεύῃ τὰ πληγωμένα. Ἄμποτ' ὄλοι μας οἱ
 λόγιοι μιμηθῶσι τοῦ καλοῦ τούτου ἱερέως τὴν σω-
 τήριον ὀπλομαχίαν!

Δὲν ἦτο μόνῃ ἡ δυσκολία νὰ τοῦ τὰς ἀποσπάσω ἀπὸ τὰς
 χεῖρας· ἀφοῦ τὰς ἀντέγραψα, μοῦ ἐσήκωσε πόλεμον ἄλ-
 λον ἀπροσδόκητον. Ἐξήτησε τάντιγραφον, Δέλων νὰ
 ἐξετάσῃ τῆς ἀντιγραφῆς τὴν ὀρθότητα· ἀλλ' ὡς ἶδεν εἰς
 αὐτὸ τὸ ἀληθινὸν κύριόν του ὄνομα, Καὶ δὲν σ' ἀρέσκει
 [μὲ λέγει ὀλίγον ταραγμένος] τὸ Παπᾶ Τρέχας;
 — Μ' ἀρέσκει, Δέσποτά μου, ἐπειδὴ εἶναι εἰς σὲ ἀρεζόν·
 καὶ βλέπεις, ὅτι κ' ἐτόλμησα νὰ τὸ μεταχειρισθῶ εἰς
 τὴν ἔκδοσιν τῆς πρώτης καὶ δευτέρας ῥαψωδίας. Ἄλλο
 ὅμως εἶναι νὰ ἐκφωνηθῇ ἢ νὰ γραφθῇ ἀπ' ἄλλον, καὶ
 ἄλλο ἀπὸ τὴν αἰδεσιμότητά σου. Ἡ ἴδία σου ὁμολογία
 γίνεται τρόπον τινὰ ἐγκάυχσις. — Ἐγκάυχσις! Καὶ
 διὰ τί ὁ Ἀχιλλεὺς λέγεται εἰς ὄλην τοῦ Ὁμήρου τὴν
 ποιήσιν Πόδας ὠκύς; Μὴ τὸ Τρέχας σημαί-
 γη τι πλέον τοῦ Ὠκύποδος; — Ὁ Ὅμηρος, Δέ-
 σποτά μου, τὸν ὀνομάζει οὕτως, ὅχι αὐτὸς ἑαυτὸν ὁ
 Ἀχιλλεὺς. Τοὺς ποιητὰς ἐξεύρεις ὅτι ἔχουσι τὴν ἄδειαν
 νὰ στολιζῶσι τοὺς Ἡρώας τῶν μὲ πάσης λογῆς ἐπίθε-
 τὰ. Ἐὰν, φερειπεῖν, ἀπὸ τοὺς Βολισσινοὺς ἡμῶν ποιητὰς
 εἶχε κανεὶς ἀφορμὴν νὰ συνθέσῃ Βολισσιάδι, κ' ἔκρινε
 πρέπον ν' ἀναφέρῃ εἰς τὸ ποίημα καὶ τῆς Βολισσοῦ τὸν

σεβάσιμον ἱερέα, καθὼς ἀνέφερε τὸν ψευδοἰερέα Χρῦσην ὁ Ὅμηρος, συγχωρημένον ἤθελ' εἶσθαι εἰς αὐτὸν νὰ σ' ὀνομάσῃ καὶ μὲ τὸ σωματικὸν ἐπίθετον τοῦτο, καὶ πολὺ πλεόν μὲ πολλὰ ἀξιωτέρά σου ἄλλα τῆς ψυχῆς ἐπίθετα.

Νομίζεις τάχα, φίλε, ὅτι ἐκαταπέισθη ἀπὸ τοὺς λόγους μου; πόθεν! Τοὺς ὀνόμασε σοφίσματα· οὐδ' ἤθελε πλέον νὰ μοῦ ἐπιστρέψῃ τὸ ἀντίγραφον, ἀν δὲν τὸν ὑπεσχόμην νὰ ἐξαλείψω τὸ κύριον αὐτοῦ ὄνομα, καὶ εἰς τόπον του νὰ βάλω τὸ σημαντικὸν τῆς ὠκυποδίας ἐπίθετον. Θέλων λοιπὸν καὶ αὐτὸν νὰ εὐχαριστήσω, καὶ τὴν ἀνάγκην τοῦ βαρβάρου ἐπιθέτου ν' ἀποφύγω. Ἄν εἴρω, Δέσποτά μου [τὸν εἶπα] ὄνομα τοιοῦτον ἑλληνικὸν, ὅποῖον νὰ ἦναι ἐνταυτῶ καὶ κύριον, καὶ σημαντικὸν τῆς ὠκυποδίας, μὲ συγχωρεῖς νὰ τὸ βάλω; — Διὰ τί ὄχι; πλὴν ἤθελα τιμίου ἀνδρὸς, καὶ ὄχι Θεοσίτου, ἢ ληστοῦ τίνος ἄνομα. — Τὸ Θόας, παραδείγματος χάριν; ὥστε νὰ λέγῃ ἢ ἐπιγραφῇ, "Ἐπιστάσιαι εἰς τὸν Ὅμηρον τοῦ αἰδεσιμωτάτου Θόαντος". — Ἄν ἦτον ἄλλος ἀντὶ σοῦ, εἶχα τί νὰ τὸν ἀποκριθῶ. — Σοῦ ζητῶ, Δέσποτά μου, συγχώρησιν, ἀν εἶπα τίποτ' ἱκανὸν νὰ σὲ παροργίσῃ. Δὲν σὲ λανθάνει ὅμως, ὅτι τὸ Θόας εἶναι συγγενὲς τοῦ Θεοῦ, ἤγουν ταχύς. — Δὲν με λανθάνει βέβαια, ὅτι οὕτως ὀνομάζετο ὁ Ξενοκτόιος τύραννος τῆς Ταυρικῆς Χερσονήσου.

Οὐ γῆς ἀνάσσει βαρβάρουσι βάρβαρος

Θόας, ὃς ὠκὺν πόδα τίθει, ἴσον πτεροῖς,

Εἰς τοῦνομ' ἦλθε τόδε ποδακείας χάριν (1).

Ἰδοὺ μὲ τίνος ὄνομα ἠθέλησες νὰ μὲ στολίσῃς! — Ἄν ὁ Θόας τῆς Σκυθίας ἦτο τύραννος αἰμοβόρος, μὴ δὲν ἔχρ' τόσους ἄλλους Θόαντας ἢ ἱστορία, οἱ ὅποιοι παρὰ

(1) Εὐριπίδ. Ἰφιγεν. Ταύρ. 31.

τόνομα ἄλλο τίποτε κοινὸν δὲν εἶχαν μ' ἐκεῖνον;— Ἄρκεῖ ὅτι ἔγιν' ὄνομα τυράννου, διὰ τὸ ἀποστρέφονται οἱ φίλοι τῆς δικαιοσύνης· ἐξεύρεις, πόσον μοῦ ταράσσουν τὰ σπλάγγνα οἱ τύραννοι.— Ἴσως, Δέσποτά μου, πλέον παρὰ τὸ δίκαιον.— Πλέον παρὰ τὸ δίκαιον! Ἐγίνες λοιπὸν τῶν τυράννων συνήγορος!— Πολὺ πλέον κατήγορος τῶν τυραννουμένων· ἢ νομίζεις, ὅτι ἐτυραννήθη ποτὲ ἔθνος, πρὶν κατασταθῆ ἄξιον νὰ τυραννῆται. Δὲν βλέπεις πόσον ἐπιτήδεια μᾶς δίδει νὰ τὸ νοήσωμεν ὁ φίλος σου Εὐριπίδης;

Ὁὐ γῆς ἀνάσσει βαρβάροισι βάρβαρος·

ὡς νὰ ἔλεγεν εἰς ὅλα τὰ ἔθνη, “ Ταλαίπωροι, τί κλαίετε, τί παραπονεῖσθε διὰ τὴν τυραννίαν; Τί καταρᾶσθε τοὺς τυράννους; Τί σᾶς πταίουσιν αὐτοί; Ἐνόσω εἰσθε, βάρβαροι, ἡγοῦν ἐνόςω δὲν φροντίζετε νὰ τελειοποιήσετε, μετὰ τὴν παιδείαν τὸ λογικόν σας, καὶ νὰ ἡμερώσετε τὰ ἄγριά σας ἤθη, τύραννοι δὲν θάλουσιν εἰς ἡμετέρας ποτέ·

Ὁὐ γῆς ἀνάσσει βαρβάροισι βάρβαρος·

Γελῶ, Δέσποτά μου, ὅσάκις ἀκούω φρονίμους ἄνδρας ἐπαινέτας τῆς τυραννοκρατίας, ὡς ἡρωϊκοῦ κατορθώματος. Σ' ἔτυχε βέβαια καμμίαν φοράν σκύλος λιθοβολούμενος· ἐπαρατήρησες πόσον θυμόνεται κατὰ τῆς πέτρας, καὶ μετὰ πόσῃν ὀργῇ τὴν δαγκάνει, ὡς νὰ ἦτο τῆς πληγῆς τοῦ αἰτίου ὁ λίθος, καὶ ὄχι ὁ λιθοβολητής; Παρόμοιον τι κάμνουν καὶ οἱ τυραννοῦμενοι, ὅταν νομίζωσι τὰς δυστυχίας τῶν ἐνόςω μόνου τυράννου ἔργον, μηδὲ ζητῶσι τὴν ἀληθινὴν αὐτῶν αἰτίαν εἰς τὰς ἰδίας τῶν ψυχᾶς, τὰς ὁποίας ἡ ἀπαιδεύσις ἐβαρβάρωσεν, ἢ μᾶλλον ἀπεθερίωσεν, ὥστε δὲν αἰσθάνονται πλέον τῆς ἰσονομίας τὸ δίκαιον σκῆπτρον, ἀλλὰ χρειάζονται ῥάβδον σιδηρᾶν δεσπότητος. Ἄλλ' ἄς ἀφεθῆ, Δέσποτά μου,

εἰς ἄλλον καιρὸν ἢ περὶ τούτου σκέψις, ἀν ἀγαπᾷς· διότι ἤρχισαν καὶ τὰ ἰδικά μου σιγλάγχνα νὰ ταράσσωνται. Ἐπειδὴ τόσοσ ἀποστρέφεσαι τοῦ Θεοῦ ἀντὸς τόνομα, συγχωρεῖς νὰ σ' ὀνομάσω Θεώνας; Τὸ Δέων ἐξεύρεις ὅτι εἶναι συνώνυμον τοῦ τρέχων.—Εἰπέ με πρῶτον, τί-νες ὀνομάσθησαν Θεῶνες, ἐπειδὴ δὲν ἔχω ἀκόμη εἶδησιν τῆς παλαιᾶς ἱστορίας ἀρκετήν.—Ἄλλ' ἐγὼ πάλιν, πῶς θέλεις νὰ ἐνθυμοῦμαι πόσοι ἔφεραν ὄνομα τόσοσ κοινὸν εἰς τοὺς Ἑλληνας; Ἐὰν ἡ μνήμη δὲν μὲ πλανᾷ, ἐπαρ-τήρησα Θεῶνας γραμματικούς.—Μὴ γραμματικούς! ἔξω ἀν ἦσαν ἐνταυτῷ καὶ φιλόσοφοι. Γραμματικὴ χωρὶς φι-λοσοφίαν δὲν γεννᾷ ὄντως σοφοὺς ἄνδρας, ἀλλὰ σχολα-στικούς, ἡγοῦν ἄλλου εἴδους τυράννους, εἰς τοὺς ὁποίους συμφέρει νὰ μὴν ἦναι πολλὰ φωτισμένον τὸ ἔθνος, διὰ νὰ τὸ κυβερνῶσιν αὐτοὶ, ὡς Δέλουσι. Ἡ ἀνάγνωσις τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας μ' ἐπληροφόρησεν, ὅτι μέγα μέρος τῶν δυστυχιῶν τοῦ τάλαιπῶρου μας γένους τὸ χρεωστόυ-μεν εἰς τὸν κυριεύσαντα τὰ πνεύματα τότε σχολαῖσμόν [1].—Σοφιστάς.—Μὴ, διὰ τὸν Θεόν! μὴ σοφιστάς! οἱ σοφισταὶ φυσικὰ εἶναι φίλοι τῶν τυράννων. Ὅστις σοφίζε-ται τὴν ἀλήθειαν, ἡγοῦν σπουδάζει νὰ δείξῃ τὸ δίκαιον ἄδικον, καὶ τοῦτο πάλιν χωρὶς ἐντροπῆν νὰ μεταμορφώ-σῃ εἰς τὸ δίκαιον, ἀν δὲν ἐκηρύχθῃ ἀκόμη τύραννος, μὴν

(1) Συμφωνεῖ, χωρὶς νὰ τὸ ἐξεύρῃ, ὁ Θεῶν μὲ τὸν ἱστοριογράφου τῆς μετὰ τὸν δέκατον τέταρτον Δοδοβίκου καταστάσεως τῆς Γαλ-λίας. Ὁ σοφὸς οὗτος συγγραφεὺς, ἀφ' οὗ εἶπεν, ὅτι ὁ σχολαῖσμός ἔχει δύναμιν τοιαύτην, ὥστε καὶ τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας νὰ παρακινή-πολλάκις εἰς πράξεις ἀγρίας καὶ σκληρᾶς, συμπεραίνει λέγων, ὅτι νέον καὶ ὠφέλιμον βιβλίον ἦθελέ τις γράψῃ, ἐὰν ἱστοροῦσε τὰς ἀνόμους πράξεις τοῦ σχολαῖσμου, Ce seroit un livre neuf et uti-
le, qu' une histoire des crimes du pedantisme (Essai sur l' Etablissement monarchique de Louis
XIV, par LEMONTBY, pag. 358). Z. Δ.

ἀμφιβάλλης ὅτι δι' ἀδυναμίαν μένει εἰς τῶν ἰδιωτῶν τὴν κατάστασιν, καὶ ἀρκεῖται ἐντοσοῦτῳ νὰ κολακεύῃ τοὺς δυνατοὺς, ἕως νὰ ἐπιτύχῃ νὰ λάβῃ τὸν τόπον κἀνεὸς τυράννου, ἢ νὰ κατασταθῇ κἀν ἵπποκόμος ἢ μάγειρος αὐτοῦ. Ἐνθυμοῦμαι τί με εἶπες πολλακις. — Τί, Δέσποτά μου; — "Ὅτι μί' ἀπὸ τὰς αἰτίας τῆς πρώτης δουλώσεως τῆς Ἑλλάδος ἔγιναν οἱ ἀκράσαντες εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου σοφισταί. Ὀνόμασέ μου λοιπὸν ἄλλους. — Φιλοσόφους Πλατωνικοὺς, Περιπατητικοὺς, Στωϊκοὺς, λεγομένους Θεώνας. Θεῶν ἀκόμη ὀνομάζετο ὁ πατήρ καὶ διδάσκαλος τῆς ἀειμνήσου φιλοσόφου Ὑπατίας, τῆς ἀδίκως φονευθείσης ἀπὸ τὸν τυραννικὸν ὄχλον τῆς Ἀλεξανδρείας. — Ἐνθυμᾶσαι τὰς πατρίδας τῶν Θεῶνων τούτων; — "Ὅχι, Δέσποτά μου, τὴν ὥραν ταύτην. ἔπειτα, οὐδὲ βλέπω εἰς τί χρησιμεύει τοῦτο. — Ἐπεθύμουν νὰ ἦτο κἀν εἰς ἀπ' αὐτοὺς Βολιασινὸς, ἢ ἀπλῶς Χίος, ὡς ἦτο καὶ Λευκοποδοῦσης. . . "Ἴσως ὅμως εἶναι πρεπωδέστερον εἰς τὸ ἐπάγγελμά μου νὰ μὴ προσκολλῶμαι τόσον δεισιδαιμόνως εἰς τὸν τόπον τῆς γηνήσεώς μου, ἀλλὰ νὰ λέγωμαι μᾶλλον κοσμοπολίτης. Ὀνόμασέ με Θεῶνα.

Τὰ ἕως ἐδῶ, φίλε μου, εἶτε γελοῖα, εἶτ' ὅπως ἄλλως ἀγαπᾶς νὰ τὰ ὀνομάσῃς, δὲν εἶναι χρεῖα νὰ δημοσιεύσῃς διὰ τοῦ τύπου [1], ἐὰν, κατὰ τὴν συνήθειάν σου, βάλῃς εἰς τὴν κεφαλὴν τῆς πέμπομένης Ῥαψωδίας ἀντὶ Προλεγομένων τὴν ἐπιστολήν μου. Περὶ τῶν ἐξῆς εἶσαι κύριος νὰ πράξῃς, ὡς ἀγαπᾶς· ἢ μᾶλλον ἤθελες κάμειν καλὰ νὰ τὰ καταστήσῃς γνωστά· διότι τὰ κρίνω [ὡς

(1) Ἐπαρήκουσα τοῦ φίλου τὴν παραγγελίαν, δημοσιεύων ὁλόκληρον τὴν ἐπιστολήν μου, μὲ ἐλπίδα ὅτι δὲν θέλει μοῦ κατηγορῆσαι τὴν παρακοὴν ὁ ἀναγνώστης. Ζ. Α.

Ἰέλεις, εἶμαι βέβαιος, τὰ κρίνειν καὶ σὺ] ἄξια νὰ γνωρί-
σθῶσιν εἰς τὸ γένος.

Ὁ αἰδεσιμώτατος Θεῶν [οὕτω θέλω τὸν ὀνομάζειν εἰς
τὸ ἔξῃς], μὴ ἀρκούμενος εἰς τὰς ὁποίας διδει καθημέ-
ραν σωτηρίους συμβουλὰς εἰς τοὺς συμπατριώτας του,
ἔδωσε κοινολογίαν ἐπιστολικήν μὲ πολλὰς Ἑλληνικὰς πό-
λεις, παρακινῶν τὰς ἀναξίας τοῦ ὀνόματος νὰ γεννηθῶσιν
ἄξιοι, τὰς ἀξίας νὰ κατασταθῶσιν ἀξιώτεροι. Καμμίαν
ἐπιστολήν του δὲν σφραγίζει, ἂν δὲν μου τὴν ἀναγνώσῃ
πρότερον, καὶ ζητήσῃ καὶ τὴν συμβουλήν μου· εἰς τὴν
ὁποίαν ὅμως δὲν πείθεται πάντοτε. Μ' ἐσυνέβη πολλά-
κις, ἀντὶ νὰ τὸν πείσω νὰ τὴν δεχθῇ, νὰ μὲ καταπέσῃ
αὐτὸς ὅτι κακὰ τὸν ἐσυμβούλευα. — Τῆς πρὸς τὸ κοινὸν
τῶν *** ἐπιστολῆς του δυταρεστούμενος εἰς φράσεις
τινὰς, Δέσποτά μου, τὸν εἶπα, σκληρὸν μὲ φαίνεται τὸ
μέρος τοῦτο· δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τὸ μαλακύνῃς ὀλίγον;
Ἡ κατάστασίς μας εἶναι κατάστασις ἀρρώστου, καὶ τό-
σον ἀρρώστου, ὥστε δὲν αἰσθάνεται ἄλλο, πλὴν ὅτι
πάσχει.— Διὰ τοῦτο (μὲ λέγει) κάμνω ἐγὼ ὅ, τι πα-
ραγγέλλει ἡ ὀρθὴ ἰατρικὴ. Εἰς τὰς αἰσθανομένας τὴν
ἀρρώστιάν των πόλεις βλέπετε πῶς γράφω. "Ὅστις αἰ-
σθάνεται τὸ πάθος του, ζητεῖ ἐλπίξει ἰατροῦ, καὶ εἰς
αὐτὸν πρέπουσιν τὰ μαλακὰ ἰατρικὰ· εἰς ὅτινα δὲν ἔμεινεν
οὐδ' αἰσθητὴς τῆς ἀρρώστιας πλέον, χρειάζονται κεντή-
ματα σφοδρότερα. "Ἄν ἀρκέσωσιν ὁ σίδηρος καὶ τὸ πῦρ
νὰ τὸν φέρωσιν εἰς αἴσθησιν, σώζεται· ἂν δὲν ἦναι ἀρκε-
τὰ, τί κακὸν ἔχουν νὰ τὸν κάμωσιν, ἐπειδὴ δὲν τὰ αἰ-
σθάνεται; Θέλεις μεγαλητέραν ἀναίσθησιάν τῆς ἀναί-
σθησίας ταύτης τῆς πόλεως, ἥτις κρατεῖ ἀκόμη τὴν πα-
λαιάν μέθοδον τῆς παραδόσεως τῶν μαθημάτων, κατ'
αὐτὴν τὴν δεκάτην ἐνάτην ἑκατονταετηρίδα, ὅταν τὰ
καλὰ μας γυμνάσια τὴν ἐξώρισαν εἰς τοὺς κόρακας! "Ἡ-
τις ὑποφέρει νὰ τρίβεται ματαίως ὁ πολῦτιμος καιρὸς

τῆς νεότητος εἰς μάθησιν πραγμάτων, τὰ ὅποια ὄσιν δὲν εὐτυχίῃσιν νὰ λησμονήσῃ ἔπειτα τελείως, γίνεται σχολαστικὸς κακοθεστάτος! "Ἦτις, καταφρονοῦσα τὰς συμβουλὰς τοῦ σεβασμίου ποιμένος καὶ τινων ἐπισήμων αὐτῆς πολιτῶν, δὲν ἐφρόντισεν ἀκόμη νὰ καταστήσῃ γυμνάσιον ἐπιστημῶν, ὅταν πολλὰ ὑποδεέστεραι πόλεις ἔχωσι χημείας καὶ φυσικῆς διδασκάλους! ἀλλὰ... μὴ με ἀναγκάζῃς νὰ εἶπω πλείωτερα, μηδὲ με λέγεις, ὅτι γράφω πρὸς αὐτοὺς σκληρά· αὐτοὺς μᾶλλον λέγε ὅτι εἶναι σκληροτράχηλος λαὸς, ἐπειδὴ δὲν ἐντρέπονται, ὅταν οἱ ἄλλοι ἀδελφοὶ των συντρέχουν ἄλλος ἄλλοθεν νὰ ἐξαγκτίσωσι τὴν Ἑλλάδα, νὰ κοιμῶνται αὐτοὶ εἰς τὰ εἰρήπια τῆς πατρίδος, καὶ τῶν λίθων αὐτῶν ἀναισθητότεροι.

Ἐξεναντίας, εἰς ἄλλην ἐπιστολὴν τοῦ Θεώγου πρὸς τοὺς Κυδωνιάτας παρατηρήσας ὑπερβολικὴν γλυκύτητα, Ἡ φράσις αὕτη, τὸν εἶπα, μὲ φαίνεται ὀλίγον κολακευτικὴ.—Κολακευτικὴ! κόλαξ ὁ Θεῖον! καὶ διὰ ποίαν ἀφορμὴν νὰ τοὺς κολακεύσω; Τίνα χρεῖαν ἔχω τῆς πόλεως των; ἢ τί ἐλπίζω ἀπὸ τοὺς πολίτας τῆς; Μὲ τίνας μᾶς ἐπαρωμοιάζεις ὀλίγον ἀρχήτερα;—Μὲ τοὺς ἀρρώστους, Δέσποτά μου.—Παράβαλλέ μας ἀκόμη καὶ με τὰ παιδάρια. Καθὼς τούτων ὅ,τι πράξωσι καλόν, τὸ ἐγκωμιάζομεν ὑπέρμετρα, βέλοντες ὄχι νὰ τὰ κολακεύσωμεν, ἀλλὰ νὰ διεγείρωμεν τὴν φιλοτιμίαν αὐτῶν, καὶ νὰ ἐνισχύσωμεν τὴν νηπιώδη των ἀδυναμίαν εἰς τὰ καλὰ, παρόμοια καὶ πολλοὶ ὁμογενεῖς, ὅταν ὠφελῶσι τὰς πόλεις των, δίκαιον εἶναι νὰ ἐπαινῶνται καὶ τοῦ χρεωστούμενου ὀλίγον τι περισσύτερον. Καὶ δὲν λέγω, ὅτι ὄλαι μας αἱ πόλεις τρέφουν ἀνδρονήπια τοιαῦτα, τὰ ὅποια δὲν ἀνοίγουν τοὺς θησαυροὺς των, οὐδὲ μετροῦν ἀργύρια εἰς ὠφέλειαν τῆς πατρίδος, παρὰ διὰ τὸν μέλλοντα ἀπὸ τὴν μέτρησιν τῶν ἀργυρίων σαλπισμόν. Πλείωτεροι τὴν σήμερον εἶναι οἱ βοηθοῦντες τὴν Ἑλλάδα διὰ τοῦτο μόνον,

ὅτι τοῖς ἐγέννησεν ἡ Ἑλλάς, καὶ ὄχι διὰ κἀνὸν ἄλλο τέλος ἀνάξιον ψυχῆς ἐλληνικῆς. Οὐαί εἰς ὅτινα ἄλλο δὲν κινεῖ νὰ δώσῃ χεῖρα βοηθείας εἰς τὴν καταγῆς κειμένην μητέρα του παρὰ ἡ ἐλπίς νὰ δοξασθῇ ὡς φιλομήτωρ! Ἀνάγνωσε τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, ἔπειτα ὀνόμασε, ἂν τολμᾷς, τὴν ἀπόκρισίν μου κολακεῖαν.

Δαμβάνω τὴν ἐπιστολὴν ἀπὸ τὰς χεῖράς του, γραμμένην πρὸς αὐτὸν ἀπὸ φίλον, τῶν Κυθωνίων κάτοικον καὶ μεταξὺ πολλῶν ἄλλων, ὅσα ὁ γράφων διηγεῖται περὶ τῆς εἰς τὰ καλὰ προθυμίας τῶν Κυθωνιατῶν, ἀναγινώσκω καὶ ταῦτα "Μάθε καὶ τοῦτο, Δέσποτά μου, ὅτι "παρεκτός τῆς φροντίδος τῶν προεστώτων μας, εὐρίσκονται καὶ κατιδίαν πολῖται, ὄχι ὀλιγώτερον τῶν προεστώτων φροντισταὶ τοῦ κοινοῦ καλοῦ· εἰς ἐξ αὐτῶν, ὀνομαζόμενος Μάλης, πέμπει μὲ ἔξοδά του εἰς τοῦ ἐνδόξου τυπογράφου τῶν Παρισίων Διδότου ἄνδρα λόγιον, νὰ διδαχθῇ καὶ νὰ μεταφέρῃ εἰς τὴν πατρίδα τὴν πολέμιον τῆς ἀμαθίας τυπογραφικὴν τέχνην". Τί λέγεις; φωνάζει, ὡς θριαμβευτῆς, ὁ Θεὸν, ἀφοῦ παρετήρησε τὴν ἐκπληξίν μου; Τί λέγεις; Κολακεύω πολίτην μικρᾶς πόλεως, πλούσιον ὄχι κατὰ τοὺς βαθυπλούτους; τῶν μεγάλων πόλεων, ὅστις ἐξοδεύει τὸ χρυσίον του, διὰ νὰ καταστήσῃ χρυσὴν τὴν πατρίδα του;" Ὁχι, Δέσποτά μου, τὸν ἀπεκρίθην· ὀλιγώτερα μᾶλλον ὅσων ἔπρεπε νὰ εἶπης, εἶπες περὶ αὐτοῦ. Μακάριαι καὶ τρισμακάριαι αἱ πόλεις, ὅταν ἔχωσι τοιοῦτους πολίτας! αὐτοὺς οὔτε μ' ἀρρώστους, οὔτε μὲ νήπια δίκαιοι εἶναι νὰ παραβάλλωμεν.

Εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴν μετάνοιάν μου, Ἐξεύρεις, μὲ λέγει, ὅτι μεταξὺ τῶν μαθητῶν τοῦ φίλου μας Βάμβα, εὐρίσκεται καὶ ἓνας Πάριος· ἀλλ' ἴσως τοῦτο μόνον ἐξεύρεις. Μάθε λοιπὸν ἀπ' ἐμὲ Καὶ πρὶν τελειώσῃ τὸν λόγον, τρέχει πρὸς τὸν οἶκόν του, ἀφίνων μ' εἰς μεγάλην ἀπορίαν περὶ τῆς διακοπῆς· καὶ πάλιν ἐπιστρέφει

εἰς τόσον μικρὸν διάστημα καιροῦ, ὥστε νὰ μὲ ρίψῃ εἰς ἄλλην ἀπορίαν, μὴ δὲν ἐκβῆκε τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὴν θύραν μου. Ἰδοῦ, λέγει, ρίπτων εἰς αὐτό μου σχεδὸν τὸ πρόσωπον, ἀνάγνωσε καὶ ταύτην τὴν ἐπιστολὴν εἰς τὴν ὁποίαν ἀκόμη δὲν ἀπεκρίθην, θέλων νὰ σὲ συμβουλευθῶ πρῶτον, πῶς ἔχω νὰ γράψω χωρὶς κολακείαν — Ἀδίκως, Δέσποτά μου, μὲ εἰρωνεύεσαι· ἐγὼ, καὶ ἂν ἡ φράσις σου μ' ἐφάνη κολακευτικὴ, κόλακα ὅμως ποτὲ δὲν σ' ἔκρινα. Ἀνάγνωσε, ἀνάγνωσε, κ' ἔπειτα βλέπομεν περὶ τῆς ἀποκρίσεως τὴν ὁποίαν καὶ συνθεμένην ἔχω εἰς τὴν κεφαλὴν μου [λέγει κτυπῶν μὲ τὴν παλάμην τὸ μέτωπον].

Ἡ ἐπιστολὴ γραμμένη ἀπὸ τὴν νῆστον Κίαν [1], καὶ ἀπὸ φίλον τοῦ Θεῶνος, ἐντόπιον τῆς νήσου, ἐδιαλάμβανε τὰ ἑξῆς: “ Εἰς τὴν πατρίδα μου τὴν Κίαν ἦτο πρὸ πολλοῦ σχολεῖον ἑλληνικόν, διατηρούμενον μὲ ἕξοδα τῆς πόλεως. Ἀλλὰ περιστάσεις καὶ ἀνωμαλῖαι πολιτικαὶ καὶ [αἱ ὁποῖαι ἀνάγκασαν κ' ἐμὲ νὰ φύγω πολλὰ νέος ἀπὸ τὴν πατρίδα μου,] κατὰ τὸ 1791 ἔτος, ἔφεραν τοὺς συμπατριώτας μου εἰς ἔνδειαν τόσον μεγάλην, ὥστ' ἐβιάσθησαν νὰ παραιτήσουν τὸ σχολεῖον εἰς ἐρήμωσιν διδασκάλου καὶ μαθητῶν. Τὸ κτίριον ἦτο καλόν, καὶ εἰς χαριεστάτην θέσιν κτισμένον· ἀλλὰ παραμεληθὲν οὕτω, κατεκρημνίσθη εἰς τρόπον, ὥστε δὲν ἐγνωρί-

(1) Ὀνομάζετο παλαιὰ Κέως, ἔπειτα Κία· σήμερον Τζία. Ἐγέννησεν ἔνδοξον ἱατρὸν, τὸν Ἐρασίστρατον, ἔνδοξον Περιπατητικὸν φιλόσοφον, τὸν Ἀρίστανα, ἔνδοξον λυρικὸν ποιητὴν τὸν Σιμωνίδην, καὶ τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Σιμωνίδου (λυρικὸν ὁμοίως) Βακχυλίδην· ἔνδοξον φιλόλογον τὸν Πρύδικον. Τόσον ἐνδοξότεροι καὶ αὐτοὺς μέλλει νὰ κατασταθῇ ὅστις προθυμεῖται ν' ἀναστήσῃ τὴν δόξαν τῆς Κίας, ἔσον εἶναι δυσκολωτέρα ἢ ἀνοικοδόμησις τῶν κρημισμενων παρὰ τοῦ καλλωπισμῶν τῶν κτισμένων. Ζ. Α.

„ ζετο πλέον ἂν ἦτο σχολεῖον. Ἐμεινεν εἰς τοιαύτην
 „ κατάστασιν ἕως τὸ 1805 ἔτος . . . Εἰς τὴν ἐποχὴν ταύ-
 „ την ἀρχιερατεύετο ἡ πατρίς μου ἀπὸ τὸν καλὸν καὶ ἀ-
 „ γαθὸν ἀρχιερέα Νικόδημον, Ἄνδριον τὴν πατρίδα καὶ
 „ ἀνδρείον τὴν ψυχὴν. Ὁ καλὸς οὗτος ἀρχιερεὺς ἦτο
 „ ζολισμένος μὲ παιδείαν, ὄχι ὅμως ἀνάλογον μὲ τὸν ὁ-
 „ ποῖον ἔχει ἔρωτα παιδείας σφοδρὸν ἀπεφάσισε λοι-
 „ πὸν νὰ ὠφελήσῃ καὶ ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἐπαρχιώτας
 „ του, καὶ μὲ δαπάνην τοῦ κοινοῦ καὶ ἰδικὴν του ἀνώρ-
 „ θωσε τὸ κατακρημνισμένον σχολεῖον. Ἐξεύρεις τί ἔ-
 „ κάμνεν ὁ καλὸς οὗτος ποιμὴν, διὰ νὰ ἐμφυχώσῃ τοὺς
 „ οἰκοδομοῦντας ἐπαρχιώτας του; ἔρριπτε τὴν μηλωτὴν,
 „ ἔζωνετο τὴν ποδίαν καὶ μὲ τὴν βαρεῖαν, μὲ τὸν λαστόν,
 „ τὴν σφήναν, κ.τ.λ. εἴγαγεν ὁ ἴδιος πέτρας, καὶ ἐβοήθει
 „ τοὺς ὑπουργοὺς νὰ τὰς φέρουν εἰς τὸ κτίριον. Τελειω-
 „ θείσης τῆς οἰκοδομῆς, ἔφερεν εἰς τὸ σχολεῖον δύο διδα-
 „ σκάλους, τὸν μὲν Κεῖιον, τὸν δὲ Πάριον. Ἐσυνάχθη-
 „ σαν πολλοὶ νέοι συμπατριῶταί μου μαθηταί. Ὁ δὲ
 „ χρηστὸς Νικόδημος ἐθρονίσθη καὶ αὐτὸς μαθητῆς, τε-
 „ λειοποιούμενος εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, καὶ διδασκόμενος
 „ τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν, διεγείρων οὕτω καὶ τοὺς ἰε-
 „ ρεῖς νὰ κάμνουν τὸ αὐτό, . . . Ἄκουσον ἀκόμη, ἂν δὲν
 „ βαρύνεσαι. Ὁ Νικόδημος, ἔχων ἀδελφὴν καλὴν, τὴν
 „ ἔδωκε γυναῖκα εἰς τὸν Πάριον διδάσκαλον, ὀνομαζό-
 „ μενον Καλοῦδην . . . μὲ συμφωνίαν νὰ ὑπάγῃ ὁ Πάριος
 „ διδάσκαλος εἰς τὴν Χίον, νὰ σπουδάσῃ μὲ δαπάνην τοῦ
 „ Νικοδήμου τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν τρεῖς χρόνους,
 „ πλησίον τοῦ Βάμβα· ἔπειτα νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Κί-
 „ αν, καὶ νὰ ἀκολουθῇ ἐπὶ ζωῆς του τὴν παράδοσιν
 „ τῶν μαθημάτων εἰς τὸ σχολεῖον.”

Ἄφου ἀνέγνωσα τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην ἐπιστο-
 λὴν, καὶ τὴν ἐφίλησα μὲ δάκρυα, φανταζόμενος τὴν ὤ-
 ραν ἐκείνην, ὅτι ἐφίλουν ἐναγκαλιζόμενος τὸν γνήσιον

Ἐλληνα, τὸν ἀληθῶς καὶ τῆς πατρίδος φίλον, καὶ τῆς
 ἱερᾶς ἡμῶν θρησκείας σεβαστὴν, Παρακαλῶ σε τώρα,
 Δέσποτά μου, εἶπα πρὸς τὸν Θεῶνα, νὰ μὲ κοινωνήσης
 τὴν ὁποῖαν μέλλεις νὰ κάμῃς ἀπόκρισιν εἰς τὴν εὐάγγελον
 ταύτην ἐπιστολήν. — Πρὸς τίνα νομίζεις ὅτι μέλλω
 ν' ἀποκριθῶ. — Χωρὶς ἀμφιβολίαν, πρὸς τὸν γράψαντα
 φίλον σου. — Καὶ πρὸς αὐτὸν καὶ πρὸς τὸν Ἀρχιερέα.
 — Τὸν γνωρίζεις προσωπικῶς; — Καὶ τίς χρεῖα
 νὰ τὸν γνωρίζω; Γνωστὸν εἰς ὅλον τὸ γένος τὸν κάμνουσι
 τὰ ἔργα του. "Ὅσοι ἐπαγγέλλονται φιλογένειαν,
 χρεωστοῦν νὰ βοηθῶσι τὸ γένος, οἱ μὲν δυνάμενοι, μὲ
 εὐεργεσίας ἐμπράκτους· οἱ δὲ κατ' ἐμὲ ἀδύνατοι, εὐχαριστοῦντες
 κὰν διὰ λόγου τοὺς εὐεργέτας του. — Τί μέλλεις
 νὰ τὸν γράψῃς; — Πολλὰ περίεργος εἶσαι . . . νὰ
 μὴ σε βασανίζω ὅμως μὲ τὴν ἀναβολὴν, ἴδου ποῖα θέλει
 εἶσθαι ἡ ὕλη τῆς μικρᾶς μου ἐπιστολῆς. Μὴ σε ἀηδίῃ
 τώρα ἡ ἀσυνταξία τῆς ἄκουσέ την ὡς σχεδίασμα· ὅταν
 τὴν γράψω, θέλω τὴν μορφώσειν καλῆτερα. — Λέγε,
 Δέσποτά μου, εὐχαριστοῦμαι κ' εἰς τὸ σχέδιον. Ἀργὰ
 μόνον, ὅσον δύνασαι, παρακαλῶ σε νὰ τὴν ἀπαγγείλῃς.

Τοῦτο τὸν ἔλεγα, διὰ νὰ λάβω καιρὸν νὰ τὴν ἀντιγράψω,
 καθόσον τὴν ἐπρόφερον. Ἴδου λοιπὸν, τί ἐδιδάμβανεν ἡ
 ἐπιστολή του. " Σεβασμιώτατε τῆς Κίας ἱερέως,
 ἱεράρχα, σὲ προσκυνῶ ταπεινῶς ὁ ταπεινὸς ἱερεὺς
 τῆς Βολισσοῦ. Δὲν εἶμαι γνωστὸς εἰς τὴν πανιερότητά
 σου, διότι δὲν εὐτύχησα νὰ κάμω τίποτε ἄξιον γνωρίσεως
 ἔργον· ἐξεναντίας ἡ πανιερότης σου ἐγνωρίσθης
 εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα διὰ τὰς πρὸς αὐτὴν εὐεργεσίας·
 διὰ τὰς ὁποίας, ὡς τέκνον τῆς Ἑλλάδος, τολμῶ κ' ἐγὼ
 νὰ σὲ εὐχαρισήσω. "Εδειξες ἐμπράκτως, Δέσποτά μου,
 ὅτι λέγει ὁ προφήτης [1] περὶ τῶν καλῶν

(1) Μαλαχ. β', 7.

„ ποιμένων Χείλη ἱερέως φυλάξεται γνώ-
 „ σιν, καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ στόμα-
 „ τος αὐτοῦ· διότι ἄγγελος κυρίου παν-
 „ τοκράτορός ἐστι. Ἄλλὰ τί λέγω ἄγγελος; Προθυ-
 „ μούμενος νὰ τελειοποιήσης διὰ τῆς παιδείας τὸ ὁποι-
 „ ον ἐχάρισεν εἰς τὰ πρόβατά σου λογικὸν ἢ πανάγα-
 „ θος πηγὴ τοῦ λόγου καὶ τῆς σοφίας, ὑπερβαίνεις καὶ
 „ τοὺς ἀγγέλους, καὶ γίνεσαι Θεός, κατὰ τὸ, Ἐγὼ εἶ-
 „ πα, Θεοὶ ἐστέ, καὶ υἱοὶ ὑψίστου, καὶ
 „ αὐτὸ εἰς τοὺς λογικοὺς ποιμένας προσαρμοσμένον
 „ ἀπ' ἄλλον προφήτην [1]. Δὲν σὲ λανθάνει, Δέσποτά
 „ μου, τί ἔλεγε περὶ τῶν βασανιζόντων, διὰ τὴν ἀμαθί-
 „ αν, κακῶν τὰς πόλεις ὁ Θεὸς Πλάτων, ὅτι τὰ κακὰ
 „ δὲν θέλουσιν παύσειν ἂν δὲν φιλοσοφήσωσιν οἱ ἡγεμό-
 „ νες, ἢ δὲν ἡγεμονεύσωσιν οἱ φιλόσοφοι. Λέγω κ' ἐγὼ
 „ περὶ τῆς Ἑλλάδος, ὅτι τώρα ἐλπίζεται ἢ παύσει τῶν
 „ δυστυχιῶν της, ὅταν οἱ πνευματικοὶ της ὀδηγοὶ φρον-
 „ τίζουν νὰ φωτίσωσι μὲ τὰς ἐπιστήμας καὶ τέχνας τοὺς
 „ ποτὲ κατασαθέντας ἄλλων φωτιστὰς Ἑλληνας. Τοῦ-
 „ το σήμερον εἶναι τῶν ἱερωμένων ὄλων τὸ κοινὸν χρέος·
 „ χρέος ὄχι μικρότερον ἀπὸ τὴν ἱερουργίαν τῶν μυστη-
 „ ρίων, ἂν θέλωμεν νὰ μὴν ὀνομαζώμεθα τυφλοὶ τυ-
 „ φλῶν ὀδηγοὶ, μηδὲ νὰ ρίπτωμεν τοὺς μαργαρίτας ἔμ-
 „ προσβεν τῶν χοίρων. Εἶθε, Σεβασμιώτατε Δέσποτα,
 „ αἱ εὐχαὶ καὶ τὸ καλὸν σου παράδειγμα μᾶς καταστή-
 „ σωσιν ὅλους Θεούς! ”

Ἐποὺ τὴν ἐτελείωσε, Δέσποτά μου [τὸν εἶπα], ἢ ἐ-
 πιστολὴ σου εἶναι πολλὰ καλὴ· δὲν εἶναι χρεῖα νὰ τὴν
 ἀλλάξῃς εἰς τὸ καλῆτερον· γράψε τὴν, ὡς μὲ τὴν ἀπάγ-
 γειλες. — Δὲν ἤλθεν ἀκόμη ὁ καιρὸς της· ἔχω πρὸ αὐτῆς
 ἄλλας τρεῖς ἢ τέσσαρας, ὄχι ὀλιγώτερον ἀναγκαίως. —

(1) Δαυὶδ, Ψαλμ. πᾶ, 6.

Πρὸς τίνες ; — Μὲλλον νὰ γράψω πρὸς τὸν Νικολαΐδην
 τῆς Ὀδησοῦ, νὰ τὸν εὐχαριστήσω διὰ τὸ ὅποῖον ἔκα-
 μεν εἰς τὸ γυμνάσιον τῆς Σμύρνης δῶρον μεγαλοπρεπές.
 — Καὶ ἀκόμη, δέσποτά μου, διὰ τὸ προβαλλόμενον εἰς
 τοὺς πλουσίους τοῦ γένους κάλλιστον παράδειγμά του.
 Δὲν ἠθέλαν μᾶς λείπειν ἀκόμη τόσα καλὰ, ἀναγκαῖα εἰς
 τὴν πρόσδοκον τῆς παιδείας, ἂν ὅλοι μας οἱ πλούσιοι ἐμι-
 μούντο τὸν Νικολαΐδην. — Οὐδὲ χρεῖαν ἠθέλαμεν ἔχειν
 ξένης βοήθειας, ἥτις ὅσον δείχνει τὰ φιλέλληνα φρονή-
 ματα τῶν ἀλλογενῶν, τόσῃν λύπην προξενεῖ εἰς τὴν Ἑλ-
 λάδα, ὅτι δὲν βοηθεῖται ἀπὸ τὰ τέκνα της. — Λέγεις ἴ-
 σως ὅ,τι ἔκαμαν Ἄγγλοι τινὲς εἰς τὰς Ἀθήνας. — Καὶ
 ὅ,τι κάμνον τώρα εἰς τὴν Κέρκυραν. — Μὲ λανθάνει
 τοῦτο. — Μ' ἐλάλησες πολλάκις περὶ τῶν ἀρετῶν τοῦ
 Ἄγγλου φίλου σου ***. — Αὐτὸς διατρίβει τώρα εἰς τοῦ
 Ἰονίου πελάγους τὴν ἐπάνησον. — Ναί τοῦτο γράφει καὶ
 εἰς ἐμὲ φίλος τις ἐκείθεν καὶ σιμὰ τούτου, ὅτι ἐξ ἰδίας
 του δαπάνης ὁ γενναῖος οὗτος Ἄγγλος πέμπει νέον Ἑλ-
 ληνα, τῆς Τεργέστης κάτοικον, εἰς τὴν Γοτύγαν, νὰ
 τελειώσῃ τὰ μαθήματά του, καὶ νὰ κατισταθῇ ἐπισρέ-
 φων εἰς τὴν Κέρκυραν διδάσκαλος. — Ἐπαινῶ τὸν φί-
 λον μου, καὶ μακαρίζω τοὺς ὁμογενεῖς μας Ἑπτανησιώ-
 τας ὅτι εὐεργετοῦνται ἀπὸ τοιοῦτον ἄνδρα. — Εἰς ἐκείνον
 ἀναμφιβόλως χρεωσέεται μέγας ἔπαινος τοὺς δ' Ἑπταν-
 ησίους, καὶ ἀπλῶς ὅλους τοὺς Ἕλληνας, δέλω μακαρί-
 σαι περισσότερον, ὅταν πληροφορηθῶσιν, ὅτι τότε μό-
 νον αἱ εὐεργεσίαι τιμῶσι τὸν εὐεργετούμενον, ὅταν ἦναι
 ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖαι εἰς αὐτόν. — Βλέπεις ὅμως, ὅτι
 οὐδ' ἡμεῖς ἀποστρεφόμεθα τὰς εὐεργεσίας τῶν ἰλλο-
 γενῶν. — Τίνες ; — Τὰ βιβλία λέγω, τὰ χαριζόμενα ἀ-
 πὸ τοὺς ἀλλογενεῖς εἰς τὴν δημόσιον μας βιβλιοθήκην,
 — Ἄλλο εἶναι βιβλία καὶ ἄλλο χρηματικὴ βοήθεια. Βι-
 βλίου δῶρημα, τιμῆ ἐνταύτῳ καὶ τὸν δωρητὴν καὶ τὸν

λαμβάνοντα τὸ δῶρον· τὰ χρήματα δίδονται εἰς τοὺς παντάπασιν ἀπόρους. Εἰς τοσαύτην ἀπορίαν ὅτι δὲν ἐκαταντήσαμεν, εἶναι φανερὸν ἀπὸ τὰς ὁποίας κάμνουσι καθημέραν συνεισφοράς ὅσοι ἀπὸ τοὺς πλουσίους μας μετὴν ἀπόκτησιν τοῦ πλούτου ἀπέκτησαν ἐντάμα καὶ τὴν ἐπιστήμην γὰρ τὸν μεταχειρίζονται. Σὲ φαίνονται παράξενοι οἱ λόγοι μου· ἐπειδὴ δὲν ἠξεύρεις ἴσως πόσον εἶμαι ὑπερήφανος. — Ὑπερήφανος! Δέσποτά μου. — Μὴ νόμιζε κακὰς ὄλας τὰς ὑπερηφανίας. Νὰ φροντίξῃ τις τὰ καλὰ τῆς πατρίδος του, διὰ γὰρ ἔχη γὰρ καυχᾶται εἰς αὐτὰ, εἶναι ὑπερηφανία ἐταινετή, εἶναι ἀληθῆς μεγαλοφροσύνη, τὴν ὁποίαν ὀλίγοι καταλαμβάνουν τί ἀξίζει. Ὅταν εἶχε τὴν μεγαλοφροσύνην ταύτην ἡ Ἑλλάς, ἐκατόρθωσεν ὅσα θαύματα μανθάνομεν ἀπὸ τὴν ἱστορίαν· ἀφοῦ τὴν ἔχασεν, ἐγεμίσθη ἀπὸ ἀνδράποδα, τῶν ὁποίων αἱ γλώσσαι ἐγιναν κολακείας ἐργαστήρια, καὶ αἱ χεῖρες ἔτοιμα δοχεῖα εἰς τὰς δωροδοκίας τῶν Μακεδόνων καὶ τῶν Ῥωμαίων. Ἀνάστασιν Ἑλλάδος φωνάζομεν ὅλοι, καὶ καυχώμεθ' εἰς αὐτήν, καὶ ὅμως ἂν ἐρωτηθῶμεν, πολλὰ ὀλίγοι ἀπὸ μᾶς ἐξεύρουν ἀκόμη τί σημαίνει, καὶ με ποῖα μέσα ζύναται γὰρ γενῆ ἡ ἀνάστασις.

Ἐδῶ ἔκοψε τὸν λόγον ὁ Θεῶν, ἐνθυμηθεῖς ὅτι ἐμελλε γὰρ καταβῆ εἰς τὴν πόλιν, γὰρ ἐπισκεφθῆ τὰ νεωστὶ ἐλθόντα βιβλία ἀπὸ τὴν Εὐρώπην. Σ' ἔγραψα καὶ ἄλλοτε, φίλε, με πόσῃ προθυμίαν τρέχει πρὸς τὴν πόλιν, ὅσκις μάθῃ κατευόδιον νέων βιβλίων, καὶ με πόσῃ χαρὰν ἐπιστρέφων μου διηγεῖται τὴν αὐξησιν τῆς δημοσίου μας βιβλιοθήκης, ἡ ὁποία γὰρ τὴν ἀλήθειαν ἤρχισε γὰρ γίνεσθαι ἀξιώλογος. Ἀφοῦ ἐπέστρεψεν, ἦλθε τρέχων εἰς ἐμὲ πρὶν ὑπάγῃ εἰς τὸν οἶκόν του· Δὲν ἠξεύρεις; με λέγει μεταξὺ τῶν βιβλίων ἴδα καὶ δωρήματα τῶν ἀλλογενῶν σοφῶν· ἀλλ' ὅ,τι μάλιστα μ' εὐχαρίστησεν εἶναι ταῦτ' . . .

του... μου ἔφυγε τὴν μνήμην τὸνομα [1], ὅστις ἐσυνώδευσε τὸ χαριζόμενον βιβλίον μὲ ἰδιόχειρον ἐπιστολὴν του πρὸς τοὺς ἐπιτρόπους τοῦ γυμνασίου. Δὲν ἐμπορεῖς νὰ φαντασθῆς πόσον εὐφρανε τὴν ψυχὴν μου ἡ ἐπιστολή. — Προξενεῖ βέβαια τιμὴν μεγάλην εἰς τὸν γράψαντα. — Καὶ πολὺ μεγαλητέραν εἰς ἡμᾶς. Ἐξεύρεις, φίλε, τί σημαίνει ἡ ἐπιστολή; — Τί; — "Ὅτι δὲ διατάζουσι πλέον οἱ σοφοὶ τῆς Εὐρώπης περὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος. — Ἄς γνωρίζωμεν τὴν χάριν εἰς τοὺς σπαρμένους εἰς τὰ γυμνάσια τῆς Εὐρώπης νῦν μας· ἡ σπουδὴ νὰ φωτισθῶσι, καὶ ἡ χρηστοθήθειά των ἠφάνισαν τὰς κακὰς τῶν Εὐρωπαίων περὶ ἡμῶν προλήψεις, καὶ τοὺς ἐπληροφόρησαν, ὅτι εἰς τὸ ὅποιον ἤρχισαμεν νὰ τρέχωμεν τῆς παιδείας στάδιον, κίνδυνος δὲν εἶναι πλέον νὰ ὀπισθοποδῆσωμεν. — Νὰ ὀπισθοποδῆσωμεν!

Τότε μοι χάνοι εὐρεία χθῶν!

ἡ γῆ νὰ σχίσῃ νὰ μὲ καταπίῃ, πρὶν ἰδῶ τοιαύτην καὶ τοσαύτην κατασχύνῃ τοῦ γένους μου! Τὸν ὅποιον ὅμως κάμνεις ἔπαινον τῆς Ἑλληνικῆς νεότητος, ἐπεθύμουν νὰ μάθω ἂν ἀληθῶς πρέπη εἰς ὄλους. Δὲν εὐρίσκονται τάχα μεταξύ των καὶ νέοι, ἐξοδεύοντες τὸν καιρὸν εἰς πράγματα, ἐκ τῶν ὁποίων δὲν ἐλπίζεται καμμία ὠφέλεια διὰ τὴν Ἑλλάδα; Ἄ! ἂν τοὺς ἔβλεπα παρῶν παρόντας! εἰς πᾶσαν ἀπάντησιν, ἀντὶ τοῦ κοινοῦ χαιρετισμοῦ, ἤθελα

(1) Εἶναι ὁ κύριος Μοντέγρης (de Montègre), εἰς ἀπὸ τοὺς ἐπισήμους τῶν Παρισίων ἰατροὺς, ὅστις ἀληθῶς ἐπεμφεν εἰς τὴν δημοσίαν τῆς Χίου βιβλιοθήκην τὸ σύνταγμα του *Περὶ αἰμορροΐδων*, συνωδευμένον μὲ ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς ἐπιτρόπους. Κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἄλλος ἰατρὸς, ὃχι ὀλιγότερον ἐπίσημος, ὁ κύριος Σβεδιάυρος (Swediaur) ἔστειλεν εἰς τὴν αὐτὴν βιβλιοθήκην ὅλα του τὰ ἱατρικὰ καὶ χειρουργικὰ συγγράμματα. Ζ. Λ.

τούς καλημερίζειν ἢ τοὺς καλεσπερίζειν μὲ τοῦ Ὀμήρου
μας τὸ,

Δίσχρόν τοι δηρόν τε μένειν, κενεὸν τε νέεσθαι.

Καὶ ἂν μ' ἐρωτοῦσαν. *Διὰ τί, Θέων, μάς λέγεις
τοῦ Ὀμήρου τὴν ῥήσιν; ἤθελα τοὺς ἀποκρίνεσθαι,
Διότι, τέκνα μου, δὲν εἶναι χειροτέρα ἐντροπή τῆς ἐντρο-
πῆς, ὅταν ἡ πατρίς σᾶς προσμένη πλουτισμένους μὲ σο-
φίαν, καὶ ἐτοίμους νὰ πλουτίσετε τοὺς ὁμογενεῖς, νὰ ἐπι-
στρέψετε εἰς τὴν πατρίδα κενοὶ, ὄχι μόνον ἀπὸ σοφίαν,
ἀλλὰ καὶ ἀπὸ νοῦν ἢ νομίζετε, ὅτι δὲν εἶναι παντελῆς
ἀνοησία, ἀντὶ ν' ἀποκτήσετε τὰς πολυειδεῖς γνώσεις, τὴν
εὐταξίαν, τὴν χρησιότηθειαν τῶν ἀλλογενῶν, νὰ μιμησθε
τὰ ἐλαττώματά των, διὰ νὰ περιπατήτε εἰς τὰς ὁδοὺς
τῆς πατρίδος, ὡς γελοιοὶ πύθηκοι τῶν Γερμανῶν, πύθη-
κοι τῶν Ἰταλῶν, ἢ πύθηκοι τῶν Γάλλων;—Μὴ φοβῆ-
σαι, Δέσποτά μου· εἰς τόσον πλῆθος νέων ἐνδεχόμενον
νὰ πλανηθῶσι καὶ τινές· ἀλλ' οἱ πλειότεροι ὑφαίνουσι
τὸν πέπλον τῆς Ἀθηᾶς, διὰ νὰ σκεπάσωσι μ' αὐτὸν τὴν
γύμνωσιν τῆς πατρίδος των.—Ἐξεύρεις τί ἐσυλλογι-
σθην πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν, τὸ ὅποιον καὶ ἤθελα κάμειν,
εἰν δὲν ἡργοπόρει τόσον νὰ ἔλθῃ ἡ προσμενομένη τυπο-
γραφία;—Τί;—Νὰ ἐκδώσω διὰ τύπων ἐγκύκλιον ἐπισο-
λὴν πρὸς ὅλους τοὺς σπαρμένους εἰς τὰ γυμνάσια τῆς
Εὐρώπης νέους μας.—Πιθανὸν ὅτι μὲ σκοπὸν νὰ τοὺς
νουθετήσῃς.—Εκείνους κἂν, ὅσοι ἔχουν χρεῖαν νουθεσί-
ας.—Καὶ τί συλλογίζεσαι νὰ τοὺς παραγγείλῃς;—Ο-
σα ἔλεγα ἀρχήτερα περὶ αὐτῶν...—Τὸ “ Δίσχρόν τοι
δηρόν ”;—Καὶ αὐτὸ καὶ ἄλλο ὄχι ὀλιγώτερον ἀναγκαῖ-
ον, τὸ ὅποιον πρέπει μάλιστα νὰ φυλάσσωνται.—Ποῖ-
ον, Δέσποτά μου;—Νὰ μὴ δελεασθῇ τις ἐξ αὐτῶν ἀπὸ
ἐπιθυμίαν γάμου ξένου τῆς Ἑλλάδος, νὰ μὴ λησμονήσῃ,
ὅτι, γεννημένος ἀπὸ Ἑλληνας, χρεωσθεὶ νὰ γεννήσῃ,
ὄχι Ἰταλοῦς, ὄχι Γάλλους, Ἄγγλους ἢ Γερμανοῦς, ἀλ-*

λά γνησίους Ἕλληνας εἰς αὐτὴν τὴν πατρικὴν φωλεάν, τὴν Ἑλλάδα· νὰ στοχάζεται τὴν εἰς τὴν Εὐρώπην διατριβὴν, ὄχι ὡς παντοτινὴν μονὴν, ἀλλ' ὡς πατήγυριν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐστάλθη μὲ χορηγίαν τῆς πατρίδος, ν' ἀγοράσῃ καὶ νὰ μεταφέρῃ πολυτίμους πραγματείας εἰς τὴν πατρίδα, ἣτις τὸν ἐγέννησε, καὶ τὸν προσμένει νὰ τὴν αὐξήσῃ μὲ τὰ γεννήματά του. Τὴν δικαίαν ταύτην ἐλπίδα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπαίτησιν ὅστις καταφρονήσῃ. Θέλει ἀκούσειν ἀπὸ τῆν Ἑλλάδα, ὠργισμένην κατ' αὐτοῦ τὸ,

Οὐδ' ἀγρία γὰρ ἔρρις, ἦν πλάσῃ δόμον,

Ἄλλη νεοσοῦς ἠξίωσεν ἐντεκεῖν (1)

— Ἄραϊον καὶ προσφνέστατον, Δέσποτά μου, δίστιχον.
— Τοιοῦτον τὸ ἔκρινα κ' ἐγὼ, ὥστε κ' ἐτόλμησα νὰ τὸ μεταφράσω εἰς τοῦτον τὸν τρόπον.

Οὐδ' ἀγριον ἔρριου ποτέ, φωλεάν ἀφου κτίσθ,

Ἐξω τῆς φωλεᾶς ἄλλου βούλεται νὰ γενήσῃ.

Εἶθε μόνον κάμῃ τὴν πρέπουσαν ἐντύπωσιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν νέων μας!—Μὴν ἀμφιβάλλῃς, Δέσποτά μου, περὶ τούτου. Οἱ σημερινοὶ μας νέοι δὲν ὁμοιάζουσι τοὺς πρὸ πενήκοντα χρόνων νέους, οἱ ὁποῖοι ἔταξεν δευὰν εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην χωρὶς τὰ ὄπλα τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας. Γράψε τὴν ἐγκύκλιον ἐπιστολήν σου, ἀρκεῖ νὰ τὴν στείλῃς εἰς τοὺς ἐκδότας τοῦ Λογίου Ἑρμοῦ, νὰ τὴν δημοσιεύσωσιν αὐτοὶ διὰ τῆς Ἐφημερίδος των. Εἰς πολλὰ μικρὸν χρόνον διάστημα, ἦσο βέβαιος ὅτι θέλουσιν τὴν γνωρίσειν οἱ παντοῦ τῆς Εὐρώπης εὐρισκόμενοι μας νέοι· καὶ αὐτοὶ, χωρὶς τῆς παρουσίας

(1) Ὁ ῥήτωρ Λυκοῦργος (κατὰ Λεοκράτ.) φέρει τοὺς δύο ταύτους στίχους χωρὶς νὰ ὀνομάσῃ τὸν ποιητὴν ἐκ τοῦ ὁποίου τοὺς ἔλαβε. Τὸ ὄψος τοῦ λόγου μαρτυρεῖ πιθανῶς τὸν Εὐριπίδην. Ζ. Δ.

σου, ἐνισχύοντες ἀλλήλους, διὰ μὲν τὴν ἀπόκτησιν τῶν
καλῶν θέλουν φωνάζειν.

Δισχρόν τοι θρόν τε μένειν, κενεόν τε νέεσθαι.

διὰ δὲ τὴν εἰς τὴν πατρίδα ἐπιστροφήν.

Οὐδ' ἄγρια γὰρ ὄρνις, ἦν πλάση δόμον,

*Ἄλλη νεοσσούς ἤξιωσεν ἐντεκεῖν.

Καὶ τοῦτο τὸν ἔλεγα μάλιστα, διότι, φίλε, παρὰ τὰς
ῥητορίας εἶπα εἰς τὸν Ὅμηρον ἐπιστολίας ἔχει καὶ πολ-
λὰς ἐπικρίσεις εἰς τὸν Λόγιον Ἑρμῆν συνταγμένας ὁ
Θέων. Ὁ Λόγιος Ἑρμῆς ἔγινε καὶ αὐτὸς τώρα μὲ ἀπὸ
τὰς συνήθεις ἀναγνώσεις του. Εἶν' ἀδύνατον νὰ σοῦ πα-
ραστήσω πόσον λυπεῖται, ὁπότε εὐρίσκει διατριβὰς ἀ-
ναξίας, κατὰ τὴν κρίσιν του, νὰ καταχωρίζονται εἰς ἐ-
φημερίδα φιλολογικὴν πόσον ἐξεναντίας τὸν εὐφραίνουν
ὅσα τὸν ἀρέσκουσι. Ὅταν ἀνέγνωσ' εἰς αὐτὸν τὰ περὶ
τῆς εἰς τὰ καλὰ προθυμίας τῶν Ἑλληνικωτάτων Ὁδη-
σηνῶν, καὶ ἐξαιρέτως τὴν ἐπιστολὴν τοῦ διδασκάλου
Κούμα, νομίσας τὸ εἰς αὐτοὺς ταξείδιον πολλὰ ὀλίγων
ἡμερῶν ἔργον, μὲ ἠρώτησε πόσον ἀπέχει ἡ Ὁδησὸς ἀ-
πὸ τὴν Βολισσάν; καὶ ἀκούσας τὸ μακρὸν διάστημα, τό-
τε μὲν ἀνεστέναξε βαθέως μετὰ δ' ὀλίγας ἡμέρας ἀπε-
φάσισε νὰ γράψῃ τὴν ὁποῖαν ἀνωτέρω σ' ἔλεγα ἐπιστο-
λὴν πρὸς τὸν Νικολαΐδην.

Ἀφοῦ μίαν τῶν ἡμερῶν μὲ ἔδειξε μέρος τι τοῦ Λογίου
Ἑρμοῦ, γραμμένον ὅχι κατὰ τὴν ὕψιν του, Ἄπορῶ
[μὲ λέγει], διὰ τί οἱ ἐκδότης συγχωροῦν νὰ τυπόνωνται
τὰ τοιαῦτα.— Ὅτι πρῶτον μὲν, Δέσποτά μου, οἱ ἐκδό-
ται ἀναγκάζονται κάποτε ἀπὸ τὰς περιστάσεις νὰ ἐνό-
νωσι τὰ εὐτελῆ μὲ τὰ πολῦτιμα ἔπειτα καὶ οἱ γράφον-
τες πολλάκις εἶναι πολλὰ νέοι· καὶ ἂν ὅλα ὅσα γράφω-
σι δὲν ἦν' ἐξίσου ἐπαινετά, δίκαιον νὰ ἐπαινῶντ' αὐτοὶ,
ὅτι εἰς τοιαύτην ἡλικίαν ἐπρόκριναν νὰ ματαιοπονησῶ-

σιν εἰς τὸν Ἑρμῆν, παρὰ νὰ κακοπονήσωσιν εἰς ἄλλο τι ἀπὸ τὰ φθαρτικὰ τῆς νεότητος ἔργα.—Ἄφες με νὰ τελειώσω τὰς ἐπικρίσεις μου ὕλας εἰς τὸν Ἑρμῆν, καὶ τότε θέλω σε τὰς κοινοῦναι, πρὶν τὰς δημοσιεύσω διὰ τῶν τύπων.—Μελετᾶς λοιπὸν νὰ τὰς ἐκδώσῃς;—Καὶ αὐτὰς καὶ τὰς εἰς τὸν Ὅμηρον ἐπιστασίας. Δύο τόμοι στοχάζομαι ὅτι θέλουσιν γενεὴν παχύτατοι κ' ἐλπίζω μέγα κέρδος ἀπ' αὐτούς.—Δὲν ἀμφιβάλλω, ὅτι ἡ ἀνύγνωσις τῶν μέλλει νὰ προξενήσῃ μέγα κέρδος εἰς τοὺς ὁμογενεῖς μας.—Ἐλπίζω καὶ τοῦτο· πλὴν ἐγὼ σε λαλῶ περὶ κέρδους χρημάτων.—Χρημάτων!—Δὲν καταλαμβάνω τὸν θαυμασμὸν σου.—Εἰρωνεύεσαι, νομίζω.—Ὅχι ἐπαληθείας! δὲν εἰρωνεύομαι.—Ἄ! Καὶ ποῦ ἔμεινε πλέον τὸ, Οἱ δὲ βουλόμενοι... ἀλλὰ συγχώρησέ με, Δέσποτά μου, ἀσυλλόγιστα ἐλάλησα.—Ἐπειδὴ ἐντρέπεσαι νὰ προφέρῃς τὸ ῥητὸν τοῦ Ἀποστόλου ὀλόκληρον, ἀκουσέ το ἀπ' ἐμέ. «Οἱ δὲ βουλόμενοι πλουτεῖν ἐμπίπτουσιν
 „ εἰς πειρασμὸν καὶ παγίδα, καὶ ἐπιθυμίας πολλὰς ἀνο-
 „ ἤτους καὶ βλαβερὰς, αἵτινες βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώ-
 „ πους εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν [1]. „ Δὲν εἶναι τοῦτο, μὲ τὸ ὁποῖον ἠθέλησες νὰ ἐλέγξῃς τὴν φυλαργυρίαν μου; Ἀλλὰ βλέπεις τίνας λέγει ὁ Ἀπόστολος ὅτι κινδυνεύουσι νὰ ἀφανισθῶσιν ἀπὸ τὴν φιλοπλουτίαν. Ἡ ἐνόμισες ὅτι ἐπιθυμῶ χρημάτων ἀπόκτησιν, διὰ νὰ κτίσω πολυδάπανον πύργον, νὰ τὸν γεμίσω σκεύη πολύτιμα, μετακομισμένα μὲ πολλὴν δαπάνην ἀπὸ τὴν Εὐρώπην νὰ αὐξήσω τῶν ὑπηρετῶν μου τὸν ἀριθμὸν· νὰ ἐξοδεύω εἰς μόνον τοῦ υἱοῦ μου ἢ τῆς θύγατρὸς τὸν γάμον, ὅς ἄρκουσι εἰς τέσσαρας ἢ πέντε γάμους· εἰς ἓνα λόγον νὰ πληρώσω ὅλας μου τὰς ἀνοήτους ἐπιθυμίας; Ὅχι ὄχι! Τὸ ὁποῖον ἐλπίζω κέρδος δὲν ἀρκεῖ νὰ πληρώσῃ τὴν ἐ-

(1) Δ. Πρὸς Τιμόθ. σ', 9.

πιθυμίαν μου· θησαυρὸν κρυμμένον καταγῆς διψῶ, ἂν ἦτο δυνατόν, νὰ ἀνακαλύψω ποῦ ποτε.—Καὶ νὰ κάμῃς τί, Δέσποτά μου, μὲ τὸν θησαυρὸν σου;—Νὰ δείξω εἰς πολλοὺς πλουσίους, πῶς χρεωστοῦν νὰ μεταχειρίζονται τὸν πλοῦτον.—Βλέπεις ὅμως ὅτι πολλοὶ, ἀπ' αὐτοὺς, ὅταν ἢ πατρὶς τοὺς καλέσῃ, ὑπακούουσιν ἐτοιμῶς εἰς τὴν πρόσκλησιν τῆς πατρίδος.—Βλέπω πολλοὺς κλητοὺς, καὶ ὀλίγους ἐκλεκτοὺς [1]. Ἄλλην φορὰν σὲ λέγω περὶ τούτου περισσότερα τῶρα εἶναι καιρὸς τοῦ Ἐσπερινοῦ. Ἄφες τὰ βιβλία σου, κ' ἔλα νὰ ψάλλωμεν τὸ Φῶς ἰλαρὸν νὰ γίῃς ὁ ἕξ ης· ἔλα νὰ παρακαλέσωμεν ὁμοῦ τὸν οὐράνιον Πατέρα νὰ χύσῃ τὸ φῶς του εἰς ὅλον τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων· εἰς τοὺς πλουσίους καὶ δυνατοὺς, ὄχι μόνον νὰ παιδεύωσι τὰ ἴδια τέκνα, ἀλλὰ καὶ νὰ φροντίζωσι τὴν παιδείαν τῶν πενήτων· εἰς τοὺς πένητας, νὰ τὴν δέχωνται προθύμως, ὡς μόνην θεραπείαν τῆς πείνας των· εἰς ἡμᾶς τοὺς ἱερωμένους, νὰ φωτιζώμεθα, καὶ νὰ φωτιζώμεν τοὺς κοσμικοὺς· εἰς τούτους, νὰ σέβωνται τὴν θρησκείαν καὶ νὰ τιμῶσιν, ὅλους μὲν ἀπλῶς τοὺς ὑπηρετάς τῆς θρησκείας, ἐξαιρέτως ὅμως τοὺς ἀσχολουμένους νύκτα καὶ ἡμέραν εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος· εἰς τοὺς διδασκάλους τῶν γυμνασίων, νὰ στοχάζωνται τὸ ἐπάγγελμά των ὡς ἀποστολικὸν κήρυγμα· εἰς τοὺς μαθητὰς, νὰ δέχωνται τὴν διαδοχὴν ὡς ἀληθινὸν φῶς ἰλαρὸν, ἦγουν ὡς δυνάμενον νὰ ἰλαρύνῃ

(1) Δὲν ἦτον, ὡς φαίνεται, γνωστὸν ἀκόμη εἰς τὴν Χίον τὸ ὅποιον ἐπρόσφερ' εἰς αὐτὴν λαμπρότατον δῶρον ὁ κύριος Βαρβάκης ὁ Φαριανός. Ὁ μεγίστων ἐγκωμίων ἄξιός αὐτός Ἑλληνας εἶπεν εἰς Κωνσταντινούπολιν φόρτον σίτου ἀξιόλογον, νὰ πωληθῇ, καὶ νὰ πεμφθῇ ἢ ἐξ αὐτοῦ ὅλη τιμὴ εἰς τὸ γυμνάσιον τῆς Χίου. Ὅταν δειχθῇ τις τοιαῦτα σπλάγχνα εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν πατρίδα δοξάζει, ὡς γεννήτριαν τέκνων χρηστῶν, καὶ τὴν ἀθασιάν τοῦ ὀνόματός του, ὡς δικαίαν ἀμοιβὴν φιλοστοργίας, παρὰ τῆς πατρίδος λαμβάνει Ζ. Α.

καὶ νὰ ἡμερώσῃ τὰ ἴθη των' εἰς τοὺς γέροντας, νὰ μὴ καταισχύνωσι τὸ γῆραν μὲ τὰς ὀλισθίους προλήψεις, μηδὲ, διότι ἔμειναν αὐτοὶ, διὰ τὴν τότε κοινὴν τοῦ γένους δυστυχίαν, παιδείας ἄμοιροι, νὰ συκοφαντῶσι τὴν παιδείαν' εἰς τοὺς νέους, ὅσοι εἶναι ἀκόμη ἀπαιδευτοὶ, ν' ἀποκτήσωσι παιδείαν, ὅσοι δὲ τὴν ἀπέκτησαν, νὰ μὴ τὴν καταισχύνωσι μὲ διαγωγὴν βαρβάρων.

Ἄφου ἤκουσα, φίλε, τὸν ἔσπερινόν, ἐπιστρέψας εἰς τὴν κατοικίαν μου, σοῦ ἔγραψα τὴν παρούσαν ἐπιστολὴν, καὶ ἠτοίμασα τὴν δέσμην τῆς Γ' ῥαψωδίας τὴν ὀποίαν αὐριον μέλλω νὰ πέμψω εἰς τὴν πόλιν, διὰ νὰ σὲ τὴν στείλωσιν ἐκεῖθεν. Τίποτε περὶ τῆς ἐκδόσεως ἄλλο ἰδιαιτέρον νὰ σὲ παρακαλέσω δὲν ἔχω παρὰ τὸ ἐξῆς.

Πρὸ ὀλίγων μηνῶν ἔμαθα ὅτι ὁ κλεινὸς Οὐόλφιος ἠτοίμαζε νέαν ἐκδόσιν τῆς Ἰλιάδος. Οὔτε τὴν τελείωσεν τῆς νέας ταύτης ἐκδόσεως νὰ μάθω, οὐτ', ἂν ἐτελειώθη, νὰ τὴν ἀποκτήσω γρήγορα μὲ συγχωρεῖ τοῦ τόπου τὸ διάστημα. Παρακαλῶ σε λοιπόν, φίλε μου, ἐὰν κατὰ τύχην ἐτελειώθη, κ' ἔγινεν αὐτοῦ γνωστὴ νὰ δεχθῆς τὸν κόπον τῆς παραβολῆς τῆς Γ' ῥαψωδίας καὶ ἐὰν εὕρῃς ἀξιόλογον μεταβολὴν κάμμίαν, νὰ τὴν βάλῃς εἰς τὸ κείμενον, ἢ καὶ νὰ τὴν φανερώσῃς εἰς τὰς σημειώσεις [1].
Ἐγλαίει !

Ἄπὸ Βολισσοῦ, 3 Μαρτίου. 1818.

(1) Ἡ νέα ἐκδοσις τῆς Ἰλιάδος ἐγνωρίσθη ἀληθῶς πρὸ μικροῦ εἰς τοὺς Παρισίους. Ὀλίγας μεταβολὰς εὔρηκα εἰς τὴν Γ' ῥαψωδίαν, καὶ τὰς ἔβαλα πασαμμίαι εἰς τὸν τόπον τῆς, μεταχειρισθεὶς τὴν ὀπίαν ὁ φίλος μ' ἔδωκ' ἐξουσίαν. Ἡ ἀξιολογοτέρα παρὰ τὰς ἄλλας εἶναι εἰς τὸν 106 στίχον, ὅπου ἀντὶ τοῦ, Ἄ πόσει κε κελεύθους, ἐδέχθη τώρα ὁ Οὐόλφιος τὴν γραφὴν τοῦ Ἀριστάρχου, Ἄ πόσει κε κελεύθου. Ζ. Δ.

(*) Μὲ τὴν παροῦσαν ἐπιστολήν* μού, φίλε, θάλεις λάβειν καὶ τὴν Δ' Ῥαψωδίαν τῆς Ἰλιάδος, τὴν ὁποίαν, διὰ τὰ σὲ ἐλευθερώσω ἀπὸ τὸν κόπον, ἔπρεπε νὰ δώσω εἰς τὴν τυπογραφίαν τῆς πόλεως, ἂν ἡ τυπογραφία δὲν ἦτο δίκαιον πληρώσῃ τὰς πρώτας καὶ ἀναγκαίας χρείας τοῦ γυμνασίου μας.

Τῆς τυπογραφίας ἡ ἀπόκτησις μᾶς ἐδίδαξεν, ὅτι μόνη αὐτὴ ὀλίγον ἔχει νὰ μᾶς ἀφελῆσῃ, ἂν δὲν λάβῃ συνεργοὺς ἄλλας δύο τέχνας, τὴν χαλκογραφίαν καὶ τὴν χαρτουργίαν. Διὰ τοῦτο ἐπροβλήθη νὰ σταθῇ εἰς ἀπὸ τοῦ νεοῦ μας εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπῃν νὰ μίθῃ τὴν χαλκογραφίαν καὶ καὶ ἄλλοι νὰ διδασκῶν ὅσα χρειάζονται νὰ καταστήσῃ ἐπιστράφων ἐργαστάσιον χαρτίου. Καὶ τὰ δύο ταῦτα κατὰ ἐλπίζονται ἀπὸ τὴν εἰς τὰ καλὰ παρθυμίαν τῶν συμπολιτῶν μας.

Ἐπειδὴ, φίλε, μὲ παρακαλεῖς θερμῶς νὰ σὲ κοινωνῶ πάντοτε τὰς μετὰ τοῦ Παπαῦ Θεώνος συνομιλίας, καὶ δὲν ἔλειψες νὰ βύλης εἰς τὴν κεφαλὴν τῆς Ὀμηρικῆς ἐκδόσεως τὰς προσταλθείσας, ὡς Προλεγόμενα, δὲν ἤθελα οὐδὲ τώρα νὰ σοῦ ἀρνηθῶ τὴν παράξενον ταύτην αἴτησιν. Ἐγὼ τὰ κρίνω ἀνάρμοστα εἰς τὴν Ὀμηρικὴν Ἰλιάδα. Σὺ ἔξεναντίας σπουδαίεις νὰ μὲ πείσης, ὅτι διὰ ταῦτα μάλιστα ζητεῖται ἡ ἔκδοσις [1]. Ὅπως ἂν ἦναι, λάβε τὸν τελευταῖον μετὰ τοῦ Θεώνος διάλογον, καὶ μὴ σε ξενίσῃ ἡ ἄκρα του ἀταξία. Τὸ χρέος μου ἦτο νὰ τὸν γράψω ὡς ἐλαλήθη, καὶ ὄχι νὰ προκρίνω τὸν καλλωπισμὸν ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν. Τὸ περιεργότερον αὐτοῦ μέρους εἶναι ἡ ἐξομολόγησις τῆς παρελθούσης ζωῆς τοῦ καλοῦ μας ἱερέως, ἡ ἐξῆς.

(*) Ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ ἐν Βολισσῷ ἐκδότου, 13 Φεβρουαρίου, 1820. Ἰδ. τὰ Προλεγόμενα τῆς Δ', Β', καὶ Γ' Ῥαψωδίας. Ζ. Α.

(1) Ἀρκετὴ ἀπολογία τοῦτου εἶναι ὅσα εἶπεν ὁ Θεών εἰς τὰ Προλεγόμενα τῆς Β' Ῥαψωδίας, σελ. κβ'. Ζ. Α.

ΔΙΑΔΟΓΟΣ.

Μὲ ὑπεσχέθης Δέσποτά μου, πρὸ πολλοῦ τὴν ἱστορίαν τοῦ παρελθόντος σου βίου, καὶ δὲν ἐπλήρωσες ἀκόμη τὴν ὑπόσχεσιν.— Ἐγὼ! Πότε; ποίαν ὑπόσχεσιν; Ἐλαλούσαμεν, ἂν ἐνθυμούμαι καλὰ, περὶ ἀνατροφῆς τέκνων, καὶ ἀπορήσας δὲν ἐξεύρω πῶς ἐξεφώνησα, “ Αἶ! ἂν ἐγνώριζες τὴν ἀνατροφὴν μου ”. Τοῦτο, ὀνομάζεις ὑπόσχεσιν;— Τὸ ἐξεφώνησες πολλάκι· ὅθεν ἰσχυπέρανα ὅτι ἐπεθύμεις νὰ μοῦ ἱστορήσῃς τὸν βίον σου.— Ὁ βίος μου δὲν ὁμοιάζει τοὺς βίους τῶν ἁγίων.— Ἀπὸ τὸν παρόντα σου κρίνω ὅτι καὶ ὁ περασμένος ἦτον ἀνδρὸς τιμίου βίος.— Ἄφες τὰς εἰρωνείας.— Μὴ με κρίνης τόσοσιν τολμηρὸν, ὥστε νὰ σὲ εἰρωνεύωμαι. Ἐὰν ὀνομάξῃς ἁγίους μόνους τοὺς ὑπὲρ Χριστοῦ μάρτυρας, ἢ τοὺς ζήσαντας ἀσκητικὸν βίον, τοιαύτην ἀγιότητα βέβαια δὲν ἀπέκτησες· διότι καὶ οἱ κατὰ χριστιανῶν διωγμοὶ ἔπαυσαν πρὸ πολλοῦ, καὶ ἡ ἄσκησις δὲν εἶναι χρέος ἀπαραίτητον τῆς θρησκείας. Ἐπειτα οὐδὲ βλέπω, εἰς τί ὑπερβαίνει ὁ ἀσκητικὸς βίος τὸν βίον τοῦ ἱερουργούντος τὰ μυστήρια, καὶ διδάσκοντος τοὺς χριστιανούς καθήμεραν τὸ Εὐαγγέλιον.— Πανοῦργος εἶσαι, φίλε.— Ὀνόμασέ με μᾶλλον περίεργον, ἂν ἀγαπᾷς. Γνωρίζεις ὅτι ἀσχολοῦμαι εἰς σύνταγμα, Περὶ παίδων ἀγωγῆς, καὶ σὲ εἶπα πολλάκις, ὅτι βιβλιοθήκην ὀλόκληρον δύναται τις νὰ συναθροίσῃ ἀπ’ ὅσα ἕως τώρα ἔγραψαν περὶ αὐτῆς παλαιοὶ καὶ νέοι φιλόσοφοι. Τίς ὠφέλεια νὰ μεταγράψω τὰ γραμμένα ἀπ’ ἄλλους, ἂν δὲν προσθέσω εἰς αὐτὰ ἴδιόν μου τίποτε; Καὶ τοῦτο μ’ ἀναγκάζει νὰ ἐξετάζω τὰς κατὰ μέρος ἀνατροφὰς καὶ τοὺς βίους τῶν ἀνθρώπων.— Διστάζω, ἂν τὸ σύγγραμμά σου, ὡς μέλλει ν’ αὐξήσῃ τὴν βιβλιοθήκην, ἔχῃ καὶ νὰ εὐκολύνῃ τὸ ἔργον τῆς ἀνατροφῆς . . .— Ἐχει λόγον ὁ δισταγμὸς σου. Διὰ

νὰ ἀναθρέψῃ τις ὀρθῶς τὰ τέκνα του, πρέπει πρῶτον αὐτὸς νὰ ἦται τοῦ ἀριθμοῦ τῶν καλῶς ἀναθραμμένων, ἔπειτα νὰ συγκατοικῇ μὲ πολίτας ὁμοίους τοῦ πόλιν κυβερνωμένην ἀπὸ νόμους δικαίους. Τὴν σημερινὴν ὁμῶς κατάστασιν βλέπεις ὅποια εἶναι, ἂν καὶ ὀλιγώτερόν τι δυστυχῆς τῆς πρὸ ὀλίγων ἐτῶν. Ἐν ἐλπίξω ὅτι τὸ σύνταγμα μου ἔχει νὰ τὴν μεταμορφώσῃ τόσον ἐγγήγορα ὡφέλιμον ὅμως κρίνω νὰ συναθροισθῶσιν εἰς ἐν καὶ τῶν παλαιῶν καὶ τῶν νέων φιλοσόφων αἱ περὶ ἀνατροφῆς γνώμαι, διὰ νὰ πληροφορηθῶμεν τὴν ἀνάγκην αὐτῆς. Σώζονται εἰς τὸ γένος ἄνδρες ζολισμένοι μὲ γενναῖα φρονήματα, οἱ ὅποιοι δὲν ἤθελαν τρίβειν τὸν καιρὸν ματαίως εἰς τῶν μικρῶν ἀτόπων τὴν διόρθωσιν, ἂν ἐπληροφοροῦντο, ὅτι καὶ τὰ μικρὰ καὶ τὰ μεγάλα μητέρα καὶ πηγὴν ἔχουν τὴν κακὴν ἀνατροφήν. Ἄλλὰ βλέπω ὅτι μακρύνομαι ἀπὸ τὸ προκείμενον ὁ λόγος ἦτο περὶ τοῦ προτέρου σου βίου. — Σὲ εἶπα, ὅτι ὁ βίος τοῦ ἀνατροφέως καὶ πατρός μου κάμνει ἔτι δυσκολωτέραν ἰτὴν ἱστορίαν τοῦ βίου μου. — Διὰ τί; — Διότι ἂν ἔχω ἄδειαν νὰ ἐξομολογῶμαι τὴν διαγωγὴν μου, δὲν με συχωρεῖται νὰ φανερώσω καὶ τὸν βίον τοῦ πατρός μου τοῦ ὁποίου τὴν σωτηρίαν νύκτα καὶ ἡμέραν ζητῶ ἀπὸ τὸν θεόν, στηριζόμενος εἰς τὴν ὁποίαν ἔδειξα τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς ζωῆς του ἀνυπόκριτον μετάνοιαν. — Τί ἐπαγγέλλετο ὁ μακαρίτης πατήρ σου; — Τὸ ἐπάγγελμά του! Τί σε χρησιμεύει νὰ μάθῃς πόθεν ἐκέρδαινε τὰ πρὸς ζωὴν ὁ πατήρ σου; Φαίνεται ὅτι δὲν ἤκουσες ποτὲ τὸ ὄνομα τοῦ περιβοήτου Καπιτάνου Τρικεφάλου. — Τὸν Γηρυόνην λοιπὸν ὠμοίαζε; — Ἄφες τὰ σκώμματα. Ὁ τρικάρηνος Γηρυόνης εἶναι μῦθος· τὸν δὲ πατέρα μου ἐπωνόμασαν Τρικέφαλον διὰ τὴν ἀσύγκριτον ὀξύτητα τοῦ νοός του, καὶ διὰ τοὺς ἀνυπερβλήτους κόπους, ὅσους ἐκοπίασε ταξειδεύων μὲ τὸ πλοῖόν του

εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου. — *Αἱ Τί με λέγεις! Ἐγὼ σ' ἐζήτησα ἱστορίαν τῆς ζωῆς σου, καὶ τώρα ἐλπίζω νὰ μάθω " Πολλῶν ἀνθρώπων ἄστυα καὶ νόον" ἀπ' ὅσας ἔκαμε, καὶ πιθανὸν ὅτι ἀφήκε γραμμένας παρατηρήσεις, ὁ μέγας περιηγητὴς Καπιτὰν Τρικέφαλος. — Αἱ περιηγήσεις τοῦ πατρός μου δὲν ὁμοιάζουν τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς ἀπὸ τὸν Κολόμβον, ἢ τὰς ὁποίας, ὡς μ' ἔλεγες, ἔκαμε πρὸ χρόνων ὀλίγων περιηγήσεις ὁ Καπιτὰν Κούκος. — Κῶκος (Cook), Δάσποτά μου. — Ἐστὼ καὶ Κῶκος. Τὰ ταξείδια τοῦ πατρός μου ἦσαν παντάπασι διαφόρου εἴδους περιηγήσεις. — Ὡς ποῖαι; — Ὡς αἱ ἱστοροῦμεναι κάποτε ἀπὸ τὸν Ὅμηρον . . . — Ἐκατάλαβαν ὁμοιάζον ὁ πατήρ σου τοὺς ὀμηρικὸς ἐκείνους Καπιτάνους, οἱ ὁποῖοι*

Μασιδίως ἀλλάηται

Οἶά τε ληιστῆρες, ὑπεῖρ ἅλα, κ. τ. λ.

Καὶ τοὺς ὁποίους ὀνομάζομεν Κούρ . . . — Παῦσε μὴν ἀνανέωσης τὴν λύπην, ἢ μᾶλλον τὴν δουλοπρεπῆ τῆς ψυχῆς μου ταπείνωσιν. Ἐλησμόνησες, τί λέγει ὁ Εὐρύπιδης; . . . — Δὲν ἐλησμόνησα τὸ,

Δουλοὶ γὰρ ἄνδρα, κἂν θρασύπλαγχνός τι σ' ᾖ,

ὅταν ξυνειδῆ πατρός ἢ μητρὸς κακά.

Ἄλλὰ τί τοῦτο πρὸς σέ; . . . — Δὲν βλέπεις ἐξεναντίας πόσον ἐπαίρονται οἱ γεννηθέντες ἀπὸ γονεῖς ἐντίμους; — Καθὼς τούτων ἢ ἔπαρσις κρίνεται γελοία πατραγαθία, ἂν δὲν ἔχῃσι τὰς ἀρετὰς τῶν γονέων, οὕτως ἀλόγως συστέλλονται ὅσοι διάγουν βίον ἐντίμον, τοῦ ὁποίου παράδειγμα δὲν ἔλαβαν ἀπὸ τοὺς γονεῖς των. Ἰζόρησέ μου τὰ ἀκόλουθα τῆς ζωῆς τοῦ μακαρίτου πατρός σου. — Τοῦ βίου μου τὴν ἱστορίαν συγκατένευσα νὰ ἱστορήσω. Περὶ δὲ τοῦ πατρός μου ἀρκεῖ νὰ μάθης κατὰ τὸ παρὸν, ὅτι ἀσχολούμενος εἰς τὰ ἡρωϊκά του ταξείδια, ἠναγκαζέτο ν' ἀφίγη μέγα μέρος τῆς ἀνατροφῆς τῶν τέκνων του εἰς

τὴν φροντίδα τῆς μητρός. — Ἡ δὲ μήτηρ σου; — Χριστιανὴ εὐλαβεστάτη· δὲν ἔμπορεῖς νὰ φαντασθῆς πόσον καλὴ, πόσον φιλότεκνος, καὶ μάλιστα πρὸς ἐμέ. Μ' ἐχειραγωγούσε καθημέραν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Μὴν ἀρκομένη εἰς τὸ ὅποιον μ' ἔδιδεν ὁ ἱερεὺς ἀντίδωρον, ἐπρόσθετε μέρος καὶ τοῦ ἰδικοῦ της. Τῆς μεγάλῃς πέμπτης τὸ αὐγὸν μ' ἐπαράγγελε νὰ τὸ φυλάσσω μὲ πολλὴν εὐλάβειαν· μού ἐστόλιξε γύρω τὴν κεφαλὴν μὲ παγουροπόδαρα καὶ παντὸς εἶδους ἄλλα φυλακτὰ, διὰ τὸν φόβον τῆς βασκανίας, ὡς ἔλεγεν. Ἄν ἠρεγήμην τι νὰ φάγω, μ' ἔδιδε τὸ διπλοὺν ὄσου ἐξήτουν· ἂν ἐψευδολογοῦσα, μ' ἐκαταφιλοῦσεν, εἰς ἀμοιβὴν τῆς εὐφροσύνης μου, καὶ διὰ τὴν ἐλπίδα, ὅτι ἀξάνων εἰς ἡλικίαν, καὶ θωρακισμένος τὸ ψεῦδος παιδιῶθεν, εἶχα πῶς ν' αὐξήσω τὴν τύχην μου. Εἰς τὰς μετὰ τῶν ἀδελφῶν μου φιλονεικίας, ἂν ἐπλήγωνα κανένα, ἐκείνον μὲν ἐπαρηγόρει λέγουσα, ὅτι ὁ μεγαλῆτερος τὴν ἡλικίαν ἀδελφὸς εἶχε δίκαιον νὰ δέρῃ τὸν μικρότερον· ἐμὲ δὲ ἐσυμβούλευε τοῦτο μόνον, νὰ προσέχω εἰς τὸ ἐξῆς νὰ μὴ κτυπῶ εἰς τὸ πρόσωπον, διὰ τὸν κίνδυνον μὴ τυφλώσω τὸν ἀδελφόν μου, ἀφίνουσα τὴν ῥίχιν μὲ τὸ λοιπὸν τοῦ σώμα εἰς τὴν ἐξουσίαν καὶ διάκρισίν μου. . . — Ἔπειτα, Δέσποτά μου; — Ἔπειτα; Ἄπ' ἐμὲ προσμένεις νὰ μάθῃς τοὺς καρποὺς τοιαύτης ἠθικῆς καλλιέργειας; Ἐγείνα δεισιδαίμων, λαίμαργος, ψεύστη, ἔτοιμος νὰ κινῶ τὰς χεῖρας, ὄχι μόνον κατὰ τῶν ἀδελφῶν μου, ἀλλὰ καὶ ἔξω τῆς οἰκίας, εἴαν τις ἀπὸ τοὺς συνηλικιώτας, συμπαίζων ἢ συνομιλῶν, ἐναντιοῦτο τὰς ἐπιθυμίας, φαντασίας ἢ τοὺς λόγους μου, μόνους καλοὺς, μόνους δικαίους, κατὰ τὴν κρίσιν μου· κάποτε καὶ χωρὶς ἐναντιώσεως ἐκείνου, τὸν ἔδιδ' ἀφορμὴν ἐγὼ νὰ λαλήσῃ τι ἐναντίον, δι' ἐπιθυμίαν νὰ δείξω εἰς αὐτὸν τὴν δύναμίν μου. Εἰς ὀλίγα λόγια, ἔγινα μιὰρὸς τυραννίσκος, πληροφορημένος, ὅτι ἡ

φύσις δὲν μ' ἔπλασεν ἰσχυρὸν διὰ τὰ μὲ θεωρῶσι μόνον
 καὶ τὰ μὲ καμαρώνουσιν ὡς ἀθλητὴν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ
 καὶ τὰ μὲ δουλεύουσι. . . Τί με βλέπεις μὲ ἔκστασις; ἢ δὲν
 πιτεύεις τὰς ἀρετὰς τῆς νεαρᾶς μου ἡλικίας; — Καὶ πῶς
 τὰς πιστεύσω, παραβάλλον αὐτὰς μὲ τὴν παρούσαν
 σου διαγωγὴν! Πῶθεν ἢ τόση μεταβολή; — Πρόσμενε
 ν' ἀκούσης τὸ τέλος· καὶ τότε ἴσως ἐκφωνήσης καὶ σὺ,
 ὅ,τι φωνάξω πολλάκις συλλογιζόμενος τοῦ θεοῦ τὸν ἔλεον·
 " Αὕτη ἢ ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ ἰψίστου. " Εἰς τὸ
 σχολεῖον μόλις ἔμαθα ν' ἀναγινώσκω καὶ τὰ γράφω
 ὀλίγον, καὶ μ' ἐδίωξεν ὁ διδάσκαλος πρὸ τοῦ καιροῦ,
 μὴν ὑποφέρων τὰς καθημερινὰς μὲ τοὺς συμμαθητὰς
 φιλονεικίας μου, διὰ τὰς ὁποίας ἐκινδύνευε νὰ χάσῃ καὶ
 τοὺς μαθητὰς, καὶ τὰ κατὰ σάββατον πεμπόμεν' ἀπὸ
 τὰς μητέρας των κολλίκια. Τέχνας τρεῖς ἢ τέσσαρας
 ἀναγκασθεὶς νὰ διδαχθῶ μίαν μετὰ τὴν ἄλλην, δὲν ἔμα-
 θα καμμίαν· διότι κανεὶς ἀπὸ τοὺς τεχνίτας πολὺν και-
 ρὸν νὰ μὲ ὑποφέρῃ δὲν ἐδύνατο. Ἀπέκτησα τόσον λαμ-
 πρὰν φήμην, ὥστε μόλις ἔπατοῦσα θύραν ἐργαστηρίου,
 κ' ἐξεπηδούσαν οἱ ἐργάται ὅλοι, ὡς διωκόμενοι ἀπὸ
 σεισμὸν, ἀφίνοντες ἔρημον τὸ ἐργαστήριον καὶ τὸν τε-
 χνίτην. — Ἄν δὲν ἐγνώριζα καλὰ ποῖος εἶσαι, ἢ φρικτὴ
 σου διήγησις ἤθελε μὲ βάλειν εἰς φόβον, μὴν ἐνεργήσης
 τι δεινὸν εἰς τὴν ῥάχιν μου, ἐνθυμηθεὶς τὴν παλαιάν
 σου ἀνδρείαν. — Μὲ ὅλα ταῦτα ὅμας, ἢ προχώρησις τῆς
 ἡλικίας, ἔπειτὰ καὶ ἡ συμβᾶσα εἰς ἐμέ. . . τί ἄλλο νὰ
 τὴν ὀνομάσω παρὰ εὐτυχεστάτην δυστυχίαν; — Ἡ σω-
 ματικὴ μου δύναμις ἠῤῥησε τόσον, ὥστε νὰ ἀδικῶ ὅτινα
 ἤθελα, χωρὶς φόβον ν' ἀδικηθῶ ἀπὸ κανένα. Ἄλλ'
 ἠδίκησα πολλοὺς· ὅθεν τινὲς ἐξ αὐτῶν, μὴν ὑποφέροντες
 τὴν τυραννίαν μου, ἠνώθησαν μίαν τῶν ἡμερῶν τρεῖς, μ'
 ἐπαραμόνευσαν εἰς ἐρημίαν, καὶ μ' ἐσωφρόνισαν τόσον
 καλὰ, ὥστ' ἠναγκάσθην νὰ φυλάξω τὸ κραββάτιον τρεῖς

ὀλοκλήρους μήνας. — *Κ'* ἔμαθες τί σημαίνει τὸ " Οὐδ' Ἑρακλῆς πρὸς δύο", τὸ ὅποιον ἐκίνησε καὶ τοὺς πρώτους ἄγριους ἀνθρώπους νὰ ζητήσωσι τὴν σωτηρίαν των εἰς πολιτικὰ συστήματα. — *Η* κλίνη μου ἔγινε τρόπον τινὰ σχολεῖον. Ἐκεῖ πρώτην φοράν ἤρχισα νὰ συλλογίζωμαι, ὅτι δὲν ἀρκεῖ μόνῃ ἡ δύναμις νὰ πολεμῶμεν τοὺς ἄλλους, ἐπειδὴ καὶ οἱ ἀδύνατοι, ἐνόησαν τὰς μικράς των δυνάμεις, ἐμποροῦν νὰ μᾶς ἀντιπολεμῶσιν. *Εἶχα* παρατηρήσειν καὶ τοῦτο, ὅτι μ' ἔφευγαν ὄλοι, ὡς ἄγριον λύκον, οὐδὲ κανεὶς ἔτρεφεν ἀγάπην πρὸς ἐμέ. καὶ ἡ συνειδήσις τοῦ μίσους μ' ἐλόπει, καθὼς ἐξ ἀναγίας ἢ ἀγάπης των, δσάκει τὴν ἀπέλαυσιν [καὶ τὴν ἀπέλαυσιν κάποτε ὑποκρινόμενος τάρνιον] μὲ εὐφραίνει. — *Ἀρχὴ* κοινωνικῶν λογισμῶν. — "Ὅ,τι μάλιστα μου ἐτάρασσε τὴν ψυχὴν... ἀκόμη τὸ ἐνθυμοῦμαι μὲ ἐκπληξίν, καὶ τὸ μεταχειρίζομαι καμμίαν φοράν, μὲ σκοπὸν νὰ ταράσω τὰς τυραννικὰς ψυχὰς τινῶν ἀπὸ τοὺς ἐξομολογουμένους εἰς ἐμέ. — *Τί*, Δέσποτά μου; — " Ἄν ἀποθάνω, , [ἔλεγα στρεφόμενος εἰς τὴν κλίνην], τίς μέλλει νὰ , , μὲ πενήθησῃ ἢ νὰ μὲ ποθήσῃ; Ἄπὸ τοὺς συγγενεῖς, μό , , νη ἴσως ἡ μήτηρ μου, τῆς ὁποίας ἡ ἄλογος φιλο , , στοργία μ' ἔφερεν εἰς τὴν παροῦσαν κατάστασιν. Ὁ , , πατήρ μου, εὐτυχῆς ἕως τώρα εἰς τὰς ἡρωϊκὰς περιη , , γήσεις του, ἴσως τὴν ὥραν ταύτην εὐρίσκεται δέσμιος , , εἰς εὐτυχστέρων ἄλλων ἡρώων χεῖρας. Οἱ λοιποὶ , , θέλουσι δοξάσειν τὸν θεόν, ὅτι τοὺς ἠλευθέρωσεν ἀπὸ , , τὴν ἐντροπὴν νὰ ἔχωσι τοιοῦτον συγγενῆ. Φίλον νὰ , , μὲ λυπηθῆ κανένα δὲν ἔχω, ἐπειδὴ ἐκαταφρόνησα τὴν , , φιλίαν τῶν ὁμοίων μου, ὥστε ὅσοι μ' ἐγνώρισαν θέ , , λουσι ἐορτάσειν τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου μου, ἄλλοι, , διότι τοὺς ἠδίκησα, ἄλλοι, φοβούμενοι μὴ τοὺς ἀδική , , σω..." — *Κλαίεις* Δέσποτά μου; — *Πῶς* νὰ μὴ κλαίσω; " Ὡραία τύχη καὶ κατάστασις ἀνθρώπου [ἔλε-

ἢ γὰρ], τοῦ ὁποίου ἡ ζωὴ λυπεῖ, ὁ θάνατος εὐφραίνει
 „ τοὺς συμπολίτας του! ” — Ὁραῖος, σωτήριος καὶ
 ὄντως θεῖος λογισμὸς! Δικαίως τὸν μεταχειρίζεσαι εἰς δι-
 δασκαλίαν τῶν πνευματικῶν σου τέκνων, ἐπειδὴ σε ὠ-
 φέλησε τόσον. — Μὲ ὠφέλησε! Ὅλιγον ὠφελεῖται ἀπὸ
 τὰς μετέπειτα διδασκαλίας, ὅτινος τὰ πάθη δὲν ἔδαμά-
 σθησαν εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ἢ ἐλησμόνησες τὸ. . . —
Στοιχείημα βάλλω ὅτι μέλλεις πάλιν γὰ φέρης εἰς μέσον
 τὸν Εὐριπίδην.

Καὶ μανθάνω μὲν οἷα δρᾶν μέλλω κακά.

Θυμὸς δὲ κρείσσων τῶν ἐμῶν βουλευμάτων.

— Ἐκαμες καλὰ γὰ τ' ἀρπάξης ἀπὸ τὸ στόμα μου δὲν
 ἤθελα τὸ ἀπαγγεῖλαι ἐγὼ μὲ τόσον πάθος. Μόλις ἀνέ-
 λαβα ἀπὸ τὴν ἀρρώστιαν, καὶ ἤρχισα. . . — Τὴν προτέ-
 ραν σου ζωὴν; — Ὅχι ἀπαράλλακτα τὴν αὐτήν. Διδα-
 χθεὶς ἀπὸ τὴν πείραν ὅτι καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς κινδυνεύει γὰ
 ξυλοκοπηθῆ, ἀν πέσῃ εἰς τριῶν θεραϊτῶν χεῖρας, καὶ
 συμπεράνας, καθὼς εἶπα, ὅτι δὲν ἀρκεῖ μόνῃ ἡ δύναμις,
 τὴν ἐσυγκέρασα μὲ τὸν δόλον. — Εὐγε! Καὶ πρὶν ἀκό-
 μη μάθης, ἀν ἐγεννήθη ποτὲ Ὅμηρος εἰς τὸν κόσμον,
 ἐπένόησες τὸ Ὀμηρικόν, “ Δόλω ἢ ἐ βίηφι ”, κ' ἐπρος-
 κόλλησες εἰς τὴν λεοντήν τὴν ἀλωπεκὴν. Εἰς τὸν δό-
 λον ὁδηγεῖ ἡ φύσις τὸν ἀγριον, ἀφοῦ ἡ πείρα τὸν διδάξῃ
 ὅτι δὲν ἀρκεῖ μόνῃ ἡ βία καὶ ὁ δόλος γίνεται τὸ πρῶ-
 τον αὐτοῦ βῆμα εἰς τὸν πολιτισμόν. — Τοῦτο δὲν ἠλπίζα
 γ' ἀκούσω, ὅτι ὁ δόλος εἶναι τῶν πολιτισμένων ἀρετή.—
 Δὲν τὸν ὠνόμασ' ἀρετὴν πρῶτον βῆμα καὶ στοιχείον
 τοῦ πολιτισμοῦ τὸν κρίνω, πρῶτην ἀνάπτυξιν καὶ, γὰ
 εἶπω οὕτως, πρῶτην ἀπόνησιν τῆς λογικῆς του δυνάμεως.
 Ἐνόσω τὸν ἀρκεῖ ἡ σωματικὴ δύναμις γὰ κάμνη τὰ θε-
 λήματά του, τὴν μεταχειρίζεται ἀλόγως, ὡς ὁ λέων, ὡς
 ὁ τίγρις, ὡς ὅλα τὰλλα ἄγρια θηρία, ὅσα οὐτ' ἐξεύρου
 οὔτε χρεῖαν ἔχουν γὰ πλέκωσι δόλους. Τότε μόνον ἀρ-

χίζει νὰ γυμνάξῃ τὸν νοῦν του εἰς τὸν δόλον, ἀφοῦ μά-
 θῃ ἐκ πείρας τὴν ἀνικανότητα τῆς σωματικῆς δυνάμεως,
 καὶ τότε δολιεύεται, ἕως πάλιν νὰ διδαχθῇ ἀπὸ μακρο-
 τέραν πείραν, ὅτι δὲν ἀρκεῖ οὐδὲ ὁ δόλος, καὶ οὕτω νὰ
 ζητήσῃ ἄλλην βίου κατάστασιν. — Παρόμοιόν τι κατα-
 λαμβάνω τώρα ὅτι συνέβη καὶ εἰς ἐμέ. καθὼς ἐξυλοκο-
 πήθην ἀπὸ μεγαλητέραν δύναμιν, οὕτως εὔρηκα καὶ
 δολιωτέρους μου πολλοὺς ἄλλους, ὥστε οὐδὲ ὁ δόλος
 πλέον μ' ὠφελούσε πολύ. . . — Καὶ ἐπειδὴ κινῶν ἀπὸ
 τὰ δύο δὲν ὠφελεῖ, τί ἄλλο συμπεραίνεται ἐκ τούτου,
 πλὴν ὅτι τῆς κοινωνίας καὶ συμβιωσεως τῶν ἀνθρώπων
 μόνη βίασις στερεὰ, μόνος ἀδιέλυστος σύνδεσμος, εἶναι ἡ
 δικαιοσύνη, ἢ γινῶν ἐκείνη ἡ πολιτικὴ καταστασις, εἰς
 τὴν ὁποίαν διὰ τὴν ζῆσιν τίς δὲν ἔχει χρεῖαν οὔτε δόλου
 οὔτε βίας. — Συμπέρασμα φιλοσοφικώτατον· μὴ
 διακόπτῃς ὅμως τόσον συχνὰ τὸν λόγον, νὰ ζήσης! Ἐ-
 ξεύρεις ὅτι δὲν εἶμαι ῥήτωρ· ἀφοῦ μίαν φοράν χάσω τὴν
 ἀκροουσίαν τοῦ λόγου, χάνω, κατὰ τὴν παροιμίαν, καὶ
 ταῦτ' ἀ καλὰθια. . . Τί ἔλεγα; . . . Τί ἔλεγα; —
 "Ὅτι δὲν σ' ὠφελούσε πλέον οὐδὲ ὁ δόλος. — Δέν μ' ὠφε-
 λούσε, φίλε μου· καὶ ὅμως ἡ ἡλικία μου ἤνῃανε, καὶ οἱ
 ὀλίγοι πόροι τῆς ζωῆς μου ἐγίνοντο καθημέραν ὀλιγώ-
 τεροι ὥστ' ἐκινδύνευα νὰ πέσω εἰς κανὸν ἀπ' ἐκεῖνα τὰ
 ἀνδραγαθήματα, τὰ ὁποῖα ἀνταμείβουν οἱ νόμοι μὲ δη-
 μοσίους ἀμοιβὰς ὄχι πολὺ ζηλευμένας. . . — Πῶς ἐλυ-
 τρώθης ἀπὸ τοιοῦτον λαβύρινθον; — Σ' ἐπαρακάλεσα
 νὰ μὴ μου διακόπτῃς τὸν λόγον. Ἐκινδύνευε νὰ μὴ γέ-
 νῃ τάφος ὁ λαβύρινθος, εἰάν ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ δὲν μ'
 ἐσπλαγγιζέτο. Οἱ συγγενεῖς μου, εἴτε δι' ἀγάπην, εἴτε
 ἐπιθυμοῦντες νὰ ἐλευθερωθῶσιν ἀπὸ τὸ βῆρος μου, ἔκα-
 μαν περὶ ἐμοῦ συμβούλιον. Εἰς ἐξ αὐτῶν ὁ πρῶτος εἶπε
 γνώμην νὰ με κάμωσιν περιβολάρην. Μόλις ἐπρόφερε
 τῆνομα **Περιοβολάρην**, κ' ἔπεσαν ὅλοι κατεπάνω

του οἱ ἄλλοι νὰ τὸν πνίξωσι — Διὰ τί; — Διῶσχυρίζο-
 μενοι, ὅτι ἦσαν περασμένοι χρόνοι πενήκοντα ἀπὸ δὲν
 ἠκούσθη περιβολάτης εἰς τὴν γενεάν μας· ὡς νὰ ἔκαταγό-
 μεθα παῖς παρὰ πατρός, κατὰ διαδοχὴν ἀδιάκοπον, ἀπὸ
 τὸν μέγαν Ἀλέξανδρον. Δεύτερος ἄλλος ἐσυμβούλευε
 νὰ μὲ βάλωσιν εἰς τέχνην, μ' ὄλον ὅτι ἤξευρεν, ὅτι
 ἐγεύθη πολλὰς τέχνας χωρὶς νὰ χωνεύσω καμμίαν. Ὁ
 τρίτος εἶπε νὰ μὲ παραδώσωσιν εἰς καραβοκύρην νὰ μὲ
 διδάξῃ ναύτην· τὸ ἀπέβαλε καὶ τοῦτο τῶν πλειοτέρων ἢ
 ψήφος. — Ὡς ἀγενὲς ἐπάγγελμα ἴσως. — Ὅχι ὡς ἀνά-
 ξιον τῆς πενηκονταετοῦς εὐγενείας μας, ἀλλὰ διὰ τὸν
 φόβον, μὴ τῆς θαλάσσης ἢ ὄψις μὲ φέρῃ εἰς ἐπιθυμίαν
 ἡρωϊκῶν ταξειδίων, κατὰ τὰ ταξείδια τοῦ πατρός μου...
 Ἐχε ὀλίγην ὑπομονήν, ἕως νὰ ἐπάρω ταβάκον. —
 Μόλις ἐπέρασαν δύο λεπτὰ ἀπὸ ἠνοιξῆς τὴν ταβακο-
 θήκην, — Ἐνδέχεται καὶ νὰ τὴν ἔκλεισα ἐξ' ἀπροσεξίας
 πρὶν ταβακισθῶ. Ὅπως ἂν ἦναι, συγχώρησέ με καὶ
 τοῦτο, ὡς ἐν ἀπὸ τῆς ἀνατροφῆς μου τὰ ἀποτελέσματα...
 Ἀλλὰ τόσαι διακοπαὶ δὲν θέλουν μ' ἀφήσειν νὰ τελει-
 ῶσω τὴν ἱστορίαν τοῦ συμβουλίου. — Δέν σε διέκοψα
 τώρα ἐγὼ Δέσποτά μου. — Μετὰ πολλὰς ἄλλων ἄλλας
 συμβουλὰς, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἔλαμψε πολὺ ἡ ὀξύνοια
 τῶν εὐγενεστάτων συγγενῶν μου, ὁ τελευταῖος, ὅστις
 δὲν εἶχεν ἀκόμη γνωμοδοτήσῃ, ἐσηκώθη μὲ πολλήν σο-
 βαρότητα ἀπὸ τὴν καθέκταν, ὡς ἤθελε σηκωθῆν ἀπὸ
 τὸν θρόνον του ὁ Ἀπόλλων, ἀπέβαλε τὰς γνώμας τῶν
 ἄλλων μὲ μεγάλην καταφρόνησιν, μ' ἔσυρεν εἰς τὴν
 μέσσην ἀπὸ χεῖρα τόσον γλυκὰ, ὡς' ἔλειψεν ὀλίγον
 νὰ μοῦ τὴν ἐξαρθρήσῃ, καὶ ἀφοῦ ἔβηξε τρεῖς, “ Βλέπετε
 ,, (τοὺς λέγει) ἀγράμματον, ἀργόν, μισότεχνον καὶ κα-
 ,, κοηθέστατον νέον, καὶ συμβουλευέσθε νὰ τὸν παρα-
 ,, δώσετε εἰς τεχνίτην, ὡς νὰ ἦτο καλὸς νὰ ἐπάγγελθῇ
 ,, καμμίαν τέχνην. ,, Ἐπειτα ἐξεφώνησε ποιητικῶς [διότι
 το καὶ ποιητῆς] τὸν χρησμὸν τοῦτον·

Ἄγερος καὶ κακοήθης, ἀκαμάτης καὶ φαγῶς,

Ἄλλο τι πλέον δὲν ἔχει παρὰ τὰ γενῆ Παπῶς.

Παπῶς! Παπῶς! ἐφώναζαν ὅλοι, κροτήσαντες τὰς χεῖρας· Διὰ τί γὰρ μὴ μου ἔλθῃ εἰς τὸν νοῦν ὁ Παπῶς; ἔλεγεν ὁ ἓνας. Παπᾶν τὸν ἐγέννησεν ἡ φύσις, ἐφώναζεν ἄλλος. Τόσον ἤρεσεν ὅλους ἡ δοθεῖσα ἀπ' ἐκεῖνον μὲ πολλὴν ἀπλότητα ψυχῆς συμβουλή. — Ἀπλοῦν ὀνομάζεις, Δέσποτά μου, τὸν τόσον πικρὸν κατήγορον τῶν ἱερωμένων! — Ναι, ἀπλοῦν, μὴ ἀμφιβάλλῃς. Ἐντὶ γὰρ μισῆ κανένα ἀπὸ τῶν ἱερωμένων, τοῦ ἐσέβετο ἔξεναντίας ὅλους χωρὶς διακρίσιν καρμῖαν. Ὅπου ἔβλεπε ῥάσον, ἐπίστευεν ὅτι ἐκρύπτετο εἰς αὐτὸ ἄγγελος Θεοῦ. — Θαυμαστὸν σέβας! — Ἐγὼ δὲ θαυμάζω τὴν ἀπορίαν σου. Τοιαύτη ἦτον ἡ κοινὴ ὑπόληψις ἐκείνου τοῦ καιροῦ, καὶ κρατεῖ ἀκόμη σήμερον ὄχι ὀλίγους. — Ποία; — Ὅτι εἰς τὰς κακὰς κεφαλὰς ἀρμοδιώτερον ἄλλο σκέπασμα δὲν ἦτο παρὰ τὸ καλυμμαύχιον. — Ὀλεθριωτάτη, οὐδ' ἐξεύρω τίς ἔδωκεν αὐτῆς ἀφορμὴν εἰς τοὺς κοσμικοὺς. — Πολλὰ κατὰ τὸν ἐξεύρεις ἂν ἐλησμόνησες ὅσα ἔλεγες ἄλλοτε (1) περὶ τούτου, ἄκουσε, τίς ἔδωκεν ἀφορμὴν. Ἐξ ἐνὸς μέρους ἡ τότε καλύπτουσα χειροτέρα τῆς παρουσίας τὸ γένος ἀπαιδευσία ἀπὸ τῶν τότε ἀρχιερέων ἢ πλεονεξία καὶ αἰσχροκέρδεια. Μωρότεροι καὶ τοῦ μωροῦ τῆς Ῥώμης τυράννου Καλιγόλα, ὅστις ἐνήφισεν ἀρχιερεῖα τὸ ἄλογόν του, ἐχειροτονοῦσαν ἱερεῖς ἀνθρώπους μόνην τὴν μορφὴν διαφέροντας ἀπὸ τὰ ἄλογα καὶ διὰ τὰ κερδαίνουσι χειροτονικὰ πολλὰ, ἐμετάβαλαν ἀσυνειδήτως τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ εἰς ἵπποστάσιον. — Εἰς τὸ ὅποιον ἔδεσαν κ' ἐμὲ τὸν ταλαίπωρον. — Ἄπαγε! ἂν ἡ κακὴ ἀνατροφή σ' ἔβλαψε καταρχὰς πολὺ, ἢ Πρόνοια ὅμως

(1) ἴδ. Προλεγόμ. Β, Ῥαψῶδ. σελ. κέ καὶ καθεξ. Ζ. Α.

τοῦ Θεοῦ σὲ εἶχε διωρισμένον εἰς στολισμὸν τῆς ἐκκλησίας του. — Τῆς προνοίας δῶρον τὸ ὁμολογῶ ἐ' ἐγώ. Ἄν εὐρίσκεται τι καλὸν εἰς ἐμὲ, εἰς σὲ καὶ εἰς τὴν Παπαδίαν μου τὸ χρεωστῶ μετὰ Θεόν. — Πῶς τοῦτο; — Ἄφου ἔκρινεν ὁ γέρον ποιητῆς ἐκείνος μὲ τοὺς λοιποὺς εὐγενεῖς συγγενεῖς μου, ὅτι ἡ κακοηθεστάτη μου διαγωγὴ μ' ἔκαμε μάλιστα ἱερωσύνης ἄξιον, ἐπρόσθεσεν, ὅτι ἐσύμφερε νὰ μὲ δέσωσι πρῶτον μὲ τὸν δεσμὸν τοῦ γάμου, καὶ ἔλαβα, ὡς βλέπεις, σύμβιον γυναῖκα, στολισμένην μὲ ὅλας τὰς ἀρετὰς, ὅσας παραγγέλλει ὁ Ἀπόστολος (1) εἰς τὰς γυναῖκας, καὶ τῶν ὁποίων μέγα μέρος πιθανὸν ὅτι χρεωστεῖ εἰς ἀνατροφήν παντάπασιν ἐναντίαν τῆς ἀνατροφῆς μου. Αὐτὴ πρώτη ἡμέρωσεν ὀλίγον τὴν ἀγριότητά μου. — Ἐπειτα; — Ἄ! φίλε μου, ἄφες πρῶτον νὰ σ' ἐναγκαλισθῶ καὶ νὰ σὲ καταφιλήσω... — Ἀρετὰ μ' ἐφίλησες. Εἰπέ με τώρα διὰ τί; — Διότι, δῶρον τῆς Θείας προνοίας κρίνω καὶ τὴν εὐτυχίαν νὰ σὲ γνωρίσω. Ἄφου μ' ἐδίδαξες τῶν προγόνων μας τὴν γλώσσαν, καταλαμβάνω ὅσα πρότερον ἀνεγίνωσκα, ὡς παπαγάλος, καὶ ὄχι ὡς Παπᾶς, πολλὰ καὶ σωτηριώδη παραγγέλματα τῆς ἱερᾶς Γραφῆς· ὅθεν ἤρχισα νὰ ἐρευνῶ τὸ ἐπάγγελμά μου, ἀναλύων καὶ κατακερματίζων εἰς ὅλα του τὰ μέρη καὶ ἡ ἔρευνα μ' ἔκαμε νὰ φρίξω, βλέπων ὅτι καὶ τὸ μικρότατον αὐτοῦ μέρος ἦτον ἀνώτερον τῆς γνώσεως καὶ τῆς δυνάμεώς μου. Ἡὔξησεν ἔπειτα τὴν φρίκην μου καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῶν Ἑλληνικῶν συγγραφέων ἀπ' αὐτοὺς μανθάνων τὴν διαγωγὴν πολλῶν ἀρχαίων ἐνδόξων ἀνδρῶν, καὶ παραβάλλον αὐτὴν μὲ τῶν πλειοτέρων ἡμῶν τὴν σημερινὴν ζωὴν, ἀνεκάλυψα τὴν ἀληθινὴν αἰτίαν τῆς παρουσίας δυστυχίας τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους. — Τὴν ὅποιαν ἔλεγες καὶ ἄλλοτε (2) ἀπαιδευσίαν

(1) Πρὸς Τιμόθ. β', 9, γ', 11.

(2) Ἰδ. Προλεγόμ. Β. Παρ. φ. δ., σελ. λ.

βέβαια λέγεις. — Καὶ τί ἄλλο ἔχω νὰ λέγω; Εἰς τὴν ἀπαιδευσίαν γεννώμεθα, αὐτὴν βυζάνομεν μὲ τὸ γάλα, ἀπαιδευτοὶ παιδαγωγοὶ καὶ διδάσκαλοι μᾶς λαμβάνουν ἀπὸ χεῖρας ἀπαιδύτων γονέων, μὲ ἀπαιδύτους τὸν λοιπὸν βίον συναναστρέφομεθα· καὶ οὕτω διαδίδομεν εἰς ἀλλήλους, ὀλεθριωτέραν παρὰ πᾶσαν ἄλλην λοιμικὴν ἀρρώστιαν, τὴν ἀρρώστιαν τοῦ λογικοῦ. — Ἐδγε! Δέσποτά μου, ὑπέρευγε! Ἀπαράλλακτα ἐξογράφησες τὴν κατάστασίν μας. Ἀρροδίως τὴν ὀνόμασεν Ἄρρωστία τοῦ λογικοῦ ἡμποροῦσες νὰ τὴν ὀνόμασεν καὶ Μεθὴν ἀκράσωτον, ὡς τὴν ὀνόμασεν ἄλλος [1]. Βλέπεις ὅμως, ὅτι ἀναλαμβάνομεν καὶ ὀλίγον ἀπὸ τὴν ἀρρώστιαν. Βλέπεις, ὅτι ἤρχισαν αἱ μεθυσμένοι μας κεφαλαὶ νὰ ἐλευθερώνωνται ἀπὸ τὴν κραυπάλην τῆς ἀπαιδευσίας· καὶ τοῦτο ἀρκεῖ εἰς παρηγορίαν μας. — Καὶ ἐλπίζεις; — Ἐλπίζω! σὺ τρέφεις πλειοτέρας ἐλπίδας παρ' ἐμέ. — Πῶς; — Δὲν ἐνθυμᾶσαι μὲ πόσῃν ἀσπλαγχνίαν μ' ἐξύπνισες κοιμώμενον, διὰ νὰ μὲ ἀναγγείλῃς τὸ κατεῦθδιον τῆς τυπογραφίας, φοβούμενος μὴ περάσω ἀπὸ τὸν ὕπνον εἰς τὸν θάνατον, πρὶν μάθω ὅτι ἀπεκτίσαμεν τυπογραφίαν; . . . — Διότι εἶχ' ἀκούσειν πολλάκις ἀπὸ τὸ στόμα σου τὰ λαμπρὰ τῆς τυπογραφίας ἐγκώμια. — Δὲν μ' ἔφερες πρῶτος σὺ τυπωμένος τὰς ὀμιλίαις τῶν διδασκάλων μας; "Ὅταν σε χάσῃ τις, ποῦ σ' εὐρίσκει; Εἰς τὴν βιβλιοθήκην, εἰς τὸ γυμνάσιον, ἢ εἰς τὸ τυπογραφεῖον νὰ συνομιλῆς μὲ τὸν τυπογράφον. — Νὰ συνομιλῶ! πῶς πάλιν τοῦτο, ἐπειδὴ οὐτ' ἐγὼ γνωρίζω τὴν γλῶσσάν του, οὐτ' αὐτὸς ἔμαθεν ἀκόμη τὴν ἰδικήν μας; — Τοῦτο μάλιστα εἶναι θαυμαστόν· ἀπὸ τὰ κινή-

(1) "Λοιγος αἰὲ μέθη καὶ σκυθρωπὴ ταῖς τῶν ἀπαιδύτων ἐνοικεῖ, ψυχαῖς, ἐπιταραττομένη ὑπ' ὀργῆς τινος, ἢ δυσμενείας, ἢ φιλονεκίας, ἢ ἀελευθερίας." Πλουτάρχ. Συμποσιακ. Ζ, ἰ. παρ. 2. Ζ. Α.

ματα τῶν μελῶν σου καταλαμβάνει κάλλιστα ὅ,τι ἐπι-
 θυμείς νὰ τὸν λαλήτης, καὶ τὰ κινήματά σου μιμούμενος
 σ' ἀποκρίνεται κ' ἐκεῖνος. — Δικαίως περιπαίζεις τὰ
 κινήματά μου καὶ φοβοῦμαι μὴν ἔβαλαν καὶ τὸν τυπο-
 γράφον ὑποψίαν, ὅτι εἶμαι τρελός. Ἦκουα τὰ θαύματα
 τῆς τυπογραφίας, ἔβλεπα τὴν δημόσιον βιβλιοθήκην
 μας στολισμένην καὶ στολιζομένην ἀδιακόπως μ' αὐτά,
 δὲν ἤξευρα ὅμως πῶς θαυματουργοῦνται. Ἄλλ' ὅταν ἴδα
 πρώτην φοράν, ὅτι μία μόνη βίβλος, συνθεμένη εἰς δια-
 φόρους πλάκας τυπογραφικῶν χαρακτήρων, δύναται νὰ
 γεννήσῃ εἰς μικρὸν καιροῦ διάστημα ἑκατοστὰς, χηλιο-
 στὰς, μυριοστὰς θυγατέρων, ἀπαραλλάκτων καὶ τὴν
 μορφήν καὶ τὴν δύναμιν μὲ τὴν μητέρα των, τί νὰ σέ
 εἶπω, φίλε; Ἦσθάνθη ὄχι θαυμασμόν, ὄχι χαρὰν, ὄχι
 λύπην, ἀλλὰ μίγμα τι ἀπ' ὅλ' αὐτὰ τόσον παράξενον,
 τόσον ταραξικάρδιον, ὥστ' αὐτὸς ἐγὼ ἐφοβήθην ἀληθῶς
 μὴν ἐσάλευσεν ὁ νοῦς μου. — Εὐλόγως ἔχαιρες κ' ἐθαύμα-
 ζες τὴν αἰτίαν τῆς λύπης σου δὲν καταλαμβάνω. — “Ὡ
 ,, θεὲ τῆς σοφίας [ἔλεγα κλαίων], διὰ τί νὰ μὴ χαρίσης
 ,, τὸ θαυμάσιον τοῦτο δῶρον καὶ εἰς τοὺς προγόνους μας;,,
 — “Ἐκλαιες μεγάλην ἀτυχίαν. Ἄν ἐγνώριζαν ἐκεῖνοι
 τὴν τυπογραφίαν, ἢ δόξα των, ἀντὶ νὰ ἀμαυρωθῇ, ἤθε-
 λεν ἐκλάμψειν περισσότερο εἰς ἡμᾶς τοὺς ἀπογόνους
 των. — Καὶ περισσότερο; Πόθεν τὸ συμπεραίνεις; —
 Ἄπ' ὅσα βλέπω εἰς τὴν Εὐρώπην σωτήρια τῆς τυπο-
 γραφίας ἀποτελέσματα. Σὲ εἶπα καὶ ἄλλοτε ὅτι τὰ
 πρῶτα σπέρματα τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν τῆς Εὐρώ-
 πης χρεωσθῶνται εἰς τοὺς Ἕλληνας· ἀλλ' οἱ Εὐρωπαῖοι
 ἤθελαν ἢ τ' ἀφήσειν σχεδὸν ἄκαρπα, ἢ κινδυνεύειν καθη-
 μέραν νὰ χάσῃ τοὺς καρποὺς, ὡς τοὺς ἔχασαν οἱ Ἕλ-
 ληνες, ἂν εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν τῆς σπορᾶς δὲν ἀνεκαλύ-
 πτετο ἡ τυπογραφία, διὰ νὰ κατασταθῇ ἀληθινὴ ἀπο-
 θήκη τῶν καρπῶν. Ἡ δύναμις τῆς θείας ταύτης τέχνης

ὄχι μόνον φυλάσσει τοὺς θερισμένους, ἀλλὰ καὶ χορηγεῖ ἀδιακόπως σπέρματα νέων ἄλλων καρπῶν. — Θαυμασὴν ἀληθινὰ δύναμιν δείχνει ἡ παραβολὴ τῆς ἀποθήκης. — Ἡ παράβαλέ την, ἂν ἀγαπᾷς τὰς παραβολὰς, μὲ ψαλιδίον, ἐπειδὴ δεσμεύει τῆς φιλοσοφίας τοὺς λόγους, κόπτουσα τὰ πτερά των. — Ποῖα πτερά; — Ἑλησμόνησες πῶς ὀνομάζει τοὺς λόγους ὁ Ὅμηρος; — “Ἐπεα πτερόεντα. „ — Τῶν πτερωτῶν λοιπὸν τούτων λόγων μόνη ἡ τυπογραφία δύναται νὰ ψαλιδίση τὰ πτερά. Χωρὶς αὐτὴν, ὡς ἐπέταξαν πολλὰ τῶν προγόνων μας συγγράμματα, πρὶν ἀτακαλυφθῆ, οὐτῶν ἤθελαν κατὰ μικρὸν πετάξουν καὶ ἀφανισθῆν ὀλίγερα καὶ τὰ λοιπὰ. — Εὐτυχία μου! διὸ δὲν ἐτύπωσα ἀκομὴ τὰς εἰς τὸν Ὅμηρον ἐπιστάσις [1]. Ἡ παραβολὴ τοῦ ψαλιδίου μὲ διδάσκει νὰ τὰς ἀφήσω νὰ πετάξωσι. — Διὰ τί; — Διότι εἶναι δύο λογῶν Ἐπεα πτερόεντα Ἐπεαῖσφά, τῶν ὁποίων τὸ ψαλίδισμα ὠφελεί, καὶ Ἐπεα μωρὰ, ὅποια πιθανὸν ὅτι θέλουν κριθῆν τὰ ἰδικά μου. Ἐνόσω τὰ ἔχω εἰς τὴν ἐξουσίαν μου, διὰ τί νὰ μὴ τὰ ἀφανίσω; διὰ τί νὰ μὴ τὰ παραδώσω εἰς τῶν Βολισσινῶν μου τὰ παιδάκια, νὰ κάμωσιν ἀληθῶς πτερόεντα, κατασκευάζοντες ἐξ αὐτῶν πετάσματα; — Φυλάσσου μὴ τὸ κάμης. Τοιοῦτον φόβον ἔπρεπε νὰ φοβῶνται ὅσοι νομίζουν, ὅτι ἔχοντες μελάνην καὶ χαρτίον, ἔχουν ὅσα χρειάζονται νὰ γράψωσι τοὺς λογισμοὺς τῆς κεφαλῆς των· ἀλλ’ ἡ μωρία των δὲν τοὺς συγχωρεῖ νὰ καταλάβωσιν, ὅτι κόπτοντες τὰ πτερά τῶν μωρῶν ἐπέων, κόπτουν ἐντάμα πᾶσαν ἐλπίδα νὰ κριθῶσι πλέον ἄνδρες φρόνιμοι. — Τὸ κακὸν εἶναι ὅτι αἱ πτεροκοπημένα των μωρίαὶ ἐμποροῦν νὰ μωράνωσι καὶ ἄλλους. — Πρὸς καιρὸν ἴσως. Καὶ εἰς αὐτὰ τὰ φωτισμένα ἔθνη σώζονται τυπογραφημένοι πολλοὶ πα-

(1) ἴδ. Προλεγόμε τῆς Γ' Ἐκδοσίας, σελ. κά. Ζ. Α.

λαιαί παρόμοιαι μωρίαί, καὶ τὸ παραδοξότερον, τυπο-
 γραφοῦνται ἀκόμη ἄλλαι νέαι· ἀλλ' ἡ καταφρονοῦνται
 παντάπασιν, ἢ δίδουν ἀφορμῶν εἰς κανένα νὰ τὰς δείξῃ
 ὅποιαί ἀληθῶς εἶναι, καὶ νὰ μακρύνῃ ἀπ' αὐτὰς τοὺς
 ἀνθρώπους ὡς ἀπὸ τροφὴν βλαβερὰν τοῦ λογικοῦ· καὶ
 οὕτω χρησιμεύουν καὶ αὐταὶ εἰς αὐξήσιν τῶν φώτων·
 Δὲν τρέχει πλέον κίνδυνον νὰ σκοτισθῇ τὸ φωτισμένον
 μέρος τῆς Εὐρώπης, ἢ νὰ πεινάσῃ ἀπὸ ὑγμεινῆν τῆς
 φιλοσοφίας τροφὴν. — Παρὰ μόνον ἴσως τὸν κίνδυνον
 ν' ἀρρώσθησιν ἀπὸ πολυσοφίαν, ὡς ἀπὸ πολυφαγίαν. —
 Οὐδ' αὐτὸν, Δέσποτά μου. Εἰς τοὺς σημερινούς Εὐρω-
 παίους βλέπομεν τὸ ἐναντίον τῆς τύχης τῶν προγόνων
 μας. Ἐκείνους ἀπόλεσεν ὄχι τῆς σοφίας ἢ ἀφθονία,
 ἀλλ' ἡ ἀδυναμία νὰ τὴν συναθροίξωσι, νὰ τὴν αὐξάνωσι
 καθημέραν, καὶ νὰ τὴν διασπείρωσιν εὐκόλα καὶ γρήγο-
 ρα εἰς ἀλλήλους. Τὴν σήμερον ἐξεναντίας αἱ γνώσεις
 ἐσκορπίσθησαν εἰς πολλὰ καὶ διάφορα ἔθνη, ἐκ τῶν ὁ-
 ποίων καθὲν ἔχει καὶ τὴν ἀποθήκην του, νὰ τὰς φυ-
 λάσῃ καὶ νὰ τὰς αὐξάνῃ· ὥστε, εἴαν κανὲν ἔθνος τὰς
 χάσῃ, εὐκόλα τὰς εὑρίσκει εἰς ἄλλο, καὶ εἴαν τὰς κακο-
 μεταχειρισθῇ, δὲν ἀργεὶ νὰ διδαχθῇ τὴν ὀρθὴν αὐτῶν
 μεταχειρίσιν ἀπ' ἄλλο. Βλέπομεν τί συνέβη ἕως τώρα
 εἰς αὐτὰ, καὶ ἐκ τούτου ἔχομεν νὰ συμπεράνωμεν τί
 μέλλει νὰ συμβῇ εἰς τὸ ἐξῆς. — Τί; — Ἀφοῦ ἐξαπλώ-
 θη διὰ τῆς τυπογραφίας ἢ φιλοσοφία, οἱ Εὐρωπαῖοι
 δὲν ἔπαυσαν νὰ προχωρῶσιν ἀπὸ τὸ καλὸν εἰς τὸ κάλ-
 λιον, καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἀληθῶς καὶ εὐδαιμόνησαν
 εὐδαιμονίαν ἄγνωστον καὶ ἀδύνατον πρὸ τῆς τυπογρα-
 φίας. Ἡ φιλοσοφία ἐδιώρθωσε καὶ διορθώνει καθημέραν
 τοὺς νόμους των, καὶ ἀκολουθῶς ἔπαυσε πολλὰς καὶ
 μέλλει νὰ παύσῃ πλείοτερας ἀδικίας, αἱ ὅποιαί εἰς τὰ
 βάρβαρα ἔθνη πιστεύονται καὶ κηρύττονται “ Νόμο
 καλαί. „ Αὐτὴ αὐξάνουσα καὶ τελειοποιούσα τὰς ἐπι-

στήμας καὶ τέχνας, ἤϋξησε τοὺς πόρους τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἀκολούθως ἔφραξε πηγὴν πολλῶν κακῶν τὴν ἀργίαν. Αὐτὴ τοὺς ἡμέρωσε, καὶ τοὺς ἐδίδαξε καὶ τὰς δὲ ἀμαθίαν δυστυχίας νὰ φυλάσσωνται, καὶ τὰς ἐξ ἀνάγκης συμβαινούσας νὰ ὑποφέρωσι γενναίως [1]. ἢ νὰ τὰς ἐλαφρύνωσι μεριζόμενοι τὸ βῆρος των [2], Αὐτή... ἀλλὰ τί τὰ πολλά; Θέλει μὲ λείψειν ὁ καιρὸς διηγούμενον τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα τῆς τυπογραφίας καλά. Δὲν ἐνθυμῶσαι τί σε εἶπα, ὅταν μ' ἐξυπνίσεις, νὰ μ' ἀναγγείλῃς τὸ κατευόδιον αὐτῆσι — 'Ε-

(1) " Φιλοσοφία πάντα ταῦτα συνεισέφερε καὶ συγκατασκεύασε, καὶ πρὸς τε τὰς πράξεις ἡμῶν ἐπαίδευσεν, καὶ πρὸς ἀλλήλους ἐπρίϋνε, καὶ τῶν συμφορῶν τὰς τε δι' ἀμαθίαν καὶ τὰς ἐξ ἀνάγκης γιγνομένας διείλε, καὶ τὰς μὲν φυλάξασθαι, τὰς δὲ καλῶς ἐνεγκεῖν ἐδίδαξε." Ἰσοκρατ. Παιηγυρικ., τομ. Α. σελ. 45-46, ἐκδ. Κορ. "Ὅτι τὰ καλά ταῦτα ἐδίδαξεν ἡ φιλοσοφία καὶ τὰ σημερινὰ τῆς Εὐρώπης ἔθνη, ἀρκοῦν εἰς μαρτυρίαν, ἡ φυλακὴ τοῦ θανατικοῦ καὶ ἄλλων λοιμικῶν νόσων, ἡ ἐλάττωσις τῶν ἀπὸ πυρκαϊῆς συμβαινόντων κακῶν, ἡ εὐρεσις τῶν ἀλεξικεραύνων, διὰ νὰ μὴ ἀναφέρω ἄλλα μυρία καλά, χρεωστούμενα εἰς τὴν τελειοποίησιν τῆς φυσικῆς καὶ τῆς ἱατρικῆς. Παράβαλε μὲ ταῦτα πόλιν Ἑλληνικὴν κολαζομένην ἀκαταπαύστως ἀπὸ θανατικῶν, ἀπὸ πυρκαϊῆς, ἀπὸ ἐπαναστάσεων, καὶ ἀπὸ ἄλλα μυρία δεινῶν, καὶ θέλει καταλάβειν τὴν ὀδυνηρὰν καὶ ἀξιοθρήνητον τῶν Ἑλλήνων κατάστασιν. Ὑπόθεσις ἔπειτα, ἢ εἰ εὐρίσκονται εἰς ταύτην τὴν πόλιν ἄνθρωποι διώκται τῆς μόνης δυνατῆς νὰ παύσῃ τὰ κακὰ φιλοσοφίας· τοῦτο γίνεται ἀκατάληπτον, οὐδ' ἔχομεν τόσον ἀνοήτου πόλεως παράδειγμα. Ἐάν ὅμως εὐρεθῇ ποῦ ποτε τοιαύτη πόλις, μὴ δισταξώσω οἱ μωροὶ τῆς πόλιτος ὅτι ἐγκατελείφθησαν ἀπὸ τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ἤρχισαν ἀπὸ τὴν παροῦσαν ζωὴν τὴν μέλλουσαν αὐτῶν κόλασιν. Ζ. Α.

(2) Μαρτυρεῖται καὶ τοῦτο ἀπὸ τὴν γενναίαν καὶ φιλόανθρωπον συνδρομὴν τῶν πολιτῶν εἰς παρηγορίαν καὶ βοήθειαν τῶν ἀπὸ χάλαζαν, ἢ ἄλλας δυσκρασίας ἀέρος ζημιουμένων γεωργῶν, τῶν διὰ πυρκαϊῆς, ἢ ἄλλας ἀπροσδοκίτους συμφορὰς, εἰς ἀκούσιον πέναν καταπτώτων πολιτῶν. Ζ. Α.

σ' ὄθ' ἦμεν, ἐφώνησες τρίβων τοὺς ὀφθαλμούς.— Τοῦτο μόνον;— Ἐξεφώνησες ἔπειτα δὲν ἐνθυμούμαι τίνος ποιητοῦ στίχους, προσαρμόζων αὐτοὺς εἰς τὴν τυπογραφίαν, Εἰπέ μ' αὐτοὺς καὶ πάλιν, ἂν μὲ ἀγαπήσῃς — Μετὰ χαρᾶς, Δέσποτά μου.

Οὐχὶ μόνον εὔρεν αὕτη πῶς λαλήσομεν
 Αὐτοῖς, πολὺν ἀπέχοντες ἀλλήλων χρόνον,
 Οὐδ' ὄν τρόπον μηδέποτε μηδὲ εἰς πάλιν
 Ἐπιήσεθ' ἡμῶν μηδὲν, ἐμβλέψας δέ που
 Τὰκ τοῦ χρόνου τοῦ παντὸς εἴσετ'· ἀλλὰ καὶ
 Ψυχῆς ἰατρὸν κατέλιπεν τὰ γράμματα (1).

— Εὐχαριστῶσε, φίλε· Εἴμεθα λοιπὸν κατὰ τοῦτο εὐτυχεστέροι τῶν προγόνων μας.— Μὴν ἀμφιβάλλης, ὅτι ἀποικτώτερες ὕσας εἶχαν ἐκεῖνοι γνώσεις, ἐπισωρευόντες ὕσας ὥς τώρα εὐρήκασιν οἱ φωτισμένοι λαοὶ τῆς Εὐρώπης, καὶ προσεπισωρευόντες ὕσας μέλλομεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὸ ἐξῆς νὰ εὐρωμεν, θέλομεν ποτὲ χωρὶς ἀλαζονείαν φωνάξωμεν τὸ,

Ἡμεῖς τοι πατέρων μὲγ' ἀμείνονες εὐχόμεθ' εἶναι (2).

— Τοῦτο οὐτ' ἰδεῖν οὐτ' ἀκούσειν θέλω ὁ ταλαίπωρος ἐγώ.— Οὐδ' ἐγὼ, Δέσποτά μου· ἀρκεῖ μας ἡ εὐχαρίστησις, ὅτι ἴδαμεν καὶ ὅσα δὲν ἴδαν οἱ δυστυχεστάτοί μας πατέρες. Ἐκεῖνοι μᾶς ἀφήκαν εἰς σκοτεινὴν καὶ παγετώδη νύκτα· ἡμεῖς ἐξεναντίας ἀφίνομεν τὴν παρούσαν γενεὰν εἰς τὰ χαράγματα τῆς σοφίας μὲ βεβαίας ἐλπίδας, ὅτι θέλει μετ' ὀλίγον τοὺς φωτίσειν καὶ τοὺς πυρώσειν μὲ τὰς ἀκτίνιας τοῦ ὀζωογόνου ἡλίου.— Αἴ! τοὺς πατέρας μας λέγεις. Ἦθελε λάμψειν γρηγορώτερα ὁ ἡλῖος ἐὰν ἐκεῖνοι. . . — Μὴ παρέκει, Δέσποτά μου. Συγχώρησέ των ἀμαρτίαν ἀκούσιον· καὶ παρηγοροῦ βλέπων

(1) Φιλῆμ. παρὰ Στοβ., σελ. 469.

(2) Ἰλιάδ. δ', 405.

πούς ἔτι ζῶντας ἐξ αὐτῶν, πόσον προθύμως ἐνισχύουσι
 τοὺς νέους εἰς τὸ στάδιον τῆς παιδείας, πόσον τοὺς βοή-
 θουσι μὲ λόγον καὶ μὲ ἔργον συνεισφέροντες ἕκαστος τὸ
 κατὰ δύναμιν εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῆς σοφίας. — Μήπως
 ὀνειρεύεσαι, φίλε; — Ὀνειράτα ὀνομάξεις τοῦ φιλογε-
 νεστάτου γέροντος Βαρβάκη τὰς δωρεάς; — Μὰ τὴν
 ἀλήθειαν! ἁρμόδιον παράδειγμα εὔρηκες τὸν Βαρβά-
 κην, ὡς γὰρ εἶχες καὶ δεύτερον ἢ τρίτον ἄλλον γὰρ μου
 δείξης παρόμοιον. — Ἄλλ' ἔχεις πάλιν σὺ γὰρ ὀνομάσης
 δύο ἢ τρεῖς ἄλλους ἰσοπλοῦτους τοῦ Βαρβάκη; — Καὶ
 τίς σε εἶπεν ὅτι ζητῶ τὰς ἴσας δωρεὰς ἀπ' ἑλευθερίας
 γὰρ συνεισφέρειν παύσασθαι ἔσον τὸν συγχωρεῖ ἢ χρηματι-
 κῆ του κατάστασις. Ἄλλα τώρα τί βλέπω; Ἄυτοὶ οὐκ
 εἰσέρχονται καὶ τοὺς εἰσερχομένους κωλύουσι. — Ἐ-
 πλήρωσαν ὅμως καὶ οἱ ἐντόπιόι μας γέροντες τὸ χρέος
 των. — Δέν σε λαλῶ περὶ μόνης τῆς Χίου, τῆς ὁποίας
 τοὺς γέροντας ἐλπίζω ὅτι δὲν θέλουν μὲ δώσειν ἀφορ-
 μὴν κατηγορίας, ἀλλὰ περὶ ὅλης ἀπλῶς τῆς Ἑλλάδος.
 Ἐνθυμᾶσαι τί σ' ἔλεγα, ὅταν ἐπέστρεψα ἀπὸ τὴν ὁποι-
 αν ἕκαμα προπέρυσι μικρὰν περιήγησιν ὅτι πλειοτέρας
 δυσκολίας ἀπήντησα εἰς τὸ καλὸν ἐκ μέρους τῶν γερόν-
 των παρὰ τῶν νέων. Δέν κατακρίνω, ἄπαγε! ὅλους ἀ-
 πλῶς τοὺς γέροντας· εὔρηκα καὶ φρονίμους ἐξ αὐτῶν,
 ἀληθῶς φιλοπάτριδας, καὶ κατὰ τὸ ὄνομά των γεγαυροῦς
 γέροντας ὁ ἀριθμὸς των ὅμως δὲν εἶναι πολὺς. Οἱ λοι-
 ποὶ ἢ δὲν βλέπουν ἀκόμη τὴν ἀρχομένην ἀλλοίωσιν
 τῆς καταστάσεώς μας, ἢ τὴν κρίνουν περιττήν, τινὲς
 δὲ καὶ τὴν φοβοῦνται ὡς κακὴν. — Δικαίως! ἐπειδὴ ἡ
 προτέρα μας κατάστασις ἦτο τόσο καλὴ!!! — Παρα-
 δείγματος χάριν, ἀποροῦν, διὰ τί ἀπὸ πολλὰ σχολεῖα
 ἔπαυσαν τὰ ξυλοκοπήματα, καὶ τοὺς φαίνεται θέαμα
 παράξενον διδάσκαλος χωρὶς στρόπον ἢ ράβδιον εἰς τὰς
 χεῖρας. — Ὡς στρατιώτης χωρὶς ὅπλα! — Ἐνθυμοῦν-

ται μὲ κατάνυξιν ὕσας ἔλαβαν πληγὰς αὐτοὶ εἰς τὴν
 παιδικὴν ἡλικίαν, καὶ τὴν ὁποίαν ἔλεγον αἰτίαν τῶν
 πληγῶν οἱ ῥαβδοφόροι των διδάσκαλοι. Ἴσως δὲν ἤκου-
 σες τὴν ἀγριότην αὐτῶν παροιμίαν “ Ὁ πηλός, ἂν
 „ δὲν δαρθῆ, κέραμος δὲν γίνεται. „ — Ἄρκετὰ τὸ
 μαρτυρεῖ ὁ ἐγκέφαλός των, ἐπειδὴ ἔγινε καὶ τῶν κερα-
 μιδίων ἀναισθητότερος. Ἀποροῦν, διὰ τί τὰ σημερινά
 μας σχολεῖα ἔχουν χρεῖαν πολλῶν διδασκάλων, ὅποτα
 εἰς τὰ παλαιὰ εἰς μόνος διδάσκαλος μὲ ἓνα ὑποδιδάσκα-
 λον, καὶ πολλάκις οὐδένα, ἐπαράδιδε Γραμματικὴν,
 Ποιητικὴν, Ῥητορικὴν, ἔπειτα καὶ τὰς ἐπιστήμας ὅλας
 καθεξῆς, καὶ ἐγέμιζε τὸν κόσμον ἀπὸ τόσους λογίους.—
 Σχολαστικούς θρασυτάτους, φουσκωμένους μὲ τὴν οἴη-
 σιν ὅτι ἀπέκτησαν ὅλας τὰς γνώσεις ταύτας, μὴ γνωρί-
 ζοντες μηδεμίαν ἀπ’ αὐτάς. — Ἀποροῦν διὰ τί... ἀλλὰ
 δὲν τολμῶ νὰ σοῦ διηγηθῶ ὅλας των τὰς ἀπορίας. —
 Ἄφες, Δέσποτά μου, τοιοῦτους κεραμιδωμένους γέρον-
 τας, ἢ μᾶλλον τοιαῦτα ἀρσενικὰ γραῖδια. — Μ’ ὄλην
 αὐτῶν τὴν ἀπολίθωσιν, δὲν ἤθελα ἀπελπισθῆν νὰ τοὺς
 μαλάξω, ἂν δὲν εἶχαν ὀδηγοὺς καὶ διδασκάλους, πονη-
 ροὺς τινὰς γόητας, ἀληθινοὺς Ταρτούφους. — Τούτων
 ἔαν δυνηθῆς νὰ ἀνακαλύψῃς τὴν πλάνην, εὐκολα θέλεις
 διορθώσῃν τοὺς μαθητάς των. — Δύκουσ σκεπασμένους
 μὲ δέρματα προβάτων οὐτ’ εὐκολον οὐτ’ ἀκίνδυνον εἶναι
 νὰ ζητῆς νὰ ἀνακαλύψῃς, πλὴν ἂν ἀνακαλυφθῆ τις ἀφ’
 ἑαυτοῦ, ὡς τὸ ἔπαθεν εἰς ἕξ αὐτῶν ἐμπιστευθεὶς παρα-
 πολὺ τὴν πανουργίαν του. Ἐνθύμισέ με νὰ σὲ διηγηθῶ
 ἄλλην φορὰν τὴν ἱστορίαν του. — Καὶ διὰ τί ὄχι τώρα
 πάραυτα; Ἀνακάλυψις ὑποκριτῶν εἶναι καὶ ἄκουσμα
 καὶ θάμα ἡδύτατον. — Ἔστω καὶ τώρα, ἐπειδὴ δὲν
 ὑποφέρεις νὰ τὴν ἀναβάλλω εἰς ἄλλον καιρόν. Ἡ δια-
 γωγὴ του ἦτον “ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ ”, καὶ ὅμως
 ἡ νηστεία δὲν τὸν ἐμπόδιζε νὰ παχύνεται ὅθεν ἀστερευ-

όμενοι τινές ἀπὸ τοὺς, ὅσοι τὸν ἐγνώριζαν, τὸν ἐβάπτισαν Παχώμιον. Ὑπεκρίνετο ἄκραν ἀοργησίαν καὶ ἡμερότητα ψυχῆς. Ἀπὸ τὸ στόμα του ἄλλο δὲν ἤκουες παρὰ Εὐαγγελικὰ καὶ Ἀποστολικὰ ῥητά· τὸ πλεόν του συνειθισμένον ἦτο τὸ “ Ἀγαπάτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, κ. τ. λ. . . ” Ὄταν ἴδε τὴν ὑπόληψίν του καλὰ στερεωμένην εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν, ὡς τοὺς ὀνομάζει, ἀρσενικῶν γραιδίων, ὅταν ἐβεβαιώθη, ὅτι τὸν ἐσέβοντο ὡς ἀσκητὴν, ἤρχισε, πρῶτον μὲ συστολὴν, νὰ πολεμῇ τὰ νέα σχολεῖα καὶ τὰς νέας μεθόδους, ὡς νεωτερισμούς· ἔπειτα καὶ φανερώτερον, ὀνομάζον τὴν φιλοσοφίαν κενὴν ἀπίστην, μὲ μαρτυρίαν τοῦ Παύλου. — Ἐκ τὴν θρασυτάτου, ἔως νὰ παρεξηγῇ καὶ τὸν Ἀπόστολον! — Τῶν πλουσίων μάλιστα ἐφρόντιζε νὰ σώσῃ τὰς ψυχὰς, περιερχόμενος τοὺς οἴκους των. Ἄν ἐξάνοιγεν εἰς κανένα διάθεσιν νὰ συνεισφέρῃ εἰς τὰ σχολεῖα, ἢ νὰ κάμῃ τὴν δαπάνην τῶν μαθημάτων κανενὸς νέου, ἔδειχνε εἰς αὐτὸν τὰ Μοναστήρια, ὡς τόπον ἀσφαλέστατον παρακαταθήκης χρημάτων, ὅθεν ἔμελλε νὰ τὰ ἀπολάβῃ ἑκατονταπλασίονα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἢ τὸν ἔστελλεν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ νὰ γενῇ Προσκυνητής. Εἰς ταύτην τὴν περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ συμβουλίην εὑρέθη καὶ ἐγὼ παρών. — Καὶ ὑπέφερες νὰ τὸν ἀκούσῃς χωρὶς νὰ τὸν πολεμήσῃς; — Μὲ ποῦμα ὄπλα τὸν Ταρτούφον; — Μὲ τὰ ὄπλα τοῦ Χριστοῦ, ὅστις λέγει καθαρὰ ὅτι, διὰ νὰ γενῇ τις ἀληθινὸς προσκυνητής, δὲν χρεωστεῖ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ· ἀρκεῖ νὰ προσκυνῇ τὸν Θεόν, ὅπου εὑρίσκεται, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ [1]. Αὐτὰ ταῦτα τοῦ Χριστοῦ τὰ

(1) “Ἐρχεται ὦρα, ὅτε οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ, οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσετε τῷ πατρί... ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνήσουσι τῷ πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ· καὶ γὰρ

λόγια ἐπρόλαβεν δι' εὐτυχίαν μου, νὰ ἐκφωνήσῃ ἄλλος τις ἐκ τῶν παρόντων, κ' ἔλαβεν ἀμοιβὴν τῆς θεολογίας του νὰ ὀνομασθῇ εἰς ἐπήκοον πάντων ἀπὸ τὸν ἀσκητὴν ἄθεος. — Ὁ σεβόμενος τοῦ Χριστοῦ τοὺς λόγους ἀπὸ τὸν ἀσεβοῦντα εἰς τὸν Χριστόν! Τοιοῦτοι εἶναι οἱ ὑποκριταὶ, καὶ μὲ τοιαῦτα ὄπλα πολεμοῦν, "Ἄνδρες αἱμάτων ἀληθεῖς. — "Ὅ,τι δὲν ἴσχυσαν ὁμως οἱ ζητούντες νὰ τὸν ἀνακαλύψωσι, τὸ κατώρθωσεν ἡ ἀγνωσία του. — Τοῦτο ἐπιθυμῶ νὰ μάθω, — Διὰ νὰ συντέμνω τὴν ἱστορίαν ἀφίνω ἄλλα του κρυφὰ ἄλλα, καὶ ἀρκοῦμαι εἰς ἄσα ἢ σφοδρότης τῶν παθῶν δὲν τὸν ἐσυγχώρει νὰ κρύψῃ, καὶ τὰ ὅποια ἱστοροῦνται ἀπὸ τοὺς συζῶντας καὶ συγκατοικοῦντας μ' αὐτόν. Ὁ πρῶτος οὗτος, εἰς τὸ φαι-

„ ὁ πατὴρ τοιοῦτους ζητεῖ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν. „ Ἰωάνν. δ', 21. 23. "Ὅταν ἡ προσκύνησις τοῦ θεοῦ περιορίζεται εἰς τόπον ἐξαιρετον, γεννᾷ φυσικὸν ἀποτέλεσμα τοῦτο· ἐπειδὴ οἱ μακρὰν ὄντες τοῦ τόπου δὲν ἐμποροῦν ὅλοι, ἢ διὰ τὸ μᾶκρος τοῦ διαστήματος, ἢ τῆς δαπάνης τὸ βάρος νὰ τὸν προσκυνήσωσι, ὅσοι νικῆσωσι τὰ δύο ταῦτα ἐμπόδια, ἐπαίρονται κατὰ τῶν ἀδυνάτων, ὡς πληρωταὶ μεγάλου θρησκευτικοῦ χρέους. Καὶ τὸ μαρτυρεῖ ἡ πείρα ἀπὸ ἐκατὸν προσκυνητῶν τοιούτους μόλις εὔρης ἕνα, ὅστις δὲν ἐπιστρέφει ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ, πλέον κομπαστῆς, πλέον ὑπερήφανος, πλέον καταφρονητῆς τῶν ὁμοίων του. Ἐφοῦ στιχθῇ μὲ τὸ ἀλλότριον τῆς θρησκείας καὶ τῆς Ἑλλάδος ὄνομα, Χαντζῆς, καὶ ἀφήσῃ καὶ τὰ γένεια, ἀποκτᾷ καὶ τύφον ἀγιότητος. Καὶ πῶς νὰ μὴ τυφωθῇ; ἐπειδὴ ἀκούει καὶ εἰς τινὰς ἐκκλησίας ἀπὸ τινὰς ἱερεῖς μνημονεῦμενον καὶ κολακευόμενον τὸν τύφον του. "Ἐπεὶ ὑγείας τοῦ δούλου τοῦ θεοῦ... προσκυνητοῦ „ φωνάζει εἰς ἐπήκοον πάντων· τίς; ὅστις ἐχρεώσεται νὰ διδάξῃ τὸν προσκυνητὴν τὴν χριστιανικὴν ταπεινοφροσύνην. Ὅταν οἱ λαϊκοὶ χάσωσι τὴν γνώσιν, ἀπὸ τοῦ ἱερεῖς πρέπει νὰ τὴν ζητῶσι. " Χείλη ἱερέως φυλάσσεται γνώσιν. „ (Μαλαχ. β', 7). Ἄλλ' ἔταν ὁδὸ εἰς αὐτοὺς εὐρίσκεται ἡ γνώσις, τί ἄλλο ἔχει τις νὰ λέγῃ πλέον παρὰ τὸ, " Καθὼς ὁ λαὸς, οὕτω καὶ ὁ ἱερεύς. „ (Ἔσ. δ', 9). Ζ. Α.

νόμενον, ἐκυριεύετο τόσον ἀπὸ τοῦ θυμοῦ τὸ πάθος, ὥστε καὶ μικρὰ ἀφορμὴ ἤρκει νὰ τὸν ἐξάψη εἰς μανίαν. Διὰ μικρὰν πρόφασιν ἐφώναζεν ἀτάκτως, ὕβριζεν, ἠγρι-αίνετο, καὶ κατ' αὐτῶν πολλακίς τῶν ἀθῶων παιδαρίων. — Μέγα σημεῖον ἀγριότητος λέγεις· διότι ἐν ἀπὸ τὰ τερπνὰ θεάματα εἰς ὀφθαλμοὺς ἀνδρὸς ἡμέρου εἶναι καὶ τὰ μικρὰ παιδάκια, μάλιστα ὅταν παίζωσιν ἀθῶως καὶ χωρὶς ἀταξίας. — Εἰς αὐτὸν ἡ παρουσία των ἐγένετο ἐνόχλησις ἀνυπόφορος, καὶ τὰ παιγνιδία των ἐκολάζοντο ὡς ἁμαρτίαι θανάσιμοι. — Ἐλησμώνησεν ὁ καλὸς χριστιανὸς καὶ αὐτὸν τὸν Χριστὸν, τί ἔλεγε καὶ πῶς ἐπροσφέρετο εἰς τὰ παιδία (1). Ὡς τῆς μισανθρωπίας! — Τὸ μῖσός του δὲν ἐπεριωρίζετο εἰς μόνους τοὺς ἀνθρώπους· ἀπεστρέφετο καὶ αὐτὰ τὰ ζῶα, ὡς νὰ ἐχθρεύετο ὅλην τὴν φύσιν. — Ὅστις ἐχθρεύεται τὴν φύσιν, ἀδύνατον νὰ ἀγαπᾷ τὸν δημιουργὸν τῆς φύσεως. — Μίαν τῶν ἡμερῶν, πρὸς τὴν ἀνοιξιν, ἤτις, κατὰ τὸ ὄνομά της, ἀνοίγει καὶ μᾶς φανερόνει τὰ κρυμμένα ἀπὸ τὸν χειμῶνα κάλλη τῆς δημιουργίας, στολίζουσα τὰ φυτὰ πρῶτον μὲ φύλλα, ἔπειτα μὲ ἄνθη πρόδρομα πολλῶν ωραίων καρπῶν, καὶ κινουσα τὰ ζῶα εἰς νέων ἄλλων ζῶων γένεσιν, μίαν λέγω τῶν ἡμερῶν ἴδεν εἰς τοῦ παραθυρίου τὸ πλάγιον, δύο χελιδόνια, δύο θυμαστοὺς τέκτονας, διδασμένους ἀπὸ τὸν ἀρχιτέκτονα τῆς φύσεως, κτιζοντας μὲ χαριέστατα κελαδήματα φωλεῖν πρὸς τὸν τοῖχον, διὰ νὰ ἑορτάσωσι τοὺς γάμους των. . . — Καὶ λέγεις ὅτι δὲν εἶσαι ῥήτωρ! Τὸ τέλος σὲ παρακαλῶ τί εἶπεν, ἢ τί ἔκαμεν, ὅταν ἴδε τὴν οἰκοδομήν; — Τί ἤθελές εἰπεῖν σύ; — Τί ἄλλο παρὰ νὰ φωνάξω, ὑψόνων εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς, “ Ὡς ἐμεγαλύνθη „ τὰ ἔργα σου κύριε! πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας (2). „ —

(1) Μάρκ. ι, 13 - 16.

(2) Ψαλμ. υβ, 5.

Δὲν εἶσαι, καθὼς βλέπω, ἅγιος. Ὁ ἀσκητὴς μου ἐπρόσ-
 μεινε τὸ βραδὺ, ὅταν ἐσκότασε τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, ἤ-
 πλωσεν εὐλαβέστατα τὴν δεξιάν, ἔσυρε μέσα τὰ ἀθῶα
 χελιδόνια, καὶ τὰ ἐπρόσφερε θυσίαν εἰς τὸν κάτω του.
 — ὦ τὸν ἀγριάνθρωπον! Εἰς τὸν κάτω! — Καὶ τὸν
 γαμβρὸν καὶ τὴν νύμφην. — ὦ τὸ ἀνθρωπόμορφον θη-
 ρίον! Μὴ περαιτέρω, σὲ παρακαλῶ, Δέσποτά μου παῦ-
 σε τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀγιαγρίου τούτου. — Ἄν παύσω,
 θέλω σὲ στερήσειν τὸ μόνον ἱκανὸν νὰ παρηγορήσῃ τὴν
 ἀγανάκτησίν σου μέρος τῆς ἱστορίας. Τοῦτο κὰν εἶναι
 γελοῖον. Ἔως ἐδῶ αἱ πράξεις του ἐκοινολογοῦντο, ἀλλὰ
 δὲν ἐπιστεύοντο ἀπ' ὅλους, ἐπειδὴ οὐδ' εἰς ὅλους ἦσαν
 φανεραί. Μίαν τῶν ἡμερῶν ὅμως εἰς τὴν ἐκκλησίαν, με-
 τὰ τὴν λειτουργίαν, ἐπειδὴ ὁ κανδηλάπτης, δὲν ἐξεύρω
 διὰ ποίαν ἀφορμὴν παροργισθεὶς, τὸν ὠνόμασε ψευδα-
 σκητὴν εἰς ἐπήκοον πολλῶν ἐκεῖ παρόντων ἀκόμη χρι-
 στιανῶν. . . — Ἦρχιστα νὰ τρέμω περὶ τοῦ κανδηλά-
 πτου· πιθανὸν ὅτι ἐλιθοβολήθῃ ὁ ταλαίπωρος ἀπὸ
 τοὺς σεβομένους τὸν ἀσκητὴν. — Τοῦτο, φίλε μου, ἐ-
 ξάπαντος ἤθελ' ἀκολουθήσειν, ἂν εἶχε πλειοτέραν ὑπο-
 μονὴν ὁ ἀσκητὴς· ἀλλ' ὁ ἀνόητος, ἀντὶ νὰ προσμείνῃ τὴν
 ἐδίκησιν ἀπὸ τοὺς στρατιώτας του, ἐτόλμισε νὰ τὸν
 ἀντυβρίξῃ μὲ τὰς πλέον ἀσέμνους ὕβρεις, χωρὶς νὰ συλ-
 λογισθῆ, ὅτι εὕρισκετο τὴν ὥραν ἐκείνην εἰς ναὸν Θεοῦ,
 καὶ εἶχεν ἀκροατὰς αὐτοῦ ἐκεῖνους, τοὺς ὁποίους ἐδίδασκε
 καθημέραν τὸ “Εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς. . .”
 Τὸ μετὰ ταῦτα; — Ὁ κανδηλάπτης κατὰ πρώτην τροσβο-
 ληνήρκεσθη νὰ ἐπαναλάβῃ δις καὶ τρίς ὅ,τι τὸν ἐξόλισε
 τὴν πρώτην φοράν τετρατύλλαβον ἐπ' ἴθετον· ἀλλ' ὅτε τὸν
 ἶδε κινοῦντα καὶ τὰς χεῖρας, δὲν ἀφήκεν οὐδ' αὐτὸς
 ἀργὰς τὰς ἰδικὰς του. Μόλις ἤσθάνθη τὸ βᾶρος τῶν
 χερῶν τοῦ ἀντιπάλου ὁ ἀσκητὴς, καὶ κατέφυγεν εἰς τὰ
 σκευὴ τῆς ἐκκλησίας. Ἐδῶ πλέον παρῶν ἐγὼ, ἐπέθῃ-

μουν νὰ σ' ἔχω παρόντα θεατὴν κωμικωτάτου δράματος·
 νὰ βλέπῃς τὸν ἀσκητὴν ὠπλισμένον μὲ ἐν ἀπὸ τὰ ἀρ-
 γυρᾶ μανουάλια, καὶ τὸν κανδηλάπτην ὑπερασπιζόμενον
 μὲ τὸ εἰκονοστάσιον. — 'Α! 'Α! 'Α! 'Ως καὶ νὰ τὸν
 ἔβλεπα παρών. Εὐχαριστῶ σε, Δέσποτά μου, ὄχι μόνον
 διὰ τὸ κωμικόν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ χρησίμον τῆς ἱστορί-
 ας. Ἐπειτα; — Τοὺς ἐχώρισαν μετὰ βίας, κρατοῦντες
 τὸν κανδηλάπτην εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ σύροντες ἔξω
 τὸν ἀσκητὴν, ἀφοῦ πρῶτον ἐλύτρωσαν ἀπὸ τὰς χεῖράς
 του τὸ ἀργυροῦν μανουάλιον. — Πιθανὸν ὅτι ὄχι πλείον
 σεβόμενοι αὐτὸν, "Ὅχι, σὲ βεβαίωσω, Ἄλλοι τὸν ἐσυνώ-
 δευαν γελῶντες, ὅσοι ἐγνώριζαν καὶ τὸν λοιπὸν τοῦ βίου,
 καὶ ἄλλοι αἰσχυρόμενοι ὅτι ἐσέβοντο ἕως τότε ἄνθρωπον,
 ὅστις δὲν ἐσέβετο οὐδὲ τὰ σεβασμῶ ἀξία. — Ἄς μά-
 θωσι κἂν ἀπὸ τὰ τοιαῦτα, ὅτι ἐκεῖνοι μάλιστα διώκουν
 τὴν φιλοσοφίαν, ὅσοι δὲν σέβονται τὴν ἱεράν ἡμῶν
 θρησκείαν. — Δὲν διορθόονται, φίλε, ἀπὸ τὰ τοιαῦτα.
 Ἐπαρτήρησα, ὅτι καὶ οἱ πληροφορημένοι ὅποιαν ζῶν
 ζῶσιν οἱ διδάσκαλοί των, ἀφοῦ μίαν φορὰν ποτισθῶ-
 σι τὴν διδασκαλίαν, δύσκολα πλείον ἐλευθερόνον-
 ται ἀπὸ τὴν πλάνην. Δὲν μὲ λέγεις ποθεν τοῦτο; — Ἀπὸ
 μωρὰν κενοδοξίαν οἱ πλείότεροι, ἐντρεπόμενοι νὰ φα-
 νῶσι πλανημένοι. — Ὡς νὰ μὴν ἦτο μεγαλητέρα ἐν-
 τροπὴ νὰ κυλλῶνται εἰς τὸν βόρβορον, παρὰ νὰ πηδῶσιν
 ἔξω καὶ νὰ σφογγίζονται. — Διὰ τοῦτο σοῦ τοὺς ὠνό-
 μασα μωρούς. Ἡ φιλοσοφία ὅμως δὲν ἔχει τί νὰ φοβῆ-
 ται ἀπ' αὐτούς, διότι εἶναι αὐτὴ ἡ ἀλήθεια, αὐτὴ ἡ σο-
 φία τοῦ πανσόφου ὄντος, κοινωνηθείσα ἀπ' αὐτὸν καὶ
 εἰς τοὺς φίλους τῆς σοφίας ἀνθρώπους. Ἐμποροῦν
 οἱ φίλοι τοῦ ψεύδους νὰ τῆς βραδύνωσι τὸν δρόμον,
 ἔμπορουν καὶ νὰ βλάψωσι τινὰς ἀπὸ τοὺς ὀπαδοὺς τῆς·
 ἀλλὰ δὲν ἰσχύουν νὰ τὴν ἐμποδίσωσι νὰ ἐκλάμψη τέλος
 πάντων, καὶ νὰ θριαμβεύσῃ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς, ἔ-

χουσα μάλιστα σύμμαχον τὴν τυπογραφίαν, ἣτις ἐπλή-
 θυνε τοὺς ἀποστόλους καὶ κήρυκας αὐτῆς. Δὲν ἐνθυμᾶ-
 σαι τί λέγει ὁ Πολύβιος περὶ τῆς δυνάμεως τῆς ἀλη-
 θείας; — Τὸ νόημα ἐνθυμοῦμαι, ὄχι τὰς λέξεις αὐτάς. —
 Ἐπειδὴ ἔχω πρόχειρον ἐδῶ τὸν Πολύβιον, ἄκουσε καὶ
 τὰς λέξεις: “ Καί μοι δοκεῖ μεγίστην θεὸν τοῖς ἀνθρώ-
 „ ποις ἢ φύσις ἀποδείξει τὴν ἀλήθειαν, καὶ μεγίστην
 „ αὐτῇ προσθεῖναι δύναμιν. Πάντων γοῦν αὐτὴν κατα-
 „ γωνιζομένων, ἐνίοτε δὲ καὶ πασῶν τῶν πιθανότητων
 „ μετὰ τοῦ ψεύδους ταπτομένων οὐκ οἶδ’ ὅπως αὐτῇ
 „ δι’ αὐτῆς εἰς τὰς ψυχὰς εἰσδύεται τῶν ἀνθρώπων καὶ
 „ ποτὲ μὲν παραχρῆμα δείκνυσι τὴν αὐτῆς δύναμιν,
 „ ποτὲ δὲ πολλὸν χρόνον ἐπισκοτισθεῖσα, τέλος δι’ ἑαυτῆς
 „ ἐπικρατεῖ, καὶ καταγωνίζεται τὸ ψεῦδος. „ (1) Πῶς
 σε φαίνεται; — Νευρώδες καὶ μὲ νεῦρα φρασμένον.
 “ Μεγίστη θεός, μεγίστη δύναμις! „ — Καὶ σημείωσε,
 ὅτι ὁ Πολύβιος οὐτ’ ἔβλεπεν, οὐτ’ ἐπρόβλεπεν ἀκόμη
 τυπογραφίαν, ἀλλ’ ἐσυμπέραινεν ἀπὸ τὸν τότε πολιτι-
 σμὸν τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ῥωμαίων, ὅτι ἀφοῦ μίαν
 φορὰν ὁ ἄνθρωπος, ἀφίνων τὴν ἀγρίαν τοῦ διαγωγῆν,
 ἐπιθυμῆση κοινωνίαν καὶ πολιτικὴν βίον μὲ τοὺς ὁμοί-
 οους του, εἶναι ἀδύνατον πλέον νὰ μὴ προχωρῇ καθημέ-
 ραν περαιτέρω εἰς τὴν σύσφιγξιν τοῦ πολιτικοῦ τούτου
 δεσμοῦ. Ἀφοῦ γευθῆ τὸ καλὸν, εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ κα-
 λητέρου κινεῖται· ἀφοῦ εὔρη εἰς μέρος τι ἐπιστήμης τὸ
 ἀληθές, ἢ τέχνης τὸ ὀρθόν, τὴν ὀρθότητα καὶ τὴν ἀλή-
 θειαν ζητεῖ καὶ εἰς τὰ ἄλλα μέρη, καὶ δὲν ἠσυχάζει ἕως
 νὰ τὴν εὔρη. Τοιαύτη εἶναι ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου· καὶ
 τοῦτο νοεῖ ὁ Πολύβιος, λέγων, ὅτι ἡ ἀλήθεια “ εἰσδύε-
 ται εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων. „ — Τὸ ἐναντίον δὲ
 μως βλέπω εἰς τοὺς Ἕλληνας. — Εἶπε, καὶ εἰς τοὺς

(1) Πολύβ. τόμ. Γ. σελ. 448.

Ῥωμαίους ἀκόμη, ἂν νοῆς τὴν ἀκολουθήσασαν ἔπειτα μακρὰν βαρβαρότητα καὶ τῶν δύο ἔθνῶν. Τὸ εἶπε καὶ τοῦτο ὁ Πολύβιος, “ Πολὺν χρόνον ἐπισκοπισθεῖσα. „ Ἀλλὰ τότε τοὺς ἐκάλυψε τὸ σκότος τοῦτο; ἀφοῦ ἔχασαν τὴν ἐλευθερίαν. Τότε μόνον ζητεῖ τὴν ἀλήθειαν ὁ ἄνθρωπος, ὅταν ὠφελῆται ἀπ’ αὐτὴν, καὶ τότε μόνον ὠφελεῖται, ὅταν ἦναι ἐλεύθερος. Τῆς δουλείας ὁ ζυγὸς πτωχύνει τὸ ἔθνος, τοῦ ἀρπάζει ὅλα τὰ χρειώδη εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἀληθείας μέσα, καὶ τὸ ἀναγκάζει νὰ ἀσχολῆται εἰς μόνον τὸν πορισμὸν τῆς τροφῆς του. — Δυσχεστώτατα κατάστασις! — Εἰς τὴν τόσον δυστυχῆ κατάστασιν ὅμως, ἔμειναν καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ εἰς τοὺς Ῥωμαίους λείψαντα σοφίας, τῶν παλαιῶν τὰ συγγράμματα, τὰ ὅποια ἔμελλαν πρῶτον εἰς ὀλίγους τινάς, ἔπειτα μὲ τῆς τυπογραφίας τὸ μέσον εἰς πλειοτέρους, νὰ γεννήσωσι τὴν ἔρευναν τῆς ἀληθείας, καὶ νὰ διαλύσωσι τὸ σκότος, καθὼς βλέπομεν τὴν σήμερον εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην. — Εἰς τὴν φωτισμένην σου ταύτην ὅμως Εὐρώπην σώζονται, ὡς ἤκουσα πολλάκις ἀπὸ τὸ στόμα σου, πολλὰ ἀκόμη βαρβαρότητος σημεῖα. — Πολλότατα ὀλίγα ὅμως, ἂν τὰ παραβάλλῃς μὲ τὴν πρὸ τριακοσίων, καὶ ἀκόμη ὀλιγώτερα, ἂν μὲ τὴν πρὸ χιλίων ἐτῶν βαρβαρότητα. Τῆς τυπογραφίας τὰ ἔργα, δὲν ὁμοιάζουν τὰ θάματα, “ Ἐγείρει καὶ περιπάτει, „ Χρειαζόνται καιρὸν νὰ δείξωσιν ὅλην αὐτῆς τὴν δύναμιν. Ἡ τυπογραφία εὔρηκε τὴν τυφλὴν Εὐρώπην κυβερνωμένην ἀπὸ δύο λογῶν δεσπότης, τρεφομένους καὶ παχυνομένους ἀπὸ τῶν ἄλλων τὴν τυφλότητα. — Ποίους τοῦτους; — Κοσμικοὺς καὶ ἱερωμένους δεσπότης. Οἱ κοσμικαὶ ἐμεταχειρίσθησαν τὴν δυσνομίαν, ὡς μόνον ἐπιτήδεια μέσα νὰ ὀδηγῶσιν εἰς τὸ ἴδιον αὐτῶν συμφέρον τοὺς τυφλοὺς. — Ἦσαν λοιπὸν βασιλεῖς δη μ ο β ὀ ρ ο ι, ὡς τοὺς ὀνομάζει ὁ Ὅμηρος. — Καὶ ἱερωμένοι γ α λ α

κ τ ο β ό ρ ο ι, ὡς τοὺς περιγράφει ὁ προφήτης. — Ποῦς δὲν ἐνθυμούμαι. — “ Ὡ ποιμένες Ἰσραὴλ, ἰδοὺ τὸ γάλα κατεσθίετε, καὶ τὰ πρόβατά μου οὐ βύσκετε [1]. „ Τοῦτο ἦτον ἀναγκαιότατον ἐπακολούθημα τῆς τυφλότητος τοῦ λαοῦ. “ Ὅπου βλέπεις τυφλοὺς, ἐκεῖ μὴ ἀμφιβάλλῃς ὅτι γρήγορα φυτρῶνουν καὶ χειραγωγοί. — Φιλάνθρωπον ἔργον τὸ ἔργον τῆς χειραγωγίας. — Πολὺ φιλανθρωπότερον ἤθελαν πράξειν, ἂν τῶν ἤνοιγαν τοὺς ὀφθαλμοὺς. Ἄλλ’ ἀφοῦ μίαν φοράν ἐσυνείθισαν εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἡδονῶν, ὅσας ἐπροξένει εἰς αὐτοὺς τῶν ἄλλων ἢ τυφλότης, ἤρχισαν νὰ τυφλόνωσι καὶ τοὺς βλέποντας. — “ Ὅχι δὰ, εὐλογημένε! μὴ ὑπερβολάς. — Ὑπερβολάς, Δέσποτά μου; Ἐλησμόνησες τοὺς Σκύθας, οἱ ὁποῖοι ἐτύφλωναν τοὺς δούλους τῶν, διὰ νὰ τῶν κατασκευάζωσιν εὐκολώτερον τὸ ἀνθόγαλα, ἢ ὡς τὸνομάζομεν ἐδῶ, τὴν ἀμύλαν [1]; — Λέγεις Σκύθας, καὶ σωματικὴν τύφλωσιν. — Ἀσυγκρίτως χειροτέρα εἶναι τοῦ νοῦς ἢ τύφλωσις· καὶ ταύτην ἤρχισε καὶ ἀκολουθεῖ ἀδιακόπως νὰ φωτίζῃ ἢ τυπογραφία, ἣτις ἔλαβε συμπλήρωμά της σήμερον τὴν ἀλληλοδιδασκαλίαν. Ἡ πρώτη πολλαπλασιάζει τὰ καλὰ βιβλία, ἢ δευτέρα τοὺς ἀναγνώσας. “ Ὅταν ὁ κοινὸς λαὸς μάθῃ νὰ ἀναγινώσκῃ καὶ νὰ σοφίζεται μόνος ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν — Οὐαὶ τότε εἰς τοὺς φίλους τῆς ἀμύλας! Μὴ φοβῆσαι· δὲν θέλει τοὺς λείψειν ἢ ἀμύλα, ἂν δὲν τοὺς λείψῃ ἢ γνώσις. Ἀπὸ τὴν ἐξάπλωσιν τῶν φῶτων διδασκόμενοι ἐλπίζεται νὰ καταλάβωσι καὶ αὐτοὶ, ὅτι τὸ μόνον ἀ-

(1) Ἰερεκ. λδ', 2.

(2) “ Τοὺς δὲ δούλους οἱ Σκύθαι πάντας τυφλοῦσι, τοῦ γάλακτος εἵνεκε τοῦ πίνουσι. . . . καὶ περιστίζαντες κατὰ τὰ ἀγγήια, τοὺς τυφλοὺς, δονέουσι τὸ γάλα, καὶ τὸ μὲν αὐτοῦ ἐπιστάμενον ἀπαρύσαντες ἡγεύνται εἶναι τιμιώτερον, κ. τ. λ. „ (Ἡρόδοτ. δ, 1.)

σφαλὲς μέσον νὰ ἔχωσιν ἀμύλαν εἶναι νὰ τὴν μοιρά-
ζωνται μὲ ἀδελφοὺς φωτισμένους, ἀδελφικῶς, καὶ ἀνα-
λόγως μὲ τὴν χρεῖαν καὶ κατάστασιν καθενὸς, καὶ ὄχι
νὰ τὴν ἀρπάζωσιν ἀπὸ χεῖρας τυφλῶν εἰλώτων ὡς λη-
σταί. — Πιστεύεις λοιπὸν, ὅτι ἡ τυπογραφία καὶ ἀλ-
ληλοδιδασκαλία εἶναι καλὰ νὰ πολυπλασιάσωσι τὴν
γνώσιν τῶν ἔθνων, ὥστε νὰ τὴν ἐξαπλώσωσι καὶ εἰς
αὐτὸν τὸν κοινὸν λαόν; — Μὲ πειρίζεις, νομίζων ὅτι ἐλη-
σμόνησά ὅσα σὺ ἔλεγες ἄλλοτε (1) τῆς τυπογραφίας
ἐγκώμια. — Ἰσως σὺ νομίζεις, ὅτι λέγω πάντοτε ἀπ'
ἐμαυτοῦ ὅσα πολλάκις μεταλέγω, ἀκούσας ἀπὸ τὸ ζῶμα
σου. Ἄλλην αἰτίαν ἔχει ἡ ἐρωτήσις μου ἐρωτῶ, ἂν ἐλ-
πίξης τόσα καλὰ ἀπὸ τὴν τυπογραφίαν καὶ τὴν ἀλλη-
λοδιδασκαλίαν. — Ἐπροφητεύθησαν καὶ ταῦτα, Δέσπο-
τά μου. Δὲν ἐνθυμᾶσαι τί λέγει ὁ προφήτης Δανιὴλ; —
Μόλις ὁ ταλαίπωρος γνωρίζω τὸ Εὐαγγέλιον ἀπὸ τὴν
Παλαιὰν Διαθήκην μόνον τοῦ ψαλτηρίου τὰ καθίσματα
ἀνέγνωσα ἐπ' ἐκκλησίας συχνά· καὶ ἐξεύρεις πῶς τ' ἀνε-
γίνωσκα! χωρὶς νὰ καταλαμβάνω, ἢ νὰ καταλαμβάνῃ
ἀπὸ τοὺς ἀκούοντας τίς τίποτε. Τί λέγει ὁ Δανιὴλ; —
Λέγει, ὅτι τὰ ἔθνη τότε θέλουν συντελεῖσιν τὴν γνώσιν
των, ὅταν ἐξαπλωθῇ εἰς πολλοὺς ἡ διδαχὴ τῆς γνώσεως.
“ Ἔως καιροῦ συντελείας, ἕως διδαχθῶσι πολλοὶ, καὶ
„ πληθυνθῇ ἡ γνώσις ” [2]. — Ἄκουσε τώρα τὴν αἰτί-
αν τῆς ἐρωτήσεώς μου· ἂν δὲν σ' ἐρωτοῦσα, δὲν ἤθελα
μάθειν τὸ τόσον ἀξιοσημείωτον ῥητὸν τοῦ Δανιὴλ. “ Ἐ-
„ ως καιροῦ συντελείας, ἕως διδαχθῶσι πολλοὶ, καὶ
πληθυνθῇ ἡ γνώσις. ” Ἐπροφήτευσεν καὶ τὴν τυπογρα-
φίαν καὶ τὴν ἀλληλοδιδασκαλίαν μόνη λοιπὸν Θεραπεία
τοῦ κακοῦ εἶναι ὁ πληθυσμὸς τῆς γνώσεως. — Μὴν ἀμ-

(1) Ἰδ. Ἰλιάδ. Β', Προλεγόμενα σελ. μά, ἐκδ. Βολισσ. (ἦτον σελ. 71
τῆς παρουσίας ἐκδόσεως.) -- (2) Δανιὴλ, ιβ', 1.

φειβάλλης. Ἡ παντελής ἀγνωσία καὶ τυφλότης ἐπτώ-
 χυνε πρῶτον, ἔπειτα κατέστησεν ἀτιμίας καὶ καταφρο-
 νήσεως ἄξιον τὸν κοινὸν λαὸν, φθείρουσα τὰ ἦθη του,
 καὶ γεννώσα ταπεινὰ καὶ ἀνδραποδώδη φρονήματα εἰς τὴν
 ψυχὴν του. Αὐτὴ ἐγέννησε τοὺς τυράννους ἐπὶ τοῦ
 θρόνου, καὶ τόσους ἄλλους ὑπαλλήλους μικροὺς τυραν-
 νίσκους, ὀνομαζομένους εὐγενεῖς ἢ ἱερεῖς. Ἀπ' αὐτοὺς δὲν
 εἶναι πολὺς καιρὸς ἀποῦ ἐτυραννεῖτο ἡ σήμερον φωτισμένη
 Εὐρώπη, οὐδ' ἔπαυσεν ἀκόμη νὰ ἐνοχλῆται, οὐδὲ θέλει
 παύσειν " ἕως διδαχθῶσι πολλοὶ καὶ πληθυνθῆ ἡ γνῶ-
 ,, σις." Ὁ πληθυσμὸς τῆς γνώσεως, Θεραπεύων τὴν πε-
 νίαν, καὶ διορθῶν τὰ ἦθη τῆς ἐσχάτης τάξεως τῶν πο-
 λιτῶν, θέλει ἀναγκάσειν ἐπομένως τὴν ἀνωτέραν νὰ τοὺς
 τιμῶσιν [1] ὡς ἀδελφοὺς, καὶ ὅχι νὰ τοὺς ἀτιμάζωσιν ὡς
 εἴλωτας, διὰ δύο κακὰ, τὴν πενίαν καὶ τὴν ἀπαιδευσίαν,
 τῶν ὁποίων ὅμως αἴτιοι ἔγιναν αὐτοὶ οἱ ὀνομαζόμενοι
 εὐγενεῖς, συσσωρεύσαντες κατὰ μικρὰν εἰς ἑαυτοὺς ὅ-
 λα τὰ πλούτη, ὥστε νὰ μὴ μείνῃ πλέον μέση τάξις
 πολιτῶν, μόνῃ τάξις δεκτικῆ χρηστῶν ἡθῶν, μόνῃ
 δυνατῇ νὰ φυλάξῃ τὸ πολίτευμα, φυλάσσουσα τὴν δι-
 καιοσύνην. — Ποίαν λέγεις Μέσην τάξιν; — Τὴν μέσην
 τοῦ πολλοῦ πλούτου καὶ τῆς ἄκρας πενίας. Ἐδειξεν ἡ
 πείρα, ὅτι εἰς τὴν τάξιν ταύτην σώζεται μάλιστα ἡ δι-
 καιοσύνη (2), τὴν ὁποίαν οἱ ὑπερβολῇ πλούσιοι ἢ οἱ

(1) "Πενίαν καὶ ἀτιμίαν ἀφαιρεῖται παιδεία." Παροιμ. γ', 18. Ζ. Λ.

(2) " Ἡ, δ' ἂν ξυνοικία μῆτε πλοῦτος ξυνοικῆ μῆτε πενία, ἐν
 ,, ταύτῃ δικαιοσύνη ἦθη γίγνεται ἂν. ,, Πλάτων, Νόμ. σελ. 679.
 Εἰς τοιαύτην μέσην πλούτου καὶ πενίας κατάστασιν θέλοντες νὰ σε-
 ρεῶσωσι τὸ πολίτευμα οἱ παλαιοὶ νομοθέται, ἐπενόησαν τὸν ἀναδα-
 σμὸν τῆς γῆς, ὡσάκεις οἱ πολῖται ἐχωρίζοντο εἰς δύο μέρη ἐχθρὰ, διὰ
 τὴν ἐπισώρευσιν τοῦ πλούτου εἰς τὸ ἓν, καὶ τὴν παντελῆ τοῦ ἄλλου
 πτωχείαν. Ἀλλὰ τὸ μέσον τοῦτο, οὐτ' εἰς ἐκείνους ἐθεράπευε τὸ κα-
 κόν, καὶ εἰς τὰ σημερινὰ πολιτισμένα ἔθνη ἔγιγε παντάπασι ἀπρακτόν

παντάσῃσι πτωχοὶ δὲν ἐμποροῦν νὰ φυλάξωσιν. — Ἀπορῶ, διὰ τί εὐρίσκονται ἀκόμη εὐγενεῖς ἀδικοὶ εἰς φωτισμένα ἔθνη. — Τοιοῦτοι ἦσαν καὶ θέλουν εἶσθαι πάντοτε, τυραννικοὶ, καταφρονηταὶ τῆς ἰσονομικῆς ἀδελφότητος, ἀφιλόανθρωποι, καὶ ἄστοργοι, ὡς τοὺς ὠνόμαζεν ὁ φίλος τῆς ἰσότητος Αὐτοκράτωρ Μάρκος (1), ὅσαι μὴν ἔχοντες τὴν μόνην ἀληθινὴν προσωπικὴν εὐγένειαν, ἀνασκάπτουσι ἀπὸ τὰ μνημάτα καὶ στολίζονται τὴν εὐγένειαν τῶν προγόνων. — Μοῦ ἐνθύμωσεν πάλιν τοὺς ὀποίους ἔλεγεσ ποτὲ δὲν ἐξέρω τίνος ποιητῆος στίχους κατὰ τῆς νεκρᾶς ταύτης καὶ σκωληροφαγομένης τῶν μνημάτων εὐγενείας. — Τοῦ Μοράνθρου. — Τοὺς ἐνθυμᾶσαι φίλε μου! — Ὅχι καθ' ἑξῆς ὄλονε· ἀλλ' εὐκολον εἶναι

διὰ τὴν ἀβηθίαν τῆς βιομηχανίας (industrie) καὶ τῆς ἀχωρίστου ἀπ' αὐτὴν ἐμπορίας. Ἄλλο μέσον νὰ φυλάξῃ τὴν εἰρήνην εἰς τὸ πολίτευμα δὲν ἔχει σήμερον ὁ νομοθέτης, παρὰ τὴν ἐξάπλωσιν τῶν φώτων εἰς ὅλον τὸ ἔθνος καὶ τὴν ἰσονομίαν, ἐκ τῶν ὁποίων φυσικὰ γεννᾶται ἡ μέση τάξις, σύρουσα κατὰ μικρὸν εἰς ἑαυτὴν τὰς ἄλλας δύο. Τὰ φῶτα καὶ ἡ ἰσονομία ἐμπνέουσι εἰς αὐτὴν ἐσχάτην τῆς ἐπιθυμίας νὰ μεταβῇ εἰς τὴν μέσην. Μὲ τὰ αὐτὰ πάλιν φῶτα καὶ τὴν ἰσονομίαν ἀξάνουσα τὴν βιομηχανίαν ἡ μέση τάξις, ἀναγκάζει τὴν πρῶτην νὰ σκορπίξῃ τὸν πολὺν πλοῦτον εἰς ἀπόκτησιν τῶν τεχνητῶν ἔργων, νὰ τὸν δανείξῃ εἰς ἀνέγερσιν ἐργοστασίων (fabriques), ἢ νὰ τὸν ἐξοδεύῃ εἰς καλλιέργιαν τῶν ἰδίων κτημάτων, ἤγουν νὰ διδῇ κατὰ πάντας τρόπους ἀφορμὰς ἐργασίας εἰς τὴν ἐσχάτην καὶ αὐξήσεως εἰς τὴν μέσην τάξιν. Ζ. Δ.

(1) “Ἐπισησάι, οἷα ἡ τυραννικὴ βασκανία, καὶ ποικιλία, καὶ ὑπόκρισις, καὶ ὅτι ὡς ἐπίπαν οἱ καλούμενοι οὗτοι παρ' ἡμῖν εὐπατρίδαι, ἄστοργότεροί πως εἰσίν.», Μάρκ. Διπλ. ἀ. 11. Ολίγον κατωτέρω (14), μακαρίζει ἑαυτὸν ὁ φιλοδίκαιος Αὐτοκράτωρ, ὅτι συνελθεῖν ἔνοιαν „ Πολιτείας ἰσονόμου, κατὰ ἰσότητα καὶ ἰσηγορίαν διοικουμένης, καὶ „ βασιλείας τιμώσης πάντων μάλιστα τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἀρχομένων.», Ζ. Δ.

νά τοὺς ἀπολαύσωμεν καὶ οἱ δύο ἀπ' αὐτὸ τὸ βιβλίον.
Ἰδοὺ τί ἐσυλλογίζετο περὶ εὐγενείας ὁ φιλόσοφος κω-
μικός·

Ἀπολεῖ με τὸ γένος· μὴ λέγ', εἰ φιλεῖς ἐμέ,

Μήτηρ, ἐφ' ἐκάστῳ τὸ γένος. Οἷς ἂν τῇ φύσει

Ἀγαθὴ ὑπάρχει μὴδὲν οἰκείον προσόν,

Ἐκείσε καταφεύγουσιν, εἰς τὰ μνήματα

Καὶ τὸ γένος, ἀριθμοῦσί τε τοὺς πάππους ὅσοι.

Οὐδ' ἓνα δ' ἔχουσ' ἰδεῖν ἂν, οὐδ' εἰπεῖν, ὅτῳ

Οὐκ εἰσὶ πάπποι· πῶς γὰρ ἐγένοντ' ἂν ποτε;

Οἱ μὴ λέγειν δ' ἔχουσι τοῦτο διὰ τινα

Τόπου μεταβολήν, ἢ φίλων ἐρημίαν,

Τί τῶν λεγόντων εἰσὶ δυσγενέστεροι;

Ὅς ἂν εὖ γεγῶσ' ἢ τῇ φύσει πρὸς τὰγαθὰ,

Κἂν Αἰθίοψ ἢ, μήτηρ, ἐστὶν εὐγενής.

Σκύθης τις ἕλεθρον· Ὅ δ' Ἀνάχαρσις οὐ Σκύθης; (1)

— Εὐχαριστῶ σε, φίλε, δάνεισέ με τὸ βιβλίον νὰ
τοὺς ἐκστηθίσω. Ἐνδεχόμενον νὰ ἔλθω εἰς χρεῖαν νὰ
τοὺς μεταχειρισθῶ κάποτε, ἂν καὶ δὲν ὁμοιάξωσι [νὰ
ὁμολογήσω τὴν ἀλήθειαν] οἱ ἰδικοί μας εὐγενεῖς, τοὺς
κωμφοδουμένους ἀπὸ τὸν Μένανδρον εὐγενεῖς. — Ἄν νοῆς
τὴν γελίαν διαδοχικὴν εὐγένειαν, τῶν μνημάτων τὴν εὐ-
γένειαν, ὡς τὴν ὀνομάζει ὁ Μένανδρος, τοιοῦτοι εὐγενεῖς
ἠφανίσθησαν πρὸ πολλοῦ· καὶ ἡ παιδεία θέλει ἐμποδί-
σειν τὴν ἀναβλάστησιν αὐτῶν. Ἄν λέγῃς εὐγένειαν
προσωπικὴν, ἣτις ἀποκτᾶται διὰ μόνῃς ἰδίας ἀρετῆς·
ἤρχισαν καὶ εἰς ἡμᾶς νὰ γεννῶνται τοιοῦτοι εὐγενεῖς,
καὶ τούτων τὸν πληθυσμὸν χρεωστεῖ νὰ εὐχεται ὅστις
ἐπιθυμεῖ τὸν εὐγενισμὸν ὅλου τοῦ ἔθνους. — Πῶς λέγεις,
ὅτι ἡ παιδεία μέλλει νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀναβλάστησιν
τῆς εὐγενείας τῶν μνημάτων; — Διότι τοιαύτη εὐγένεια

(1) Μένανδρ. παρὰ Στοβ., σελ. 492-493.

εἶναι σύμπτωμα βαρβάρων, ἢ βαρβαριζομένων ἐθνῶν.
 — Συγχώρησέ με νὰ σημειώσω κάποιαν ἀντίφασιν εἰς
 τοὺς λόγους σου. Βαρβαρισμοῦ σύμπτωμα λέγεις τὴν
 τοιαύτην εὐγένειαν, καὶ ὅμως τὴν βλέπω εἰς τοῦ Με-
 νάνδρου τοὺς χρόνους. — Ἦγουν εἰς τὴν αὐτὴν ἐκείνην
 ἐποχὴν τοῦ χρόνου, ὅτε στερηθεῖσα ἡ Ἑλλὰς τὴν ἐλευ-
 θερίαν της, οὐδ' ἔχουσα πλέον νὰ καυχῆται εἰς πολ-
 λούς ἀληθινούς εὐγενεῖς, ὡς ἦσαν οἱ τόσοι συγγραφεῖς,
 ποιηταὶ, ῥήτορες, τεχνῖται, φιλόσοφοι, στρατηγοὶ, καὶ
 πάσης ἄλλης τάξεως ἄνδρες ἱεδοῖται, ὡς ἦτο καὶ αὐτὸς ὁ
 Μέγανδρος, ἤρχισε νὰ γεμίζεται ἀπὸ τοὺς καυχωμένοις
 εἰς τῶν μνημάτων τὴν εὐγένειαν. — Τὴν βλέπω καὶ εἰς
 τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου τοὺς χρόνους. — Εἰς παρομοίαν
 ἀκόμη ἐποχὴν, ἦγουν μετὰ ἑκατὸν πενήκοντα σχεδὸν
 ἔτη ἀφοῦ ἡ Ῥώμη ἔχασε καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ σχεδὸν
 ὅλους τοὺς ἐνδόξους αὐτῆς ἄνδρας. — Λέγεις ὅμως, ὅτι
 ἔπαυσεν εἰς ἡμᾶς πρὸ πολλοῦ τῶν μνημάτων ἡ εὐγένεια,
 ὅτε ἐξεναντίας ἔπρεπε μᾶλλον ν' αὐξηθῆ, καθὼς καὶ ἠϋ-
 ξήθη καὶ εἰς τῆς δυτικωτέρας Εὐρώπης τοὺς κατοίκους,
 μὲ τὴν αὐξήσιν τῆς βαρβαρότητος. — Ἐδῶ μάλιστα
 φαίνεται ἡ ἀντίφασις· καὶ ταύτην πρέπει νὰ σοῦ διαλύ-
 σω. Εἰς ἐκείνους οἱ εὐγενεῖς ἐγεννήθησαν ἀπὸ τὰς πρῶ-
 τας ἐφόδους τῶν βαρβάρων κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτο-
 κρατορίας, καὶ ἔμειναν πολλὸν καιρὸν ὠπλισμένοι, αὐτό-
 νομοι, καὶ ἰσοδύναμοι σχεδὸν μὲ τοὺς βασιλεῖς των, οἱ
 συστρατεύσαντες μ' αὐτούς· ὥστε ὁ κοινὸς λαὸς ἀνε-
 στέναζεν ὑποκάτω ὄχ' ἐνός, ἀλλὰ πολλῶν ζυγῶν. Μόλις
 ἡ πρόοδος τῶν φώτων ἔπαυσε τὴν ὀλέθριον πολυαρχίαν
 ταύτην καὶ ἐσύντριψε τοὺς πολλοὺς ζυγούς. δὲν ἔσβε-
 σεν ὅμως τὸν καίοντα πολλὰς ἀκόμη κεφαλὰς τύφον,
 τόσον γελοιώτερον, ὅσον καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν κατάγον-
 ται ἀπὸ ἀγρίους ληστὰς, καὶ ὄχι ἀπὸ ἀληθῶς ἐνδόξους
 ἄνδρας. Εἰς ἡμᾶς συνέβη ὅλον τὸ ἐναντίον." Ἐνας μόνος

ζυγὸς ἐξίσωσεν ὄλων τοὺς αὐχίνας, καὶ μᾶς ἐπροξένησε
 καὶ τούτο τὸ καλόν, γὰρ μὴν εὐγενίζεται πλέον κανείς
 ἐξ ἡμῶν μὲ μνηματικὴν εὐγένειαν. — Μ' ἐπληροφόρησες
 περὶ τῶν αὐγενῶν περὶ δὲ τῶν ἱερωμένων μας δὲν εἶπες
 ἀκόμη τίποτε. — Βλέπω μὲ εὐχαρίστησιν πολλήν, ὅτι
 σὲ ὁμοιάζουσι τινὲς ἐξ αὐτῶν. — Ἐχομεν ὅμως, φίλε,
 ὁποίους ἐγὼ ὁ ταλαίπωρος δὲν εἶμαι ἄξιος γὰρ ὑπηρετῶ.
 — Εἶθε εἴχαμεν πολλούς! — Ἄν ὄχι ἄλλο, οἱ ἱερωμένοι
 μας δὲν ἐμπόδισαν ἕως τώρα τὴν παιδείαν. — Οὐδ' ἐγὼ
 τοὺς ὀνειδίζω περὶ τούτου ἐπεθύμουν καὶ γὰρ τὴν βοηθώ-
 σι. — Δὲν μᾶς λείπουν καὶ βοηθοὶ ἐξ αὐτῶν πολλοί. —
 Ἐπεθύμουν πλειότερους. — Θέλουν γεννηθῆν καὶ πλει-
 ὅτεροι, ὅταν παύσωσι γὰρ χειροτονῶνται οἱ ἀπαίδευτοι.
 — Ἐπρεπε γὰρ παύσωσι πρὸ πολλοῦ. — Μετὰ τὴν χει-
 ροτονίαν μου νομίζω ὅτι δὲν ἐχειροτονήθη πλέον ἄλλος
 τύσον ἀγροικοί, τύσον ἀγράμματος, ὅσον ἐγώ. — Ἀπὸ
 τοὺς χειροτονουμένους χρεωστεῖ γὰρ ζητῆ ὁ χειροτο-
 νῶν ὄχι μόνον γράμματα, ἀλλὰ καὶ καλὴν ἀνατροφὴν,
 χωρὶς τῆς ὁποίας τὰ γράμματα γίνονται συχνὰ πλέον
 βλαβερὰ παρὰ ὠφέλιμα. Ἡ χρηστὴ παιδικὴ ἀγωγή
 διδάσκει τὴν τέχνην τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστήμην ἐπιση-
 μῶν, τὴν Βιωτικὴν. — Ποίαν ὀνομάζεις Βιωτικὴν;
 — Δὲν τὴν ὀνομάζω ἐγώ· οὕτω τὴν ὀνόμασεν εἰς ἀπὸ
 τοὺς μεγάλους διδασκάλους αὐτῆς [1], ἤγουν τὴν τέ-
 χνην τῆς ζωῆς, τὴν ἐπιστήμην πῶς γὰρ συζῶμεν μετ'
 ἀλλήλων τὸν ὀλιγοχρόνιον τοῦτον βίον, μὲ ἀγάπην, μὲ
 εἰρήνην, μὲ δικαιοσύνην, προσφερόμενοι πρὸς ἀλλήλους
 ἀδελφικῶς, ὡς μᾶς μητρὸς, τῆς πατρίδος, τέκνα, ὡς

(1) Μάρκ. Αὐτῶν. ζ', 61. Τὴν Βιωτικὴν ἐκφράζει καὶ τῶν
 Γάλλων τὸ *Le savoir vivre*, ἀκόμη δὲ καὶ τὸ *Apprendre à vivre*.
 Καὶ κατὰ τοῦτο ἡ Βιωτικὴ γίνεται συνώνυμον τῆς φιλοσο-
 φίας, τὴν ὅποιαν καὶ αὐτὴν, Τέχνην περὶ βίον, ὀνομάζει ὁ
 Πλούταρχος (Συμποσιακ. Α, παράγραφ. 2). Ζ. Α.

ἐνὸς ὅλου σώματος, τοῦ πολιτικοῦ συστήματος, μέλη, συνεργὰ πρὸς ἓν μόνον τέλος, τὴν κοινὴν ὅλων ὠφέλειαν, χωρὶς ἐξαιρέσεων, χωρὶς προνόμια. — Ἀδελφικῶς ἀκόμη καὶ μετὰ τοὺς αἰρετικούς; — Δὲν ἐπρόσμενα ν' ἀκούσω τοιοῦτον λόγον ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ χρηστοῦ Θεωτοῦ. — Ἐπιτακτοῦ τὸν εἶπα, διὰ τὰ ἐξηγηθῆς καθαρώτερα περὶ τούτου. Δὲν σε λανθάνει πόσον μᾶς ἀποστρέφονται οἱ δυτικοὶ χριστιανοὶ, ὅσοι ἔχουν κεφαλὴν αὐτῶν τὸν Πάπαν, πόσον τοὺς ἀποστρεφόμεθα ἡμεῖς. — Ἀποσροφὴ δίκαια, ἂν ἀπαβλήρη μόνα των τὰ δόγματα ὅσους ὁμως μισεῖ δι' αὐτὰ καὶ τοῖς ἑτεροδόξοις, δι' ἀκούσῃ τί παραγγέλλουν περὶ τούτου ἡ θρησκεία καὶ ἡ φιλοσοφία. — Τί παραγγέλλει ἡ θρησκεία; — “ Ἐὶ δὲ τις οὐχ ὡς ὑπακούει τῷ λόγῳ μὴ ὡς ἐχθρὸν ἠγεῖσθε, ἀλλὰ ὡς ἀδελφὸν [1] ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος: καὶ πάλιν ἄλλου, “ Αἰρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ ὡς ἑνὴν καὶ δευτέραν νοθεσίαν παραιτοῦ (2), ὡς ἡγοῦν, ἔαν δὲν δέχεται νοθεσίαν, μὴ φιλονεικῆς μ' αὐτὸν, κράτει τὰ δόγματά σου, ἄφες τον μετὰ τὰ ἰδικά του, χωρὶς ὁμως νὰ τὸν μισῆς δι' αὐτά. — Ἄλλ' αὐτοὶ μᾶς μισοῦν. — Οὐαὶ εἰς αὐτούς! ἂν μᾶς μισῶσι διότι παραβαίνουν ἐντολὴν Θεοῦ τὴν, “ Ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν. — Καὶ δὲν μᾶς μισοῦν μόνον, ἀλλὰ καὶ μᾶς ἐνοχλοῦν, πέμποντες ἀποσόλους, νὰ μᾶς σρέψωσιν εἰς τὴν θρησκείαν των. — Ἐξεύρω ὅτι καὶ ἴσχυσαν νὰ κάμωσι προσηλύτους τινὰς ἀπὸ τοὺς ἀκάκους ἡμῶν νησιώτας. — Τόσον ἀκάκους, σὲ βεβαιῶνω, ὥστε, ἀφοῦ χωρισθῶσιν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν μας, νομίζουσι ὅτι ἐχωρίσθησαν καὶ ἀπὸ τὸ γένος, ὅτι ἔπαυσαν πλέον νὰ ἦναι Γραικοί. Δὲν εἶναι ἐλεεινὴ πλάνη, διότι λειτουργοῦνται εἰς ἄγνω-

(1) Θεσσαλον. Β, γ', 14.

(2) Τίτ. γ', 10.

στον γλώσσαν, τὴν Λατινικὴν, νὰ Ἀθημονήσωσι διὰ τοῦτο, ὅτι κατὰγονται ἀπὸ προγόνους ἐνδόξους τοὺς Ἑλληνας; Συγχωρεῖται εἰς τοὺς διδασκάλους τῶν νὰ τοὺς πλανῶσιν οὕτως; — Τῶν διδασκάλων τούτων ὅμως ὁ ζῆλος δὲν ἐνεργεῖ πλέον τόσον. — Διὰ τῆς — Φανερόν ὅτι διὰ τὴν παιδείαν, ἣ ὁποία φωτίζουσα τοὺς ἱερεῖς μας, ἔδωκ' εἰς αὐτοὺς μέσῳ νὰ φυλάσσωσι μὲ πλείωτέραν προσοχὴν τὰ πρόβατά των. Ἀλλὰ πρότερον τί ἐγένετο; Οἱ πεμπόμενοι ἀπὸ τὴν Ῥώμην ἀπόστολοι, ἂν καὶ δὲν εἶχαν οὔτε τὴν σοφίαν οὔτε τὴν εὐγλωττίαν τοῦ Χρυσοστόμου, ἦσαν ὅμως ἀσυγκρίτως λογιώτεροι παρὰ τοὺς ἡμετέρους· ὅθεν οὐδὲ παράδοξον ἦτον, εἴαν ἀπὸ ἀμαθῶν ποιμένων χεῖρας ἤρπαζαν πολὺ ἀμαθέστερα πρόβατα. — Αὐτὴν, φίλε, τὴν ἀλήθειαν λέγεις; Ἀφοῦ ἠκούσθη ὅτι ἔμιθα ὀλίγα γράμματα, δὲν ἐπάτησε πλέον φραγκοπατέρας εἰς τὴν Βολισσόν. — Ἐὰν ὅμως ἔλθῃ τις ἐξ αὐτῶν, φρόντισε νὰ τὸν ὑποδεχθῆς μὲ φιλοφροσύνην. — Μηδὲ νὰ φιλονεικήσω μ' αὐτόν; — Μηδὲ νὰ φιλονεικήσης, παρεκτός ἂν σὲ δώσῃ τὴν αἰτίαν ἐκεῖνος· καὶ τότε πάλιν ὄχι μαχητικῶς, ὡς ζωσμένος ῥομφαίαν στρατιώτης, ἀλλ' ὡς δούλος καὶ Ἀπόστολος Χριστοῦ (1). — Μὴ φοβῆσαι μάχας ἐκ μέρους μου. Ἐξεναντίας θέλω τὸν δεχθῆν ὡς ἀδελφόν, ἂν προσφερθῆ καὶ αὐτὸς ὡς ἀδελφός, μηδ' ἔλθῃ μὲ σκοπὸν νὰ μοῦ κλέψῃ κανὲν ἀπὸ τὰ πρόβατα. — Τότε πλέον εἶναι λύκος. — Καὶ χειρότερος λύκου, ἐπειδὴ ἔχων καὶ αὐτὸς πρόβατα, δὲν ἀρκεῖται εἰς τὸ γάλα των, ἀλλὰ... — Ἀλλὰ πλεονεκτεῖ, ἐπιθυμῶν νὰ γευθῆ καὶ τὴν ἀμύλαν τῆς μάνδρας σου. —

(1) " Τὰς δὲ μαρὰς καὶ ἀπαιδεύτους ζητήσεις παραποῦ, εἰδὼς , ὅτι γενῶσι μάχας. Δούλον δὲ κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι, ἀλλ' ἤπιον , εἶναι πρὸς πάντας, διδακτικόν, ἀνεξίκακον, ἐν πραότητι παιδεύον , τα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους, κ. τ. λ. ,, Πρὸς Τιμόθ. Β, β', 23-25 Ζ. Α.

Ἄδικως μὲ βάλλεις εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν γαλακτοβόρων
 (1). Δὲν ἐξετάζω πῶς οἱ δυτικοὶ μεταχειρίζονται τὰ
 πρόβατά των, οὐδὲ θέλω γὰρ ἐξεύρω, ἂν ἀπὸ τοὺς ὁμο-
 θρήσκους μου ἱερεῖς ποιμαίνωσι τινὲς διὰ μόνην τὴν ἀ-
 μύλαν τὰ ἰδικά των. Ὅσον τὸ κατ' ἐμὲ, ἐνδεχόμενον νὰ
 ἔπεσα εἰς τοιοῦτον ἀνόμημα τοὺς πρώτους χρόνους τῆς
 ἀμαθεστάτης ἱερατείας μου ἄλλ' ἀφοῦ ὀλίγον ἐφωτί-
 σθην, σὲ βεβαίονω, φίλε μου, χωρὶς ἀλαζονείαν, ὅτι
 ἐμπόρῳ νὰ καυχῆθῃ μὲ τὸν Ἀπόστολον, ὅτι σε εἶπα καὶ
 ἄλλοτε (2). Καγεῖνε ἄρτον δὲν ἄφαγα δωρεῖν μάρτυρας
 ἔχω τοὺς Βολισσινοὺς μου, ὅτι κοπιῶντες πλεονέκων
 παρ' αὐτοὺς, ὅτι δὲν ἐβίβοντο ποτὲ κανένα των (3). —
 Ἀρκετὰ τὸ μαρτυρεῖ ἡ ἐπιτομή σου. — Ἄγε μοι
 τώρα τί παραγγέλλει περὶ ἐτεροδοξούντων καὶ ἡ φιλο-
 σοφία. — Εἰς πέντε μόνας λέξεις περιέχεται τὸ παράγ-
 γελμά της, τόσον ὅμως θαυμαστάς, ὥστε ὁμοιάζουν
 Ἀποστόλου, καὶ ὄχι ἐθνικοῦ φιλοσόφου φωνάς. “Ὅμο-
 ,, θαμνεῖν μὲν, μὴ ὁμοδογματεῖν δὲ (4), ,, ἤγουν ἂν χρε-
 ῶστώμεν νὰ μὴ δεχώμεθα ἀνεξετάστως ὅτινος τύχη δόγ-
 ματα, δὲν πρέπει ὅμως νὰ τὸν μισώμεν δι' αὐτὰ, ἀλλὰ
 νὰ προσφερώμεθα πρὸς αὐτὸν, ὡς πρὸς ἀδελφόν, ὡς
 κλάδοι πρὸς κλάδον τοῦ αὐτοῦ θάμνου, ἢ δένδρου, τοῦ
 ἀνθρωπίνου γένους, σεβόμενοι τὸν φυτεύσαντα ἡμᾶς
 Ἀρχιερωγὸν τῆς φύσεως. — Ὡραῖον Ἡθικῆς παράγγελ-
 μα, κ' εὐκόλον νὰ θησαυρισθῇ εἰς τὴν μνήμην. “Ὅμο-
 ,, θαμνεῖν μὲν, μὴ ὁμοδογματεῖν δὲ. ,, Ἀρκετὰ περὶ αἰ-

(1) Ἰδ. ἀνωτέρ. σελ. κζ'. Ζ. Α.

(2) Ἰδ. Προλεγόμενα. Ῥαψοδ. Β', σελ. κς'. (56) Ζ. Α.

(3) “ Οὐδὲ δωρεῖν ἄρτον ἐφάγομεν παρὰ τινος ἄλλ' ἐν ῥ. φ. καὶ
 ,, μόχθῳ, νύκτα καὶ ἡμέραν ἐργαζόμενοι, πρὸς τὸ μὴ ζβαρῆσαι
 ,, τικα ἡμῶν. ,, Πρὸς Θεσσαλον. Β, γ', 8. Ζ. Α.

(4) Μάρκ. Ἀντωνίν. ια', 8.

ρητικῶν πρὸς δὲ τοὺς Ἰουδαίους; Δὲν σ' ἐρωτῶ πλέον
 περὶ τῆς φιλοσοφίας· ἐπειδὴ φανερὸν ὅτι τὸ "Ὁμο-
 θαμνεῖν,, ἀποβλέπει καὶ τοὺς Ἰουδαίους. Πῶς παρα-
 γέλλει ἡ θρησκεία νὰ προσφερώμεθα πρὸς αὐτούς;— Ὡς
 ἐπροσφέρθη πρὸς τοὺς προγόνους των ὁ σταυρωθεὶς ἀπ'
 ἐκείνους· "Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἴδασι τί ποι-
 οῦσι (1) .,, Ταύτην τοῦ Χριστοῦ τὴν μακροθυμίαν
 χρεωστούμεν νὰ μιμώμεθα τόσον πλέον, ὅσον οἱ σημερι-
 νοὶ Ἰουδαῖοι οὔτε τὸν Χριστὸν ἐσταύρωσαν, οὔτ' ἡμᾶς
 ἐπιθυμοῦν, νομίζω, νὰ σταυρώσωσι. -- Δὲν τοὺς θλίβει
 τόσον τὸ πρὸς αὐτοὺς μῖσος ἡμῶν, ὅσον ἡ ἄκρα κατα-
 φρόνησις μὲ τὴν ὁποίαν τοὺς μεταχειρίζομεθα· πολλοὶ
 ἐξ ἡμῶν ἐφθασαν νὰ τοὺς στοχάζωνται ὡς κτήνη, καὶ
 ὅχι ὡς λογικὰ πλάσματα Θεοῦ· ὅστε καὶ τὸν θάνατον
 αὐτῶν ἐκφράζουν μὲ τὴν αὐτὴν λέξιν ὡς καὶ τῶν κτηνῶν·
 " Ἐψόφησε,, λέγουν περὶ ἀποθανόντος Ἑβραίου, ὅχι
 " Ἀπέθανε., -- Καὶ οἱ λαλοῦντες τόσον ἀπάνθρωπα
 τολμοῦν νὰ ἐπαγγέλλωνται χριστιανοί, ἤγουν μαθηταὶ
 τοῦ φιλανθρωποτάτου Χριστοῦ; -- Τολμοῦν, τοῦτο μὲν
 νομίζοντες, ὅτι ἐκδικοῦν τὸν Θεόν... -- Τὸν ἀποστρεφό-
 μενον τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἀνθρώπων, καὶ φωνάζοντα πρὸς
 αὐτοὺς, " Ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω (2) .,, --
 Τοῦτο δὲ προφασίζομενοι τὰς πολλὰς ἀπάτας καὶ δολιό-
 τητας τῶν Ἑβραίων. -- Καὶ τίς τοῖς ἔκαμεν ἀπατεῶνας
 καὶ δολίους; ἐρωτῶ σε. -- Μηγαρὶ τὸν γνωρίζω; ἐμένα
 ὠτᾶς; -- Ἡμεῖς ὅλοι καὶ ἀνατολικοὶ καὶ δυτικοὶ χρι-
 ῖανοί. Ἀφοῦ τοὺς ἀπεκλείσαμεν ὡς εἴλωτας ἀπὸ τὴν
 ποτικὴν κοινωνίαν, καὶ τοὺς ἐστερήσαμεν ὅλα τὰ μέσα
 τοῦ ὀρισμοῦ τῶν εἰς ζωὴν ἀναγκαίων, τί ἤθελες
 νὰ κάμῃς; πῶς νὰ ζήσωσι; Μὴν ἔχοντες νὰ μᾶς πολεῖ;

(1) Λουκ. γ', 34.

(2) Πρὸς Ῥωμ. γ', 19.

μήσωσιν ὡς τυράννους, κατέφυγαν εἰς τὴν ἀπάτην καὶ τὸν δόλον. — Δὲν ἀφήκαν ὅμως οὐδὲ τὴν βίαν ὀλοτέλα, ἀν ἀληθεύωσι ὅσα κατ' αὐτῶν λέγονται. — Συκοφανταί, δέσποτά μου, τὰ πλεότερα· εἰν ὅμως ἀληθεύωσι, μέγα καὶ τοῦτο τῶν χριστιανῶν ἡμῶν δυστύχημα, εἰν αἱ ἀδικαίαι μας ἔφθασαν ὥστε νὰ ἐξαλείψωσι πᾶσαν ἔννοϊαν δικαιοσύνης ἀπὸ ἔθνος ὀλόκληρον. — Τοῦτο ἀπορῶ, ὅτε καὶ οἱ δυτικοὶ χριστιανοὶ μισοθν καὶ κατατρέχουν τοὺς Ἰουδαίους· ἐγὼ ἐνόμιζα ὅτι εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην οἱ Ἰουδαῖοι ζῶσιν ἀτήραχοι. — Εἰς τὰς εὐνομουμένας μόνον αὐτῆς πόλεις ἔπαυσεν ὁ κατ' αὐτῶν διωγμὸς, εἰς ὀλίγας τινὰς καὶ ἡ καταφρόνησις ὅπου καὶ ἀπέδειξαν ἀναντιβῆήτως, μεταβάλλοντες ἤθη καὶ ζωὴν, ὅτι ὁ πρότερος αὐτῶν βίος ἦτον ἀνάγκης ἔργον, καὶ τῆς ἀπανθρωπίας ἡμῶν τῶν ἐπαγγελλομένων χριστιανῶν ἀποτέλεσμα. Χρεωστέεται καὶ τοῦτο εἰς τὴν φιλοσοφίαν· ὅπου αὐτὴ διέσπειρε πλεότερα φῶτα, ἐκεῖ καὶ οἱ χριστιανοὶ ἔγιναν φιλανθρωπότεροι πρὸς τοὺς Ἰουδαίους. Ἄν καταδιώκωνται ἀκόμη εἰς ἐπαρχίας τινὰς, ἤνοιξεν εἰς αὐτοὺς ἄσυλον ἡ φιλοσοφία τὴν Ἀμερικὴν. Ἐκεῖ εἰς τὸ ἔξῃς δύνανται νὰ καταφεύγωσιν ἀπ' ὅλα τοῦ ἄλλου κόσμου τὰ ἀφιλόξενα ἔθνη οἱ Ἰουδαῖοι, εἰς μίαν ἀπὸ τὰς νήσους τοῦ ποταμοῦ Νιαγάρου, τὴν ὀνομαζομένην Μεγαλόνησον (1), τὴν ὅποϊαν μὲ Βουλῆς φιλάνθρωπον ψήφισμα ἐπώλησε τῶν Ἀγγλοαμερικανῶν ἡ δημοκρατία εἰς αὐτοὺς, νὰ ζῶτι καὶ νὰ κυβερνῶνται ἰσονόμως καὶ δικαίως μὲ τοὺς λοιποὺς κατοικοὺς τῆς εὐτυχισταῖς ταύτης γῆς. — Κιλε, τί μὲ λέγεις ! οἱ Ἀμερικανοὶ ; — Δὲν ἤθελες παραξενισθῆν τόσον, ἂν ἐγνώριζες τὸ πολίτευμα τῶν Ἀμερικανῶν. — Καὶ τί γνωρίζω ὁ ταλαίπωρος;

(1) L' Ile-Grande sur le Niagara. ἴδε Revue encyclope'd tom. vi, pag. 604 Z. A..

Ἄπο πολλοὺς ἐκ τῶν ἐπαγγελιομένων τούτων ὁδηγῶν
καὶ διδασκάλων τοῦ λαοῦ ἄλλο δὲν ἀκούεις παρά τὸ,
Ἐμῶν τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει (1). —
Καὶ ἄλλα μέσα γὰρ τὸ ἀποκτήσωμεν δὲν μας δείχνουν
παρὰ προσευχὰς καὶ νηστείας. Ἄλλα ματαίως ἐλπίζει
γὰρ πολιτευθῆναι εἰς τὸν οὐρανὸν, ὅστις δὲν ἀρχίσῃ ἀπὸ
τῆν ἐπὶ γῆς ζωὴν γὰρ πολιτεύεται ἀδελφικῶς καὶ ἰσονό-
μως μὲ τοὺς ὁμοίους του, χωρὶς τύφον ὑπεροχῆς ἢ εὐ-
γενείας, μόνην εὐγένειαν ἀληθεστάτην νομίζων τὴν τή-
ρησιν τῆς δικαιοσύνης [2], ἀν δὲν συναναστρέφεται μὲ
αὐτοὺς, ὡς παιδίον μὲ παιδία. — Τοῦ Χριστοῦ τὴν πα-
ραβολὴν νοεῖς, ἀν δὲν λανθάνωμαι: “ Ἐὰν μὴ στραφῆ-
τε καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν
βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. — Αὐτὴν, Δέσποτά μου
καὶ σημείωσε ὅτι εἶναι ἀποκρίσις πρὸς τοὺς Ἀποστό-
λους, οἱ ὅποιοι τὸν ἠρώτησαν, “ Τίς ἄρα μείζων ἐστὶν
ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν; (3). — Ὑπεροχὴν ἐζήτου-
λοιπὸν κ' ἐκεῖνοις — Ναί, ὑπεροχὴν καὶ εὐγένειαν [4].
διότι ἦσαν ἀκόμη γεομαθεῖς τῆς διδασκαλίας τοῦ Χρι-

(1) Πρὸς Φιλιππησ. γ', 20.

(2) Γένους δ' ἑπαινός ἐστιν ἀσφαλέστατος

κατ' ἀνδρ' ἐπαινεῖν, ὅστις ἂν ΔΙΚΑΙΟΣ ᾖ,

τῆπος γ' ἄριστος, τοῦτον ΕΥΓΕΝΗ καλεῖν.

Ἀστυδάμ. παρὰ Στοβ., σελ. 492. Ζ Λ.

(3) Ματθ. ιη', 1-3.

(4) Τοιαύτην εὐγένειαν ἐπενόησαν καὶ οἱ ἱερεῖς τῶν δυτικῶν χρι-
σιανῶν. Πρῶτος ὁ Πάπας ἐπεθίμησεν ὑπεροχὴν μεταξὺ τῶν λοιπῶν
Πατριαρχῶν, ὡς εὐγενέστερος ἐκείνων, διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ Πέτρου διαδο-
χὴν. τοῦ ὁποίου ὅμως ἡ εὐγένεια δὲν ἐδιάφερε τίποτε ἀπὸ τῶν λοι-
πῶν Ἀποστόλων τὴν εὐγένειαν. Ὅθεν ἀφίησαντες οἱ Πάπαι εἰς τοὺς
ἄλλους Ἀρχιερεῖς τὸν ἀπὸ τοὺς κοσμικοὺς γινόμενον ἀσπασμὸν τῆς
δεξιᾶς, ὡς ἀγενεστέρων προνόμιον, δίδουν αὐτοῖ τὸν πόδα γὰρ φιλιῶ-
σιν ὅσοι χαίρουν εἰς φιλήματα ποδῶν. Ζ, Λ.

στοῦ, ὅστις διὰ τοῦτο, ἔφερε παράδειγμα τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, μόνην ἡλικίαν εἰς τὴν ὅποیان μάλιστα θεωρεῖται ἡ ἰσότης.— Ἀληθῶς. Ἐπαρτήρησα πολλάκις, ὅτι καὶ τῶν νομιζομένων εὐγενῶν τὰ τέκνα εἰς τὴν τρυφερὰν ἡλικίαν, πρὶν τὰ φθείρωσιν οἱ ἀνόητοι γονεῖς, ἢ οἱ ἀδραποδώδεις παιδαγωγοὶ των, συμπαίξουν καὶ συναναστρέφονται μὲ τὰ συνήλικά των τῆς ἐσχάτης τάξεως παιδάρια ἀδελφικῶς καὶ ἰσονόμως.— Καὶ διδάσκουν μὲ τὸ παράδειγμα τῆς διαγωγῆς των, ὅτι τοιοῦτον ἔπρεπε γὰρ ἦναι καὶ τῆς ἀνδρικῆς ἡλικίας καὶ ὅλης τῆς ζωῆς ἡμῶν τὸ πολίτευμα, ἵηγουν ἀδελφῶν συνάθροισμα κυβερνωμένων ἀπὸ νόμους ἴσους, δικαίους καὶ κοινούς χωρὶς ἐξαιρέσιν εἰς ὅλους. Καὶ τοιοῦτοι εἶναι τοῦ Ἀμερικανικοῦ πολιτεύματος οἱ νόμοι, τοὺς ὁποίους διδάσκονται ἔκ νεαρῆς ἡλικίας. Καὶ τοιούτους νόμους ἐλπίζεται ν' ἀπολαύσωσιν ὅλα τὰ ἔθνη, καθόσον ἐξαπλοῦται τῆς φιλοσοφίας τὸ φῶς εἰς αὐτὰ, καὶ τελειοποιεῖται ἡ παιδικὴ ἀνατροφή.— Φοβοῦμαι ὅμως μὴ δὲν ἀρεῖ ἡ παιδικὴ ἀγωγή νὰ μᾶς διδάξῃ τὴν Βιωτικὴν.— Διὰ τί;— Διότι βλέπω ὅτι καὶ ἀπὸ τοὺς εὐτυχήσαντας τούτους νὰ λάβωσι παιδικὴν ἀγωγήν, πολλὰ ὀλίγοι γνωρίζουν τὴν Βιωτικὴν. Παραδείγματος χάριν, δόγμα βιωτικὸν τῆς μητρὸς μου ἦτον, ὅτι ὁ πρεσβύτερος ἀδελφός εἶχε δίκαιον νὰ ξυλοκοπῇ τὸν νεώτερον. Ταῦτο ὅστις τ' ἀκούσῃ ἀπὸ τοὺς καυχωμένους εἰς τὴν καλὴν ἀνατροφήν των, θέλει τὸ γελάσειν, ὡς ἀνοήτου γραιδίου δόγμα· καὶ ὅμως ἡ διαγωγή των τοὺς δείχνει ὄχι πολὺ φρονιμωτέρους ἀπὸ τὴν μακαρίτριαν μητέρα μου. Αὐτοὶ καταφρονοῦν τοὺς ἐνδεεστέρους ἀδελφούς των, προσφερόμενοι πρὸς αὐτούς, ὡς δεσπότης πρὸς δούλους, τοὺς ὀνομάζουσι ἀγενεῖς, προσποιούμενοι αὐτοὶ εὐγένειαν· καὶ ποίαν εὐγένειαν! ὦ Θεέ μου! πολλάκις ὄχι τιμιωτέραν τῆς εὐγενείας τῶν συγγενῶν μου. Εἰς τί λοιπὸν τοὺς ἐχρησί:

μευσειν ἢ παιδικὴ ἀγωγή, καὶ διὰ τὴν καυχῶνται ὅτι ἔμα-
 θαν τὴν Βιωτικὴν; — Πρῶτον μὲν, Δέσποτά μου, πρέ-
 πει νὰ ἐξετάσῃς ἀν ἀληθῶς τὴν ἔμαθαι, ὡς νομίζουν...
 Μὲ συγχωρεῖς γὰρ σοῦ διηγηθῶ ἀστεῖόν τι συμβῆν εἰς
 τοὺς Παρισίους, ὀλίγους χρόνους πρὶν ἐπιδημήσω ἐκεῖ;
 — Σ' ἀφίνω ἀσυγχώρητον, ἔαν τὸ σιωπήσῃς. — Μεταξὺ
 τῶν τότε λογίων ἀνδρῶν εὐρίσκετο ἓνας [1], περιβόητος
 διὰ τὴν εὐήθειαν πλέον παρὰ διὰ τὴν σοφίαν του. Τό-
 σον ἦτον ἀπλοῦς, ὥστε κατεστάθη παίγιον τινῶν ἀσει-
 ων Παρισινῶν. Τὸν ἔκαμαν πρῶτον νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ἡ
 Αὐτοκρατορίσσα τῆς Ῥωσσίας, κινήθεισα ἀπὸ τὴν φή-
 μιν τῆς σοφίας του, ἐπεθύμει νὰ τὸν ἀναδείξῃ μέλος
 τῆς Πετροπολίτιδος Ἀκαδημίας· εἰς τὴν ὁποίαν ὁμοῦ
 δὲν ἐσυγχωρεῖτο νὰ ἐμβῆ χωρὶς τὴν εἶδῃσιν τῆς Ῥωσ-
 σικῆς γλώσσης· ὅθεν τὸν ἔπεισαν νὰ μάθῃ τὴν Ῥωσσι-
 κὴν γλῶσσαν, καὶ τέλος διὰ νὰ τὸν ἐλευθερώσωσιν ἀπὸ
 τὸν κόπον τῆς ζητήσεως, τοῦ εὐρήκασιν αὐτοὶ καὶ τὸν
 διδάσκαλον. Ἐκοπίασε λοιπὸν ὁ ταλαίπωρος ἔξ ὀλο-
 κλήρους μῆνας εἰς τὴν σπουδὴν τῆς γλώσσης, πληροφο-
 ρημένος ὅτι διδάσκεται τὴν Ῥωστικὴν, ἕως ἐκατάλαβεν,
 ὅτι ἔμαθεν ἀντ' αὐτῆς τὴν Κατωβρετανικὴν γλῶσσαν
 [2]. — Ἀ! Ἀ! Τόση ἀπλότης ὁμοίαζε τὴν μωρίαν. —
 Φοβοῦμαι μὴ τοιαύτην μωρίαν πάσχωσι καὶ οἱ καυχώ-
 μενοί σου οὗτοι, ὅτι ἔμαθαι τὴν Βιωτικὴν. Ἐρώτη-
 σέ τους, ποῦ τὴν ἔμαθαι; τίς τοὺς ἐδίδαξε τέχνην, τῆς
 ὁποίας μόλις ἀκόμη εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην εὐρί-
 σκονται σχολεῖα καὶ διδάσκαλοι; — Μόλις! — Ναί, μό-
 λις. Σὲ εἶπα, ὅτι τῆς τυπογραφίας τὰ ἔργα δὲν ὁμοιά-
 ζουν τὰ θαύματα, ἀλλὰ γίνονται κατὰ μικρόν. Ὅταν
 συλλογισθῇ τις πόσον τὴν ἐμπόδισαν καὶ τὴν ἐμποδί-

(1) Poinsinet. Z. A.

(2) Le Bas-Breton. Z. A.

ζουν ἀκόμη αἱ προλήψεις τῶν ἐχθρῶν τῆς φιλοσοφίας
 νὰ δείξῃ ὄλην αὐτῆς τὴν δύναμιν, θέλει κρίνειν θαῦμα
 καὶ ὅσον ἰσχυρεν ἕως τῶρα νὰ κάμῃ. Εἰς ἡμᾶς καὶ ἡ
 τυπογραφία εἶναι πρᾶγμα ἀκόμη νέον, καὶ τὰ ἐμπόδια
 πρέπει φυσικὰ νὰ ἴναι πλειότερα. Ἐρώτησε τὸν ἀσκη-
 τὴν σου, ποίαν συμβουλήν ἤθελα δώσειν, ἂν τὸν ἐσυμ-
 βουλευόντο περὶ τυπογραφίας. — Τὴν μαντεύω, δὲν ἔχω
 χρεῖαν νὰ τὸν ἐρωτήσω. Ἦθελε τοὺς συμβουλεύσειν,
 ὡς ἔργον ψυχωφελές, νὰ διαπανήσῃσι τὰ εἰς τυπογρα-
 φίαν ἀναγκαῖα ἀργύρια, εἰς οἰκοδομὴν τινὸς ἐκκλησίας,
 μ' ὄλον ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκκλησιῶν ὑπερβαίνει τὴν
 χρεῖαν μας, ἢ ἔτι ψυχωφελέστερον, νὰ τὰ μοιράσωσιν
 εἰς Μοναστήρια. Καλὰ μοῦ ἐνθύμισες τὸν ἀσκητὴν. Ἀν-
 ἔβαλα ἕως τὴν ὥραν ταύτην νὰ σ' ἐρωτήσω, διὰ νὰ μὴ
 διακόψω τὸν λόγον σου... — Περὶ τίνος; — Ἐπεθύμουν νὰ
 μάθω, πῶς ἔχω ν' ἀποκρίνωμαι, ὅχι τόσον εἰς αὐτὸν, ὅ-
 σον εἰς τοὺς ἀνοήτους μαθητὰς τοῦ, ὅταν μου φέρωσι
 τοῦ Παύλου μαρτυρίαν κατὰ τῆς φιλοσοφίας. Διὰ τί
 νὰ τὴν ὀνομάσῃ ὁ Ἀπόστολος Κενὴν ἅπαστην. Τοῦτο
 [νὰ σοῦ ὁμολογήσω τὴν ἀλήθειαν] μοῦ χαλίζει τὴν κε-
 φαλήν. Ἐξεύρεις, ὅτι εἰς τὴν ἐξήγησιν τῶν Γραφῶν
 δὲν διαφέρω πολὺ ἀπ' ἐκείνους, πρὸς τοὺς ὁποίους ἐπαγ-
 γέλλομαι νὰ τὰς ἐξηγῶ. — Ἐγὼ ἐξεναντίας ἐσημείωσα
 πολλὰς καλὰς σου ἐξηγήσεις, κ' ἤθελες ἀναμφιβόλως
 ἐξηγήσειν καὶ τοῦτο, ἂν ἀνεγίνωσκες μὲ πλειότεραν
 προσοχὴν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἀποστόλου τὸ κεφάλαιον
 ὀλόκληρον. Δύο μάλιστα παρατηρήσεως ἄξια εὐρίσκον-
 ται εἰς αὐτό. — Τὸ ἐν ἴσως παρετήρησα κ' ἐγώ. — Τὸ
 ποῖον; — Δὲν ἐνθυμοῦμαι εἰς ὄλην τὴν Νέαν Διαθήκην,
 καὶ ἀμφιβάλλω ἂν εἰς κανὲν ἄλλο μέρος αὐτῆς, πλὴν
 τοῦτο, εὐρίσκεται τὸ νομα τῆς φιλοσοφίας. — Μίαν μό-
 νην φοράν ἐδῶ ὀνομάζεται ἡ φιλοσοφία. Ἀλλὰ τί συμ-
 περαίνεις ἐκ τούτου; — Ὅτι ἂν ἦτο τόσον ὀλέθριον

πράγμα ἡ φιλοσοφία, ὅσον σπουδάζουν νὰ τὴν δείξω-
 σιν οἱ ἔχθροί της, παράξενον πῶς οἱ Ἀπόστολοι ἠμέλη-
 σαν νὰ τὴν στηλιτεύσωσι συχνότερα... — Καὶ συμπε-
 ραίνεις ὀρθά. — Οἱ Ἀπόστολοι λέγω, οἱ ὅποιοι τόσον
 συχνὰ πολεμοῦν τὸ ψευδὸς, τὴν ὑπόκρισιν, καὶ
 θεατρίζουν τόσον συχνὰ αὐτοὺς τούτους τοὺς ἔχθρους
 τῆς φιλοσοφίας, ὀνομάζοντες αὐτοὺς ὑποκριτὰς,
 ψευδοπάγους, ψευδαδέλφους, ψευδαπο-
 στάλους, ψευδοδιδασκάλους, ψευδοπρο-
 φήτας καὶ ψευδοχριστοὺς. — Ὁρθότατα. Καὶ
 λέγεις, ὅτι δὲν εἶσαι καλὸς νὰ ἐξηγῆς τὰς γραφάς! Ἐξέ-
 ताσε τώρα τὸ δεύτερον, τὰ δόγματα λέγω τῆς φιλοσο-
 φίας ταύτης, τῆς ὀνομαζομένης Κενῆς ἀπάτης. —
 Καὶ πόθεν ἔχω νὰ τὰ ἐξετάσω. — Δέν σε στέλλω μα-
 κρὰν εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ κεφάλαιον τὰ ἀπαριθμῆι ὁ αὐ-
 τὸς Ἀπόστολος. Εἰς τί κατεγίνοντο καὶ τί ἐδίδασκαν οἱ
 διδάσκαλοι τῆς κενῆς ταύτης ἀπάτης; Λέγε, Δέσποτά
 μου, ἐπειδὴ κρατεῖς εἰς χεῖρας τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Παύ-
 λου. — “ Ἐν βρώσει ἢ ἐν πόσει, ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς, ἢ
 „ νομηνίας, ἢ σαββάτων, ἃ ἔστι σκιά τῶν μελλόντων,
 „ τὸ δὲ σῶμα τοῦ Χριστοῦ... Μὴ ἄψη, μηδὲ γεύση,
 „ μηδὲ θίγης, ἃ ἔστι πάντα εἰς φθορὰν τῇ ἀποχρήσει,
 „ κατὰ τὰ ἐντάλματα καὶ διδασκαλίας τῶν ἀνθρώπων
 „ (1). — Πρόσθε τὸ τέλος. — “ Ἄ τινα ἔστι λόγον
 „ ἔχοντα σοφίας ἐν ἐβελοθησκειᾷ καὶ ταπεινοφροσύνῃ
 „ καὶ ἀφειδίᾳ τοῦ σώματος. „ — Ἐξέτασε τώρα εἴτε
 τὴν φιλοσοφίαν ἀπλῶς, εἴτε καὶ τὰς Ἑλληνικὰς αὐτῆς
 αἱρέσεις. Διάκρισις βρωμάτων, φόβος μὴ ἐγγίξης τοῦτο,
 μὴ φάγης ἐκεῖνο, εἰς ποίαν ἀπ’ αὐτὰς ἀρμόζουν; Ποία ἐξ
 αὐτῶν ἐδίδαξεν ἑορτὰς νομηνιῶν καὶ σαββάτων; — Οὐ-
 δεμία, ὅσον ἐγνώρισα κ’ ἐγώ. — Λυτὰ ἦσαν ἐντάλματα

(1) Πρὸς Κολοσσ. β', 8-23.

καὶ διδασκαλαὶ Ἑβραίων τινῶν, οἱ ὅποιοι εἰς τὸν καιρὸν τῶν Ἀποστόλων μεταβαίνοντες εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, ἐμετάφεραν εἰς αὐτὴν ὅλας τὰς Ἰουδαϊκὰς δεισιδαιμονίας, καὶ, διὰ τὰ πλανῶσιν εὐκολώτερον τοὺς ἀπλουστέρους, τὰς ἐστύλιζαν μὲ τὸ ὄνομα τῆς φιλοσοφίας. Τῶν Ἑβραιοχριστιανῶν τούτων τὴν φιλοσοφίαν ὀνομάζει ὁ Ἀπόστολος ἐθελθησκειαν καὶ κενὴν ἀπάτην, λόγον ἔχουσαν σοφίας, ἡγούσαν Ψευδοφιλοσοφίαν, ἢ ὡς τὴν ὠνόμασεν ἄλλοθ (1) Ψευδώνυμον γνῶσιν, παραγγέλλων τὸν Τιμόθεον νὰ τὴν φεύγῃ, ὡς ἀστοχίαν τῆς ἀληθινῆς θρησκείας. — Μέγα βάρος, φίλε, μοῦ ἐσήκωσες ἀπὸ τὴν ψυχῆν. Ἐξεύρω τώρα πῶς ἔχων ἀποκρίνωμαι εἰς τοὺς ἐχθροὺς τῆς φιλοσοφίας, ὅταν καυχῶνται εἰς τὰς σκληραγωγίας καὶ παντελεῖς ἀφειδίας τοῦ σώματος, εἰς τὰς Φαρισαϊκὰς μακρὰς προσευχὰς (2) καὶ τὰς ἄλλας ἐθελθησκειῶν των. — Μὲ προσοχὴν ὅμως, μὴν ἐξάψῃς τὴν ὀργὴν των κατὰ σοῦ. — Τὰ μανουάλια φοβεῖσαι; — Ἐχουν ἄλλα ἰσχυρότερα τῶν μανουάλιων ὄπλα. — Ἐχω κ' ἐγὼ τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὰς χεῖρας, καὶ τῶν Ἀποστόλων τὰς μαρτυρίας. — Ὅπλα ἰσχυρὰ, ἂν τὰ ἐγνώριζεν ὁ κοινὸς λαός. Πρόσμενε λοιπὸν, “Ἐως διδαχθῶσι πολλοὶ, καὶ πληθυνθῇ ἡ γνῶσις (3).” — Ἐχομεν ὅμως εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν τὴν μετάφρασιν τῆς Νέας Διαθήκης. — Ἀλλὰ μᾶς λείπουν οἱ ἀναγινώσκοντες αὐτήν. Ἀπὸ τὴν Δαγκαστρινὴν μέθοδον πρέπει νὰ προσμένωμεν τὸν πληθυσμὸν αὐτῶν. Ὅταν ὁ κοινὸς λαὸς μάθῃ ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Εὐαγγελίου, ὅτι ὁ ἐπιβαλλόμενος εἰς αὐτοὺς ζυγὸς, ὁμοιάζει πλέον τὰ “δυσβάστα-

(1) Πρὸς Τιμόθ. Α, ε', 20.

(2) Ματθ. κγ', 14.

(3) Ἰδ. ἀνωτέρω σελ. κθ'. (123-24)

„κα φορτία „ τῶν Φαρισαίων (1) παρὰ τὸν ὅποιον
 μᾶς ὑπεσχέθη αὐτὸς ὁ Χριστὸς “ ζυγὸν χρηστὸν καὶ
 „ φορτίον ἐλαφρὸν (2), „ τότε οὐδὲ νὰ πολεμῆς πλέον
 ἔχεις χρεῖαν τοὺς ὑποκριτάς· αὐτοὶ ἀφ’ ἐαυτῶν θέλουν
 συντρίψαι τὸν ζυγὸν, μὴν εὐρίσκοντες πλέον εἰς τίνος
 αὐχένα νὰ τὸν δέσωσι. Ἐνθυμᾶσαι τί ἔλεγα περὶ τῶν
 τυφλῶν; — “ Ὅτι ὅπου εὐρίσκονται τυφλοὶ, ἐκεῖ ἐξανάγκης
 γεννῶνται καὶ χειραγωγοί. — Παρόμοια καὶ ὅπου
 βλέπει αὐχένας στραμμένους κτηνωδῶς πρὸς τὴν γῆν,
 ἐκεῖ πρόσμενε νὰ εὔρης καὶ ζυγοδέτας, φέροντας ὄχι τῆς
 ἀληθοῦς θρησκείας, ὄχι τῶν νόμων, ἀλλὰ τῆς ἐθελοθρησκείας
 καὶ τῆς ἀνομίας τὸν ζυγόν. — Ἀπὸ τὴν Λαγκαστρινὴν
 μέθοδον ἐλπίζεις ... — “ Ὅχι μόνην ἀπ’ αὐτὴν,
 ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην ὅλην διδασκαλίαν, ἥτις ἔχει
 νὰ πηγᾶσῃ ἀπὸ τὰ νέα μας γυμνάσια, ἐκ τῶν ὁποίων
 θέλουν πληθυνθῆν καὶ σκορπισθῆν εἰς ὅλον τὸ ἔθνος ἀρ-
 χιερεῖς σοφοὶ, ἱεροκήρυκες λόγιοι, διδάσκοντες τὸν λαὸν
 τὴν δικαιοσύνην, τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην [3] καὶ
 τὴν εἰρήνην, εἰς τὰς ὁποίας στηρίζεται ἡ ἀληθὴς θρησκεία,
 καὶ χωρὶς τῶν ὁποίων ὄχι νηστεῖται, ὄχι ἐλεημοσύ-
 ναι, ἀλλ’ οὐδ’ αὐτὴ ἢ ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρία δὲν ὠ-
 φελεῖ τίποτε (4). Ἡ Λαγκαστρινὴ μέθοδος χρησιμεύει
 μάλιστα εἰς τὸν κοινὸν λαόν· καὶ διὰ τοῦτο ἀπεφάσισαν
 καὶ οἱ φρόνιμοι προεστῶτες ἡμῶν νὰ τὴν ἐμβάσωσιν

(1) Ματθ. κγ', 4.

(2) Λὺκ. ια', 30.

(3) “ Οὐ γὰρ ἔστιν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ βρῶσις καὶ πόσις, ἀλλὰ
 „ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη, καὶ χαρὰ ἐν πνεύματι ἀγίῳ. „ Πρὸς Ῥωμ.
 ιδ', 17. Ζ. Α.

(4) “ Καὶ ἐὰν ψωμίσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου καὶ ἐὰν παρα-
 „ δῶ τὸ σῶμά μου ἵνα καυθίσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφε-
 „ λούμαι. „ Πρὸς Κορινθ. Α, ιγ', 3. Ζ. Α.

εἰς τὰ χωρία τῆς νήσου μου, διὰ τὰ διδάσκονται εὐκόλως τῶν χωρικῶν τὰ τέκνα τὰ ἀναγινώσκωσι, τὰ γράφωσι, καὶ τὰ ἀριθμῶσι. Μὲ τὴν αὐτὴν μέθοδον θέλουν κατηχεῖσθαι καὶ τὰ δόγματα τῆς ἱεράς ἡμῶν θρησκείας, καὶ τοὺς ἀναγκαιοτέρους κανόνας τῆς γεωργίας. — Τὴν Λαγκαστρινὴν σου μέθοδον! τὰ γυμνάσιά σου! Τί ἔχεις ν' ἀποκριθῆς πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι ὅλα ταῦτα εἶναι, ὡς τὰ ὠνόμαζεν ὁ ἀσκητὴς, νεωτερισμοί. — Ὁρθῶς τὰ ὠνόμαξε... — Ὁρθῶς! Νεωτερισμοὺς, καὶ σὺ! — Ὁρθῶς τὴν λέξιν, ἔμελλα τὰ εἶπω, ἂν δὲν μου ἔκοπτεν τὸν λόγον. Νεωτερισμοὺς, Δέσποτά μου, εἶναι μέση λέξις, ὡς Ἡδονὴ, ὡς Τύχη, ὡς ἄλλαι πολλαὶ τοιαῦται. Καθὼς λέγομεν καλὴν ἢ κακὴν τύχην, τιμὴν ἢ αἰσχροὺς ἡδονὴν, παρόμοια εἶναι καὶ νεωτερισμοὶ σωτήριοι ἢ ὀλέθριοι. Πάσης παλαιᾶς καταστάσεως μεταβολὴ λέγεται νεωτερισμός· ἂν γίνεται ἀπὸ τὸ κακὸν εἰς τὸ καλόν, ὁ νεωτερισμὸς εἶναι σωτήριος· ὅστις ἐξεναντίας μεταβαίνει ἀπὸ τοῦτο εἰς τὸ κακόν, νεωτερίζει νεωτερισμὸν ὀλέθριον. Καὶ τοῦτο νοοῦν καὶ σπουδάζουσι οἱ ὑποκριταὶ τὰ πείσωσι τοὺς μαθητὰς των, προσφέροντες γυμνὴν τὴν λέξιν, χωρὶς ἐξηγήσιν. — Εὐγε! ἔχω τί τὰ ἀποκρίνωμαι καὶ εἰς τοῦτο. — Ἄλλο ἰσχυρότερον ἐδύνασο ν' ἀποκριθῆς, ἂν δὲν ἦτο φρονιμώτερον τὰ ἀπέχῃς ἀπὸ τοιαύτας φιλονεικίας. — Λέγε· δὲν τοὺς φοβοῦμαι πλέον. — Αὐτὸ τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα ἦτο καταρχὰς νεωτερισμὸς, ὡς τὸ μαρτυρεῖ καὶ αὐτό του τὸ ὄνομα, Νέα Διαθήκη, καὶ νεωτερισμὸς ὅσων νεωτερισμῶν μᾶς ἐφύλαξεν ἡ ἱστορία ὁ μεγαλήτερος· ἐπειδὴ ἐμετάβαλλε πολλῶν ἑκατονταετηρίδων θρησκείαν, τὴν Ἰουδαϊκὴν, καὶ ἐκατήργει ὄχι ὀλιγώτερον παλαιὰν, τὴν Ἑλληνικὴν. Οἱ χύσαντες τὸ αἷμά των ὑπὲρ αὐτοῦ Ἀπόστολοι καὶ μάρτυρες ἦσαν ἀληθεῖς νεωτερισταί· ὡς τοιοῦτοι ἐκαταδίδοντο εἰς τοὺς κρατούντας, καὶ

ὡς τοιοῦτοι ἐκολάζοντο [1]. Ἄς ἀποκριθῶσι λοιπὸν χω-
 ρίς περιπλοκὰς καὶ οἱ Ταρτοῦφοί μας, ἢ οἱ μαθηταὶ
 αὐτῶν, ἂν τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα ἦτο βλαβερός ἢ
 σωτήριος νεωτερισμός, ἂν οἱ μαρτυρήσαντες ὑπὲρ αὐ-
 τοῦ καὶ ἐορταζόμενοι ἀπὸ τῆν ἐκκλησίαν ἦσαν ἐγκωμί-
 ων ἢ ψόγων ἄξιοι νεωτερισταί. — "Α! φίλε μου, τοῦτα
 ἐλπίζω ὅτι θέλει κλείσειν τὸ στόμα τῶν ἀπατεῶνων.
 — Καὶ ἀνοίξειν ἴσως τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀπατωμένων.
 — Νὰ οἰκονομῶσι τὴν ἀμύλαν διὰ τὰς ἀληθεῖς χρείας
 τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὄχι νὰ τὴν ἀσωτεύωσιν εἰς τοὺς ἀρ-
 γούς. — Ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς ὁμοιάζουν τοὺς παλαιοὺς
 διώκτας τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, ἐπειδὴ διώκουν
 τὸν μέλλοντα νὰ καταπαύσῃ τὰς δυστυχίας τῆς Ἑλλά-
 δος νεωτερισμὸν, καὶ συκοφαντοῦν ὡς ἐχθρὰν τῆς Θρη-
 σκείας, τὴν γεωργὸν καὶ καλλιεργὸν τῆς χριστιανικῆς
 ἀμπέλου φιλοσοφίαν, ὡς τὴν ἀνόμασεν ἓνας ἀπὸ τοὺς
 σοφωτέρους πατέρας τῆς Ἐκκλησίας. — Εἰπέ με, τίς,
 καὶ τί λέγει, σὲ παρακαλῶ. — Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς.
 — Τὸν ὅποιον ἀκόμη δὲν ἀνέγνωσα. — "Ἐνιοὶ δὲ, εὐ-
 ,, φνεῖς οἴομενοι εἶναι, ἀξιούσι μῆτε φιλοσοφίας ἄπτε-
 ,, σθαι, ἀλλὰ μὴδὲ τὴν φυσικὴν θεωρίαν ἐκμανθάνειν,
 ,, μόνην δὲ καὶ ψυχρὴν τὴν πίστιν ἀπαιτοῦσιν· ὥσπερ
 ,, εἰ μὴδεμίαν ἠξίου ἐπιμέλειαν ποιησάμενοι τῆς ἀμπέ-
 ,, λου, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τοὺς βότρυας λαμβάνειν. "Αμ-
 ,, πελος δὲ ὁ κύριος ἀλληγορεῖται· παρ' οὗ μετ' ἐπιμε-
 ,, λείας καὶ τέχνης γεωργικῆς, τῆς κατὰ τὸν λόγον, τὸν
 ,, καρπὸν τρυγητέον [1]. ,, — Ἀκούετε, φίλοι; Ἀκούε-

(1) Σήμερον ἀκόμη τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Ὀταίτην, ὅπου πρὸ μι-
 κροῦ ἐκηρύχθη, εἶναι ἀληθὴς νεωτερισμός· τὸν ὅποιον ὅμως ἐδέχθη-
 σαν ἀπαράχως οἱ Ὀταίτηνοὶ, μὴν ἔχοντες, ὡς φαίνεται, μεταξὺ τῶν
 Ταρτούφους. Ζ. Α.

(2) Κλήμ. Ἀλεξανδρ. Στρωμ. α, σελ. 29f.

τε, ὅμοιοί μου τὴν ἀπαιδευσίαν ἀμπελοουργοί; Ἄν θέλωμεν νὰ μᾶς συγχωρήσῃ ὁ κύριος τῆς ἀμπέλου ὅσα κακὰ ἐκάμαμεν ἕως τῶρα εἰς αὐτήν, τὴν φιλοσοφίαν χρεωστοῦμεν νὰ βοηθῶμεν, καὶ νὰ ἐνισχύωμεν τοὺς βοηθοῦντας τὸν σωτήριον τοῦτον νεωτερισμόν. — Ὅσις, ἂν ἐξετάσωμεν ἀκριβέστερον τὸ πρᾶγμα, οὐδὲ νεωτερισμὸς πρέπει νὰ ὀνομάζεται. — Ἄλλὰ τί; — Ἀνακαινισμὸς καὶ ἀνανέωσις τῆς σοφίας τῶν προγόνων μας, ἣτις ἐκινδύνευσεν ἄφανισθῆναι ὀλίποτε, ἐὰν ἡ ἀπαλλοτριώσις ἡμῶν ἀπ' αὐτὴν δὲν ἐμεταβάλλετο εἰς φιλίαν. — Καὶ τοῦτο εἶναι ἡ φιλοσοφία. — Τοῦτο, καὶ ἔχει ἄλλο, Δέσποτά μου, ὅ,τι καὶ ἂν φλυαρῶσιν οἱ ἐχθροὶ της. Αὐτὴ, σχίζουσα τὸ κάλυμμα τῶν ὀφθαλμῶν, τὸ ὁποῖον ἕως τῶρα μᾶς ἐμπόδιζε νὰ διακρίνωμεν τὰ πρὸς τὸν θεὸν καὶ τὰ πρὸς ἀνθρώπους καθήκοντα, ἔχει νὰ μᾶς διδάξῃ, ὅτι εἰς ἐκεῖνον μὲν χρεωστοῦμεν ἀγάπην καὶ λατρείαν λογικὴν, εἰς δὲ τοὺς ὁμοίους μας ἀγάπην καὶ δικαιοσύνην. — Ὡς ἡ Ὀμηρικὴ Ἀθηναῖ ἐξετύφλωσε τὸν Διομήδη

Ἄχλυν δ' αὐ τοι ἀπ' ὀφθαλμῶν θεῶν, ἣ πρὶν ἐπέην,

Ὅφρ' εὐ γινώσκης ἡμῖν θεὸν ἠδὲ καὶ ἄνδρα.

— Καλὰ ἐπροσάρμοσε τὴν Ἀθηναῖν, τὴν θεὰν τῆς σοφίας καλῆτερα ὅμως ἤθελες προσαρμόσειν αὐτὸν τῆς ἀληθινῆς θρησκείας τὸν ἀρχηγόν, τὸν ὀνομαζόμενον Σοφίαν καὶ Λόγον τοῦ θεοῦ. — Εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτὸν κηρύττω καθημέραν, ὡς αἴτιον πάντων τῶν καλῶν τὸν Ὀμηρον ἔφερα ὡς μάρτυρα, ὅτι καὶ οἱ μὴ γνωρίζαντες τὸν ἀληθινὸν θεόν, ἐγνώριζαν ὅμως ὅτι ἡ ἀνοιξίς τῶν ὀφθαλμῶν εἶναι ἀληθῶς δῶρον θεοῦ. Ὅσις, χάριτας εἰς ἡμᾶς τὸ λογικόν, μᾶς ἐχάρισε καὶ τὰ μέσα νὰ τὸ τελειοποιῶμεν, φωτίζοντες αὐτὸ μὲ τὸν λύχνον τῆς παιδείας, μόνῃς ἱκανῆς νὰ σχίσῃ τὸ κάλυμμα τῶν ὀφθαλμῶν. — Κάλυμμα κακόν. — Καὶ διπλὸν κακόν. διότι ὅχι μόνον μᾶς ἐμπόδιζει νὰ βλέπωμεν τοὺς ἄλλους,

ἀλλὰ καὶ μᾶς κάμνει νὰ πιστεύωμεν, ὅτι οὐδ' ἀπὸ
 τοὺς ἄλλους βλέπομεθα, καὶ μᾶς μεταβάλλει ἀπὸ πο-
 λιτικὰ ζῶα εἰς ἄγρια καὶ ἀκοινώνητα θηρία.— Ἐπειδὴ
 ἐλάλησες πάλιν περὶ παιδείας, θέλεις νὰ μᾶς διδάξης
 κεφαλαιωδῶς τὰ περιεχόμενα τοῦ ὀποίου μελετᾷς νὰ
 γράψῃς Περὶ παιδῶν ἀγωγῆς συντάγματος; —
 Δὲν ἔχω τὸν καιρὸν.— Ὀλίγα τινὰ κἂν ἐξ αὐτῶν, νὰ
 ζήσης! νὰ μάθω τίνα μέθοδον ἀκολουθεῖς, ποῖα παραγ-
 γέλματα δίδεις εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν.— Παραγγέλ-
 ματα πολλὰ ὀλίγα παραδείγματα ζητῶ πολλά.— Πῶς
 τοῦτο; — Βάσιν πρώτην ἀναγκαίαν τῆς καλῆς ἀνατρο-
 φῆς βάλλω, ὅτι τὸ διδασκόμενον τὴν Βιωτικὴν παιδά-
 ριον πρέπει νὰ κρατῆται περικυκλωμένον πανταχόθεν
 ἀπὸ καλὰ παραδείγματα, ἡγουν ἀπὸ γονεῖς, διδασκά-
 λους, ἐπιστάτας, συντρόφους καὶ ἀκόμη ὑπέρετας χρησο-
 ῦθεις. — Ἐπροκόψαμεν! Καὶ πόθεν ἐλπίζεις τὴν εὐτυ-
 χῆ συνδρομὴν τούτων καλῶν παραδειγμάτων; — Διὰ τοῦ-
 το σ' ἔλεγα κ' ἐγὼ, ὅτι εἶναι σχεδὸν ἀδύνατος ἡ καλὴ
 ἀνατροφή εἰς ἔθνη ἀπαιδευτα. Διὰ τοῦτο μελετήσας πρὸ
 πολλοῦ, δὲν ἐτόλμησ' ἀκόμη νὰ ἐκδώσω τὸ βιβλίον μου.
 Μ' ὄλον τοῦτο συμφέρει νὰ φανερωθῶσι κἂν εἰς τὸ γέ-
 νος οἱ κυριώτεροι κανόνες τῆς χρηστῆς ἀγωγῆς, τῶρα
 μάλιστα, ὅτε ἤρχισαμεν νὰ καταλαμβάνωμεν τῆς ἀπαι-
 δευσίας τὰ κακά. — Ποῖα εἶναι ἡ δευτέρα σου βύσις; —
 Ἡ καθημερινὴ διδαχὴ καὶ πράξις τῆς δικαιοσύνης. —
 Καὶ διὰ τί ὄχι καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν; — Καὶ τῶν ἄλ-
 λων κατ' ἐξαιρετον ὁμως τῆς δικαιοσύνης ὥστε ἡ πα-
 ράβασις αὐτῆς νὰ κολάζεται διπλοῦν τῆς παραβάσεως
 τῶν ἄλλων, καὶ ἡ πλήρωσις νὰ κατασταθῇ εἰς τὴν ψυ-
 χὴν τοῦ διδασκομένου ἕξις τόσον ἰσχυρὰ, ὥστε καὶ χω-
 ρὶς κολάσεως, εἰς μόνον τῶνομα τῆς ἀδικίας, νὰ τάρασ-
 σεται, νὰ θορυβῆται, νὰ κοκκινίξῃ τὸ πρόσωπόν του,
 ὡς ἤθελε κοκκινίσειν, ἐὰν τὸν κατέφθαναν εἰς καμμίαν

αίσχροργίαν. — Καλὸν ἐπιπόημα. — Δὲν ἐνθυμᾶσαι τί λέγει ὁ Ξενοφῶν περὶ δικαιοσύνης; — "Ὅχι τὴν ὥραν ταύτην· ἐνθυμήθην ἀντ' αὐτοῦ τὸν Δαυὶδ, ὅ,τι λέγει περὶ ἀδικίας. — Εὐλόγως, ἐπειδὴ τὸν ἀναγιγνώσκεις συχνότερα παρὰ τὸν Ξενοφῶντα. — "Ὅχι ἀπὸ τὴν παλαιὰν ἀνάγνωσιν, ὅτε μόλις ἤκούοντο ἀπὸ τὸ στόμα μου πάσης μιᾶς περιόδου δύο ἢ τρεῖς λέξεις, πάσης λέξεως ἢ πρώτης μόνῃ συλλαβῇ. * Ἄν ἐνθυμῶμαι τί ἀπὸ τὸ ψαλτήριον, τὸ χρεωστῶ εἰς τὴν ὁποίαν μ' ἐδίδαξες προσεκτικωτέραν ἀνάγνωσιν τῶν θείων Γραφῶν; ἔθεν μοῦ ἤλθε καὶ τώρα εἰς τὸν νοῦν τὸ, " Ἐπαινεῖται ὁ ἀμαρτωλὸς ἐν ταῖς ,, ἐπιθυμίαις τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, καὶ ὁ ἀδικῶν ἐνευλοῦ γαίται [1]. ,, Ἐν κρίνεις βίαςιν τῆς χρηστῆς ἀνατροφῆς τὴν ἐντροπὴν τῆς ἀδικίας· ὁ δὲ ἀδικὸς τοῦ Δαυὶδ ὄχι μόνον δὲν ἐντρέπεται, ἀλλὰ καὶ ἐπαινεῖται εἰς τὰς ἀδικίας του. — Ἡθέλησε μὲ τοῦτο ὁ προφήτης νὰ παραστήσῃ τὸν ἔσχατον βαθμὸν τῆς ἀκοινωνησίας καὶ ἀγριότητος. Ἔθνος, εἰς τὸ ὁποῖον εὐρίσκονται ἄνθρωποι τόσοι ἀναίσχυντοι, ὥστε νὰ καυχῶνται εἰς τὰς ἀδικίας των, δὲν εἶναι πλέον σύστημα πολιτῶν, ἀλλὰ ληστῶν συνάθροισμα μετοικισμένων ἀπὸ σπήλαια εἰς πόλεις. — Εἰπέ με τώρα, τί λέγει ὁ Ξενοφῶν; --- "Ὅτι οἱ Πέρσαι εἶχαν διὰ τὰ παιδία σχολεῖα δικαιοσύνης χωριστά. --- Εἰς τὴν Κυροπαιδεῖαν [2] ἐνθυμοῦμαι τώρα· ἀλλὰ μ' ἔλεγε, ὅτε μὲ τὴν ἐπαράδειξ, ὅτι ἦτο μυθιστορία καὶ ὄχι ἱστορία ἀληθῆς, ἢ Κυροπαιδεῖα. — Τοῦτο μάλιστα δείχνει, πόσον ἀναγκαίαν εἰς πολιτείας σύστασιν ἔκριεν ὁ Ξενοφῶν τὴν δικαιοσύνην. Βλέπων τῶν Ἀθηναίων τὸ πολίτευμα προβαῖνον καθημέραν, διὰ τὸν πλεονασμὸν τῆς ἀδικίας, εἰς τὴν παντελεῖα του διάλυσιν, ἔπλα-

(1) Ψαλμ. 9, 4.

(1) Κέρ. παιδ. Α, 2, παράγρ. 6.

σε τὰ Περσικὰ τῆς δικαιοσύνης σχολεῖα, ὡς νὰ ἔδειχεν εἰς τοὺς συμπολίτας του τὴν αἰτίαν τῆς μελλούσης καταστροφῆς των, ὡς νὰ τοὺς ἐνθύμιζεν ὅτι ἔλεγε καθημέραν εἰς αὐτοὺς ὁ διδάσκαλός του Σωκράτης· “ Οὐχ „ οἷόν τε ἄνευ δικαιοσύνης ἀγαθὸν πολίτην γενέσθαι „ (1) . „ — Διὰ τοῦτ', ὡς φαίνεται, ἐπαινεῖται τόσον ἡ δικαιοσύνη, διότι περιέχει ὅλας τὰς ἄλλας ἀρετάς·

Ἐν δὲ δικαιοσύνη συλλήβδην πᾶσ' ἀρετῇ ὅστι

καὶ γίνεται τρόπον τινὰ τῆς Ἠθικῆς κλειδίον, τὸ ὁποῖον ἀνοίγει τὴν εἴσοδον εἰς τὰς ἄλλας. — Ἡ εἶναι, ὡς τὴν ὀνομάζει προσφύεστατα εἰς ἀπὸ τοὺς νεωτέρους φιλοσόφους (2), ἡ Γραμματικὴ τῆς Ἠθικῆς. — Δὲν καταλαμβάνω τὴν παραβολήν. — Καθὼς ὁ διδαχθεὶς τὴν ἐγκυκλοπαιδείαν, δὲν ἐντρέπεται, ἐὰν δὲν ἰσχύσῃ νὰ κατασταθῇ ποιητὴς ἢ ῥήτωρ, ἤγουν ν' ἀποκτήσῃ δύο δυνάμεις, τῆς φύσεως πλείον παρὰ τῆς ἐπιμελείας χαρίσματα· κατασχύνεται ὅμως, καὶ ὡς ἀπαιδευτὸς ὀνειδίζεται, ἂν δὲν μάθῃ νὰ γράφῃ καὶ νὰ λαλῇ τὴν γλῶσσάν του, ὡς ὑπαγορεύουν οἱ τόσον εὐκολοὶ τῆς Γραμματικῆς κανόνες· τὸν αὐτὸν τρόπον, ἡ ἀτέλεια τῶν ἄλλων ἀρετῶν, ἂν καὶ ἀσχημίζῃ τὸν πολίτην, δὲν τοῦ φθείρει ὅμως τὴν φύσιν τοῦ πολίτου, ὅσον ἡ αἰσχροτάτη ἀδικία, ἣτις τὸν καταστένει ἀνεπιτήδειον νὰ συμπολιτευεταὶ μὲ ἄλλους, καὶ ἀνατρέπει τέλος καὶ αὐτὸ τὸ πολί-

(1) Ξενοφ. Ἀπομνημ. Δ, 2, παράγρ. 11.

(2) The rules of justice may be compared to the rules of grammar; the rules of the other virtues, to the rules which critics lay down for the attainment of what is sublime and elegant in composition . . . A man may learn to write grammatically by rule, with the most absolute infallibility; and so, perhaps, he may be taught to act justly, etc. A. SMITH, The Theory of mor. sentim., tom. I, pag. 294. Z. A.

τευμα, ὅταν διαδοθῇ εἰς πολλούς. — Κατὰ τὴν παραβολὴν λοιπὸν ταύτην, αἱ ἀδικίαι ἐμποροῦν εὐλόγως νὰ ὀνομασθῶσι Βαρβαρισμοὶ καὶ Σολοικισμοὶ τῆς Ἠθικῆς. — Εὐγε, Δέσποτά μου! Ἀσυγκρίτως αἰσχρότεραι παρὰ τοὺς σολοικισμοὺς καὶ βαρβαρισμοὺς τῆς Γραμματικῆς. — ὦ πόσους σολοίκους καὶ βαρβάρους ἐξομολογῶ τοιοῦτους ὁ ταλαίπωρος ἐγώ! ὦ θεέ μου, πῶς ἔχω νὰ διορθώσω καὶ νὰ συντάξω τὴν σολοικοβάρβαρον αὐτῶν διαγωγὴν! — Μὲ τὴν Γραμματικὴν τῆς Ἠθικῆς. — Ποίαν Γραμματικὴν! Μὲ νηστείας καὶ ἐλεημοσύνας νομίζουν οἱ πλείότεροι ὅτι ἐξαλείφονται αἱ ἀδικίαι. Ἄν συμβουλευσῆς τὸν κλέπτην ἀπόδοσιν τοῦ κλέμματος, ἢ εἶπῆς τὸν συκοφάντην, ὅτι τοῦ συκοφαντηθέντος πρῶτον ἡ τιμὴ πρέπει ν' ἀποκατασταθῇ μὲ δημόσιον ὁμολογίαν τῆς συκοφαντίας, ἀντὶ τῆς ἀπαραιτήτου ταύτης ἱκανοποιήσεως, προσφέρουν σαρανταλείτουργα. — Καὶ τὰ δέχῃσαι, Δέσποτά μου; — Απαγε! “ Τὸ ἀργύριόν σου σύν σοι εἶν' εἰς ἀπόλειαν!”, εἶπα πρὸς ἓνα τοιοῦτον. Αἱ! φίλε μου, πόσον ἐσύμφερε νὰ καταστήσωμεν σχολεῖα δικαιοσύνης! Μοῦ ἔρχεται εἰς τὸν νοῦν πρᾶγμα παράξενον ἴσως περὶ τοιοῦτων σχολείων... — Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχωμεν χωριστὰ δικαιοσύνης σχολεῖα ἀρκεῖ νὰ ἐπιμένωσι μάλιστα εἰς τὴν διδαχὴν αὐτῆς οἱ παιδαγωγοὶ τῶν κοινῶν μας σχολείων, λαμβάνοντες παράδειγμα τὸ γυμνάσιόν μας, ὅπου σήμερον [Χάρις εἰς τοὺς Διδασκάλους μας] παραδίδεται καὶ ἡ Ἠθικὴ. — Ἐξεύρεις τί συλλογίζομαι τὴν ὥραν ταύτην; — Τί; — Ἐπειδὴ ἐπιθυμοῦμεν νὰ διδάσκηται ἡ Ἠθικὴ μὲ παραδείγματα πλέον παρὰ μὲ παραγγέλματα, καὶ μάλιστα ἡ Γραμματικὴ τῆς, ἢ δικαιοσύνης, ἄρα δὲν ἐσύμφερε νὰ γίνεται καὶ εἰς τόπον χωριστὸν, ἢ διδαχὴ καὶ παράδοσις αὐτῆς; Δὲν νοῶ διδασκαλεῖον ἰδιαιτέρον, ὡς λέγει ὁ Ξενοφῶν, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ γυμνασίου

μας οἰκίσκον χωριστὸν, ἔχοντα ἔξωθεν ἐπιγραφὴν, ΒΙΩΤΙΚΗ, καὶ μέσα μόνην στολὴν τὴν εἰκόνα τοῦ Ἀριστείδου.— Δογισμὸς τόσον καλὸς, ὥστε σὲ παρακινῶ νὰ τὸν κοινωήσης εἰς τοὺς Διδασκάλους καὶ Ἐπιτρόπους τοῦ γυμνασίου, ὅταν λάβῃς ἀφορμὴν νὰ καταβῆς εἰς τὴν πόλιν. Τίς ἀπὸ τοὺς νέους μας, βλέπων τοῦ δικαίου Ἀριστείδου τὸ ἀγαλμα, δὲν θέλει ἐναγκαλισθῆν, ὡς προγονικὴν ἀρετὴν, τὴν δικαιοσύνην, καὶ ἀποστραφῆν τὴν ἀδικίαν, ὡς βαρβάρων καὶ σολοίκων ἐθνῶν χαρακτηριστήρια;— Χαίρω, ὅτι σε ἤρρεσεν ὁ λογισμὸς μου. Εἰπέ με τώρα, τί διδάσκει τὸ Περὶ παίδων ἀγωγῆς βιβλίον σου περὶ τῶν ἐπιστημῶν ἢ τεχνῶν, τὰς ὁποίας μέλλουν νὰ ἐπαγγελθῶσιν οἱ νέοι μετὰ τὴν τελείωσιν τῆς ἀνατροφῆς των.— Τὸ μέρος τοῦτο ἀποβλέπει τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς διδασκάλους, μόνους ἱκανοὺς νὰ ἐρευνήσωσι τὴν φύσιν τῶν γένων, καὶ νὰ διορίσωσι καθένα εἰς ἐκείνας ἐξαιρέτως τὰς γνώσεις, εἰς τὰς ὁποίας τὸν ἐδιάθεσε πλέον ἢ φύσις. Τὸ κυριώτατον πάντων εἶναι ἡ χρηστὴ ἀγωγή· εἰς τὸν ἀνάγωγον συμφέρει μᾶλλον ἢ παντελὴς ἀμάθεια (1)· καὶ τὸν ἄρκει νὰ τρέφεται μὲ καμμίαν βαναυσικὴν τέχνην, μηδὲ νὰ πορνεύῃ τὰς Μούσας. Ἐπιστήμην νὰ διδάξῃ τὸν δύστροπον καὶ κακοηθέστατον, εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ νὰ δώσῃ εἰς μαινόμενον ἢ μεθυσμένον μάχαιραν.— Τοὺς λοιποὺς κανόνας τῆς ἀνατροφῆς ἐπιθυμῶ ν' ἀκούσω. — Συγχώρησέ με νὰ τοὺς ἀναβάλω εἰς ἄλλον καιρὸν· τώρα ἀναγκάζομαι νὰ καταβῶ εἰς τὴν πόλιν, διὰ νὰ λαλήσω μὲ τὸν τυπογράφον. — Ἄν εἶχα τὸν καιρὸν, ἤθελα σὲ συνοδεύσειν μετὰ χαρᾶς, διὰ νὰ

(1) “ Οὐδαμοῦ γὰρ δειῶν οὐδὲ σφοδρῶν ἀπειρία τῶν πάντων
 „ οὐδὲ μέγιστον κακὸν, ἀλλ' ἡ πολυπειρία καὶ πολυμαθία μετὰ κακῆς
 „ ἀγωγῆς γίγνεται πολὺ τούτων μείζων ζημία, „ Πλάτων, Περὶ νόμ.
 ζ', σελ. 819. Ζ. Α.

συνομιλήσω κ' ἐγὼ μ' ἐκείνον, ἔχων ἑρμηνέα, ὅχι τὰ κινήματα τοῦ σώματός μου, ὡς μὲ περιπαίζεις, ἀλλὰ σὲ τὸν εὐτυχίσαντα νὰ γνωρίζῃς τῶν Γερμανῶν τὴν γλώσσαν. — Ἐπεθύμουν ὅμως νὰ σ' ἐρωτήσω... — Ἄλλην φοράν. δὲν ἔχω τῶρα τὸν καιρόν. — Μίαν μόνην ἐρώτησιν ἀκόμη, σὲ παρακαλῶ. — Ποίαν; — Δέγεις, καὶ τὸ πιστεύω κ' ἐγώ, ὅτι χωρὶς παιδικὴν καλὴν ἀνατροφὴν, εἶναι τῶν ἀδυνάτων νὰ ἔχη τις χρηστὴν διαγωγὴν βίου. Πῶς ἔχομεν λοιπὸν νὰ διορθώσωμεν τοὺς κακὰ ἀναθραμμένους εἰς τὸ λοιπὸν τῆς ζωῆς των διάστημα; ἢ ἀπελπίζομενοι πρέπει νὰ τοὺς ἀφήσωμεν νὰ σολοικίζωσι καὶ νὰ βαρβαρίζωσιν ὅλον αὐτῶν τὸν βίον; Δὲν εἶναι τοῦ καλοῦ τούτου θεραπεία; Δὲν ἔχει περὶ τούτου ἡ Βιωτικὴ σου τέχνη κανὲν ὠφέλιμον παράγγελμα; Γνωρίζεις πόσην χρεῖαν ἔχω τοιοῦτου παραγγέλματος ἐγὼ μάλιστα, ἀναγκασμένος, διὰ κακὴν μου τύχην, νὰ δέχωμαι τοὺς λογισμοὺς τῶν ἐξομολογουμένων εἰς ἐμὲ, καὶ νὰ γίνωμαι

Ἄλλον ἰατρὸς, αὐτὸς ἔλκεσι βρύων!

— Ἡ παραβολὴ τῆς Γραμματικῆς μᾶς διδάσκει, ὅτι οἱ τοιοῦτοι μένουσιν τὸ πλεόν ἀδιόρθωτοι καθὼς καὶ ὅστις δὲν ἐδιδάχθη σύγκαιρα τὴν Γραμματικὴν τῆς γλώσσης του, σολοικίζει ὅλην αὐτοῦ τὴν ἐπίλοιπον ζωὴν. Μ' ὅλον τοῦτο γίνονται καμμίαν φοράν καὶ τοιαῦται διορθώσεις συμβαίνουν κάποτε τύχαι ἀπροσδόκητοι, ἵκαναί νὰ φέρωσι τὸν ἄνθρωπον εἰς αἴσθησιν τῆς κακοζωίας, καὶ νὰ τὸν κινήσωσι ν' ἀλλάξῃ ζωὴν. Ἀρκεῖ τὸ ἴδιόν σου παράδειγμα. — Ἐὰν ἀληθῶς ἐμεταβάλλῃς ὁ βίος μου, ὡς νομίζεις, τοῦτο εἶναι θαῦμα. — Τοιαῦτα ὅμως θαύματα ἴσως ἤθελαν γίνεσθαι συχνότερα, ἂν ἐξῶμεν πολὺ μακρότερον, καὶ ἐτελειώναμεν τὴν ζωὴν χωρὶς γερωνικὰς ἀσθενείας. — Ἐξω τοῦ ἀδυνάτου νὰ μακρύνωμεν ὑπὲρ τοὺς ὅρους τῆς φύσεως τὴν ζωὴν, δὲν βλέπω πῶς ὁ μα-

κροβιώτατος δύναται ν' ἀλλάξῃ ζωὴν. Ἐξεναντίας τῆ καθημερινῆ πείρα μᾶς διδάσκει, ὅτι οἱ κακοὶ νέοι γίνονται γέροντες χειρότεροι. — Ἀπὸ τὰς συμβαινούσας εἰς ἔθνη ὀλόκληρα εὐτυχεῖς μεταβολὰς κρίνω δυνατόν νὰ συμβαίνωσι τοιαῦται μεταβολαὶ καὶ εἰς τοὺς κατὰ μέρος ἀνθρώπους. Ἐν ἔθνος ὅποιονδήποτε δὲν εἶναι πλὴν συνάθροισμα λαλούντων τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, καὶ κυβερνωμένων ἀπὸ τοὺς αὐτοὺς νόμους ἀνθρώπων, καὶ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἓν σῶμα, τοῦτο μόνον διαφέρειν ἀπὸ τὰ κατὰ μέρος σώματα, τὰ μέλη του, ὅτι διαμένει ἀθάνατον, ἢ καὶ ζῆ χρόνον ἀσυγκρίτως μακρότερον παρ' ἐκεῖνα. Καὶ διὰ τὰ σαφηνισθῆ τὸ λεγόμενον, ἕς ἔξετασθῆ ἐν ἀπὸ τὰ σημερινὰ ἔθνη, οἱ Γάλλοι, παραδείγματος χάριν. Ἄν τοὺς παραβάλης μὲ τοὺς πρὸ τριακοσίων ἐτῶν ζήσαντας Γάλλους, ὄχι μόνον ἔγιναν ἀσυγκρίτως ἐκείνων σοφώτεροι, ἀλλὰ καὶ ἡμερώτεροι καὶ χρηστοθέστεροι· καὶ ἂν τοὺς παραβάλης μὲ τοὺς πρὸ χιλιῶν καὶ ἐπέκεινα, ἢ σύγκρισις θέλει φανῆν πλέον ἀκατάλληλος. Πόθεν ἢ τόση μεταβολή; ἀπὸ τῶν μακρῶν χρόνων τὴν πείραν, ἀπὸ τύχας διαφόρους, καὶ ἄλλα φωτισμοῦ βοηθήματα καὶ μέσα, τὰ ὅποια ἐξάπλωσε ἡ ἐξαπλόνη καθημέραν ἢ τυπογραφία εἰς ὅλον τὸ ἔθνος. Ἐπιπέθες τώρα Γάλλον ἓνα μόνον, γεννηθέντα πρὸ τριακοσίων ἐτῶν, καὶ ζῶντα σήμερον ἀκόμη μεταξὺ τῶν ὁμογενῶν του πιστεύεις, ὅτι μόνος οὗτος ἐμελλε νὰ μείνῃ παντελῶς ἀμέτοχος τῆς κοινῆς τοῦ ἔθνους εἰς τὸ κάλλιον μεταβολῆς, μόνος τόσον ἄγριος, ὅσον ἦτο καὶ πρὸ τριακοσίων ἐτῶν; — Ἐὰν ὅμως τὸ ἔθνος δὲν ἐμεταβάλλετο, δὲν ἤθελε τὸν ὠφελῆσειν ἢ μακροβιότης του τίποτε· πιθανὸν ὅτι ἤθελε συμμετέχει τῆς κοινῆς φθορᾶς μὲ τοὺς λοιπούς. — Οὐτ' ἀνθρωπος εὐρίσκεται τόσον διεστραμμένος, ὥστε νὰ μὴ σώζῃ μηδὲ ἔχνος ἀρετῆς, οὐτ' ἔθνος φθείρεται ποτὲ τόσον, ὥστε νὰ μὴ εὐρίσκων.

ταί πλέον εἰς αὐτὸ ἄνθρωποι ὀλιγώτερον φθαρμένοι
 παρὰ τοὺς ἄλλους. Ἐκ τούτων, ἂν μακροβιώσωσι τινές,
 ὡς ὑπεθέσαμεν, συμβουλευόμενοι ἀπὸ ἐναρέτους ἄνδρας,
 ἢ διδασκόμενοι ἀπὸ πολλὰ καὶ διάφορα τοῦ μακροῦ
 βίου συμβάματα, εἰς τὰ ὅποια οὐτ' ὀ δόλος οὐτ' ἡ βία
 δὲν τοὺς ὠφέλησαν τίποτε, ἢ καὶ πληρώσαντες τὰς
 χρείας, διὰ τὰς ὅποιας ἐμεταχειρίζοντο τὸν δόλον καὶ
 τὴν βίαν, δυνατόν ν' ἀπομακρυνθῶσι κατὰ μικρὸν καὶ
 ἀπὸ τὰ δύο, καὶ νὰ προτιμῆσωσι τὴν δικαιοσύνην. Ἀλ-
 λά τώρα τί γίνεται; πρῶτον μὲν εἴμεθα ὀλιγοχρόνιοι,
 ζῶμεν ὅμως ἄρκετὰ διὰ νὰ αὐξήσωμεν τὰ ἐκ τῆς κακῆς
 ἀνατροφῆς κακὰ, καὶ νὰ τὰ μεταβάλωμεν εἰς ἕξεις ἔ-
 πιετα μᾶς φθάσει τὸ γῆρας,

Γῆρας ἄφιλον, ἵνα πρόπαντα

Κακὰ κακῶν ξυνοικεῖ (1)

πλέον ἐπιτήδειον νὰ ἰσχυροποιῆ πὰρὰ νὰ ἀφανίξῃ τὰς
 ἕξεις, διότι, ἀφοῦ κατασεῖσθαι τὰς δυνάμεις τοῦ σώματος,
 μᾶς σαλεύει καὶ τὸν νοῦν. Ἀπὸ ταύτην τὴν ὀλιγοχρό-
 νιον ἡμῶν φυσικὴν κατάστασιν τί συμπεραίνεται; —
 Ὅτι, ἐπειδὴ ὁ βίος εἶναι τόσον βραχύς, ἢ δὲ Βιωτικὴ
 τέχνη τόσον μακρὰ, τὸ ἀσφαλέστερον μέσον τῆς ἀρετῆς,
 εἶναι ἡ ὀρθὴ παιδικὴ ἀνατροφή. — Τοῦτο, Δέσποτά μου,
 καὶ ὄχι ἄλλο. Μὲ τοῦ βίου τὴν ἀρχὴν πρέπει ν' ἀρχί-
 ζῃ ἡ παράδοσις τῆς Βιωτικῆς. Καλῶς ἀνατρεφόμενοι,
 γινόμεθα καλοὶ νὰ ἀνατρέφωμεν τοὺς υἱοὺς καὶ θυγατέ-
 ρας ἡμῶν, καὶ ἐκεῖνοι ἀκολούθως τοὺς ἐγγόνους μας, ὥ-
 στε ν' ἀφίνωμεν εἰς τόπον ἡμῶν ἀδιακόπως ὑπηρέτας
 τοῦ Θεοῦ, ὡς λέγει ὁ Θεὸς Πλάτων [2]. Συγχώρησέ με
 τώρα νὰ κινήσω πρὸς τὴν πόλιν. — Χαιρέτισέ με τὸν
 τυπογράφον, καὶ μὴν ἀμελήσης, ἂν ἐτύπώσῃ τι νέον, νὰ
 μοῦ τὸ φέρῃς.

(1) Σοφοκλ. Οἰδ. Κολ. 1237.

(2) Περὶ νόμ. ε', σελ. 773. " Χρὴ τῆς αἰγιενοῦς φύσεως ἀντέ-

Ἐδῶ λαμβάνει τέλος, φίλε, ἢ μάλλον διακόπτεται, καὶ μὴ Ξέλοντος τοῦ Παπᾶ Θεώνου, ὁ διάλογος. Ἐπισησίας του εἰς τὴν τετάρτην ταύτην Ῥαψωδίαν, κατὰ τὰς ὁποίας ἐπρόσθεσα εἰς τὸ τέλος τῆς τρίτης, ματαιῶς τὸν ἐπαρακάλεσα νὰ μὲ δώσῃ· Ἡ παραβολὴ τοῦ ψαλιδίου τὸν ἐφόβισε τόσο, ὥστ' ἐσυνάθροισεν ὅσας εὔρηκε τοιαύτας σημειώσεις του πολλὰς, καὶ τὰς ἀφάνισεν. Πρῶτον τὰς ἔσχιζεν· ἀλλ' ἀφοῦ ἔμαθεν ὅτι ὁ Πλάτων ἔκαυσε τὰ ποιήματά του (2), κατακαίει καὶ αὐτὸς ὅχι μόνον σημειώσεις, ἀλλὰ καὶ ὅσας ἐξεφώνησεν ἐπ' ἐκκλησίας ὁμιλίας, παρωδῶν τὸν ὁποῖον ἐπαρῶδησε καὶ ὁ Πλάτων στίχον τοῦ Ὀμήρου.

Ἦφαισε, πρόμοι! ὦδε· Θεῶν νύ τι σείο χατίζει.

Ο,τι μάλιστα μὲ λυπεῖ, εἶναι ἡ καύσις τῆς ὁποίας ἔκαμιν ὁμιλίας παρακινῶν τοὺς χωρικούς του εἰς τῶν γραμμάτων τὴν μάθησιν. Σὲ εἶπα καὶ ἄλλοτε [3], πόσον εὐτυχεῖ εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν περικοπῶν τῆς γραφῆς, ἀπὸ τὰς ὁποίας συνεπιζοῦν οἱ ἱεροκήρυκες ν' ἀρχίζωσι τὰς διδασχάς των. Εἰς τῆς καυθείσης ταύτης ὁμιλίας τὴν ἀρχὴν εἶχε γραμμένον τὸ ῥητὸν τοῦ Σολομῶντος [4] τοῦτο μὲ κεφαλαία γράμματα· ΠΕΝΙΑΝ ΚΑΙ ΑΤΙΜΙΑΝ ΑΦΔΙΡΕΙΤΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ· καὶ ὅλη του ἡ ὁμιλία δὲν ἦτο παρὰ ἐξάπλωσις καὶ ἀνάλυσις τοῦ ῥητοῦ, παραστένουσα καὶ τὰ ἐκ τῆς παιδείας προξενούμενα καλὰ, καὶ ὅσα ἀναγκαίως ἀκολουθοῦν τὴν ἀπαιδευσίαν πάνδεινα κακά. Τοιαῦτα τινὰ (ὅσον ἐνθυμούμαι) ἔλεγεν ὁ Θεῶν εἰς τοὺς χωρικούς ἀκροατάς του, καὶ τινὰς ἀπὸ τοὺς πλησίον πύργους ἐλθόντας εἰς ἀκρόασιν πολίτας.

„ χεσθαι, τῷ παῖδας παίδων καταλείποντα αἰεὶ τῷ θεῷ ὑπηρέτας
 „ ἀνθ' αὐτοῦ παραδιδόναι. „ Ζ. Α.

(1) Διογ. Λαερτ. γ, 5.

(3) Προλεγόμ. Β', Ῥα ψωδ. σελ. λβ', (σελ. 62)

(4) Παροιμ. εγ', 19.

„ Παραπονεῖσθε, ἀδελφοί μου, διὰ τὴν κατάστασίν
 „ σας, καὶ σχεδὸν κατηγορεῖτε καὶ αὐτὸν τὸν θεὸν, ὡς
 „ αἴτιον τῆς πτωχείας σας, ὅταν ἔπρεπε δικαιότερον νὰ
 „ κατηγορητὴ ἐαυτοῦς. Ἐξεύρετε, ἢ μάθετε, ἂν ἀκόμη
 „ δὲν ἠκούσατε τὴν παροιμίαν, Τόσον ἀξίζει ὁ
 „ ἄνθρωπος, ὅσον συλλογίζεται, ἤγουν
 „ ὅσον προσέχει μῆτε νὰ ἐργάζεται μῆτε νὰ λαλῇ ἀ-
 „ συλλόγιστα. Πολλῶν ὅμως ἀπὸ σᾶς καὶ οἱ λόγοι καὶ
 „ τὰ ἔργα ὁμοιάζουν ἔργα καὶ λόγους ἀνθρώπων μεθυ-
 „ σμένων. Πολλοὶ περιέρχονται ἄργοι, καὶ προκρίνουσιν
 „ νὰ ψωμοζητήσωσι, παρὰ νὰ κερδαίνωσι μὲ ἰδίους ἰδρῶ-
 „ τας τὴν τροφήν των. Ὅσοι δὲ πάλιν ἐργάζονται, ὅτι
 „ κερδήσωσι τὴν ἑβδομάδα ὅλην, τὸ ἐξοδεύουν ἀσώτως
 „ τὴν κυριακὴν, εἰς τρόπον ὥστε δὲν τοὺς περισσεύει
 „ τίποτε. Ἐὰν δι' ἀρρώστιαν, ἢ ἄλλην αἰτίαν, διακόψω-
 „ σι τὸ ἔργον των, μὴν ἔχοντες πῶς νὰ νοσοκομηθῶσιν,
 „ ἢ νὰ ζήσωσιν εἰς τὸ μεταξὺ, ἀναγκάζονται νὰ προσ-
 „ τρέχωσιν εἰς τὴν ἐλεημοσύνην τῶν ἄλλων. Τοιοῦτοι
 „ ὄντες, ἐξανάγκης φθείρετε καὶ τὰ τέκνα σας, καὶ μὲ
 „ τὸ παράδειγμα τοῦ κακοῦ σας βίου, καὶ μὲ τὴν ἀμέ-
 „ λειαν τῆς ἀνατροφῆς των. Τίς ἀπὸ σᾶς φροντίζει νὰ
 „ στείλῃ τὸν υἱὸν του εἰς τὸ σχολεῖον, νὰ μάθῃ νὰ γρά-
 „ φῃ καὶ νὰ ἀναγινώσκῃ; Οὐδὲ κανεὶς σχεδόν. Ἄν εἴ-
 „ χετε τὴν ὀλίγην καὶ εὐκόλον ταύτην παιδείαν, ἢ ἀνά-
 „ γνωσις ἦτον ἀρκετὴ νὰ σᾶς διδάξῃ νὰ συλλογίζεσθε,
 „ νὰ σᾶς δείξῃ τὴν ἀληθινὴν αἰτίαν καὶ τὴν ἰατρείαν
 „ τῆς πτωχείας καὶ τῆς ἀτιμίας σας. Πενίαν καὶ
 „ ἀτιμίαν ἀφαιρεῖται παιδεῖα. Τὴν αἰτίαν
 „ ταύτην μὴ γνωρίζοντες, κατηγορεῖτε τοὺς πλουσίους
 „ ὡς ἀσπλάγχγους καταφρονητὰς τῶν πτωχῶν. Πῶς
 „ θέλετε νὰ σκορπίζωσιν αὐτοὶ εἰς ἀργοὺς ὅσα ἀπέκτη-
 „ σαν μὲ τοὺς ἰδρωτάς των; ἢ πῶς νὰ μὴ καταφρονῶσιν
 „ ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους ἢ ἀργία καὶ ἢ ἀπαιδευσία
 „ ἐκατάστησαν ἀξίους καταφρονήσεως;

„ **Καιρὸς εἶναι νὰ στρέψω τὸν λόγον καὶ πρὸς σᾶς τοὺς**
 „ **πλουσίους. Δικαίως καταφρονεῖτε τοὺς ἀργούς καὶ**
 „ **κακοήθεις πτωχοὺς. αὐτοὶ ὅμως εἶναι ἀδελφοὶ σας**
 „ **καὶ ἡ κακοήθειά των, ἐὰν δυνάμενοι νὰ τὴν θεραπεύ-**
 „ **σητε, δὲν φροντίζετε τὴν θεραπείαν, καταισχύνει**
 „ **πλέον ἐσᾶς παρ' ἐκείνους. Ἡ θεραπεία δὲν εἶναι**
 „ **δύσκολος οὐδὲ βαρεῖα Πενίαν καὶ ἀτιμίαν**
 „ **ἀφαιρεῖται παιδεία. Δότε λοιπὸν εἰς αὐ-**
 „ **τοὺς τὰ μέσα νὰ ἀποφύγῃσιν τὴν πτωχείαν καὶ τὴν**
 „ **ἀτιμίαν. Καταστήσατε εἰς ὅλα τὰ χωρία κοινῶν**
 „ **γραμμάτων σχολεῖα, ὅπου νὰ διδάσκωνται τῶν πτω-**
 „ **χῶν τὰ τέκνα σιμὰ τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς γραφῆς**
 „ **τὴν ἀριθμητικὴν, καὶ τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς Ἰρη-**
 „ **σκείας καὶ τῆς ἠθικῆς. Δίδοντες εἰς τοὺς πτωχοὺς**
 „ **ἀφορμὴν καὶ ὕλην συλλογισμοῦ τὴν ἀνάγνωσιν, εἰς**
 „ **μικρὸν διάστημα καιροῦ θέλετε μεταμορφώσασιν τὰ**
 „ **ἦθη των, καὶ τοὺς καταστήσασιν ἀξίους τῆς τιμῆς καὶ**
 „ **τῆς ἀγάπης σας ἀδελφούς. Πενίαν καὶ ἀτιμί-**
 „ **αν ἀφαιρεῖται παιδεία. Ταῦτα λέγω πρὸς**
 „ **ἐκείνους μόνους τοὺς πλουσίους, ὅσοι ἤρχισαν ἀπὸ**
 „ **τῶν ἰδίων τέκνων τὴν παιδείαν διότι ὅσοι ἠμέλησαν**
 „ **τὰ ἴδια των τέκνα, πῶς ἔχουν νὰ φροντίσωσιν περὶ**
 „ **τῶν ἄλλων; Οἱ τοιοῦτοι γίνονται ἀτιμότεροι καὶ τῶν**
 „ **πτωχῶν ἀπαιδευτῶν, ἐπειδὴ ἀποκτήσαντες μέσα φω-**
 „ **τισμοῦ, δὲν ἐσυλλογίσθησαν νὰ τὰ μεταχειρισθῶσιν**
 „ **οὐδὲ εἰς ἴδιαν αὐτῶν ὠφέλειαν, κ. τ. λ. ”**

Τόσα, φίλε, μοῦ ἐφύλαξεν ἡ μνήμη ἀπὸ τὴν ὁμιλίαν
 τοῦ πατᾶ Θεώγου. Τώρα δὲ, ἀφοῦ ἤκουσε τοῦ Δανιὴλ
 τὸ ῥητὸν, **“Εως διδαχθῶσι πολλοὶ, καὶ πλη-**
θυνθῆ ἡ γυνᾶσις, ἐτοιμάζει νέαν ἄλλην ὁμιλίαν εἰς
ἔπαινον καὶ σύστασιν τῆς Λαγκαστρινῆς μεθόδου καὶ
μελετᾶ νὰ τὴν ἐκφωνήσῃ εἰς τὴν πόλιν, με ἄδειαν τοῦ
Ἀρχιερέως. Ἡ ῥητορικὴ τοῦ Θεώγου, ἃν καὶ ὄχι λαμ-

πρᾶ, πείθει ὁμως διὰ τὸν βίον καὶ τὸν τρόπον τοῦ ῥή-
 τορος. Ὅσάκις τὸν ἀκούω, συλλογίζομαι, πόσῃν ὠφέλει-
 αν ἤθελαν προξενήσειν εἰς τὸ γένος ἱεροκλήρυκες ῥητο-
 ρικώτεροι καὶ λογιώτεροι τοῦ Θεῶνος, ἐξηγοῦντες πλα-
 τύτερον τὸ ῥητὸν τοῦ Σολομώντος, " Πενίαν καὶ
 „ ἀτιμίαν ἀφαιρεῖται παιδεία. „ Διχόνοιαι, στάσεις,
 σπαραγμοὶ καὶ διαλύσεις πολιτειῶν, καταστροφαὶ βα-
 σιλειῶν, καταδουλώσεις ἐθνῶν, προσμένονται ταχύτερον
 ἢ βραδύτερον, θταν μέρος τῶν πολιτῶν συσσωρεύῃ
 πλοῦτον, δύναμιν καὶ τιμὴν τόσῃν εἰς ἑαυτὸ, ὥστε νὰ
 μὴ μένῃ πλέον εἰς τοὺς λοιποὺς πλὴν ἢ πτωχεία, καὶ
 τῆς πτωχείας ἢ ἀκόλουθος ἀτιμία. " Ὅλα ταῦτα τὰ κα-
 κὰ δύναται νὰ ἐμποδίσῃ ἡ παιδεία. " Πενίαν καὶ ἀτι-
 μίαν ἀφαιρεῖται παιδεία. „ Μήτηρ ἄρα καὶ πηγὴ ὁμο-
 νοίας, ἰσονομίας, ἐλευθερίας, πλοῦτου καὶ τιμῆς τῶν
 πολιτῶν εἶναι ἡ παιδεία. Ὑγίαινε!

Ἄπὸ Βολισσοῦ, 13 Φεβρουαρίου, 1820.

ΕΚ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΜΗΡΟΝ ΕΠΙΣΤΑΣΙΩΝ ΤΟΥ ΛΙΔΕΣΙΜΩΤΑΤΟΥ ΘΕΩΝΟΣ

(*Ιλιάδος Γ.*)

8. Σιγή μένεα πνείοντες Ἀχαιοί.] Ὡραία ψυχῆς ἀνδρείας ὑπογραφή. Τὸ Μένεα πνέειν καὶ τὸ Σιγᾶν φαίνονται ἀντιφατικὰ καὶ ἀσυμβίβαστα· καὶ ὅμως ἡ φρόνησις τὰ συμβιβάζει. Τοιαύτη πρέπει νὰ ἦναι τὴν σήμερον ἡ διαγωγὴ τῶν Ἑλλήνων. Ἄς πνέωσι μένεα κατὰ τῆς ἀπαιδευσίας· ἀλλ' ἄς τὰ πνέωσι μὲ ἡσυχίαν. Τὸ μὲ σιγῆν ἐνωμένον μένος εἶναι τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἐθνῶν σημείον· τὰ ἄγρια ἢ βάρβαρα ἔθνη, ἢ δὲν ἔχουσιν ἀνδρείαν ἢ φθείρουσι τῆς ἀνδρείας τοὺς καρποὺς μὲ τῆς ἀλαζονείας τὸν ἄτακτον θόρυβον, τὸν ὅποιον ὁ Ὅμηρος μὲ τὴν κλαγγῆν τῶν γεράνων (στ. 3) παραβάλλει.

Τρῶες μὲν κλαγγῆ τ' ἐνοπή τ' ἴσαν, ὄρνιθες ὡς.

Εἰς κατόρθωσιν μεγάλων πραγμάτων εἶναι ἀναγκαῖος ὁ ἐνθουσιασμός· ἀλλὰ διὰ νὰ γενῶσι μόνιμα τὰ κατόρθώματα, πρέπει νὰ συνοδεύεται μὲ πολλὴν γνώσιν καὶ φρόνησιν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ὅμηρος τὸν μὲν φρόνιμον ἐνθουσιασμὸν ὀνομάζει Μένος ἔμπεδον (*Ὀδυσσ. φ.* 426), ὅποιον ἦτο τὸ μένος τοῦ Ὀδυσσεὺς· ἐξεναντίας τῶν Τρωαδῶν τὴν ἀνόητον ὕμνην Μένος ἀτάσθαλον (*Ἰλιάδ. ν.* 634).

9. Ἐν θυμῷ μεμαῶτες ἀλεξέμεν ἀλλήλοισιν.) Σημείωσε μὲ πόσῃ τέχνῃ ἔβαλε τὴν αἰτίαν εἰς τόπον τοῦ ἀποτελέσματος. Ἄλλος ποιητὴς ἤθελ' ἴσως εἰπεῖν, Ἐν θυμῷ μεμαῶτες Τρῶες σινομαχέσασθαι, ἤγουν, προθυμούμενοι νὰ πολεμήσωσι τοὺς Τρῶας· διότι ὁ σκοπὸς τῆς κινήσεως τῶν Ἑλλήνων ἦτο νὰ νικήσωσι τοὺς ἐχθροὺς των. Ἄλλ' ὁ Ὅμηρος τί λέγει; Ἐν θυμῷ μεμαῶτες ἀλεξέμεν ἀλλήλοισιν, ἤγουν, προθυμούμενοι νὰ βοηθήσωσιν ἕνας τὸν ἄλλον· διότι πόλεμος ἀνδρείος δὲν γίνεται, οὐδὲ νίκη ἀποκτᾶται, εἰὰ οἱ πολεμοῦντες δὲν ἀποθλέπωσιν εἰς τοῦτο μάλιστα, νὰ ὁμοιωθῶσι καὶ νὰ βοηθῶνται συναλλήλους, ὡς εἰς μόνον μέσον, καὶ τὴν δόναμίν των ν' αὐξήσωσι, καὶ τὴν νίκην νὰ κερδήσωσι. Καὶ ὅχι μόνον εἰς τὸν πόλεμον, ὅστις εἶθε μῆθελε ποτὲ γεννηθῆναι εἰς τοὺς ἀθρώπους· ἀλλ' εἰς ὅλας τὰς ἐπιχειρήσεις, ὅσαι χρειάζονται πολλῶν ἀθρώπων συνδρομῆν, ὅταν οἱ συντρέχοντες ἔχωσι τὴν αὐτὴν ψυχὴν καὶ καρδίαν,

καὶ γρηγορώτερα καὶ καλῆτέρα κατορθόουσι τὸ ποθοῦμενον. * Ὁ πῶ-
 στον ἠθέλαμεν εἶσθαι μακάριοι. φίλτατοι ὁμογενεῖς, ἐὰν εἶχαμεν πάν-
 τοτε εἰς τὴν μῆμην τὸ ἐλληνικὸν τοῦτο παράδειγμα καὶ παράγγελμα
 Ἄ λ ε ξ έ μ ε ν ἄ λ λ ή λ ο ι σ ι ν. Ὡς πόλεμον κατὰ τῆς ἀπαιδευσίας
 πρέπει νὰ κρίνωμεν τὴν σημερινὴν προθυμίαν νὰ φέρωμεν εἰς τὴν Ἑλ-
 λάδα τὰς ἐπιστήμας καὶ τέχναι. Πολλὰ ὀλίγον ὅμως θέλει μᾶς ὠφε-
 λήσῃν ἡ προθυμία, ἂν δὲν τὴν συνθέσωμεν μὲ τὴν ἱερὰν ὁμόνοιαν,
 Ἄ λ ε ξ έ μ ε ν ἄ λ λ ή λ ο ι σ ι ν.

10 καὶ 11. Κατέχευεν ὀμίχλην, Ποιμέσω οὐτι φίλην, κλέπτη δέ
 τε νυκτὸς ἀμείνω.) Θεσσαυρὸς ἠθικῆς γίνεται ὁ Ὅμηρος εἰς τοὺς ἀνα-
 γνωσκοντας μὲ προσοχὴν τὸ ποίημά του. Παρατήρησε τί γίνεται
 σήμερον εἰς τὴν Ἑλλάδα, νὰ καταλάβῃς τὴν παραβολὴν τοῦ ποιμένου,
 τοῦ κλέπτου, καὶ τῆς ὀμίχλης. Μέγα μέρος τῶν σεβασμιωτάτων ποι-
 μένων μας ἐκατάλαβαν, ὅτι τῆς ἀπαιδευσίας ἡ ὀμίχλη εἶναι τὸ παχύ-
 τερον καὶ ἐπικινδυνότερον εἰς τὰ λογικά των πρόβατα σκότος· ὅθεν
 προθυμοῦνται νὰ τὸ διαλύσωσι, διὰ νὰ σώσωσι τὸ ποιμνιον ἀπὸ
 τοὺς κλέπτας. Ὅσον εἰς τούτους εἶναι ἀγαπητὴ ἡ ὀμίχλη· τόσοι τὴν
 φοβοῦνται καὶ τὴν ἀποσρέφονται οἱ καλοὶ ποιμένες. Καὶ τρόπον ἄλ-
 λον νὰ τὴν διαλύσωσι δὲν ἔχουν παρὰ τῆς Ἀθηνᾶς, ἥγουν τῆς παιδεί-
 ας, τὴν βοήθειαν. Μόνη ἡ παιδεία, ἐλευθερόνοσα τὸν νοῦν ἀπὸ τὴν
 ἄγνοιαν, διδάσκει τὸν ἄνθρωπον τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τοὺς
 ἀνθρώπους καθήκοντα· τούτους μὲν νὰ στοχάζεται ὡς ἀδελφούς του,
 καὶ νὰ προσφέρεται εἰς αὐτοὺς, ὡς ἐπιθυμεῖ νὰ προσφέρωνται εἰς αὐ-
 τὸν ἐκεῖνοι· τὸ ν δὲ Θεὸν νὰ σέβεται ὡς δημιουργὸν καὶ προνοητὴν
 αὐτοῦ, μὴδὲ νὰ τολμᾷ νὰ τὸν ἀτιμάξῃ, συγχέων δεισιδαιμόνως τὰς
 τελειότητάς του μὲ τὰς ἀνθρωπίνας ἀσθενείας· εἰς ἓνα λόγον, νὰ δια-
 κρίνῃ τὸν Θεὸν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, καθὼς ὁ Διομήδης τότε μόνον
 ἐκαταστάθῃ καλὸς νὰ κάμῃ τὴν διάκρισιν ταύτην, ἀφοῦ ἡ Ἀθηνᾶ ἡ-
 λευθέρωσε τοὺς ὀφθαλμούς του ἀπὸ τὸ σκότος (Ἰλιάδ. ε, 127),

* Ἀχλὺν δ' αὐτοὶ ἀπ' ὀφθαλμῶν ἔλουν, ἢ πρὶν ἐπῆεν,

* Ὁφρ' εὖ γινώσκῃς ἡμῖν Θεὸν ἠδὲ καὶ ἄνδρα.

Ὁλαι μας αἰ προλίψεις, αἰ κακίαι καὶ δυστυχία προέρχονται ἀπὸ
 τῆς ἀπαιδευσίας τὴν κατηραμένην ἀχλὺν, ὀμίχλην, καταχνίαν, ἢ ὅπως
 ἄλλως ἀγαπᾷς νὰ τὴν ὀνομάσῃς.

16. Ἀλέξανδρος Θεοσεδῆς.) Ἀνωτέρω (στ. 3) ἐπαράβαλε τὸν θθ-

ῥυθον τῶν Τρώων μὲ τὴν κλαγγὴν τῶν γεράνων· καὶ ὁσάκις ἐμπέσῃ λόγος περὶ αὐτῶν, μᾶς τοὺς παραστῆναι ἔθνος βάρβαρον. Ἐδῶ ὁμοῦ. ὀνομάζει ΘΕΟΞΕΙΔΗ τὸν Ἀλέξανδρον, καὶ κατωτέρω (στ. 329) ΔΙΟΝ-ῆγον διδὲ ταυτὰ ἐπίθετα, τὰ ὁποῖα καὶ εἰς τοὺς Ἑλληνοὺς ἤρως. Εἰς τίνα; εἰς ἄνθρωπον ὄχι μόνον βάρβαρον, ἀλλὰ καὶ μοι-χὸν ἀσελγέστατον, ὅστις ἀδικήσας τοὺς Ἕλληνας, ἔγιγ' αἴτιος νὰ ἐξολοθρευθῇ τὸ γένος καὶ ἡ πατρίς του, ὡς αὐτὸς ὁ ἀδελφός του Ἐκτωρ, ἐλέγχων αὐτὸν (στ. 50) λέγει·

Πατρί τε σὺ μέγα πῆμα, πόλῃ τε, παντί τε δῆμῳ.

Τί συμπεραίνεται ἐκ τούτου; Ὅτι καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ εἰς τοὺς βαρβάρους, καὶ εἰς τὰ παλαιὰ καὶ εἰς τὰ σημερινὰ ἔθνη τὰ λαμπρὰ ἐπίθετα εἶναι ἀπλοῖ τίτλοι συνηθείας, μὲ τοὺς ὁποίους στολιζονται ἀδιαφόρως καὶ οἱ ἄξιοι καὶ οἱ ἀνάξιοι αὐτῶν. Ἀπὸ τοιαύτης συν-ῆθειας ἐγεννήθησαν καὶ εἰς ἡμᾶς πολλοὶ Τιμιώτατοι, Εὐγενέ-στατοι, Ἐξοχώτατοι, Λογιώτατοι, κ. τ. λ. καὶ ὄχι δι' ἄλλο, πλην τῆν συνῆθειαν, ὠνόμαζαν ἐμὲ, καὶ ὅταν ἀκόμη ἐνεργουσα τὸ ἐπάγγελμα χωρὶς πολλὴν αἰδῶ, Λιδεσιμώτατον·

40. Λιθ' ὄφελος ἄγονός τ' ἔμμεναι, ἄγαμός τ' ἀπολέσθαι.] Εἰς τὴν κοινὴν μᾶς γλώσσαν τοῦτο σημαίνει,

Εἶθε μῆθελες γεννηθῆν, μηδὲ ποτὲ γενήσῃν.

Κατὰρα δικαία κατὰ τῶν, ὅσοι δὲν φροντίζουν νὰ δώσωσι καλὴν ἀνατροφήν καὶ παιδείαν εἰς τὰ τέκνα των· ἐπειδὴ ἀφοῦ βαρύνωσιν αὐτοὶ τὴν πατρίδα μὲ τὴν ἀνωφελῆ των ζωὴν, ἀφίνουσι εἰς αὐτὴν καὶ τέκνα ἀπαιδευτα, τὰ ὁποῖα ἐνδεχόμενον καὶ νὰ τὴν καταποντί-σωσιν.

44 καὶ 45. Καλὸν εἶδος ἔπ'. ἄλλ' οὐκ ἔστι βίη φρεσίν.) Μετα-γενέστερος ἄλλος ποιητῆς εἶπε, κατὰ μίμησιν τοῦ στίχου τούτου·

Καλὴ μὲν ὄψις, ἐν δὲ δειλαΐαι φρένες.

Τὸ αὐτὸ σημαίνει καὶ ἡ κοινὴ μᾶς παροιμία, Θεωρία Ἐπισκό-που, καὶ καρδία μυλωνᾶ. Μὰ τὴν ἀλήθειαν, ἡ θεωρία τοῦ Ἐπισκόπου διαφέρει παντάπασιν ἀπὸ τὴν θεωρίαν τοῦ μυλωνᾶ· ἐπει-δὴ ὁ πρῶτος φορεῖ μαῦρα· τοῦ δευτέρου τὰ φορέματα εἶναι καταλευ-ρωμένα. . . Εἶθε ἡ ἀνομοίωτης τῶν ἐνδυμάτων μᾶς διδάσκῃ πάντοτε, ὅτι καὶ ἡ ἐπισκοπὴ λογικοῦ ποιμνίου δὲν ὁμοιάζει τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ μύλου.

50. Πατρί τε σὺ μέγα πῆμα, πόλῃ τε, παντί τε δῆμῳ.) Ὡς νὰ

λέγει, ἔβλαψες τὸν πατέρα, τὴν πατρίδα καὶ ὄλους σου τοὺς συμπατριώτας. Οὕτω συμπλέκονται πολλάκις τὰ πρὸς τοὺς ἄλλους καθήκοντα, ὥστε οὔτε νὰ πληρώσῃ τις ἐν ἑξ' αὐτῶν δύναται χωρὶς πολλῶν ἄλλων πληρώσειν, οὔτε νὰ παραβλέψῃ, χωρὶς τὴν καταφρόνησιν τῶν ἄλλων. Πῶς θέλεις νὰ ἦναι καλὸν υἱὸς, ὅστις δὲν ἦναι καλὸς πολίτης; ἢ ἐξεναντίας πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ εὐεργετήσῃ τὴν πατρίδα, ἢ ὡς τὴν ὠνόμαζαν οἱ Κρήτες, Μητρίδα, ὅστις φέρεται κακῶς πρὸς τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα του.

65. Οὗτοι ἀπόβλητ' ἐστὶ θεῶν ἔρικυδία δῶρα.) Βλέπεις πόσον ἐπιβρόχον καὶ δύναμιν ἔχει ἡ θρησκεία εἰς τῶν ἀνθρώπων τὰ ἥθη. Ὅταν ἦναι μολυσμένη ἀπὸ πλάνης καὶ δεισιδαιμονίας, τοιοῦτους ἐξανάγκης κάμνει καὶ τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτήν. Δ ὦ ρ α θ ε ὦ ν καὶ ὀνομάζει καὶ πιστεύει ὅχι μόνον τὸ ὅποῖον ἔλαβε σωματικὸν κάλλος ἀπὸ τὴν Ἀφροδίτην, ἀλλὰ καὶ τὴν διὰ τὸ κάλλος του προξενηθεῖσαν αἰσέλγειαν ὁ μοιχὸς Ἀλέξανδρος· καὶ εἶχε δίκαιον, ἐπειδὴ εἰς τὸ Σύμβολον τῆς πίστεώς του εὕρισκετο καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ μέγας ἐν οὐρανῷ θεὸς ἐκατέβαινε κάποτε εἰς τὴν γῆν, νὰ μοιχεύῃ τῶν ἀνθρώπων τὰς γυναῖκας. Ἐφρόντισεν ἡ φιλοσοφικὴ κωμωδία νὰ θεατρίσῃ εἰς τὴν σκηρὴν τοιαύτην γελοιώδη θρησκείαν (Δρισοφάν. Κεφέλ, 1079), συμβουλευούσα εἰρωνικῶς τοὺς νέους μὲ ταῦτα τὰ λόγια·

Μοιχὸς γὰρ ἦν τύχης ἁλοῦς, τὰδ' ἀντερεῖς πρὸς αὐτὸν,

Ὡς οὐδὲν ἠδίκησας· εἴτ' εἰς τὸν Δί' ἐπαυεργεῖν·

Κάκεῖνος ὡς ἦττων ἔρωτός ἐστι καὶ γυναϊκῶν·

Καίτοι σὺ, θνητὸς ὢν, θεοῦ πῶς μείζον ἂν δύναιο;

Ἀλλὰ τί ἐδύνατο νὰ κατορθώσῃ ἡ κωμωδία, ὅποταν οἱ ἱερεῖς τῆς θρησκείας ἐκέρδαιναν πλεόν ἀπὸ τὴν πλάνην παρὰ ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν;

71. Ὅπποτερος δέ κεν νικήσῃ κ. τ. λ.) Σημείωσε, πόσον εὐμορφα παραστῆναι ὁ ποιητὴς τὴν πρόδον τῆς κακίας τοῦ Αλεξάνδρου. Ἐγινε πρῶτον μοιχὸς, εἶτα κλέπτης, ἀρπάσας τὴν γυναῖκα καὶ τὰ κτήματα τοῦ Μενελάου. Τώρα σπουδάζει καὶ νὰ φονεύσῃ τὸν Μενέλαον. Ὅστις πρῶτον μελετᾷ νὰ πράξῃ κακίαν, καλὸν εἶναι νὰ συλλογίζεται, ὅτι δὲν θέλει ἀρκεσθῆν εἰς μόνην αὐτήν. Καθὼς αἱ ἀρεταί, οὕτω καὶ αἱ κακίαι, συνεπισύρουσι μία τὴν ἄλλην.

108-110. Διεί δ' ὀπλοτέρων ἀνδρῶν φρένες ἠερέθονται· οἷς δ' ὁ γέροντων μετέησιν, ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω λεύσσει κ. τ. λ.) Ἐ ρ ε θ ο ν

ται, ἰωλικῶς αὐτὸ τοῦ, Ἄερέθονται· τοῦτο δὲ, ἂν καὶ ὄχι ἀμέσως παράγωγον, ὡς τὸ νομίζουσι οἱ γραμματικοὶ, εἶναι ὁμῶς συγγενὲς τοῦ Ἄηρ (ἰωλικ. Ἡήρ). Φρένες ἢ ερέθονται, λοιπὸν, σημαίνει τὸ αὐτὸ, καὶ αἱ κεφαλαὶ τῶν νέων ὑψόνονται καὶ πετοῦν, ὡς νὰ ἦσαν φουσκωμένα ἀπὸ ἀέρα· ὅθεν καὶ ἐλαφροὺς ὀνομάζομεν τοὺς πτωχοὺς τὰς φρένας, καθὼς ἐξεναντίας βαρεῖς τοὺς φρονίμους. Οὕτε ὁμῶς ὄλων τῶν νέων αἱ φρένες εἶναι ἐλαφραὶ, ὡς λέγει ὁ Ὅμηρος, οὔτε οἱ γέροντες πάντοτε βλέπουν ἐμπρὸς καὶ ὀπίσω. Τὸ πᾶν κρέμεται ἀπὸ τὴν ἀνατροφὴν καὶ παιδείαν. Οἱ καλῶς ἀναθραμμένοι νέοι, καὶ εἰς τὴν νεότητά εἶναι φρόνιμοι, καὶ γηράσκοντας τοὺς κάμνει φρονιμωτέρους ἢ πέτρα. Ἐξεναντίας ἡ κακὴ καὶ ἀπαίδευτος ἀνατροφή καὶ τὴν φυσικὴν τῶν νέων ζωηρότητα μεταβάλλει εἰς μαίαν, καὶ τοῦ γηρατειοῦ τὴν φυσικὴν ἀδυναμίαν εἰς ἀδιόρθωτον μορίαν· διότι, καθὼς λέγει δὲν ἐνθυμούμαι τίς ἀπὸ τοὺς ποιητὰς,

Γέροντα δ' ὀρθοῦν δεινὸν, ὃς νέος πέσῃ.

142. Τέρον κατὰ δάκρυ χέουσα.) Ἐὰρ μετανοίας δάκρυα εἶναι τῆς Ἑλένης τὰ δάκρυα, ἢ κλαίει διὰ φόβον μὴ νικήσῃ καὶ φονεύσῃ τὸν μοιχὸν τῆς ὁ Μενέλαου, Ἐπαρτήρησα, ὅτι οἱ δείχνοντες ὑπερβολικὴν κατάνυξιν ἐπιστρέφουσι εὐκολώτερον εἰς τὰς προτέρας κακίας. Ἐξομολογοῦσα γέροντα ράπτῃν, ὅστις, ἀφοῦ τὸν ἐδίδαξα πόσον ἄδικον ἦτο καὶ αἰσχρὸν νὰ κλέπτῃ ἀπὸ τὰ φορέματα τῶν ἄλλων, ἔδειξε τόσῃν ἀποστροφῇ τῆς κακίας, ἔχυσε τόσα δάκρυα, ὥς με ἔκαμεν ὁ ὄργισμένος νὰ κλαίω. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὸν ἔδωκα νὰ μοῦ ράψῃ φόρεμα, καὶ μοῦ τὸ οἰκονόμησε τόσον καλῶς, ὥς ἦτον ἀδύνατον νὰ τὸ φορέσω. Ἄλλος (καὶ τοῦτος γέρον) ἔκλεπτε τὰ ὄπωρικὰ τοῦ γείτονος κ' ἐκατέβαιν' εἰς τὴν πόλιν, καὶ τὰ ἐπωλοῦσεν ὡς ἰδικὰ του· μοῦ τὸ ἐφύλαξε πολὺν καιρὸν κρυφόν· ἀλλὰ μετὰ μακρὰν ἀρρώστIAN ἐπικινδύνουσι τὸ ἐξομολογήθῃ με μεγάλην συντριβὴν τῆς ψυχῆς του· τὸν ἠρώτησα, ἂν ἔκλεπτε μόνον τὸν γείτονα. --- Καὶ ἄλλον ἔνα. --- Τίνα; -- Τὴν αἰδεσιμότητά σου, Δέσποτά μου. Κ' ἔλεγε τὴν ἀλήθειαν. Ὑπεσχέθῃ με πολλὰ δάκρυα καὶ με φρικτοὺς ὄρκους ν' ἀφήνῃ εἰς τὸ ἐξῆς τοὺς καρπούς εἰς τοὺς, ὅσοι ἔχουσι τὸ δίκαιον νὰ τοὺς πωλώσω ἢ νὰ τοὺς τρώωσι. Ματαίᾳ ὑπόσχεσις! Ἐξήσεν ὡς καὶ πρότερον καὶ ἀπέθανε κλέπτης. Πάλιν τὸ λέγω.

Γέροντα δ' ὀρθοῦν δεινὸν, ὃς νέος πέσῃ.

Καὶ τοῦτο σημαίνει κατὰ τὴν κοινὴν μας παροιμίαν,

Ὁ λύκος, κὰν ἐγίρασε, κ' ἥλλαξε τὸ μαλλίῳ του,
 Τὴν γνώμην του δὲν ἥλλαξεν, οὐδὲ τὴν κεφαλὴν του.

Μὴ μᾶς ἀποκοιμίζωσιν αἱ βραδείαι καὶ γεροντικαὶ μετάνοιαι. Ἐὰν ἀληθῶς φροντίζωμεν τῶν ἡθῶν τὴν διύρθωσιν, χρεωστούμεν νὰ παραγγέλλωμεν, καὶ μὲ ἐκκλησιαστικὰ ἐπιτίμια νὰ ἀναγκάζωμεν τοὺς γονεῖς νὰ δίδωσι χρηστὴν ἀνατροφὴν καὶ παιδείαν εἰς τὰ τέκνα των.

[146-148. Οἱ δ' ἀμφὶ Πρίαμον κτλ.] Πρίαμος, Πάνθους, Θυμοίτης, Λάμποι, Κλυτίος, Ἰκετάων, Οὐκαλέγων (ἦγουν Οὐκ ἀλέγων) Αντήνωρ, ὅλα ὀνόματα Ἑλληνικὰ (καθὼς καὶ ὁ Ἐκτωρ, καὶ ὁ Δινείας καὶ ὁ Ἀλέξανδρος) εἰς τοὺς Τρωαδίτας! Ἡ Ὅμηρος δὲν ἤξευρε τί ἔλεγει, ἢ οἱ Τρωαδίται ἦσαν τοῦ αἵτου γένους καὶ οἱ Ἕλληνες. Τὸ πρῶτον εἶναι ἀδύνατον ἔχουν ἄδειαν οἱ ποιηταὶ νὰ πλάττωσιν ἄλλ' ὄχι καὶ νὰ συγχέωσι τὰ ἔθη καὶ ἡθῆ τῶν ἔθνῶν. Ὁ Δισχύλος, ὅταν ἀπαριθμῇ τοὺς κρατηγὰς τῶν Περσῶν, τοὺς ὀνομάζει μὲ Περσικὰ ὀνόματα δὲν εἶναι πιθανόν, ὅτι ὁ Ὅμηρος ἐκαταφρόνησε τοὺς κανόνας τοῦ πρέποτος τόσου, ὥστε νὰ δώσῃ ὀνόματα Ἑλληνικὰ εἰς τοὺς ἀλλογενεῖς. Συμπεραίνεται λοιπόν, ὅτι οἱ Τρωαδίται εἶχαν κάποιαν ἑλληνικὴν συγγένειαν, ἢν καὶ ἦσαν βάρβαροι ὡς πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

[159. Ἀλλὰ καὶ ὡς τοίη περ' ἐοῦσ', ἐν νηυσὶ νεέσθω κτλ.] Ἡ κρᾶσις, ἢ ἀνατροφή, ἢ συναναστροφή, γεννῶσι καὶ αὐξάνουσι τὰ πάθη, καὶ ταῦτα πάλιν, ὡς οἱ ἄνεμοι τὰ πλεούμενα, σαλεύουσι τὴν ψυχὴν, μὲ κίνδυνον πολλάκις νὰ τὴν πνίξωσιν. ἄλλ' ὁ λογισμὸς, βοηθοῦμεν ἀπὸ τὴν πείραν, ἢ, ὅταν ἀκόμη δὲν ἔχει χῶραν ἢ πείρα, ἀπὸ τὴν παιδείαν, πρέπει νὰ φωνάζῃ ἔσθω, ὡς οἱ Τρωαῖκοὶ δημηγόροντες περὶ τῆς Ἑλένης. Ἐπιθυμία γυναικὸς ἄλλοτρίας, χρημάτων ἄλλοτρίων, δόξης, ἐκδικήσεως, ἦλθε τὴν ὥραν ταύτην, εἰς τὴν κεφαλὴν μου, ἐπιθυμία ἡδονικὴ καλῆτερον ὄμιος νὰ ἐπιστρέψῃ ὅθεν ἦλθεν, ἀφίνουσά με ἦσυχον. “ Ἀλλὰ καὶ ὡς τοίη περ' ἐοῦσ', ἐν νηυσὶ νεέσθω., Διὰ τί; Ἄκουε τὸν ἐξῆς σίχον.

160. Μηδ' ἡμῖν τεκέεσσι τ' ὀπίσω πῆμα λίποιτο) Τῆς κακίας ἢ βλάβῃ δὲν περιορίζεται εἰς μόνον τὸν αὐτουργὸν αὐτῆς, ἀλλὰ μεταδίδεται εἰς τὰ τέκνα, καὶ διαβαίνει κατὰ κληρονομίαν εἰς τὰ ἔγγονα ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεάν. Ἄνθρωπος, ὅστις μόνον εὐδαιμονίαν γνωρίζει νὰ εὐχαριστῇ τὰ πάθη του, ποίαν ἀνατροφὴν ἔχει νὰ δώσῃ εἰς τὰ τέκνα του; καὶ αὐτὴ ἢ καλὴ ἀνατροφή ἰσχύει τίποτε χωρὶς τὸ καλὸν παράδειγμα; Ἐδῶ μάλιστα ἀρμόζει ἡ παροιμία, “ Κακοῦ “ κόρακος κακὸν ὄν., καὶ ἀπὸ τὸ κακὸν αὐγὸν τοῦτο φυσικὰ γεννῶνται ἄλλ' αὐγὰ βρωμερώτερα. καὶ δὲν μένει αὐτοῦ ἢ βλάβῃ. ἐπειδὴ οἱ πληρόντες τὰ πάθη των εἶναι μάλιστα οἱ πλούσιοι καὶ δυνατοὶ, ἦγουν ὅσοι τιμῶνται πλέον παρὰ τοὺς ἄλλους εἰς τὰς πόλεις των, βλάπτουσι ἀκόμη καὶ τοὺς συμπολίτας μὲ τὸ κακὸν παράδειγμα. Ὅταν ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως ἦρπασε ξένην γυναῖκα, καὶ τὴν ἔφερεν ἀνωισχύτως εἰς τοῦ πατρός του, κακὴν νομίζεις ὅτι ἔκριναν

τὴν πράξιν ταύτην οἱ ἄρχοντες τῆς αἰλῆς τοῦ Πριάμου, Μένος ὁ κοινὸς λαὸς ἐμίσησε τὸν Ἀλέξανδρον.

Ἴσον γάρ σφιν πᾶσιν ἀπήχθητο Κηρὶ μελαίνῃ·
καὶ οὗτοι πάλιν, ὅχι διότι ἔκριναν τὴν πράξιν τοῦ ἄδικου, ἀλλὰ διότι ἠναγκάζοντο οἱ ταλαίπωροι νὰ χύνωσι τὸ αἷμά των δι' αὐτὴν.

164. Οὗτοι μοι αἰτίη ἔσσι, θεοὶ νύ μοι αἰτιοὶ εἰσιν.) Τί σ' ἔπταισαν οἱ θεοὶ, Πρίαμε; Αἰτία τῆς δυστυχίας σου ἔγεινεν ἡ καλή σου κεφαλή. Ἐὰν ἔδιδες καλὴν ἀνατροφὴν εἰς τὸν υἱόν σου Ἀλέξανδρον, δὲν ἤθελεν ὑπάγειν εἰς τὴν Πελοπόννησον ν' ἀρπάξῃ ξένην γυναῖκα, καὶ νὰ διεγείρῃ εἰς ἐκδίκησιν τοὺς Ἕλληνας κατὰ σοῦ. ἢ κἄν ἀφοῦ τὴν ἔφερον εἰς τὴν βασιλικὴν αὐλὴν σου, ἐὰν ἐκείνους μὲν ἐκόλαζες, τὴν δὲ γυναῖκα ἔπερπες εἰς τὸν ἄνδρα τῆς ὀπίσω, οὐδὲ τότε ἤθελαν οἱ Ἕλληνες σὲ πολεμήσειν. Οὕτω συνειβίβουσι πολλοὶ, ἀφοῦ βλάβῃσιν ἑαυτοὺς δι' ἀγνωσίαν, βλασφημοῦν καὶ τὸν θεόν, ἀποκρίνοντες εἰς αὐτὸν τὰς δυστυχίας των. Σπερεύεται τίς τρία ἢ τέσσαρα τέκνα ἀπὸ τῆς εὐλογίας, διότι δὲν ἠθέλησε νὰ τὰ σώσῃ ἀπὸ τὸν θάνατον μὲ τὴν ἴεαν μέθοδον τῆς προφυλάξεως τῶν εὐλογιῶν, καὶ λέγει ὁ ἀνόητος. Οὕτως ἤθελεν ὁ θεός. Ἄλλος, γεωργὸς ἐμπειρότατος, πωλεῖ τὸ πατρικὸν του χωράφιον, καὶ γίνεται πραγματευτὴς, χωρὶς νὰ ἐξέβῃ μήτε πρὸ γράφῃ μήτε ν' ἀριθμῆσ' μετὰ μόλις δύο χρύσους χρεωκοπεῖ, φυλασσεται ἀπὸ τοῦ δανειστή, καὶ ψάλλει εἰς τὴν φυλακὴν. Τοῦτο ἦτο τὸ θεῶν τὸ θεῖον ἔλεος.

179. Ἀμφότερον βασιλεὺς ἔ αγαθὸν κρατερόν τ' αἰχμητῆς.) Εἶναι χρεῖα νὰ ἔχῃ καὶ τὰ δύο ὁ καλὸς βασιλεὺς καὶ τὴν ἠθικὴν ἀρετὴν, καὶ τὴν πολεμικὴν τέχνην· τὸ πρῶτον, διὰ νὰ μὴν ἀδικῇ τοὺς ὑπάρχουσ, μηδὲ νὰ συγχωρῇ νὰ ἀδικῶσιν αὐτοὶ ἕνας τὸν ἄλλον. τὸ δεύτερον, διὰ νὰ τοὺς φυλάσῃ ἀπὸ τῶν ἄλλων ἔθνων τὰς ἀδικίας. Οἱ καλοὶ μας Ἀυτοκράτορες Ῥωμαῖοι ἀφοῦ ἔχασαν τὸ πρῶτον, δὲν ἤρρησαν νὰ σερηθῶσι καὶ τὸ δεύτερον· καὶ τέλος... Ὁ θεὸς νὰ τοὺς συγχωρήσῃ, ὅτι μᾶς ἔκαμαν!

202. Εἰδὼς παντοίους τε δόλους καὶ μῆδεα πυκνά.) Τὰ παντάσῃ πασι βάρβαρα, ἢ ὅσα δὲν ἐπροχώρησαν ἀκόμη πολὺ εἰς τὸν πολιτισμὸν ἔθνη, ἔχουσι πλειοτέραν σωματικὴν δύναμιν παρὰ τῆς ψυχῆς ἀνδρείαν· καὶ ἐπειδὴ τοῦ σώματος ἡ δύναμις δὲν ἀρεῖ πάντοτε νὰ κάμνωσι τὰ βεληματὰ των, ἐξανάγκης καταφεύγουσιν εἰς τὸν δόλον, καὶ ἐπαινοῦσι τὸν δόλον ὡς ἀρετὴν. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὰ δουλωμένα ἔθνη. ἐπειδὴ τίποτ' ἄλλο δὲν φθεῖρει τόσον τὰς ψυχάς, ὅσον ἡ δουλεία. Εἰς τὰ πολιτισμένα ἔθνη ἕξεναντίας, καὶ μάλιστα εἰς ὅσα κυβερνῶνται ἀπὸ νόμους βοθητοὺς καὶ προστάτας τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσονομίας, ὁ δόλος κρίνεται, καθὼς καὶ ἀληθῶς εἶναι, σημεῖον ψυχῆς ἀνδραποδοδους.

214. Οὐ πολὺμυθος, οὐδ' ἀφαιμαρτοεπής.) Διότι φυσικῶς ὅστις λαλεῖ πολλὰ, ἐξανάγκης σφάλλει καὶ πολλὰ. Τοῦτο σημαίνει τὸ Ἀφαιμαρτοεπής. Ὁ λαλῶν δὲν δίδει καιρὸν εἰς τὸν νοῦν νὰ συλλογι-

ἔβη τί καὶ πῶς πρέπει νὰ ὀμιλήσῃ· καὶ οἱ ἀσυλλόγιστοι λόγοι εἶναι τὰς ὁποίας ὀνομάζομεν φλυαρίας. Ἄλλην φοράν δὲν μ' ἐσυγχωρεῖ ἡ πολυλογία νὰ συλλογίζωμαι· τῶρα δὲν με συγχωρεῖ ὁ συλλογισμὸς νὰ πολυλογῶ. Χρεωσῶ τὴν μεταβολὴν ταύτην εἰς τὴν ὁποίαν εὐτύχησα ν' ἀποκτήσω ὀλίγην παιδείαν. Ἀ ἰ γονεῖς, γονεῖς, ἂν ἤξεύρετε τί καλὸν πρᾶγμα εἶναι ἡ παιδεία, δὲν ἠθέλετ' ἀμελεῖν νὰ παιδεύετε τὰ τέκνα σας. — Καὶ πῶς δυνάμεθα νὰ τὰ παιδεύσωμεν, ὅντες ἡμεῖς ἀπαιδευτοὶ;— Ἀκούετε λοιπὸν τὰς συμβουλὰς τῶν σοφωτέρων σας, νὰ μάθετε πῶς ἔχετε νὰ πράξετε, καὶ μὴ νομίζετε, ὅτι ὅλη ἡ γνώσις τοῦ κόσμου εἶναι κατοικημένη εἰς τὴν κεφαλὴν σας.

228· Ἐλένη . . . διὰ γυναικῶν.) Σημείωσε καὶ πάλιν ὅ,τι ἔλεγα ἀνωτέρω (εἰχ., 16.) Δίαν γυναικῶν ὀνομάζει τὴν μοιχαλίδα Ἐλένην, ὡς ὀνομάζει (Ὀδυσσ. α, 332) Δίαν γυναικῶν καὶ τὴν σόφρονα Πηνελόπην. Ἄν μὴ σὲ ταράσσουν λοιπὸν οἱ ὑπέρογκοι τίτλοι, ὅταν δίδονται, ἡ μᾶλλον ρίπτονται, εἰς πολλοὺς πολλὰ λεπτοὺς ἀνθρώπους. Ταυτῆ εἶναι ἡ συνήθεια τοῦ κόσμου, ἐκεῖ μάλιστα νὰ σωρεύῃ τὰ λαμπρὰ ὀνόματα, ὅπου λείπουν τὰ πράγματα· καὶ τοιαυτὴ θέλει εἶσθαι, ἕωσὸς φωτισθῶσιν ἄρκετὰ οἱ ἄνθρωποι, ὅτε νὰ τιμῶσι μόνοις τοὺς ὠφελίμους εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν ἄνδρας, καὶ τοῦτους πάλιν με διάκρισιν, ἥγουν ἀναλόγως με τὴν ἀπὸ καθένα προξενουμένη ὠφέλειαν.

406. Ἦσο παρ' αὐτὴν ἰούσα, θεῶν δ' ἀπέικε κελεύθου.) Ἐπειδὴ, κυρὰ Ἀφροδίτῃ, τολμᾷς νὰ γίνεσαι μαγροπὸς, ἄμε κάθησε με τὸν μοιχὸν Ἀλέξανδρον, καὶ μὴν ὀνομάζεσαι θεᾶ, μηδ' ἐπιτρέψῃς πλέον εἰς τοὺς θεοὺς. Κατὰ τὰ ἔργα σου πρέπει νὰ ἦναι καὶ ἡ συναναγροφὴ σου. Τοιοῦτόν τι ἤθελέ τις εἰπεῖν, παραδείγματος χάριν, καὶ εἰς ἐμέ τὸν Ἱερέα, εἰάν διὰ μόνου τοῦ σχήματος χωρισμένος ἀπὸ τοὺς κοσμικοὺς, ἔκαμα χειρότερα ὅσων ἤθελε πράξεν ὁ ἐξωλέεστος τῶν κοσμικῶν εἶν, ἐπαγγελόμενος ἄλλων διδάσκαλος, οὐτ' αὐτὸς εἶχα τὴν ἀναγκαίαν εἰς διδασχὴν παιδείαν, καὶ τοὺς κοσμικοὺς ἐπεθύμουν νὰ μὲνωσιν ἀπαιδευτοὶ, διὰ νὰ σκεπάσω τὴν ἰδίαν μου ἀπαιδευσίαν.

Ἐπειδὴ, Παπᾶ Θεῶν, ἀντὶ νὰ διορθῶνς τὰ πταίσματα τῶν κοσμικῶν, ὡς ἀπαιτεῖ τὸ ἐπάγγελμά σου, γίνεσαι παράδειγμα κακίας εἰς αὐτοὺς, μὴ τολμᾷς πλέον νὰ ἐμβαίνῃς εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ. μηδὲ νὰ ἱερουργῆς τὰ μυστήρια τῆς θρησκείας, ἢ νὰ διδάσκῃς τὰ ἐναντὶα τῆς διαγωγῆς σου, ἄμε . . . ἄμε . . . ὅπου ἄλλοῦ ἀγαπᾷς, Θεοῦ δ' ἀπέικε κελεύθου. Δὲν σὲ τὸ λέγω ἐγώ, Αἰδουσιμῶτατε· αὐτὸς ὁ θεὸς σὲ ἀποβάλλει. Τῷ δὲ ἀμαρτωλῷ εἶπεν ὁ θεός, Ἰνατὶ σὺ διηγῆς τὰ δικαιοματά μου, καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ εὐμαρίας σου; Σὺ δὲ ἐμίσησας παιδείαν καὶ ἐξέβαλες τοὺς λόγους μου εἰς τὰ ὀπίσω., (Ψαλμ. μβ', 16).

418 καὶ 419· Ἐδδισεν δ' Ἐλένη . . . βῆ δέ.) Σημείωσε τὴν

τέχνην τοῦ Ὀμήρου. Ἔως ἐδῶ μᾶς ἐπαράσχησε (σίχ. 142, 173, 176, 180 καὶ 242) τὴν Ἑλένην, ὡς μετανοημένην καὶ κλαίουσαν, ὅτι ἀφῆκε τὸν ἄνδρα τῆς, διὰ τὴν ἀκολουθήσῃ τὸν Ἀλέξανδρον. Ἐδῶ, ἐπειδὴ ἠναγκάσθη νὰ μᾶς τὴν δείξῃ πάλιν μοιχαλίδα, διὰ τὴν φύγην τὴν ἀντίφασιν, λέγει, ὅτι φοβηθεῖσα τὰς ἀπειλὰς τῆς Ἀφροδίτης, καὶ ἔχει ἔκουσίως, ἐσυγκατένευσε νὰ πληρώσῃ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ μοιχοῦ τῆς. Ἄν πισεύσωμεν τὸν Ὀμηρον, τί ἔχει νὰ κάμῃ ἡ τυλαίπωρος, ἐπειδὴ αὐτὴ ἢ θεὰ τὴν ἔσυρε καὶ μὴ θέλουσαν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον; Ἄλλ' ἐγὼ πισεύω πλέον τὴν κοινὴν παροιμίαν, „Σύρτε με, καὶ ἄς κλαίω,,.

442. Ἐρῶς φρένας ἀμφεκάλυψε.) Ὁραωτάτη μεταφορὰ, παρομοιάζουσα τὰς φρένας μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς) κατὰ τὸ Νοῦς ὄρη, καὶ νοῦς ἀκούει), καὶ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς μὲ τὰ νύφην. Οὕτως εἶπεν ἄλλοι (Ἰλιάδ, ρ', 591) περὶ τῆς λύπης, “Τὸν δ' ἄγεος νεφέλη ἐκάλυψε μέλαινα,,. Καὶ τὸ αὐτὸ προσαρμόζεται εἰς ὅλα τῆς ψυχῆς τὰ πάθη ὅταν πυκνωθῶσι πολὺ, τὸ ὁποῖον σημαίνει, ὅταν ὑπερβάλλωσι τὸ μέτρον, γίνονται ἀληθινὰ νύφην, καὶ σκοτίζουσι τὰς φρένας τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε νὰ μὴ διακρίνῃ βεβαίως τὸ καλὸν ἀπὸ τὸ κακόν, τὸ δίκαιον ἀπὸ τὸ ἀδίκον, ἀλλὰ νὰ ψηλαφᾷ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ὡς τυφλός. Διατί γίνεται πλεονέκτης; διότι ἡ πλεονεξία φρένας ἀμφεκάλυψε. Διατί κατήγορος, ὑβριετής, στυφάντης, καὶ τέλος φονεὺς; διότι ἡ ὄργη, ἢ τὸ μῖσος, φρένας ἀμφεκάλυψε. Δια τούτου καὶ ἡ ἀληθὴς θρησκεία μὲ τὴν αὐτὴν μεταφορὰν, ἔργα σκότους ὀνομάζει τὰς κακίας, (πρὸς Ῥωμ. γ', 12). καὶ, “Ὁ λέγων ἐν τῷ φωτὶ εἶναι, καὶ τὸν ἄδελφὸν αὐτοῦ μισῶν, ἐν τῇ σκοτίᾳ ἐστὶν ἕως ἄρτι (Ἰωάν. Καθολ. Α', β', 9,,), ἤγον αἱ φρένες του εἶναι σκεπασμέναι ἀπὸ τὸ μῖσος. Αἱ κακίαι λοιπὸν, γεννῶμεναι ἀπὸ τὸν σκεπασμὸν τῶν φρενῶν, εἶναι, καθὼς ἔλεγ' ὁ Σωκράτης, ἀληθινὰ ἀφροσύνας καὶ τὰς ἀφροσύνας ἄλλο παρὰ τὴν παιδείαν νὰ θεραπεύσῃ δέν δύναται (ἰδ. ἀνωτέρω σημ. εἰς σίχ. 10).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΡΗΜΙΤΟΥ
ΤΗΣ ΠΕΝΤΕΛΗΣ.

Σελ. 2. σίχ. 5. Ἄλλα διωρβώθησαν ἄρα τὴν σήμερον αἱ ἑλλείψεις αὐται;
— 4. σίχ. 21. Μ' ὄλον ὄτι ἀμαθῆ, σεβάσμιον ὅμως ἀποκα-
λεῖ τὸν Παπᾶ Τρέχαν' καὶ σεβάσμιος ἦτον τῷ ὄντι ὁ ἀγαθὸς τῆς
Βολισσοῦ ἱερεὺς, καὶ σεβάσμιος εἶναι τῷ ὄντι πᾶς ὅστις ὁμοιάζει τὸν
ἀγαθὸν τοῦτον ποιμένα.

-- 5. σίχ. 2. Οἱ σεβάσμιοι ἱερεῖς φροντίζουσι νὰ ἀναπληρώσωσιν
ὁ, τι δὲν ἔκαμαν εἰς αὐτοὺς οἱ γονεῖς των, πέμποντες καὶ αὐτοὶ τοὺς
υἱοὺς των διὰ νὰ διδάχωσι, καὶ προτρέποντες καὶ τοὺς λοιποὺς γονεῖς
εἰς τὴν θεάρεστον ταύτην ὑπὲρ τῶν παιδῶν πρόνοιαν. Ἄ φετετε εἰ
παιδία, καὶ μὴ κωλύετε αὐτὰ ἐλθεῖν πρὸς με λέγει ὁ
Σωτὴρ τῶν ἀνθρώπων. ὁ δὲ Θεὸς φῶς ἐστὶ καὶ ἀλήθεια.

-- 6. σίχ. 2. τῆς σημ. Ἄς ἀναγνώσωσι προσεκτικῶς τὴν σημείωσιν
ταύτην ὅσοι θέλουσι νὰ ἦναι ὄντως πνευματικοὶ ποιμένες καὶ ψυχῶν ἰατροί.

-- 9. σίχ. 8. Τίς δὲν θέλει θανάσει, καὶ μυρίους ἐπαίνοις κατα-
στῆφει τοιαύτην πλῆθιν ἢ Ἀριστέιδειον πρᾶξιν τοῦ σεβαστοῦ ποιμένος ἢ
"Οχι ἢ δὲν εἶναι ἀμφιβολία, ὅτι τοιοῦτοι σεβάσμιοι, καὶ ὄντως πρᾶοι καὶ τα-
πειοὶ κληρικοὶ, δὲν ἔχουν ποτὲ νὰ φοβηθῶσι νὰ ἀπολέσωσι τὴν ὑπόληψιν,
ἀγάπην καὶ τὸν σεβασμὸν τοῦ ποιμνίου των. Τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ σεβα-
σμιωτάτου Βολισσοῦ ἱερέως ὀνομάζει καὶ ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς κατωτέ-
ρω ἂλ θ ὤ σ Σ ω κ ρ α τ ι κ ὸ ν. Καὶ πῶς δὲν ἤθελεν εἶσθαι βέβαια
καταισχύνῃ, ἂν ἱερεῖς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, οἱ ἐλλαμπόμενοι ἀπὸ τὸ
θεῖον φῶς τοῦ εὐαγγελίου, δὲν ἐξισοῦντο καὶ κατὰ τὴν ἀρετὴν μετὰ τὸν
ἐθνικὸν καὶ τοῦ εὐεργετικῆς φωτὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀμέτοχον Σωκρά-
την ἢ διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου ἀπαιτεῖ ἀπὸ τοὺς λατρευτάς
τον πολλῶς τελειοτέραν ἀρετὴν τῆς τῶν ἐθνικῶν. Καὶ εὖν ἀσύσθησε,
λέγει, τοὺς ἀδελφοὺς ὑμῶν μόνον, τί περισσὸν ποιεῖτε; Οὐχὶ καὶ εἰ ἐ-
θνικὸι οὕτω ποιοῦσιν; Ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι, ὡσπερ ὁ πατὴρ ὑμῶν
ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἐστι (Ματθ. ε. 48).

-- 11. σίχ. 9, 13, 25, καὶ 32. Πανταχόθεν φαίνεται συγχωρῶν τὴν
ἐξ ἂν ἀγκῆς καὶ διὰ τὰς περιστάσεις ἀπαιδεύσιν, ὅταν δὲν συνοδεύεται
καὶ ἀπὸ μίσους τῆς παιδείας καὶ τὸν λοιπὸν ἔσμον τῶν τῆς ἀμαθείας δεινῶν.

-- 15. σίχ. 1. Νομίζουσί τινας ἀπόδειξιν εὐσεβείας νὰ ἀποδιδώ-
μεν ὄλας τὰς δυσυχίας καὶ κακουχίας μας εἰς τὸν τιμωρόντα ἡμᾶς
διὰ τὰς ἡμῶν ἁμαρτίας θεόν, νομίζοντες ἐπομένως ἐλαττούμενον τὸ κε-
φάλαιον τῶν ὄσαι μᾶς περιμένονσι ποιῶν, ἐν ᾧ αἱ πλείστα τῶν δυστυ-
χιῶν μας εἶναι φυσικώτατα ἀποτελέσματα τῆς ἀνοησίας καὶ ἀκηδίας μας,
τῶν δὲ ποιῶν μας τὸ κεφάλαιον μᾶς περιμένει τοὺς ταλαιπώρους ἀκέ-
ραιοι, ἐὰν δὲν μετανοήσωμεν, ἐρχόμενοι εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας. Ἄλλ'
ὅ πόσον εὐσεβέστατοι εἶναι πολλάκις εἰς τοὺς λόγους οἱ ἀσεβίστατοι εἰς
τὰς πράξεις ἢ Ἀνάγνωσε ὅποιον θέλεις τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων

τῆς παρακμῆς τοῦ βασιλείου, καὶ μάλιστα τὸν Καντακουζηνόν, Δούκαν καὶ
 Γρηγοράν, τί θέλεις ἰδεῖν; Καταχρήσεις τῶν δημοσίων χρημάτωνεῖς οἰκα-
 κὺς σπαταλὰς τῶν ἀρχόντων, ἀπρονοησία περὶ τῆς τοῦ κράτους ἀσφα-
 λείας, χανονότης καὶ μικροψυχία καὶ ἀνανδρία τῶν πολιτῶν, διχνομία
 καὶ ἀπίθεια τῶν κατωτέρων ἀρχόντων, κηρυττομένων τοῦ μὲν ἀρχοντος
 Θεσσαλίας, τοῦ δὲ Δεσπότης Ἀκαρνανίας, τοῦ δὲ κυριάρχου Θεσσαλονί-
 κης ἢ Εὐβοίας, ἢ Χίου ἢ Λέσβου ἢ Διδυμοτείχου ἢ Ἀνδριανουπόλεως,
 ἐμφύλιοι πόλεμοι, ἐρημούντες τὴν ἐπικράτειαν, καθ' οὓς προσκαλοῦντο
 μισθοφόροι καὶ σύμμαχοι ὑπὸ τούτων μὲν οἱ Πέρσαι ὑπ' ἐκείνων δὲ οἱ Σκύτ-
 θαι καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων οἱ Λατίνοι ἢ Τούρκοι, παραλυσία λέγω γεν-
 νικῆ τῆς βασιλείας εἴλκυε καὶ ἐπήγετο χιλιάδας τινὰς βαρβάρων λησῶν,
 οἷτινες καὶ ἐπερχόμενοι εἰδὼν καὶ ἐρήμοναν τὴν ἀθλίαν ἐπικράτειαν ἀπὸ
 τοῦ ἐνὸς ἄκρου μέχρι τοῦ ἑτέρου, λεηλατοῦντες καὶ αὐτὰ τὰ πρὸ τῆς
 Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἀνεχώρουν πάλιν εἰς τὴν πατρίδα των, ἀφ' οὗ
 ἐφόρευον μυριάδας ἀθλίων Ῥωμαίων, συνεπαγόμενοι καὶ αἰχμαλώτους
 καὶ λείαν ἀριθμοῦ κρείττους, ὡς λέγουσιν οἱ δυσχεῖς Βυζαντινοὶ συγ-
 γραφεῖς καὶ πόσοι ἦσαν ἐνίοτε οἱ ἐπίοντες αὐτοὶ βάρβαροι; δύο καὶ
 τρεῖς ἡμοὶ χιλιάδες καὶ ὄχι τι πλέον! ὦ αἰσχος! ὦ ἀθλιότης! ἢ δὲ τῆς
 βασιλευούσης τῶν πόλεων κάτοχος μεγαλοπρεπῆς κυβερνήσις, ἥτις ἀπὸ
 μόνῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἠδύνατο νὰ ἔχη ἑκατὸν χιλιάδων ἔθνοφυ-
 λακῆν, ἂν ἤξευρε νὰ μεταχειρισθῇ τὸ σωτήριον τοῦτο μέτρον, τί ἐπρατ-
 τε; κεκλεισμένη ἐντὸς τῶν τειχῶν τοῦ Βυζαντίου ἐβλεπε μὲ τρίμισσαν
 καρδίαν καὶ περίφοβος τὰς λησείας καὶ τοὺς φόνους τῶν βαρβάρων, καθ'
 ὧν δὲν εἶχε νὰ ἀντιπαρατάξῃ οὐδὲ ἓνα στρατιώτην, ἀφ' οὗ δὲ ἐλυτροῦτο
 τέλος ἀπὸ τοῦ ἐκουσίως ἀναχωροῦντος βαρβάρου, ἀντὶ νὰ σωφρονι-
 σθῇ καὶ νὰ ὀχυρωθῇ προπαρασκευαζομένη μὲ στρατὸν καὶ πλοῖα καὶ ὄπλα,
 διὰ νὰ ἐμποδίσῃ πᾶσαν νέαν ἐφόδον τοσούτων τοῦλάχιστον ὀλιγοπλη-
 θῶν βαρβάρων, ποιούσα οὕτως ὄντως ἔργον Χριστιανικῆς καὶ
 εὐσεβοῦς κυβερνήσεως, ἐρρίπτετο πάλιν εἰς τὴν αὐτὴν ληθαργίαν
 καὶ ἀναλγησίαν, καὶ διεσπαράσσετο ἀπὸ τὰς αὐτὰς διχνοσίας καὶ παρα-
 χας, ἕως οὗ φυσικῶ τῷ λόγῳ ἐπιπτε πάλιν εἰς τὰ αὐτὰ δεινὰ. ὅλη δὲ
 ἡ ἀρετὴ τῆς ἐμμέσως δολοφόνου τῶν ἰδίων αὐτῆς ὑπηκόων ταύτης κυ-
 βερνήσεως συνίστατο εἰς τὸ νὰ ἀποδίδῃ τὰ δεινὰ ταῦτα εἰς τὴν ὀργὴν
 Θεοῦ τοῦ πανοικτίρμονος, ὅστις τοὺς ἐπαίδευε διὰ τὰς ἁμαρτίας των ὡς
 νὰ ἔμελλε ποτὲ ὁ Θεὸς νὰ τοὺς παιδεύσῃ μὲ τοσούτων εὐτελῆ μέσα, δύο
 ἢ τρεῖς ἢ καὶ δεκαπέντε χιλιάδας λησῶν, κατὰ τῶν ὁποίων ἐξήρκεον διαχί-
 λιοι γενναῖοι Μεσολογγομάχοι! ἀλλ' ὦ πόσον κατ' εὐτυχίαν διάφοροι τῶν
 τότε Γρακορωμαίων ἦσαν οἱ τοῦ 1821 καὶ ἐφεξῆς γενναῖοι πρόμαχοι
 τῆς Πατρίδος! Πρὸς ἐπαινοῦ λοιπὸν τούτων τῶν τελευταίων, καὶ πρὸς σω-
 φρονιστῶν ἡμῶν τῶν ζώντων καὶ τῶν ἀπογόνων ἡμῶν, συγγνώμη ἂν ἀνε-
 κάλυψα ὡς ἀνωτέρω τὴν γύμνωσιν καὶ ἀθλιότητα τῶν προγόνων ἐκείνων
 τῶν χρόνων. ἄλλως δὲ ἂν ἡ ἐξιστόρησις τῶν πραγματικῶν ἐλλείψεων δὲν
 ἐχρησίμευεν εἰς ὠφέλειαν τῶν ἀπογόνων, ἢ θελα σιωπήσει καὶ εἰς αἰῶνα
 τὸν ὑπᾶντα,

Δουλαὶ γὰρ ἄνδρα, κὰν θρασύσπλαγχνός τις ἦ,
 Ὅταν συνειδῇ τὰ τῶν προγόνων κακά.

-- 29. σίχ. 7 καὶ 2 τῆς σημ. Φαίνεται καὶ ἐντεῦθεν, ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ συγγραφέως εἶναι νὰ ὠφελῆσῃ, καὶ ὄχι νὰ ἐμπαίξῃ.

-- 30 σίχ. 22 Καὶ τῷ ὄντι! Πλείοτερον πρέπει τις νὰ φοβῆται τὸ νὰ ἦ νικῆ παρά τὸ νὰ ὀνομάζεται ἀμαθής.

-- 31 σίχ. 2 κάτω. Ποία ἀγαθότης! ποία πραότης! Τίς τῶν ἀναγνωστῶν δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ εἶχε παρόντα τοιοῦτον σεβάσμιον καὶ ἀγαθὸν ἱερέα, ἵνα περὶ τὸν προσκυνήσῃ αὐτὸν, καὶ ἀσπασθῇ τὴν χαριτόβρυτον αὐτοῦ δεξιάν; Ὡς ἱερεῖς τῆς ὀρθοδοξίας! ἂν κατενόησατε καλῶς τὴν Φρησκευτικὴν καρδίαν τῶν Ἑλλήνων, ἂν ἀνελογίσθητε πόσον σεβασμίους καὶ εὐδαίμονας ἤθελε σὰς ἀποκαταστήσει ἡ παιδεία, ἢ θέλατε κρᾶζει βέβαια τὰ αὐτὰ, ὅσα καὶ ὁ σεβάσμιος τῆς Βολισσοῦ ἱερεὺς, ὡς φαίνεται σελ. 32 καὶ ἐφεξῆς.

-- 37 σίχ. 17 Θεοφόρους καὶ Δείους Πατέρας κρᾶζομεν ὅλοι ὑπὸ τὸν Βασιλεῖον ἀρχίζομεν καὶ εἰς τὸν Χριστόστομον τελειόνομεν καὶ μὲν ὅλα ταῦτα πόσοι καὶ ἐκ τῶν ἱερωμένων ἀνέγνωσαν τοὺς Δείους τοῦτους Πατέρας; πόσοι δὲ εἶδον κὰν ἕκδοσιν τινα αὐτῶν πλήρη; Καὶ πῶς νὰ τοὺς ἀναγνώσωσιν, ὅταν δὲν τοὺς ἐνωώσῃ; καὶ πῶς νὰ τοὺς ἐνωώσῃ, ὅταν δὲν ἐδιδάχθησαν τὴν γλῶσσαν, εἰς τὴν ὅποιαν οἱ Δεῖοι οὗτοι Πατέρες ἔγραψαν; ἕως ποῦτε δὲ νὰ ἀπαιτῶσιν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπων σεβασμὸν, ὅταν δὲν γινώσκωσιν ἢ ἀναγινώσκουσιν;

-- 42 σίχ. 2 τῆς σημ. Τῷ ὄντι! τοιαῦτα αἰσχρὰ δὲν ἐξαλείφονται, ἂν δὲν φανερωθῶσιν εἰς ὅλον τὸ γένος.

-- 49 σίχ. 6 Ταύτην τὴν ιδέαν ἐξέφρασε καὶ ὁ ἐρημίτης τῆς Πεντέλης σελ. 6. τοῦ προλόγου.

-- 60 σίχ. 9 κάτω. Τὸν κίνδυνον τοῦ νὰ καταφρονηθῇ ἡ Φρησκεία ἐπιβάλλομεν τῷ ὄντι οἱ ἐπιμένοντες εἰς τὴν ἀμάθειαν κληρικοί. Δὲ ἡμᾶς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσσιν.

-- 63 σίχ. 9 κάτω. Πόσοι ὀλίγοι οἱ κατανοοῦντες τὸ Δεῖον τοῦτο χοῦμα τῆς ὀρθοδοξίας! Θεέ μου! καθὼς διὰ τοὺς σοφιστὰς κατεφρονεῖτο ἡ φιλοσοφία οὕτω διὰ τινὰς φανατικούς καὶ δεισιδαίμονας κατεκρίθη ἡ ὀρθοδοξία! καὶ μὲν ὅλα ταῦτα τί ἱερώτερον ἀπὸ τὴν ὀρθοδοξίαν, τὴν ἑποῖαν λατρεύει πᾶς λάτρης τῆς ἀληθείας; Ναι, ὄντως Ἀπαίδευτος ὁ ῥθόδοξος εἶναι καθὰ ἀπίφασις.

-- 64 σίχ. 6 καὶ 3 κάτω. Ναι Θεέ μου καὶ Κύριε! Δὲς ἡμῖν τὴν τῶν σῶν Φρόνων πᾶρεδρον σοφίαν, διὰ γὰρ μὴ ἀναρεθῇ ἡ προφητεία τοῦ υἱοῦ σου. Πύλαι ἄβου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς. Πολλοὶ τῶν Χριστιανῶν, ἐννοοῦντες τὸ τελευταῖον ῥήτον ὡς εἰρημένον (καθὼς καὶ ὄντως ἐρρέθη) περὶ τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ἐπαναπαύονται εἰς τὴν προφητείαν ταύτην, καὶ νομίζουσι περὶ τὴν πᾶσαν φροντίδα περὶ ζηρίξεως καὶ ἐπεκτάσεως τῆς ὀρθοδοξίας. Τί νὰ φρον-

τίζωμεν λέγουνιὰ ἀποκρούωμεν ἐπιβουλὰς, αἱ ὁποῖαι μὲν ὅλα ταῦτα δὲν δύνανται νὰ ἐπιφέρωσι τὸν ὄλεθρον τῆς ὀρθοδοξίας, καθὼς τὰ ἀλάθησα τοῦ Σωτῆρος προεφήτευσαν χεῖλη; ἀλλ' οἱ καλοὶ ὅδοιο ἄνθρωποι δὲν ἐσυλλογίσθησαν, ὅτι ἡ προφητεία αὕτη ἐκπληροῦται μὲν ὅλα ταῦτα πολλὰ καλῶς, καὶ ἂν ἀπὸ ὅλων τὸ Ἑλληνικὸν γένος ἐκλείψῃ φεῦ! ἡ ὀρθοδοξία, καθὼς ἐξέλειπε καὶ ἀπὸ τῶν χώρας τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς καὶ Εὐρώπης; ἢ μή πως παρὰ τοὺς Ἕλληνας δὲν ὑπάρχουσι ἄνθρωποι εἰς τὴν ὑφήλιον; Χρειαίεται λοιπὸν μεγίστη φροντίς καὶ προσοχῆ, διότι δὲν ὑπάρχει καμμία προφητεία, ἥτις μᾶς ἐξασφαλίζει τὴν αἰώνιον ἀκμὴν τῆς ὀρθοδοξίας εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος. Πρόκειται λοιπὸν τοῖς σεβαστοῖς ἡμῶν κληρικοῖς ἀγῶν, πάντων ἀγῶνων μεγιστος, ὑπὲρ οὗ (διὰ τὸ ὁμολήσω μετὰ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς ἁγ. Βασιλείου) πάντα ποιητέον αὐτοῖς καὶ πονητέον εἰς δύναμιν, καὶ ἐπὶ τούτου παρασκευῆν καὶ ποιηταῖς, καὶ λογοποιοῖς, καὶ ῥητορσι, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμιλητέον, ὅθεν ἂν μέλλῃ πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιμέλειαν ὠφέλειά τις ἔσθθαι.

-- 68 σίχ. 15 Τοιοῦτοι ἔλεεινοὶ ἄνθρωποι, προτιμῶντες τὰς καλῶν καὶ τὰς χάριτας τοῦ... παρὰ τὴν ἐλευθέραν αἴραν τῆς κλεινῆς γῆς τῆς Ἑλλάδος, εὐρίσκονται κατ' ἀτυχίαν πολλοὶ καὶ μέχρι τῆς σήμερον.

-- 70 σίχ. 7 Τὴν αὐτὴν κρίσιν κάμνουσι, δὲν ἀμφιβάλλομεν, καὶ οἱ σημερινοὶ Μεταληναῖοι.

-- 76 σίχ. 7 Ἀκούετε, ὦ Ἕλληνες! Δὲν ἐτυραννήθη ποτὲ ἔθνος, πρὶν κατασταθῆ ἄξιον νὰ τυραννῆται.

-- 105 σίχ. 12 Ἐπραττε πολλὰ κακά. Διότι τότε ἐτίμα ἀδιακρίτως ἐπίσης καὶ τὸν ἀγαθὸν καὶ τὸν κακόν.

Ἴτη μοῖρα μένοντι, καὶ εἰ μᾶλα τις πολεμίζοι.

Ἐν δὲ ἰῆ τιμῇ ἡμῶν κακός, ἡδὲ καὶ ἐσθλός.

-- 106 σίχ. 12 κάθ. Ἄς προσέξῃ ἐνταῦθα ἕκαστος κληρικός.

-- 128 σίχ. 14 Ναι! ἔπρεπε νὰ παύσωσι πρὸ πολλοῦ, κρᾶζομεν καὶ σήμερον εἰς ἐλευθέραν πατρίδα, μὲ λαμπρὸν Πανεπιστήμιον, μὲ πολλὰ γυμνάσια, βιβλιοθήκας, δικαστήρια, ἐφημερίδας, τυπογραφεία κτλ. Ἄλλὰ πότε θέλομεν εἶπει, ἰδοὺ ἔπαυσαν ἡδη;

-- 130 σίχ. 15 Διὰ ταῦτα εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα δὲν ἐκαρποφόρησε κανεὶς· ἀλλ' εἰς τὴν δούλην; φοβοῦμαι πολὺ, ὅτι θέλουν ἐπιτύχει τοῦλάχιστον νὰ ἀφανίσωσι τὸν Ἑλληνισμόν.

-- 143 σίχ. 4 καὶ 157 σίχ. 16 Ταῦτα ποιοῦντες θέλουσι πράξει καὶ ἐαυτοῖς ὠφέλιμα· Γίνοιτο!

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΝ